

Krav i jordbruksforhandlingene 2023

Arbeidsdokument av 26. april

Norges Bondelags
forhandlingsutvalg

Krav i årets jordbruksforhandlinger

Dato 26.04.

1	HOVEDPRIORITERINGER I ÅRETS KRAV.....	5
1.1	Prioriteringer	5
1.2	Plan for 50 prosent sjølforsyning	7
2	HOVEDAVTALEN FOR JORDBRUKET	9
2.1	Forhandlingsprosess 2023	9
3	POLITISK GRUNNLAG FOR JORDBRUKSFORHANDLINGENE 2023	13
3.1	Landbrukspolitiske ambisjoner i Hurdalsplattformen	13
3.2	Mål i landbrukspolitikken	14
3.3	Inntektsmål for jordbruket.....	15
3.4	Stortingets behandling av Klimameldinga, Meld. St. 13 (2020-2021).....	16
4	IMPORTVERNET OG INTERNASJONALE FORHOLD	17
4.1	Globale jordbruksvaremarkeder	18
4.2	Utvikling og status i WTO (Verdens Handelsorganisasjon).....	18
4.3	EØS-avtalen	19
4.4	EFTA-forhandlinger og bilaterale forhandlinger	21
5	UTVIKLING I JORDBRUKET	23
5.1	Mulig å nå 50 prosent sjølforsyning.....	23
5.2	Areal.....	25
5.3	Markedssituasjonen.....	26
5.4	Inntektsutviklingen i jordbruket	31
5.5	Inntekt og inntektsutvikling for ulike produksjoner	35
5.6	Grunnlagsmaterialet til jordbruksforhandlingene	38
5.7	Inntektsutvikling og lønnsnivå for lønnstakere	39
5.8	Kapitalkostnader.....	40
5.9	Kostnader for ikke-varige driftsmidler.....	43
5.10	Produktivitet, arbeidsforbruk.....	46
5.11	Produksjon av jordbruksprodukter i 2024	47
5.12	Prisendringer i markedet for ikke-målprisprodukter	47
6	RAMME OG FINANSIERING.....	49
6.1	Krav til årets jordbruksforhandlinger for 2024	49
6.2	Finansiering av kravet	53
6.3	Målpris	54
6.4	Markedsbalansering	56
6.5	Budsjettoverføringer.....	56
6.6	Gul boks (AMS).....	57
6.7	Økonomiske utslag av kravet	58

7	HUSDYRHOLD	60
7.1	Dyrevelferd.....	60
7.2	Beite og grovfôrbasert husdyrhold	61
7.3	Melkeproduksjon.....	61
7.4	Kvotordninga for melk	67
7.5	Prisutjevningensordningen melk.....	69
7.6	Annen grovfôrbasert kjøttproduksjon	70
7.7	Kraftfôrbasert husdyrhold	75
7.8	Birøkt.....	77
7.9	Frakttilskudd slaktedyr	78
7.10	Dyrevelferdstilskudd	78
7.11	Bevaringsverdige husdyrraser	79
7.12	Setersatsing.....	80
8	PLANTEPRODUKSJON OG KRAFTFÔR.....	83
8.1	Frukt, bær, grønnsaker og poteter	83
8.2	Korn og kraftfôr	89
9	VELFERDSORDNINGENE	96
9.1	Ordninger ved sjukdom, fødsel mv.	98
9.2	Sjukepengeordningen	99
9.3	Avløsning ved ferie og fritid	99
9.4	Landbruksvikar.....	100
9.5	Tidligpensjon.....	100
9.6	Velferd, økninger i satser og tilskudd oppsummert	101
9.7	HMS-kampanje: Trygg bonde.....	102
9.8	Nasjonalt fagkompetansesenter for landbrukshelse	103
10	SPESIELLE UTFORDRINGER I NORD-NORGE.....	104
11	BÆREKRAFTIG MATPRODUKSJON	108
11.1	Klimavennlig matproduksjon	110
11.2	Miljø.....	126
11.3	Økologisk landbruk	134
12	BRUKSSTØRRELSE (STRUKTUR)	139
12.1	Tak på husdyrtilskudd	140
13	LUF OG NÆRINGSUTVIKLING	141
13.1	IBU- midlene - tradisjonelt landbruk	141
13.2	Tabell, oppsummering av føringer for IBU.....	147
13.3	Nasjonale tilretteleggingsmidler.....	148
13.4	Regionale tilretteleggingsmidler	149
13.5	Områderetta innsats.....	151

13.6	Rekruttering og kompetanse i landbruket	152
13.7	Forskning og utvikling	156
13.8	Stiftelsen Norsk Mat.....	158
13.9	Utvikling av lokalmat.....	159
13.10	Skogbruk	161
13.11	Oppfølging av handlingsplanen mot villsvin	161
13.12	Konfliktforebyggende tiltak jordbruk/reindrift	162
13.13	Avtalepartenes rolle i tildeling av søknadsbaserte midler.....	162
13.14	Kapitalsituasjonen i LUF	162
13.15	Tabell, oppsummering av LUF	164
13.16	Bedre toppfinansiering	164
13.17	Gårdssparing for ungdom (GSU)	165
14	ANDRE OMRÅDER OG TILSKUDDSORDNINGER	166
14.1	Tilskudd til rådgiving	166
14.2	Tilskudd til frøavl.....	169
14.3	Tilskudd til kvalitets- og salgsfremmende tiltak	170
14.4	Tilskudd til dyreavl, mm	171
14.5	Likestilling av Inn på tunet med annen næringsvirksomhet i landbruket	174
14.6	Tilskudd ved produksjonssvikt.....	175
15	ENDRINGER I TILSKUDDSSYSTEMET	177
15.1	Telldata for storfe	177
15.2	Oppretting av feil i sonegrenser i Stjørdal.....	178
	Vedlegg 1. Fordeling av kravet på priser og tilskudd	179

1 HOVEDPRIORITERINGER I ÅRETS KRAV

Over hele landet produserer bønder mat til den norske befolkning. Det er viktig for landets sjølforsyning, og det er god beredskap. I en tid der det er stor usikkerhet rundt både kostnadsbildet og verdens mulighet til å produsere mat, vil størst mulig norsk produksjon i seg sjøl være en stabiliserende faktor. Hvis bøndene skal kunne levere nok mat til den norske befolkning, produsert etter våre høye standarder, må det være lønnsomt for bonden. Slik er ikke situasjonen for mange bønder nå.

Årets jordbruksforhandlinger må gi bøndene framtidstro gjennom kraftig inntektsvekst og politisk vilje til å satse på matproduksjon. Det er en avventende holdning i landbruket. Dette jordbruksoppgjøret må fjerne tvilen. Bondeyrket må bli mer attraktivt, både å gå inn i og stå i. Da kan vi opprettholde og videreutvikle matproduksjon og videreforedling i hele landet.

Årets jordbruksoppgjør må legge til rette for å tette en betydelig del av inntektsgapet mellom bønder og andre grupper. Deretter krever vi at regjeringa raskt får på plass nytt tallgrunnlag for å beregne bondens inntekt, og en plan for opptrapping av inntekt og sjølforsyning. Dette må være på plass før Budsjettnemnda for jordbruket starter sitt arbeid med tallgrunnlaget for jordbruksoppgjøret i 2024. At dette mangler til årets oppgjør er ikke til hinder for å redusere inntektsgapet betydelig allerede nå, og komme i gang med å øke sjølforsyningsgraden.

Prioriterte mål for årets forhandlinger:

- Inntekt som andre: Fortsette snuoperasjonen i norsk landbruk ved å redusere inntektsgapet til andre grupper betydelig. Melkeproduksjon må prioriteres.
- Trygghet i urolige tider og behov for matberedskap: Løpende norsk matproduksjon er grunnplanken i den nasjonale totalberedskapen, og økt sjølforsyning vil styrke den. Jordbruksoppgjøret må også i år redusere usikkerheten for bonden i en urolig verden.
- Fjern tvilen: Jordbruksoppgjøret må gi bekreftelse og framtidstro, både for de som er i næringa i dag og de som skal velge landbruket som yrkesvei. Økonomisk trygghet, utvikling av gården, tilstrekkelig sikkerhetsnett ved sykdom, og mulighet for å ha fritid og et moderne familieliv er viktig også for bønder. Det er helt sentralt å styrke velferdsordningene, og å gi støtte til framtidsrettede investeringer – særlig i melke- og storfeproduksjonen.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg legger på vegne av jordbruket med dette fram krav til ramme og fordeling ved jordbruksforhandlingene 2023. Kravet legges fram som grunnlag for forhandlinger.

1.1 Prioriteringer

Fjorårets jordbruksoppgjør tok det første steget på veien mot en nødvendig snuoperasjon i jordbruket gjennom å dekke opp for den ekstraordinært høye kostnadsveksten, og legge til rette for noe inntektsløft både i 2022 og 2023. I årets forhandlinger må det tas flere grep for å legge til rette for sterkere inntektsvekst og følge opp ambisjonene i Hurdalsplattformen, slik at vi kan utvikle landbruket og tette inntektsgapet.

Inntektsveksten i jordbruket er nesten 15 000 kroner per årsverk svakere enn forutsatt i fjor, samtidig som inntektsveksten for andre grupper i samfunnet forventes å bli 9 000 kroner sterkere enn lagt til grunn i fjorårets jordbruksavtale. Det er grunn til sterk bekymring for den svake inntektsutviklingen som Totalkalkylen fra Budsjettnemnda for jordbruket viser for

jordbrukssektoren. Dette må tas på alvor i årets jordbruksforhandlinger og resultere i et betydelig inntektsløft.

Melkeproduksjon er ryggraden i distriktsjordbruket, og en bærebjelke i mange lokalsamfunn. Situasjonen for melkebonden er spesielt bekymringsfull, og bør være tankevekkende for alle som er opptatt av levende bygder, verdiskaping og landbruk over hele landet. Det er helt avgjørende med bedret økonomi for å få med melkeprodusentene videre. Melkeproduksjon må prioriteres høyest i årets jordbruksoppgjør, med økt melkepris, økning i budsjettstøtte og kostnadsreducerende tiltak.

Mange melkeprodusenter har foretatt store investeringer, blant annet som følge av løsdriftskravet som trer i kraft fra 2034. Likevel er halvparten av melkeproduksjonsbruka i Norge fremdeles båsfjøs. Derfor er det helt nødvendig å styrke og målrette investeringsvirkemidlene for å gi dem mulighet til å gjennomføre lønnsomme investeringer på sine gårdsbruk. Produksjonen på gårdene med båsfjøs er avgjørende for muligheten til å opprettholde nødvendig landbrukstilpasset infrastruktur som slakterier, meierier, forleveranser og veterinærdekning. Omlegging til løsdrift for storfe må ha høyeste prioritet ved tildeling av IBU-midler framover.

Utviklingen i landbruket i Nord-Norge er særlig bekymringsfull på grunn av nedgang i produksjonen, færre bønder og arealer ut av drift. Mange steder står vi nå overfor et veiskille for et fortsatt levende produsentmiljø, slik at ikke all infrastruktur for landbruket rakner. Denne utviklingen må snus for å nå målene om et landbruk over hele landet, holde areal i hevd og øke sjølforsyningsgraden av jordbruksvarer basert på norske ressurser. Matproduksjonen i nord er avgjørende for bosetning, verdiskaping, infrastruktur og beredskap. For å snu utviklingen trengs et bredt sett av tiltak, målrettet og koordinert, blant annet økte tilskudd, investeringsstøtte, bedre veterinærdekning, bedre tilgang på avløsere og satsing på grønt i nord.

For å gi den aktive bonden et bedre sikkerhetsnett med mulighet for fritid og et moderne familieliv, må velferdsordningene utvikles og styrkes vesentlig. Unge som vil ta over gården og satse på matproduksjon som framtidig yrke og næringsvei, er usikre på om det er mulig å kombinere dette med fritid og et moderne familieliv. Økte inntektsmuligheter er i seg sjøl et velferdstiltak som gjør at bonden kan få mer fritid og et bedre sikkerhetsnett ved sykdom, men økt inntekt er ikke nok. Det trengs gode og godt tilpassa velferdsordninger for å gjøre det attraktivt både å bli bonde, få barn og å ha sin arbeidsplass i landbruket over tid. I årets oppgjør må ordningene styrkes økonomisk, og det er behov for endringer i regelverket slik at det er tilpasset bondens livssituasjon. Videre må en handlingsplan for velferdsordningene i landbruket på plass så snart som mulig.

En god innsats for klima og miljø krever forutsigbarhet, langsiktig tenking og god oppslutning om tiltakene. Klimatiltak må bidra til å øke norsk matproduksjon gjennom bedre ressursutnyttelse og bruk av jordbruksarealer og utmarksbeiter i hele landet. Tiltak som bidrar til å oppfylle Landbrukets klimaplan må prioriteres med styrking av økonomiske støtteordninger, særlig til metanhemmere. Innføring av klimatiltak og miljøkrav forutsetter kompensasjon av kostnadene og ulempene tiltakene medfører, slik at en oppnår økonomisk bærekraft for bonden.

Beitebruk er viktig for holde kulturlandskapet åpent, det er god ressursutnyttelse og god dyrevelferd. Krav til dyrevelferd kan gi store investeringskostnader på den enkelte gård. Målrettede investeringsvirkemidler er avgjørende for at bonden skal kunne omstille seg og møte nye krav. Et samlet landbruk har satset på dyrevelferdsprogrammer (DVP) for å gjennomføre systematisk dyrevelferdsarbeid i alle dyrehold. Dette gir både merarbeid og

merkostnader for bonden og bør kompenseres med et eget tilskudd. Videre er tilgangen til veterinær i noen områder av landet bekymringsfullt dårlig. Bedre veterinærtilgang er også et viktig tiltak for dyrevelferden.

Norske bønder produserer god, sikker og trygg mat på norske ressurser. De valgene forbrukeren tar i butikken er førende for norsk matproduksjon, og det må være enkelt å velge norsk. Jordbruket er grunnlaget for en komplett innenlands verdikjede med stor verdiskapning. Maktforholda i denne verdikjeden er bekymringsverdige, hvor primærprodusenten stadig får mindre innflytelse og lavere andel av verdiskapninga. Vertikal integrasjon, egne merkevarer og kjedemakt utfordrer bondens mulighet til å hente en rettferdig del av inntekta i markedet. Flere produsenteide pakkerier er ett godt tiltak for å styrke grøntprodusenten i verdikjeden.

Bærekraft er et nøkkelbegrep i jordbrukspolitikken. En bærekraftig utvikling har tre dimensjoner som alle må være til stede; økonomisk, sosial og miljømessig. Mat fra norsk jordbruk skal produseres på en måte som ikke forringer ressursene, som ivaretar levedyktigheten i økosystemene, og som bidrar til å redusere den globale oppvarmingen. Samtidig må produksjonen være økonomisk bærekraftig helt ut på det enkelte gårdsbruk.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg prioriterer en bærekraftig utvikling av norsk matproduksjon. Vårt krav vil bidra til målsettingen om styrket økonomisk, sosial og miljømessig bærekraft for hele jordbruket. Dette er helt nødvendig for å sikre nok og trygg mat til den norske forbruker, også i krisetider.

1.2 Plan for 50 prosent sjølforsyning

I dag er Norges sjølforsyningsgrad på rundt 40 prosent. Krigen i Ukraina og pandemi har vist hvor sårbar matforsyningen er, og viktigheten av å ha en god matsikkerhet og matberedskap. Det er den løpende matproduksjonen over hele landet som gir reell matberedskap.

I Hurdalsplattformen har regjeringa som mål å legge fram og gjennomføre en opptrappingsplan for trygg matproduksjon på norske ressurser, og sette et mål for sjølforsyningsgrad på 50 prosent. Stortinget har ved flere anledninger stilt seg bak dette målet. Norges Bondelag sin plan for økt sjølforsyning viser at det er mulig å nå 50 prosent sjølforsyning med den matproduksjonen vi faktisk kan klare på norske ressurser, men kun gjennom aktive grep og tydelige prioriteringer både i politikken og markedet. **Norges Bondelags forhandlingsutvalg legger opp til at alle grep i årets jordbruksforhandlinger gjøres med tanke på å øke sjølforsyninga.** De viktigste grepene er:

1. Inntekta til bonden må opp
En viktig forutsetning for økt sjølforsyningsgrad er å øke inntekta til bonden. Inntektsnivået i jordbruket er lavt, og Stortinget har bedt om at det legges fram en tidfestet opptrappingsplan basert på nytt tallgrunnlag.
2. Importvernet må styrkes
Importvernet er viktig for å sikre norsk, trygg mat produsert over hele landet. Norske jordbruksvarer må sikres et effektivt importvern, og tollvernet må styrkes der det er mulig.
3. Mer norskprodusert mat, mindre import
På grunn av importkvoter og utilstrekkelig tollvern utnytter vi ikke potensialet for norskproduserte varer. Det ser vi særlig innenfor kjøtt- og meieriprodukter. Grønnsaker har også et stort mulighetsrom.

4. Mer norskprodusert fôrråvare

Hva dyra spiser er viktig, og mer norskproduserte karbohydrater og protein i dyrefôret er viktig for å øke sjølforsyninga. Mer og bedre grovfôr kan redusere kraftfôrforbruket, og dermed øke norskandelen i fôrrasjonen.

5. Kosthold i tråd med norske ressurser, og handlekurven til forbruker

De valgene forbrukeren tar i butikken er førende for norsk matproduksjon og sjølforsyning. Det forutsetter også at landbruket produserer god, sikker og trygg mat på norske ressurser. De nasjonale kostholdsrådene må også ta hensyn til hva vi kan produsere i Norge på en bærekraftig måte. Forbruker må være godt informert for at de skal kunne ta kunnskapsbaserte valg når de kjøper mat. Norges Bondelag ønsker et strengere regelverk knyttet til opprinnelsesmerking av matvarer, som inkluderer kjedenes egne merkevarer, både i forbrukermarkedet og innen storhusholdning.

Ved inngangen til jordbruksforhandlingene i 2022 var det stor usikkerhet i de internasjonale råvaremarkedene, og en kostnadsvekst i norsk landbruk uten sidestykke. Nå, ett år etter, har noen av markedene stabilisert seg noe, og prisene er til dels på et lavere nivå. **Norges Bondelags forhandlingsutvalg vil likevel understreke at situasjonen er labil og usikker. Forhandlingsutvalget peker på at så lenge det er krig i Europa, med ufattelige konsekvenser både materielt og menneskelig, vil det være behov for å håndtere usikkerheten for å sikre vår egen løpende matproduksjon.**

2 HOVEDAVTALEN FOR JORDBRUKET

Jordbruksforhandlingene er regulert gjennom Hovedavtalen for jordbruket. Avtalen hjemler organisasjonenes rett til forhandlinger om sentrale rammebetingelser for næringa. Gjennom Hovedavtalen påtar samtidig Jordbruket seg ansvar for å iverksette tiltak i samsvar med jordbruksavtalen (jf. § 4.2 i Hovedavtalen). Hovedavtalen bygger på at det skal være et samsvar mellom de rettigheter Jordbruket har, og de plikter og det ansvar Jordbruket påtar seg.

Gjennom Hovedavtalen for jordbruket har Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag forhandlingsrett med staten om priser og tiltak i jordbruket. Jordbruksoppgjøret kan ses på som et inntektsoppgjør for yrkesutøvere i næringa, der oppgjøret setter viktige rammer for inntektsmulighetene for sjølstendig næringsutøvende bønder.

Jordbruksforhandlingene skal føres med sikte på å nå de mål og retningslinjer Stortinget har trukket opp for utviklingen i næringa på kort og lang sikt.

Dette forutsetter at jordbruksforhandlingene må avklare både priser, tiltak og øvrige virkemidler på en slik måte at jordbruket kan oppnå en inntektsutvikling i tråd med Stortingets forutsetninger, og innfri øvrige landbrukspolitiske mål. Når det gjelder bevilgninger over statsbudsjettet, omfatter forhandlingene kalenderåret 2024 samt eventuelle omdisponeringer innenfor rammen for 2023. Videre skal det forhandles om målpriser for perioden 01.07.2023 - 30.06.2024.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg legger til grunn at jordbruksforhandlingene gjennomføres i samsvar med Hovedavtalen. Det omforente materialet fra Budsjettnemnda for jordbruket legges til grunn for forhandlingene.

2.1 Forhandlingsprosess 2023

Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag startet forhandlinger om utarbeidelse av felles rammekrav onsdag 19. april.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg viser til referatene fra møtene mellom staten og Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag om prosessen mellom organisasjonene og mellom organisasjonene og staten.

Referat fra utvidet ledermøte mellom Staten, Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag lørdag 22. april kl. 17:30:

«Søyland viste til underhåndskontakten mellom staten og organisasjonene hver for seg fredag 21. april, og at hun hadde blitt kontaktet av jordbrukets forhandlingsleder kl. 13:37 i dag lørdag 22. april. Jordbrukets forhandlingsleder hadde da orientert om at de to organisasjonene hadde fortsatt prosessen. De hadde likevel ikke kommet til enighet om felles rammekrav.

Gimming ba om ordet, og beklaget sterkt situasjonen som hadde oppstått. Han sa at han ikke trodde at dette hadde skjedd tidligere, og at det var en ekstremt spesiell situasjon der organisasjonene ikke hadde kommet til enighet. Han framholdt at han hadde gjort alt for å komme fram, og at dette var en alvorlig situasjon både for forhandlings-systemet og for Norges Bondelag. Han sa at han opplevde å forhandle med en organisasjon med bundet mandat på tallstørrelse. Gimming sa også at han ikke kjente seg igjen i det Norsk Bonde- og Småbrukarlag hadde sagt til staten i møtet på fredag

om at NBS var forhandlingsdyktige. Han sa videre at jordbruket ikke er i stand til å opptre som en part i dette jordbruksoppgjøret.

Solberg fikk ordet og sa at jordbruket var i en dyp sosial og økonomisk krise. Han viste til Hurdalsplattformen, ventet på en opptrappingsplan og krevde å måle inntektsnivå, ikke utvikling. Han sa videre at han opplevde at kravet om å endre beregningsmåten for effekt av finansiering i grunnlagsmaterialet ikke hadde blitt anerkjent av NB. Solberg mente NBS sitt krav var velbegrunnet, og at prosessen var preget av dårlig framdrift. Hans vurdering var også at NBS hadde beveget seg mer enn NB og at de ikke hadde fått endelig tilbakemelding på sitt forslag.

Søyland oppfattet det slik at jordbruket ikke klarte å opptre som én part etter Hovedavtalen §1-3 og legge fram et felles krav. Hun ba om bekreftelse fra begge organisasjoner om at dette var situasjonen. Gimming svarte ja. Solberg sa at han mente det fortsatt var mulighet til å komme til enighet. Gimming overrakte deretter en signert dagsprotokoll mellom NB og NBS av 22. april og leste opp innholdet:

«Det vises til dagsprotokoll mellom Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag av 21. april 2023. Jordbrukets forhandlingsleder meddelte Statens forhandlingsleder innholdet i denne. I henhold til Hovedavtalen for jordbruket §1-4 hadde staten uformell kontakt med organisasjonene hver for seg. Etter den uformelle kontakten ble det gjort nye forsøk fra forhandlingsutvalgene i Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag på å finne fram til et felles rammekrav. Dette førte ikke fram, avstanden er fortsatt svært stor.

Forhandlingsutvalgene i Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag konstaterer at en ikke har kommet til enighet om et felles rammekrav ved jordbruksoppgjøret 2023. Jordbruket forhandlingsleder vil meddele dette til Statens forhandlingsleder og i den sammenheng vise til Hovedavtalen for jordbruket § 1-4.»

Søyland sa at det nå var nødvendig med en pause i møtet. Etter pausen framholdt Søyland at det ut fra det som var sagt, og innholdet i den overleverte protokollen, ikke var mulig fra statens side å forstå situasjonen på noen annen måte enn at det ikke var grunnlag for felles opptreden og at organisasjonene dermed ikke kunne opptre som én part. Hun viste videre til samtalen med jordbrukets forhandlingsleder kl. 13:37 og Norges Bondelags svar på spørsmålet om felles opptreden.

Søyland viste til det omforente referatet fra underhåndskontaktene dagen før, der det heter at: «Statens forhandlingsleder konstaterte at med det hadde staten oppfylt sine forpliktelser etter Hovedavtalen». Hun presiserte at det var §1-4 første ledd det ble vist til.

Søyland sa at med dette var både årets forhandlinger, og forhandlingssystemet som sådan, i en alvorlig situasjon. Denne situasjonen var av en slik alvorlighetsgrad at Statens forhandlingsutvalg måtte gå tilbake til oppdragsgiverne for å vurdere videre framdrift i årets forhandlinger. Søyland understreket hver av organisasjonene, og statens, betydelige ansvar for framdrift i prosessen med en ny jordbruksavtale, av hensyn til norske bønder.

Partene var enige om at det skulle være fortrolighet om prosessen så langt.

Møtet var slutt kl. 18:30.»

Norges Bondelags forhandlingsutvalg viser videre til referat fra møte mellom staten og Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag søndag 23. april 2023, kl. 17:00:

«Søyland viste til underhåndskontaktene de to foregående dagene. Etter møter med organisasjonene hver for seg fredag 21. april ba staten Jordbrukets forhandlingsutvalg om å gjøre et nytt forsøk på å finne grunnlag for felles opptreden. Hun viste deretter til at jordbrukets forhandlingsleder lørdag 22. april ga beskjed om at organisasjonene etter et nytt forsøk, ikke hadde kommet til enighet om rammekravet. Med grunnlag i jordbrukets dagsprotokoll fra 22. april og det utvidede ledermøtet samme dag, bedømte staten situasjonen slik at jordbruket ikke er i stand til å opptre som én part, og etter Hovedavtalen §1-3 ikke er forhandlingsdyktige.

Hun understreket igjen at situasjonen var ekstraordinær og alvorlig og understreket også statens ansvar for å bidra til framdrift i prosessen, slik at det er mulig å legge fram et forslag til jordbruksoppgjør for Stortinget i tide. Hun sa videre at staten i den videre prosessen la stor vekt på å finne løsninger som ivaretar forhandlingssystemet.

Søyland konstaterte deretter at situasjonen var slik at staten nå måtte vurdere om den skulle gå videre ved å føre forhandlinger med den ene av organisasjonene, jf. Hovedavtalen § 1-4 andre ledd. For å opprettholde fremdriften i forhandlingene ber Staten om at organisasjonene snarest mulig legger fram sine posisjoner kortfattet og skriftlig innenfor to sider for lederen av statens forhandlingsutvalg.

Staten vil med dette utgangspunkt vurdere hvordan forhandlingene eventuelt kan videreføres, herunder eventuelt å føre forhandlinger med den ene av organisasjonene.»

På dette grunnlag la Norges Bondelags forhandlingsutvalg fram et posisjonsnotat for staten mandag 24. april kl. 10:00.

Det foreliggende rammekravet er i overenstemmelse med det fremlagte posisjonsnotatet.

Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag ble innkalt til møte med statens forhandlingsleder mandag 24. april.

Referat fra møte mellom staten og Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag mandag 24. april 2023 kl. 16:50:

«Søyland konstaterte at referatet fra møtet søndag 23. april var godkjent av begge organisasjoner tidligere på dagen. Søyland takket for at hun hadde mottatt skriftlig informasjonen fra begge organisasjonene innen fristen, mandag 24. april kl. 10:00. Hun sa at den skriftlige informasjonen var av ulik karakter. Hun vurderte det likevel slik at den ga tilstrekkelig grunnlag for statens vurderinger sammen med informasjonen som hadde framkommet i møter og underhåndskontakter de siste dagene.

En hovedgrunn til at organisasjonene ikke var i stand til å opptre som én part, var at det var stor avstand dem imellom hva gjaldt rammekravet. At jordbruksorganisasjonene ikke er i stand til å fremme et felles krav er ekstraordinært og en stor belastning for forhandlings-systemet. Hun viste til at staten la stor vekt på å begrense skaden som mangel på felles opptreden fra jordbruksorganisasjonene hadde skapt. Søyland viste

videre til statens ansvar for å bidra til framdrift i prosessen, slik at forhandlinger blir gjennomført innenfor tidsrammen.

Søyland viste til at når organisasjonene ikke kan opptre som én part, kan staten etter Hovedavtalen §1-4 andre ledd føre forhandlinger og inngå jordbruksavtale med den ene av organisasjonene.

Hun viste til at det på forhånd var klargjort at årets forhandlinger ville bli gjennomført på ordinær måte uten at det var framlagt en opptrappingsplan. Budsjettnemnda hadde avgitt omforent grunnlagsmateriale, og i dette framgår det at spørsmålet om beregning av kapitalkostnader vil bli gjennomgått til høsten. Hun sa at regjeringen hadde besluttet at staten vil be Norges Bondelag legge fram krav i forhandlingene. Hun sa at hovedbegrunnelsen for dette valget var at kun Norges Bondelag anerkjente forutsetningene for årets oppgjør. Hun ga ordet til Gimming.

Gimming uttrykte behov for å gjenta at det er en alvorlig og beklagelig situasjon vi er inne i. Men Norges Bondelag var likevel opptatt av den muligheten som lå i Hovedavtalen og var innstilt på å bruke den retten.

Solberg sa at NBS mener situasjonen i næringa er så alvorlig at man må peke på alle muligheter. Bonden kjenner seg ikke igjen år etter år. Det er en alvorlig situasjon for den norske bondens tillit til systemet.

Det var enighet om at referatene fra møtene 21. april til 23. april ble gjort offentlig sammen med offentliggjøring av beslutningen kl. 17:45. Det ble avtalt at referatet fra dagens møte skulle bli offentlig så snart det var godkjent. Videre var det enighet om at den skriftlige informasjonen som var sendt staten før kl. 10 samme dag skulle offentliggjøres etter at Norges Bondelag hadde lagt fram krav i forhandlingene.

Solberg sa at de to organisasjonene var to likeverdige parter og at NBS har mye god politikk som vil bygge ny tillit i næringa. Han sa at det oppleves urettferdig når NBS har beveget seg mer enn NB i forhandlingene dem imellom. Han sa at NBS opplever å ha blitt presset ut av forhandlingene.

Gimming sa at Norges Bondelag var beredt til å ta ansvaret det var å bli pekt på av staten og at Norges Bondelag tok sikte på å levere et krav innenfor den oppsatte tidsplanen.

Solberg spurte om hva grunnen var til at Norges Bondelag har blitt foretrukket, og at de anså sin status som ikke foretrukket.

Søyland svarte at grunnlaget for beslutningen var det som framkom av hennes innledning i møtet.

Møtet var slutt kl. 17:10.»

Norges Bondelags forhandlingsutvalg anser at prosessen har foregått i henhold til Hovedavtalen for jordbruket.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg legger på vegne av jordbruket med dette fram krav til ramme og fordeling ved jordbruksforhandlingene 2023. Kravet legges fram som grunnlag for forhandlinger.

3 POLITISK GRUNNLAG FOR JORDBRUKSFORHANDLINGENE 2023

3.1 Landbrukspolitiske ambisjoner i Hurdalsplattformen

Regjeringa har lagt sin politiske strategi i Hurdalsplattformen. **Her ligger det mange offensive og gode ambisjoner som Norges Bondelags forhandlingsutvalg støtter.** For landbrukspolitikken legger Hurdalsplattformen til grunn følgende ambisjoner:

«Samfunnsoppdraget til jordbruket er å sikre Noregs befolkning nok og trygg mat produsert på norske naturressursar, og slik bidra til arbeid, god ernæring og helse. For å sikre landbruk over heile landet, auka verdiskaping og redusert klimaavtrykk er det naudsynt å auke lønsemda i bruk av jordbruksareala. Dette skal blant anna skje gjennom eit sterkt importvern, årlege jordbruksforhandlingar og å bevare landbrukssamvirka som marknadsregulatorar. Næringsutøvarane i landbruket må ha same inntektsmoglegheiter som andre grupper. Klimagassutsleppa frå landbruket skal reduserast og opptaket av karbon aukast, samstundes som vi aukar sjølvforsyninga og tilpassar produksjonen til eit endra og vanskelegare klima. Ein variert bruksstruktur som er tilpassa Noreg sine naturressursar og geografi, gir dei beste moglegheitene til å produsere mat på ein berekraftig og klimavennleg måte. Det er òg viktig for å sikre god dyrevelferd, auka mattryggleik og betre beredskap.

Regjeringa vil:

- *Leggje fram ein forpliktande og tidfesta plan for å tette inntektsgapet mellom jordbruket og andre grupper i samfunnet. Opptappinga skal skje i samarbeid med partane i jordbruksavtalen og baserast på nytt talgrunnlag.*
- *Sikre riktig talgrunnlag for jordbruksoppgjæret, irekna å måle inntektsnivået og ikkje berre inntektsutviklinga. Arbeidet som er sett i gang for å greie ut dette, skal vidareførast.*
- *Senke kvotetaka for mjølkeproduksjonen for kumjolk ned mot 500 000 liter. Dei som har tilpassa seg dagens høge nivå, kan behalde kvotene eller selje overskytande kvoter attende til staten til avtalt pris.*
- *Vurdere tiltak for å redusere kvotekostnadar og redusere delen leigekvoter.*
- *Innføre tak på tilskot i all produksjon.*
- *Sørgje for betre berekraft i landbruket gjennom auka bruk av utmarksbeite, setring, klimatilpassing, investering i jord og etablering av eit nasjonalt senter for fjellandbruk.*
- *Stimulere til auka produksjon og omsetnad av lokalmat og -drikke og økologisk mat.*
- *Gjennomgå erstatningsordningane for avlingskadar.*
- *Styrke investeringsverkemidla i jordbruket med midlar utanfor jordbruksavtalen. Dette skal skje gjennom ei investeringsordning som blant anna skal målrettast mot små og mellomstore mjølkebruk, for å følgje opp lausdriftskravet. Ordninga skal startast allereie i statsbudsjettet for 2022.*
- *Leggje fram og gjennomføre ein opptappingsplan for trygg matproduksjon på norske ressursar og setje eit mål for sjølvforsyningsgrad av norske jordbruksmatvarer, korrigert for import av fôrråvarer, på 50 prosent.*
- *Vidareutvikle velferdsordningane for jordbruket og leggje fram ein eigen plan om dette.*
- *Sikre importvernet for norsk jordbruk, blant anna gjennom val mellom prosent- og kronetoll, og sørgje for at importvernet ikkje blir svekka, når ein inngår nye handelsavtaler.*
- *Greie ut nye og sterkare verkemiddel for marknadsregulering.*

- *Bevare prisutjanningsordninga for mjølk, men gradvis fase ut dei konkurransepolitiske verkemidla frå ordninga.*
- *Styrke landbruksforskninga.*
- *Gjennomgå og betre landbruksutdanningane på alle nivå.*
- *Lage ein plan for anstendige løns- og arbeidsvilkår for tilsette i jordbruket og grøntsektoren saman med fagлага og partane i arbeidslivet, med mål om å gjere næringa meir attraktiv for norske arbeidstakarar.*
- *Etablere beredskapslagring for korn.*
- *Redusere matsvinnet, blant anna ved å utarbeide ein matkastelov.*
- *Gjennomgå rammevilkåra for hestesporten.*
- *Slutføre erstatningsoppgjeret for pelsdyrnæringa.*

På klimaområdet vil regjeringa:

- *Oppfylle staten og landbrukets avtale om kutt av klimagassutslipp i landbruket ved hjelp av nye verktoy. Det viktigste nye verktøyet vil være etablering av Bionova, en finansieringsmekanisme til støtte for klimatiltak i landbruket.*
- *Ikke innføre avgift på klimagassutslipp som følger av biologiske prosesser.*

I tillegg er det tydelige formuleringer på andre sentrale områder som handelspolitikk, eiendomspolitikk, dyrevelferd og kjedemakt.

Fjorårets jordbruksoppgjør handlet i stor grad om å sikre kostnadskompensasjon i en urolig verdenssituasjon som skapte ekstraordinær kostnadsvekst. Det ble i mindre grad gjennomført landbrukspolitiske grep. Jordbruket fulgte i sitt krav opp flere av de politiske ambisjonene til regjeringa. For å få bedre beslutningsgrunnlag ble det på flere områder etter fjorårets jordbruksoppgjør satt ned ulike arbeidsgrupper eller gitt utredningsoppdrag til forvaltning og andre aktører.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg vil i dette kravet følge opp regjeringas ambisjoner på en rekke av punktene i Hurdalsplattformen som det haster å få gjennomført. Det gjelder blant annet endringer som følge av beslutningsgrunnlaget som er framkommet i rapporter fra arbeidsgrupper og utredninger satt ned etter fjorårets jordbruksoppgjør.

3.2 Mål i landbrukspolitikken

I desember 2016 la daværende regjering fram ei stortingsmelding om jordbrukspolitikken: Meld. St. 11 (2016-2017) «*Endring og utvikling – En fremtidsrettet jordbruksproduksjon*». Stortinget behandlet denne våren 2017 i Innst. 251 S (2016-2017). Ved stortingsbehandlingen konkluderte et samlet storting med at jordbrukspolitikkenes hovedmål skal være økt matproduksjon med grunnlag i norske ressurser, slik at en oppnår høyest mulig sjølforsyning.

Stortinget vedtok 4 mål, og en rekke delmål.

Tabell 1 Stortingets mål og delmål for jordbrukspolitikken.

Matsikkerhet og beredskap	Landbruk over hele landet	Økt verdiskaping	Bærekraftig landbruk med lavere utslipp av klimagasser
Sikre forbrukerne trygg mat	Sikre bruk av jord- og beiteressursene	Utnytte markedsbaserte produksjonsmuligheter	Redusere forurensingene og utslippene av klimagasser, økt lagring av karbon og klimatilpassing
Økt matvareberedskap	Sikre mulighetene for bosetting og sysselsetting	Sikre en konkurransedyktig og kostnadseffektiv verdikjede for mat med en jevnere maktfordeling	Bærekraftig bruk og vern av landbrukets areal (jordvern) og ressursgrunnlag.
God dyre- og plantehelse	Et mangfoldig landbruk med variert bruksstruktur og geografisk produksjonsfordeling	Videreutvikle Norge som matnasjon	Sikre kulturlandskapet og naturmangfoldet
Satse på avl, forskning, utdanning for å øke bruken av de biologiske ressursene	Sikre rekrutteringen	Sikre bondens inntekter og evne til å investere i gården	God dyrevelferd

Norges Bondelags forhandlingsutvalg legger til grunn at Stortinget fortsatt styrer mot disse målene. For å nå alle målene Stortinget har vedtatt, må næringa som påpekt av stortingsflertallet, ha et bredt sett av målrettede virkemidler. Norges Bondelags forhandlingsutvalg viser til at næringskomiteén gjennom utdyping av både mål og delmål i større grad vektlegger beredskap og klima. Viktigheten av å styrke bondens rammevilkår gjennom økt inntekt og investeringsevne, samt en mer rettferdig maktfordeling i verdikjeden for mat er løftet fram. Det samme er landbrukets avgjørende rolle for å sikre bosetting og sysselsetting over hele landet.

3.3 Inntektsmål for jordbruket

Et samlet Storting slo tydelig fast ved behandlingen av Meld. St. 11 (2016-2017) at inntekt for bonden både er et sentralt mål i seg sjøl, og det viktigste virkemiddelet for å nå andre jordbrukspolitiske mål, som rekruttering, investeringer og økt norsk matproduksjon. Videre uttrykker en samlet næringskomité: «Komiteen legger til grunn at utøvere i jordbruket, som selvstendig næringsdrivende, skal ha muligheter til samme inntektsutvikling som andre i samfunnet. Inntektsmulighetene må være til stede innenfor en variert bruksstruktur for at norsk jordbruk skal kunne utnytte landets produksjonsmuligheter. For å sikre rekruttering, og for å løfte inntektsmulighetene i næringen, mener komiteen at inntektsmålet skal være å redusere inntektsgapet mellom jordbruket og andre grupper i samfunnet. God markedstilpassing og produktivitetsutvikling vil være en forutsetning for inntektsdannelsen.»

I Hurdalsplattformen har regjeringa løftet inntektsambisjonen ytterligere, fra å redusere inntektsgapet til «å tette inntektsgapet mellom jordbruket og andre grupper i samfunnet.» Dette ble fulgt opp i fjorårets jordbruksoppgjør, som skulle legge til rette for en reduksjon av inntektsgapet med om lag 40.000 kr/årsverk. Norges Bondelags forhandlingsutvalg anser dette som en forsiktig start. Sjøl om nye prinsipper for tallgrunnlaget som skal sammenligne inntektsnivået for bønder med grupper av lønnsinntakere ikke er avklart enda, kjenner næringa på at inntektsavstanden er stor. Forutsetningen om tetting av et stort gap med beskjedne 40.000 kr/årsverk må sees i lys av et jordbruksoppgjør med riktignok en historisk høy ramme, men der en vesentlig andel gikk til å dekke opp for kostnadsvekst og svikt i tidligere forutsetninger. Som det går fram av kapittel 5, viser grunnlagstillene og framregning av lønnsveksten at tettingen av gap blir lavere.

Inntektsmålet man styrer mot i denne stortingsperioden, ble ytterligere konkretisert ved Stortingets behandling av Statsbudsjettet for 2022. Der la Ap, Sp og SV fram følgende vedtaksforslag for inntektsambisjon: «*Stortinget ber regjeringa legge frem en forpliktende og tidfestet plan i løpet av 2022 for å tette inntektsgapet mellom bønder og andre grupper i samfunnet. Inntektsgapet skal tettes uavhengig av bruksstørrelse, produksjon og landsdel.*»

Forslaget ble vedtatt med støtte fra Rødt og MDG.

Ved Stortingets behandling av strømodningen (Innst. 148 S (2021-22)) uttrykker flertallet (Ap, Sp, SV og Rødt): *Flertallet viser videre til flertallets enighet i budsjettforliket høsten 2021 om at regjeringa skal legge frem en forpliktende og tidfestet plan i løpet av 2022 for å tette inntektsgapet mellom bønder og andre grupper i samfunnet uavhengig av bruksstørrelse, produksjon og landsdel. Opptrappingen skal skje i samarbeid med partene i jordbruksavtalen og baseres på nytt tallgrunnlag.*» og videre «*Flertallet er enig om at målet om å tette inntektsgap og øke selvforsyning skal være førende prinsipper i jordbrukspolitikken og i utforming av statens forhandlingsgrunnlag for jordbruksoppgjørene.*»

Norges Bondelags forhandlingsutvalg vil understreke at norske bønder må få mulighet til en anstendig inntekt i forhold til innsatt arbeid og kapital. Å tette inntektsgapet vil være avgjørende for å nå målene Stortinget har satt. Vi legger til grunn at årets jordbruksoppgjør kompensere for sviktende forutsetninger i fjorårets avtale. Videre skal vi fortsette å tette inntektsgapet og øke selvforsyninga, sjøl om det ikke foreligger en tidfestet plan på nåværende tidspunkt. Vi mener årets jordbruksoppgjør må legge til rette for å tette betydelig mer av inntektsgapet mellom bønder og andre grupper enn fjorårets oppgjør. Som Landbruks- og matministeren har påpekt står ikke manglende opptrappingsplan i vegen for et godt jordbruksoppgjør.

3.4 Stortingets behandling av Klimameldinga, Meld. St. 13 (2020-2021)

Norges Bondelags forhandlingsutvalg viser til Stortingets behandling av klimameldinga, der et klart flertall mener at Landbrukets klimaplan og tiltakene der skal utgjøre Jordbrukets forpliktelse i henhold til Klimaavtalen med regjeringa, og være førende for Norges Bondelags klimaarbeid. Det blir sterkt frarådet at tiltak som reduserer norsk matproduksjon skal være en del av norsk klimapolitikk. Norges Bondelags forhandlingsutvalg legger dette til grunn ved utvikling av klimapolitikken i landbruket.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg vil understreke at for å nå klimamålet i 2030 gjennom tiltakene i landbrukets klimaplan, må dette følges opp med økonomiske kompensasjonsordninger og positive insentiv. Norges Bondelags forhandlingsutvalg mener at de årlige jordbruksforhandlingene må ha nødvendige virkemidler for tiltak som ligger innenfor jordbruksavtalen. Jordbruket kan ikke nå sine klimaforpliktelser uten at virkemiddelapparatet utenfor jordbruksforhandlingene også blir styrket.

4 IMPORTVERNET OG INTERNASJONALE FORHOLD

Det er bred politisk enighet om at importvernet er en avgjørende rammebetingelse for å opprettholde norsk landbruksproduksjon over hele landet. Høye kostnader, krevende produksjonsforhold og strenge kvalitetskrav kombinert med et ønske om spredt og variert produksjon gjør det nødvendig med et solid tollvern for å sikre norsk produksjon. Betydningen av tollvernet blir blant annet slått fast av finanskomiteen i innstillingen til Statsbudsjettet 2023 (Prop. 1 LS (2022-2023) s.85): «...På den annen side kan toll bidra til større grad av egenproduksjon av jordbruksvarer, selvforsyning og landbruk over hele landet.»

Dagens Ap-Sp-regjering vektla tollvern i sin felles plattform, Hurdalsplattformen:

«For å sikre landbruk over heile landet, auka verdiskaping og redusert klimaavtrykk er det naudsynt å auke lønsemda i bruk av jordbruksareala. Dette skal blant anna skje gjennom eit sterkt importvern, årlege jordbruksforhandlingar og å bevare landbrukssamvirka som marknadsregulatorar.»

Regjeringa slo også fast i «regjeringa vil»-punktene at de ønsker å bruke valget mellom prosent- og kronetoll til å sikre importvernet, og sørge for at importvernet ikke blir svekket ved inngåelse av nye handelsavtaler:

«Sikre importvernet for norsk jordbruk, blant anna gjennom val mellom prosent- og kronetoll, og sørgje for at importvernet ikkje blir svekka, når ein inngår nye handelsavtaler».

Også Stortinget ba regjeringa vurdere overgang fra krone- til prosenttoll i 2023-budsjettet i et anmodningsvedtak ved behandlingen av revidert nasjonalbudsjett for 2022 (Innst.450 S (2021-2022) Vedtak 836): «Stortinget ber regjeringa i forbindelse med statsbudsjettet for 2023 vurdere overgang fra kronetoll til prosenttoll, blant annet for toll-linjene storfe, svin, sau, lam og potet».

Norges Bondelags forhandlingsutvalg er skuffet over at regjeringa likevel valgte å ikke foreslå innføring av prosenttoll i budsjettet for 2023. Forhandlingsutvalget forventer at det innføres prosenttoll ved første anledning på varer der dette gir best beskyttelse, både for å sikre en bærekraftig pris til bonde og for å oppnå målsettingen om økt sjølforsyning.

Importen av jordbruksvarer har økt kraftig siste årene, og var i 2022 oppe i rekordhøye 102,9 mrd. kroner. I år 2000 var importen på 16,6 mrd. kroner, for 10 år siden vel 45 mrd. kroner. Bare siste året har importen av jordbruksvarer økt med nærmere 15 prosent i verdi. Lav kronekurs har ført til høyere verdi på importen sammenlignet med importmengden (ned 4,6 prosent).

Ser vi på jordbruksprodukt som vi produserer i Norge, gikk importen av korn opp med 4 prosent i mengde og hele 40 prosent i verdi fra 2021 til 2022 (verdiøkningen hadde sammenheng med svært høye priser internasjonalt). Importen av kjøttprodukter har gått ned med 12 prosent i verdi, etter to år med kraftig økning. Importen gikk ned for alle kjøttslag fra 2021 til 2022, men særlig stor var nedgangen for storfe og svin, målt i mengde. Importen av ost (unntatt utenlands bearbeiding) gikk ned med 3 prosent målt i mengde, mens importverdien økte med 6 prosent. Det har imidlertid vært en kraftig økning over tid, bare de siste 10 årene har importen doblet seg. Importen av friske grønnsaker gikk ned med 5 prosent målt i mengde i samme periode, opp 2 prosent i verdi, mens friske frukt og bær gikk ned 2 prosent i mengde,

men opp 7 prosent i verdi. Potetimporten gikk ned 18 prosent i verdi, og ned 34 prosent i mengde ¹

Importen av jordbruksvarer til Norge blir regulert gjennom Verdens Handelsorganisasjon (WTO) og ulike handelsavtaler mellom Norge og andre land og handelsblokker. WTO regulerer også mulighetene for å gi støtte til landbruket. Disse avtalene får derfor stor betydning for rammevilkårene for norsk landbruk og jordbruksforhandlingene, og vil derfor gjennomgås nærmere under her. Også utviklingen i de globale jordbruksmarkedene påvirker rammevilkårene i norsk jordbruk.

4.1 Globale jordbruksvaremarkeder

De globale jordbruksvaremarkeder har fått særlig stor betydning for norsk landbruk siste tre årene med pandemi og Ukraina-krigen som medførte høyere priser og forstyrrelser i forsyningslinjene, samt endrede forbruksmønstre. Det har vært kraftige økninger i de globale kostnadene på matvarer og innsatsråvarer som også har påvirket kostnadsnivået for norske bønder kraftig.

I 2021 steg globale matvarepriser til høyeste nivået siden 2011, parallelt med at koronapandemien fortsatte å prege verden. I starten av 2022 var det forventet at 2022 skulle bli et mer normalt år. Men i stedet førte Ukraina-krigen, ekstremvær og rekordhøy inflasjon til stor usikkerhet i det globale markedet. I 2022 var globale matvarepriser på det høyeste nivået som er registrert. Det var særlig prisen på planteoljer, korn og meieriprodukter som drev prisøkningen. Energiprisene gikk kraftig opp som følge av krigen i Ukraina, og særlig gassprisen økte voldsomt.

Nå har gassprisene gått ned igjen. Verdensmarkedsprisen på mineralgjødsel har også falt i 2023. Eksporten av korn fra Ukraina har kommet i gang igjen etter inngåelse av avtale mellom Ukraina og Russland, noe som har bidratt til nedgang i kornprisene. Internasjonale sjøfraktkostnader har også gått ned fra nivået i 2021. Den norske krona er fortsatt svak, etter en svekkelse først i forhold til amerikansk dollar og siste halvåret også i forhold til euroen. Dette påvirker også de norske rammevilkårene.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg understreker at det fortsatt er stor usikkerhet knyttet til utviklingen internasjonalt i 2023 og 2024. Krigføring i Ukraina og høy inflasjon kan gi fortsatt høye matvarepriser og økte importpriser for Norge. Det er derfor stort behov for fortsatt usikkerhetshåndtering i landbrukspolitikken for å sikre norsk matproduksjon det neste året.

4.2 Utvikling og status i WTO (Verdens Handelsorganisasjon)

WTO-avtalen setter rammer for Norges tollvern og bruken av og typen støtte Norge kan gi landbruket. Men WTO-avtalen fra 1994, som fortsatt gjelder, gir Norge rettigheter til å skifte mellom bruk av toll basert på et fast kronebeløp, og toll basert på prosent av importprisen, alt etter hva som gir best beskyttelse. Siden kronetoll ga best beskyttelse ved inngåelse av WTO-avtalen, ble dette i hovedsak valgt for produktene lagt inn i Norges bindingsliste. Kronetollen er basert på referanseperioden i 1986-1988. Med ulik prisutvikling nasjonalt og internasjonalt i tillegg til inflasjonen som har vært siden avtalen ble inngått, har verdien av tollvernet på mange produkter blitt kraftig redusert. For flere produkter gir prosenttollen nå bedre

¹ Kilder Landbruksdirektoratets Omverdenen-rapport fra mars 2023/AgriAnalyse

beskyttelse enn kronetollen. I 2010 vedtok man derfor å innføre prosenttoll på drikkemelk, og i 2012 på enkelte oster og kjøttprodukter.

Nåværende forhandlingsrunde i WTO, Doha-runden, har pågått siden 2001 uten at man har lykkes med å bli enige om en altomfattende avtale. I 2015 ble man enige om å avvikle bruken av eksportstøtte. Dette fikk konsekvenser for blant annet 8 prosent av norsk melkeproduksjon, som mottok eksportstøtte. Siden det har det ikke blitt inngått en konkret avtale på landbruksområdet. I juni 2022 avholdt WTO ministermøte i Genève, etter flere utsettelse grunnet korona-pandemien. Ingen avtale ble inngått på landbruksområdet som angår toll og støtte direkte. Det ble inngått erklæringer om tiltak for å styrke matsikkerheten og om å unnta levering til World Food Program fra eksportrestriksjoner.

Det er likevel en pågående diskusjon om støtteordningene i gul og blå boks, som WTO anser for handelsforstyrrende. En innskrenking av bruken av handelsforstyrrende blå og gul støtte vil slå svært negativt ut for norsk jordbruk. Norge har et tak på 11,449 mrd. kroner i såkalt gul støtte. Målpris for melk og korn utgjør størstedelen av denne typen norsk støtte. Flere produkter er tatt ut av den gule boksen allerede for å unngå å nå maksimalt tillatt støtte for denne kategorien. Sist ble svin tatt ut i 2021. For 2021 (siste innrapporterte år) hadde Norge 10,2814 mrd. kroner i gul boks. Det vises for øvrig til kap. 6.6.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg krever at handlingsrommet i WTO-regelverket benyttes til å styrke og beskytte norsk jordbruksproduksjon. Regjeringa må ikke godta en svekking av norsk tollvern gjennom redusert toll eller økte tollkvoter, eller begrensning i bruken av norsk støtte.

4.3 EØS-avtalen

Sjøl om jordbruket ikke er en del av EØS-avtalen, blir landbruket berørt av avtalen blant annet gjennom mat- og veterinærregelverket, og gjennom artikkel 19 og protokoll 3 som omhandler handel med landbruksvarer. Vi vil her konsentrere oss om artikkel 19 og protokoll 3 i EØS-avtalen. Vi vil her se nærmere på artikkel 19 og protokoll 3. Senere nevner vi også EUs Farm to fork-strategi, som også kan få konsekvenser for norsk landbruk.

4.3.1 Artikkel 19

Denne artikkelen i EØS-avtalen regulerer handel med basis landbruksvarer mellom EU og Norge. I artikkelen blir det slått fast at partene innenfor landenes respektive landbrukspolitikk og på gjensidig fordelaktig basis skal søke en gradvis liberalisering av handelen. Siden avtalen trådte i kraft i 1994 har partene framforhandlet tre avtaler innenfor rammene av artikkel 19. Siste avtale ble inngått våren 2017 og trådte i kraft i oktober 2018.

Innrømmelsene gir store tap for norske bønders nåværende og framtidige produksjonsmuligheter. Eksempelvis utgjør økningen i importkvote bare på storfekjøtt rundt 100 mill. kroner i tapt verdiskaping, og økningen i ostekvoten tilsvarer produksjonen på rundt 70 melkebruk. Dette kommer i tillegg til den krevende situasjonen med bortfall av eksportstøtte, som rammer rundt 7 prosent av norsk melkeproduksjon, og det reduserte melkeforbruket vi også ser i redusert forholdstall innafor melkekvotene.

Regjeringa har slått fast i Hurdalsplattformen at de vil «...sørgje for at importvernet ikkje blir svekka, når ein inngår nye handelsavtaler».

I Hurdalsplattformen står det også at «...handlingsrommet i EØS-avtalen skal tas i bruk...».

EU er den viktigste eksportøren av landbruksvarer til Norge. 57 prosent av landbruksvareimporten i Norge kom fra EU i 2022. Importen fra EU har økt kraftig siden inngåelsen av EØS-avtalen i 1994. I år 2000 var importverdien fra EU på landbruksvarer 10 mrd. kroner. I 2022 var den oppe i 59 mrd. kroner. De siste 10 årene er importen fra EU av landbruksvarer omtrent doblet, fra 28,8 mrd. kroner i 2012 til 59 mrd. kroner i 2022. Samtidig har eksporten til EU økt fra 4,8 mrd. kroner i 2013 til 8,9 mrd. kroner i 2022. Det er en sterk og voksende ubalanse i handelen med jordbruksvarer mellom EU og Norge i EUs favør. I år 2000 var handelsbalansen 8,4 mrd. kroner i EUs favør, i 2022 var ubalansen økt til 50,1 mrd. kroner i EUs favør (kilde AgriAnalyse).

Norges Bondelags forhandlingsutvalg krever at regjeringa ikke starter nye forhandlinger om artikkel 19 i EØS-avtalen. Avtalen gir EUs bønder økte markedsmuligheter på bekostning av norske bønder og norsk matindustri, og gjør det vanskeligere å øke selvforsyningsgraden og norskandelen i det norske markedet. Ubalansen i artikkel 19-avtalen øker og kravet om gjensidig fordelaktighet er ikke oppfylt.

4.3.2 Protokoll 3 - RÅK-ordningen

Protokoll 3 til EØS-avtalen regulerer handelen med bearbejdede produkter mellom EU og Norge. Handelen med disse produktene er i utgangspunktet del av det frie varebyttet, men partene kan bruke toll og prisnedskrivning innenfor RÅK-ordningen (råvarepriskompensasjonsordningen) for å kompensere for ulik råvarepris.

RÅK-industrien bruker mye norske råvarer i produksjonen. I 2022 ble rundt 187 mill. kroner utbetalt i prisnedskrivning (PNS) for salg av 106 000 tonn RÅK-varer. Totalbevilgningen var på 206 mill. kroner. Ifølge Tine går rundt 30 prosent av norsk melkevolum (over 400 mill. liter) til RÅK-produkter og andre ferdigvarer med svakt tollvern. I 2022 ble det samla for næringen brukt ca 27 600 tonn tilskuddsberettigede råvarer. Dette utgjorde en økning på 9 prosent fra 2021. Partene i jordbruksforhandlingene ble i 2022 enige om å utvide lista over tilskuddsberettigede varer for å styrke konkurransekraften i norsk produksjon. Dette har resultert i at RÅK-tilskuddsordningen ble utvidet med PNS til vaniljesaus, vaniljekrem og rømmedressing. Dette sikrer avtak av rundt 12 mill. liter norsk melk årlig.

Importen av RÅK-varer gir økt konkurranse for RÅK-industrien i Norge og norske landbruksråvarer. Importert mengde i 2022 var på 696 334 tonn til en verdi av 18,9 mrd. kroner. Mengden importerte RÅK-varer gikk for første gang på lenge ned (med 1 prosent), mens importverdien gikk opp med 9 prosent, sett i forhold til 2021. Importkonkurransen har vært lavere enn tidligere år på grunn av prisøkning på mange råvarer internasjonalt. Prisøkningen skyldes blant annet krigen i Ukraina og påvirkningen av korona-pandemien på internasjonale forsyningskjeder. Eksporten økte med 19 prosent i mengde og 22 prosent i verdi, om man ser bort fra øl og mineralvann.

Tollsatsene som ble fastsatt under inngåelsen av protokoll 3 var basert på norske priser og EUs priser på det tidspunktet, sammenlignet med verdensmarkedsprisen. Siden ordningen ble innført har Norges priser økt, mens EUs priser har nærmet seg verdensmarkedet. Dette er ikke kompensert med lavere toll inn til EU eller høyere toll inn til Norge. Norge må derfor bruke stadig mer midler til prisnedskrivning for å utjevne råvareprisforskjellen og dermed kompensere for styrket konkurransekraft i EU.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg krever at konkurransekraften for norske RÅK-varer under protokoll 3 i EØS-avtalen opprettholdes gjennom bruk av tilstrekkelige prisnedskrivingsmidler. Hele bevilgningen bør brukes og utvidelsen av ordningen fra jordbruksforhandlingene i 2022 må følges opp. I tillegg må bevilgningen utvides til flere produkter, og potet- og meieriprodukter må prioriteres.

4.3.3 Farm to fork – EUs jord til bord-strategi

EU vedtok 20.mai 2020 en strategi for en mer bærekraftig verdikjede for jordbruk og fiske fra jord/hav til bord. Strategien ble kalt Farm to fork, eller jord til bord. Dette er en konkretisering av EUs grønne giv (Green Deal) for en mer bærekraftig og konkurransedyktig union. Samtidig ble en egen plan for mer biodiversitet vedtatt.

Farm to fork berører de fleste områder innen mat og jordbruk, fra merking, dyrevelferd, bondens posisjon i verdikjeden for mat, til miljø og klima. I 2023 er flere av tiltakene i strategien planlagt omsatt i konkrete reguleringer.

Det er fremdeles uklart hvordan Farm to fork vil påvirke norsk landbruk. Sjøl om Norge ikke er del av EUs felles landbrukspolitikk (CAP) og dermed ikke vil måtte ta inn endringer i denne, vil endringer i EØS-relevante reguleringer påvirke landbruket. Dette kan for eksempel gjelde merkeregelverk og dyrevelferdstiltak.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg krever at regjeringa tar med landbruksnæringa på råd ved oppfølgingen av Farm to fork i Norge. Regjeringa må ikke godta endringer gjennom Farm to fork som svekker norsk sjølforsyning og reduserer inntektsmulighetene for bonden.

4.4 EFTA-forhandlinger og bilaterale forhandlinger

Norge har som medlem av EFTA (European Free Trade Association) framforhandlet rundt 30 handelsavtaler med omtrent 40 land, og er i forhandlinger om ytterligere 5 avtaler. Siste året har EFTA startet forhandlinger med Thailand og Kosovo. I tillegg har Norge inngått avtaler alene med EU, EFTA, Færøyene og Grønland. Flere avtaler er under forhandling, både gjennom EFTA og bilateralt. Landbruk er del av disse forhandlingene og avtalene kan derfor få betydning for norsk jordbruksproduksjon.

Norge inngikk i juni 2021 en frihandelsavtale med Storbritannia sammen med EFTA-landene Island og Liechtenstein. Dette er den største frihandelsavtalen Norge noensinne har inngått, utenom EØS-avtalen. Sjøl om avtalen beskytter sensitive norske jordbruksprodukter som storfe, sau/lam og meieriprodukter, ga Norge gjennom Storbritannia-forhandlingene bort markedsadgang på eksempelvis svin, kylling, egg og frukt og grønt. Sjøl om volumene ikke er store er dette sensitive markeder der sjøl mindre innrømmelser kan ødelegge markedsbalansen.

EFTA-landene avsluttet 23.august 2019 forhandlingene om en handelsavtale med den latin-amerikanske handelsblokken Mercosur (Argentina, Brasil, Uruguay og Paraguay). Avtalen er ennå ikke ferdig gjennomgått og forelagt Stortinget for godkjenning. Men etter regimeskiftet i Brasil i løpet av siste året er det større sannsynlighet for at EU-institusjonene godtar den framforhandlede avtalen de har, og at Norge kan komme til å følge etter.

Mercosur-landene er blant de mest konkurransedyktige og offensive jordbruksprodusentene i verden, og kan lett utkonkurrere norsk produksjon om de får en kile inn i det norske markedet. Sjøl om avtalen ble bedre enn fryktet på landbruksområdet, kan avtalen likevel gi økt import i

sårbare og utsatte kjernemarkeder for norsk produksjon der regjeringa har ambisjoner om å øke norskandelen. Avtalen kan også føre til karbonlekkasje siden utslippene fra for eksempel storfekjøtt er høyere i Mercosur-landene enn i Norge.

Norge er også inne i forhandlinger med Kina, et stort jordbruksland som kan være konkurransedyktig på de fleste norske jordbruksproduktene om de ønsker å nå det norske markedet.

Reforhandlingene av avtalen med den sørafrikanske tollunionen SACU, som har pågått siden 2018, kan også få betydning for norsk jordbruk. Det er viktig at Norge ikke gir disse landene varige innrømmelser som kan gi økt import av jordbruksprodukter vi produserer sjøl.

TTIP-forhandlingene mellom EU og USA har vært lagt på is under president Trumps administrasjon. Under president Joe Biden er forholdet mellom partene bedre og på lengre sikt kan forhandlinger om en handelsavtale komme opp igjen. Enkelte medlemsland i EU har antydnet at de ønsker å gjenoppta forhandlingene med USA, sjøl om dette ikke er konkretisert. En eventuell ny avtale mellom EU og USA på landbruksområdet kan få store negative konsekvenser for norsk landbruk, særlig om Norge skulle velge å tilslutte seg avtalen. Dette har også tidligere utredninger fra NUPI/NIBIO har vist.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg forventer at regjeringa følger opp Hurdalsplattformen, og i bilaterale og EFTA-forhandlingen ikke gir innrømmelser på landbruksområdet som reduserer grunnlaget for sjølforsyning og norske bønders muligheter for å produsere varer til eget marked.

5 UTVIKLING I JORDBRUKET

5.1 Mulig å nå 50 prosent sjølforsyning

Dagens situasjon med krig i Ukraina, minner oss kraftig på hvor viktig sjølforsyning og matvareberedskap er. En krig midt i matkammeret, viser med all tydelighet hvor sårbare vi er når vi baserer matforsyningen på frihandel. Verdensmarkedet svarte umiddelbart med økte priser, først på viktige innsatsfaktorer som gjødsel og energi, dernest økte matvarepriser. Nå som krigen har vart over ett år, og markedet ser ut til å ha stabilisert seg, kan det være lett å tro at faren er over, og at vi kan lene oss på verdensmarkedet. Sårbarheten er imidlertid like stor. En alvorlig hendelse i krigføringen kan fort skape ny usikkerhet med store prissvingninger og frykt for matforsyningen og en verdensomspennende matvarekrise.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg mener det landbrukspolitiske hovedmålet om matsikkerhet og beredskap, med undermålene å sikre forbrukerne trygg mat og økt matvareberedskap, må ligge som grunnleggende premisser for årets jordbruksoppgjør. Forhandlingsutvalget vil understreke at det bare er en løpende matproduksjon basert mest mulig på egne nasjonale ressurser, som kan sikre den norske forbrukeren stabil tilførsel av nødvendige matvarer.

Sjølforsyningsgraden sier noe om hvor stor andel av hjemmemarkedsandelen målt som energi som er produsert i Norge. Sjølforsyningsgraden vil svinge noe, særlig på grunn av avlingsvariasjon for korn. Sjølforsyningsgraden var spesielt lav i 2018 og 2019 som følge av tørkesommeren i Sør-Norge. I 2021 er sjølforsyningsgraden på norsk fôr beregnet til 39 prosent i norsk jordbruk. For 2022 blir sannsynligvis sjølforsyningsgraden ytterligere løftet, som følge av rekordgode kornavlinger og høy matkornandel. Vi har relativt høy sjølforsyningsgrad for proteinrike husdyrprodukter, og lav sjølforsyningsgrad for energirike plantevekster til mat. Korn og kornprodukter utgjør 26,1 prosent av daglig energiinntak. Andelen norskprodusert var bare 38 prosent i 2021.

Regjeringa har et mål om 50 prosent sjølforsyning. For å nå dette målet vil vi understreke at:

1. Inntekta til bonden må løftes betydelig opp.
2. Importvernet må utnyttes med prosenttoll der det gir best beskyttelse. Norge må ikke gi innrømmelser i internasjonale handelsavtaler som gir innskrenkninger i handlingsrommet for norsk landbruk.
3. Norskandelen av de ulike produktene må økes ved stimulering av økt norsk produksjon.
4. Vi må produsere mer og bedre grovfôr, og produsere mer norske kraftfôrråvarer, både karbohydrater, fett og protein.
5. Det må legges til rette for et kosthold i Norge som er i tråd med det norske ressursgrunnlaget.

Størst potensiale i å øke sjølforsyningen har Norge gjennom økt planteproduksjon, særlig på korn. Matkorninitiativet legger til grunn at 90 prosent av mathveten skal være norsk innen 2030. På kornkonferansen 26. januar 2023 uttrykte Landbruks- og matminister Sandra Borch klar støtte til dette. Våre beregninger viser at dette tiltaket isolert sett vil kunne øke sjølforsyningen med 2 prosentpoeng. Om myndighetene i tillegg utnytter mulighetene i tollvernet og legger til rette for begrensninger i importen av melk, kjøtt, poteter og grønt utover kvoter, kan sjølforsyningsgraden øke med ytterligere 3 prosentpoeng. Da trenger vi større jordbruksareal og høyere avlinger per dekar.

Hva dyra spiser er viktig, og mer norskproduserte karbohydrater og protein i dyrefôret er nødvendig for å øke sjølforsyningen. Økt norsk produksjon av korn, samt olje- og proteinvekster forutsetter bruk av prisnedskrivningstilskudd for å opprettholde kanaliseringspolitikken og bevare husdyrproduksjonen utenfor kornområdene, se nærmere omtale av prisnedskrivningen av korn jf. kap. 8.2.3. For drøvtyggere er grovfôret den viktigste proteinkilden. Mer og bedre grovfôr kan redusere kraftfôrforbruket og dermed øke norskandelen i fôrrasjonen. Om vi i tillegg produserer mer av kraftfôrråvarene, som 2022 viser at er mulig, kan en ved samme norskandeler i kraftfôret som i 2005 øke sjølforsyningen med ytterligere 2 prosentpoeng. Vi nærmer oss da regjeringas mål.

Resten krever at vi legger til rette for endringer i kostholdet, som innebærer økt inntak av produkter vi har naturgitte forutsetninger for å produsere i Norge. Det vil si at noe ris og pasta må erstattes av poteter, noe margarin og oljer med smør og fløte, og noe sukker med frukt, bær og korn. De valgene forbrukeren tar i butikken er førende for norsk matproduksjon. Det forutsetter også at landbruket produserer god, sikker og trygg mat på norske ressurser. Derfor trengs det et strengere regelverk knyttet til opprinnelsesmerking av matvarer, slik at forbruker er godt informert om de varene som kjøpes.

For at vi skal ha norske produkter i hyllene til enhver tid, og for å øke sjølforsyningen, er det en forutsetning at bonden får omsatt varene sine. Derfor er det viktig at fordelen med å velge norske produkter blir godt synlig for forbrukeren. Bedre opprinnelsesmerking i for eksempel butikken, kantiner og restauranter vil være viktig for forbruker.

Enkelte legger til grunn at vi kan spise mer oppdrettsfisk i en krisesituasjon, men oppdrettsnæringa er helt avhengig av importerte fôrråvarer i produksjonen. 23 prosent av importen av landbruksvarer til Norge i 2021 var råvarer til fiskefôr. Minker tilgangen på disse råvarene, vil oppdrettsnæringa få produksjonsproblemer.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg er dypt bekymret for vår lave sjølforsyningsgrad. Det må legges til rette for økt norsk produksjon, særlig av korn og andre plante- produkter. Dette må starte allerede gjennom bedre rammevilkår i årets jordbruks oppgjør. Biologiske produksjoner kan ikke økes over natta. Det viktigste grunnlaget for sjølforsyning er en løpende produksjon. Det må være et mål å øke matproduksjonen, der så mye som mulig av både mat og fôr er henta fra areal i Norge. Vi støtter regjeringas målsetting om en sjølforsyningsgrad på 50 prosent korrigert for import av fôrråvarer.

Forutsatt økt inntekt og bedre utnyttelse av importvernet, kan sjølforsyningsgraden øke med 10,2 prosentpoeng etter våre beregninger. Dette er vist i tabellen under:

Tabell 2: Økt selvforsyning

Økt norskandel	Matkorn (lettest å sette inn virkemidler på)	+2 %	Partnerskapet, kornstrategi. 90 % norskandel i matkornet (var 64 % i 2021, 75 % i 2022)
	Melk, yoghurt, smør og ost	+ 0,8 %	Prosenttoll og tilstrekkelig RÅK-tilskudd. Erstatte alt utenom kvotene.
	Kjøtt og egg	+ 0,7 %	Storfekjøttproduksjon økes til 100 % markedsdekning. Også andre kjøttslag må dekkes av norsk produksjon, krever konkurransekraft (tollvern og prisnedskrivning).
	Potet	+ 1,1 %	Tollvern. Spesialpoteter, bruke lagringspotet og bedra lagringsteknologi. Forbrukerpreferanse. Spis mer potet!
	Frukt, grønt og bær	+0,6 %	Norskandelen går ned! Tollvern (prosenttoll) løk, isbergsalat, knollselleri, kålrot og eple. 75 % potet, 50 % grønt, 25 % bær, 4 % frukt.
	Sum	+ 5,2 %	Krever økt areal (ca. 600 000 daa)
Mer norsk kraftfôrråvare		+ 2 %	I dag: 63 % norske råvarer i kraftfôret Mål: 76 % norskandel i kraftfôret = 95% karbohydrater, 60 % fett, 50 % protein
Mer og bedre grovfôr		Ikke kvantifisert	
Endra kosthold		3,0 %	Ris og pasta erstattes av poteter Margarin og fett, sukker erstattes av smør, fløte og norsk frukt og bær.
Sum		10,2 %	

Kilde: Resultatkontrollen for gjennomføringen av landbrukspolitikken (2016), tall for sammensetning av kostholdet, andel norskprodusert og selvforsyningsgrad er fra 2020, egne beregninger.

5.2 Areal

Om lag 3 prosent av landarealet i Norge er jordbruksareal. Det innebærer et jordbruksareal per innbygger på 1,8 dekar i 2022, mot 2,3 dekar i 1999. Totalt registrert jordbruksareal nådde et maksimum i 1998. Fra 2005 til 2014 gikk det registrerte arealet ned med 4,7 prosent. Tall fra Landbruksdirektoratet viser at innføringen av nytt digitalt kartverk i perioden 2005–2014 innebar en reduksjon i arealet på ca. 3,4 prosent. Det er ikke mulig å si om nedgangen skyldes mer nøyaktige målinger, eller om tidligere nedgang ikke har blitt fanget opp før nytt kartverk ble tatt i bruk. Arealnedgang utenom nytt kartverk var dermed på ca. 1,3 prosent i samme periode. Etter at innføringen av nytt kartverk var fullført, viser arealutviklingen små endringer, med en nedgang på 0,2 prosent fra 2014 til 2022.

En gledelig utvikling er at omdisponering av dyrka og dyrkbart areal til andre formål enn jordbruk går ned. I 2021 ble det omdisponert 2 968 dekar dyrka jord, som er det laveste som er registrert siden registreringene startet i 1976. I tillegg ble det omdisponert 2 600 dekar dyrkbar jord.

Andelen leid areal viser fortsatt en økning. De siste 10 årene utgjør leid areal 6 prosentpoeng mer av jordbruksarealet, og i 2021 var 48 prosent av jordbruksarealet leid. Kostnadene til leid areal er en vesentlig og stadig større kostnadspost for aktive næringsutøvere.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg konstaterer at nedgangen i jordbruksareal har bremsset opp. Jorda er vår viktigste ressurs, og nedbygging av dyrka og dyrkbar mark må kun tillates når det er strengt nødvendig. Vi viser også til Norges Bondelag sitt innspill til regjeringas nye jordvernstrategi.

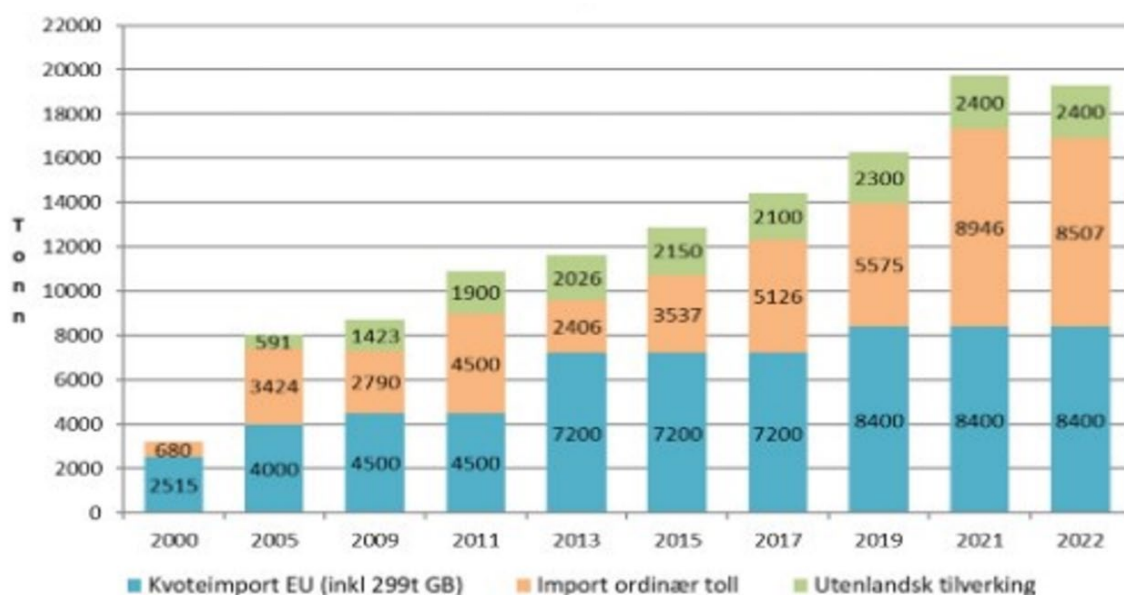
5.3 Markedssituasjonen

Markedet for jordbruksprodukter i 2020 og 2021 var preget av myndighetenes tiltak mot spredning av covid-19. Tiltakene førte til at flere måltider ble spist i Norge, mindre mat kom inn via grensehandel, importen økte og den norske produksjonen økte noe. I 2022 var en tilbake til situasjonen før pandemien. Dette har gitt seg utslag i lavere salg.

Generelt er likevel markedssituasjonen for nesten alle jordbruksprodukter, unntatt egg, nå god. Sjøl om prisene på norske produkter har økt en del, har prisøkningen internasjonalt stort sett vært høyere. Samtidig har den norske krona svekket seg, særlig mot euro. Den kortsiktige effekten av dette er styrket konkurransekraft for norske varer. Internasjonalt har prisene nå flatet ut. Dette kan tyde på at usikkerheten rundt krigen i Ukraina er priset inn. Hvordan prisene vil utvikle seg videre, er usikkert.

5.3.1 Melk og meieriprodukter

Den positive effekten man hadde av pandemien på salg av ost er borte etter at grensene åpnet. Forholdstallet for kumelk er redusert fra 1,07 i 2021 til 0,99 i 2022 og videre ned til 0,95 i 2023. Det er prognosert med en produksjon på 1 379 mill. liter kumelk i år, mot 1 525 mill. liter i fjor 2021. Det er særlig salget av drikkemelk som synker.

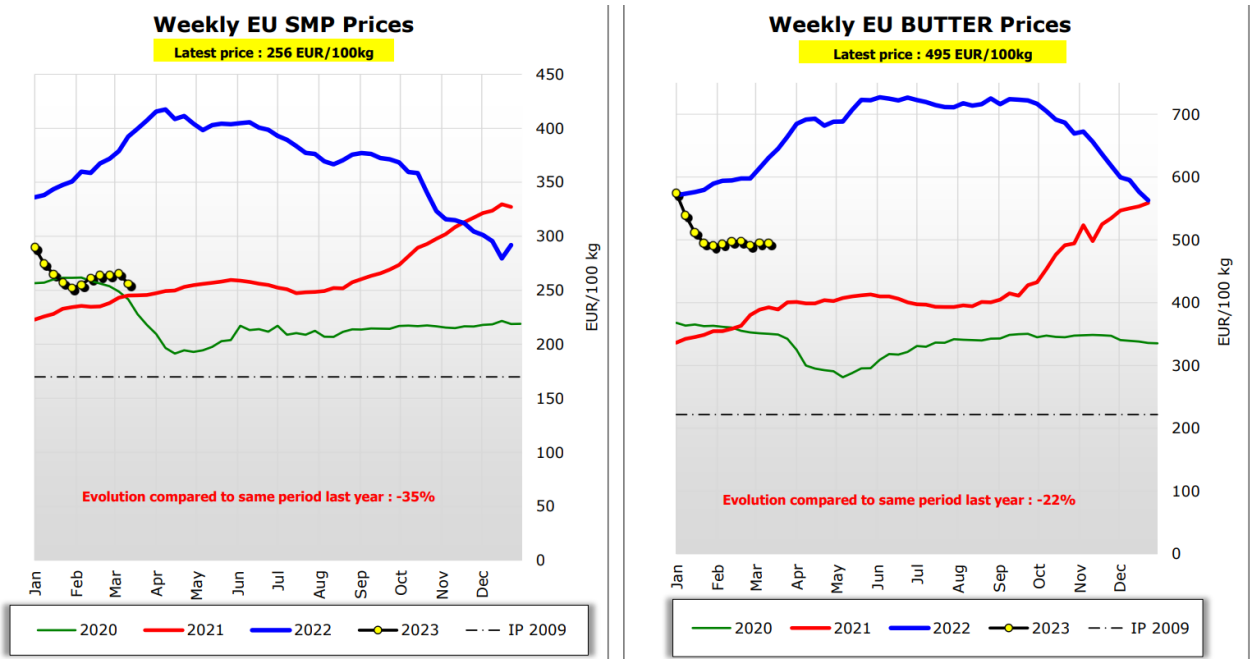

Figur 1 Importutvikling for ost fordelt på ostekvote, ordinær toll og utenlandsk bearbeiding - kilde Landbruksdirektoratet/AgriAnalyse

Over flere år har importen økt, særlig av ost. Siste året sank imidlertid importen med 2 prosent. Det skyldes sannsynligvis sterk vekst i melkeprisen gjennom 2022 i EU. Første tertial 2022

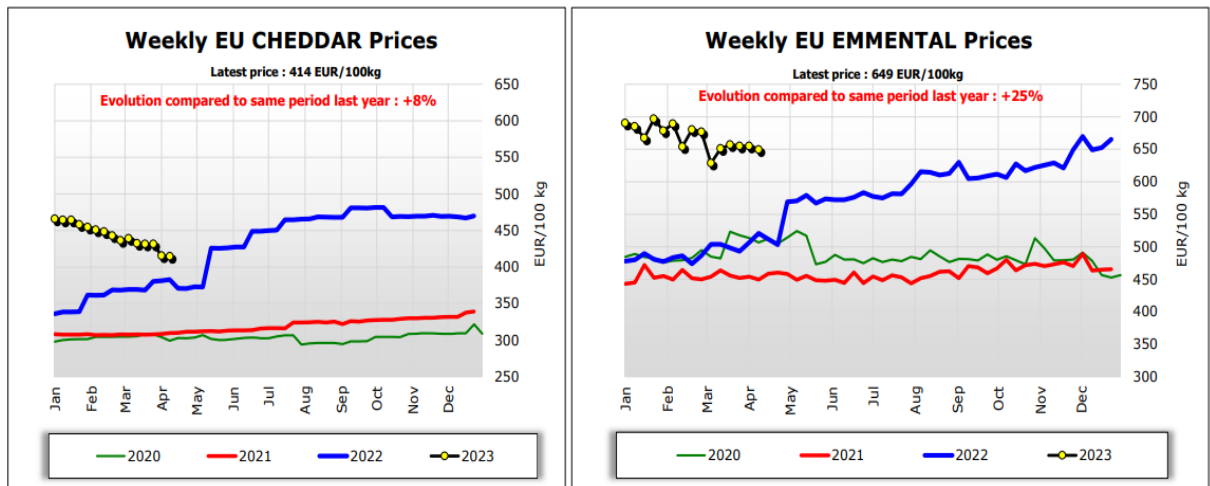
økte importen med 5 prosent, 2. tertial gikk importen ned med 3 prosent, mens den gikk ned med 8 prosent i 3.tertial. Alt sammenlignet med tilsvarende periode for 2021.

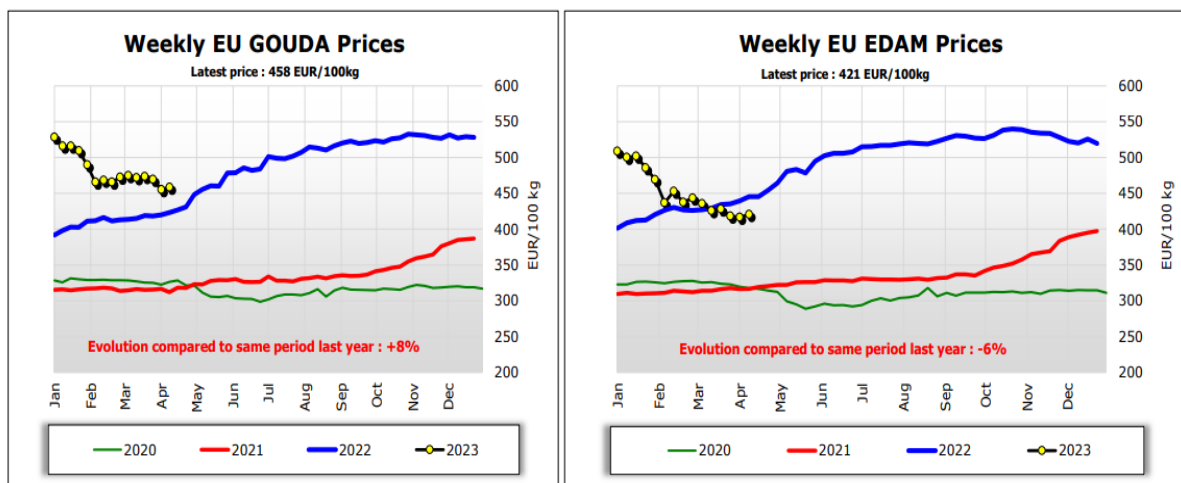
For 2023 forventes uendret eller svekket kjøpekraft hos norske forbrukere. Det vil trolig gi økt grenshandel og en dreining av forbruk mot billigere produkter. Det kan være substitutter til meieriprodukter.

Figur 2 Prisutvikling på skummetmelkpulver og smør i EU. Kilde: EU-kommisjonen

Prisene i EU på smør og skummetmelkpulver har falt en god del gjennom høsten og vinteren, for så å flate ut siste 2 måneder.

Figur 3 Prisutvikling på ost i EU. Kilde: EU kommisjonen

For ost er bildet mer nyansert. Gauda og Edamer har falt noe i pris på nyåret, mens Cheddar og Emmentaler viser mindre prisfall. Fortsatt ligger prisene på et historisk høyt nivå. Et fall i prisene vil trolig føre til økt import.

5.3.2 Kjøtt og egg

Tabell 3 Prognose 2023. Per mars 2023.

Produksjon	Tilførsler tonn	Endring	Import-kvoter	Engrossalg tonn	Endring	Markeds-balanse	Reg.lager 1.1.23 *)
Storfe/kalv	87 800	- 4 %	9 000 1)	98 500	- 5 %	- 1 700	4 877
Lam	18 300	0 %	806 2)	18 700	- 2 %	+ 400	0
Sau	4 900	1 %		4 900	- 1 %	0	0
Gris	130 000	- 2 %	1 650 3)	133 300	- 3 %	- 1 600	231
Egg	65 900	+ 1 %	500 4)	66 200	+ 1 %	200	-

*) Reguleringslager ved starten på året inngår ikke i markedsbalansen for 2023.

1. For storfe SACU-import på 4 756 tonn storfekjøtt m/ben. WTO-kvotepå 1 084 tonn, EU-kvotepå 2 500 tonn og GSP-kvotepå 665 tonn biffer og fileter (omregnet til storfekjøtt m/ben).
2. Importen inkluderer WTO-kvotepå 206 tonn og 600 tonn fra Island.
3. Spekk på 600 tonn, EU-kvotepå 900 tonn, kvotepå 150 tonn fra Storbritannia.
4. Forutsetter i prognosen for 2023 en import på 500 tonn egg.

2022

Markedet i 2022 var preget av underdekning for alle kjøttslagene i starten av året. Det var sammenhengende tollnedsettelse for både storfe og gris gjennom hele første halvår. For gris varte tollnedsettelsen ut juni, mens det for storfe var nedsatt toll t.o.m. første uka i august. Høstsesongen var preget av overskudd og innfrysing av storfe. Markedsregulator oppgir at reduserte bestillinger over forsyningsplikten var den direkte årsaken til overskuddet, trolig fordi skjære- og foredlingsbedriftene tilpasset seg høye strømpriser ved å redusere egne lagre, kombinert med generell markedsusikkerhet. Omsetningsrådet vedtok i oktober å utvide taket for innfrysing av storfe-grensen til 6 000 tonn. Det ble fryst inn til sammen rundt 5 000 tonn.

For gris har markedet vært godt dekket gjennom høsten. Det ble fryst inn litt gris i august og september, og det ble ikke tatt ut i løpet av høsten. Det ble ikke fryst inn lam eller sau i slaktesesongen 2022. Eggmarkedet har vært preget av overskudd, og uten tiltak ville overdekningen blitt på over 3 000 tonn. 2 800 tonn er tatt hånd om ved førtidsslakting. Overskuddet er håndtert gjennom billigsalg, samt at egg som har blitt for gamle til human konsum er anvendt til fôr.

2023

Prognosen for kjøtt for 2023 viser et marked i noenlunde balanse. Koronapandemien og stengte grenser har påvirket etterspørselen på kort sikt, men de langsiktige, biologiske produksjonene har i begrensning henta ut effekter av dette.

For storfe var det et stort reguleringslager ved årsskiftet, som nå er bygd ned med ca. 1000 tonn. Sammen med norsk produksjon og importkvoter prognoseres dette å være tilstrekkelig til å dekke salget fram til høsten 2023. I 3. tertial 2023 prognoseres det et sesongmessig overskudd på 1 500 tonn. Det ventes en nedgang i innenlandsk salg på om lag 5 prosent i 2023.

For lam viser fostertellinger en nedgang i lam per søye, og det er prognosert en nedgang i bestanden av sau og lam på om lag 1 prosent per juni 2023. Det er ønskelig å beholde dagens produksjonskapasitet. Salget av lam forventes å gå noe tilbake.

For svinekjøtt viser prognosen god markedsbalanse med et lite underskudd på 1 600 tonn for året som helhet. Som for storfe forventes salget å gå noe tilbake (-3 prosent), til et nivå som før pandemien. Det er også prognosert en nedgang i produksjonen.

Salget av egg forventes å øke med om lag 1 prosent. Det er gledelig med tanke på at en har måttet sette inn tiltak gjennom kompensasjon for økt opphold mellom innsettene for 13 eggprodusenter. Fortsatt er det viktig å unngå nyetableringer for på sikt å skape markedsbalanse. Omsetningsrådet godkjente 21. september 2022 også bruk av kompensasjon for midlertidig opphold for produksjon av egg. Målsettingen med tiltaket er å redusere mengden egg med 1500 tonn i perioden 1. april 2023 til 1. april 2024.

Langtidsutsikter mot 2027

Totalmarked utarbeidet nye langtidsutsikter fram mot 2027. De har prognosert en årlig nedgang i konsumet av rødt kjøtt per innbygger på 1 prosent. Korrigert for forventet befolkningsvekst, vil salget av rødt kjøtt være 2,3 prosent lavere i 2027. Forbruket av hvitt kjøtt forventes å øke med nærmere 2 prosent årlig per innbygger. Samlet for norsk kjøtt gir det en økning i salget på 1,2 prosent fra 2023 til 2027. For egg forventes en årlig vekst på 0,25 prosent per innbygger, som betyr en økning i salget på 2,9 prosent fra 2023 til 2027. Tilsvarende forbrukstrender legger også EU til grunn.

Totalmarked vurderer med utgangspunkt i disse prognosene at det ikke er behov for flere ammekyr for å dekke storfekjøttmarkedet. Det er heller ikke rom for økt produksjon av sau og lam fra dagens nivå. Det kan være et begrenset behov for flere smågriser etter bortfall av tilførsler som følge av tilpasninger til konsesjonsregler fra 2025, men det er fortsatt kapasitet for økning innenfor dagens konsesjonsgrenser. Det er rom for økt produksjon av hvitt kjøtt. Til tross for en forventet positiv forbrukstrend, er det ikke rom for økt produksjon av egg.

5.3.3 Grøntsektoren

Målprisuttak

I avtaleåret 2021–2022 oppnådde produsentene målpris for elleve av tolv produkter. Unntaket var epler. Landbruksdirektoratet har beregnet hvor mye av jordbruksavtalens midler som er tatt ut i markedet i avtaleåret 2021–2022. For poteter var verdien av produksjonen (verdiuttaket) 13,4 mill. kroner høyere enn hva nivået på målprisen tilsier. Samlet for grønnsaker og frukt var verdien av produksjonen 99,7 mill. kroner mer enn hva målprisene legger opp til, og for grønnsakene alene 100,6 mill. kroner høyere

Ved utgangen av 2022 var verdien av produksjonen for poteter (verdiuttaket) 0,3 mill. kroner lavere enn hva nivået på målprisen tilsier. Samlet for grønnsaker og frukt var verdien av produksjonen 30,8 mill. kroner mer enn hva målprisene legger opp til, og for grønnsakene alene 35,8 mill. kroner høyere.

Strømstøtten til veksthussektoren bidro positivt til å redusere strømkostnadene vesentlig og sikre en høyere produksjon.

Ved inngangen til 2022 var det en økning i lagerbeholdningene av de aller fleste grønnsakene, sammenlignet med året før. Ved inngangen til 2023 har markedet i større grad stabilisert seg, og innrapporterte lager dekker behovet godt. Både omsetning og pris på poteter var lavere i 2022 enn året før, mens omsetningen av både hodekål, gulrøtter og løk gikk ned i 2022

Potet

Produsentprisen på poteter har ligget over målpris de fleste ukene i første halvår, med unntak av uke 15, 16 og 18. I andre halvår 2022 var det kun i uke 27 at prisen var over målpris. Gjennomsnittlig noteringspris andre halvår 2022 lå ett øre under målpris.

Tabell 4 Oppnådde priser for potet, grønnsaker og epler avtaleåret 2022.2023 per 31.12.2022. Øre per kg eller per angitt enhet.

Vareslag	Målpris	Noteringspris	Avvik	Verdiuttak markedet minus verdiuttak målpris, 1 000 kr
Potet	622	621	-1	-301,8
Kepaløk	890	952	62	3 483,8
Purre	2223	2235	12	139,9
Hvitkål	828	873	45	1 239,3
Rosenkål	1945	1969	24	377,5
Blomkål, stk.	1095	1093	-2	-81,6
Gulrot	1176	1214	38	5 775,2
Knollselleri	2206	2287	81	688,5
Isbergssalat, stk.	1154	1111	-43	-2 186,1
Agurk, stk.	990	1094	104	21 898,2
Tomat	2300	2437	137	4 468,9
Epler	2099	2029	-70	-4 999,4

Kilde: Landbruksdirektoratet, 2022

For inneværende avtaleår har en tatt ut målprisen for 8 av 12 målpris. For potet og blomkål er avviket helt marginalt. For isbergssalat og epler ligger prisuttaket noe under målpris.

5.4 Inntektsutviklingen i jordbruket

Hovedprinsippene for grunnlagsmaterialet for jordbruksoppgjørene fastsettes gjennom Stortingets behandling av meldinger om landbrukspolitikken, og avklaringer mellom avtalepartene i tråd med disse. Budsjettnemnda utarbeider årlig grunnlagsmateriale for jordbruksoppjøret innenfor disse rammene. I jordbruksforhandlingene brukes Totalkalkylens normaliserte regnskaper for å sammenligne inntektsutviklingen i jordbruket med inntektsutviklingen for andre grupper i samfunnet.

Totalkalkylen for jordbruket er et sektorregnskap for hele det norske jordbruket, som om jordbruket i Norge var ett bruk. Resultatmålene i Totalkalkylen beregnes som gjennomsnitt for alle bruk, uavhengig av driftsform, størrelse, investeringsfase og område i landet.

Jordbruket består av i underkant av 38 000 jordbruksbedrifter fordelt på ulike driftsformer, størrelser og områder i landet, som er i ulike faser av investeringer, dvs. fornyelse og avvikling. På disse brukene utføres det i overkant av 40 000 årsverk. Resultatene på det enkelte bruk vil variere kraftig ut fra gjennomsnittet som måles i Totalkalkylen.

I Prop.200S (2020-2021) er det sagt følgende om inntektsutvikling og inntektsmål:

Stortinget har gjentatte ganger sluttet seg til både at vurdering av inntektsutviklingen skal baseres på Totalkalkylen, normalisert regnskap, med resultatmålet Vederlag til arbeid og egenkapital, og samtidig understreket at Totalkalkylen ikke er egnet til å måle inntektsnivå i næringen.

I Totalkalkylen har følgende tre resultatmål blitt beregnet:

- **Vederlag til arbeid og kapital**
- **Vederlag til arbeid og egenkapital**
- **Vederlag til arbeid og egenkapital inkl. effekt av jordbruksfradraget**

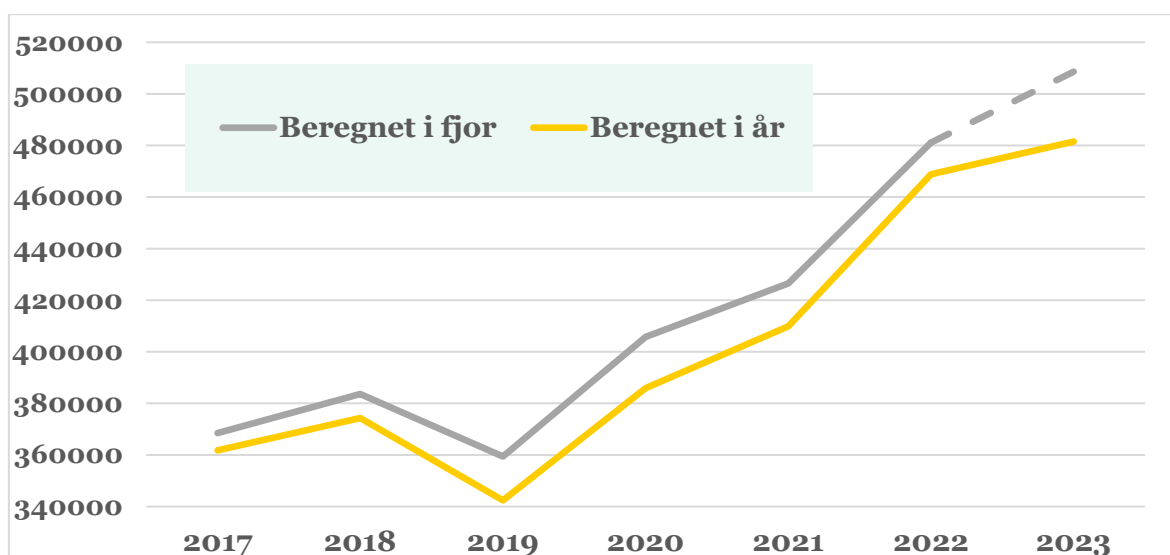
Tabell 5 Utvikling i inntekter og kostnader, samt vederlag til arbeid og egenkapital i følge. Totalkalkylens normaliserte regnskaper. Utredning nr. 1/23. Budsjettnemnda for jordbruket.

	2017	2018	2019	2020	2021	2022*	2023**
Sum produksjonsinntekter	33 838	34 176	34 138	36 072	39 096	41 677	42 618
Direkte tilskudd	10 259	12 098	11 726	12 094	12 079	14 671	17 278
Sum inntekter inkl. tilsk. (A)	44 097	46 274	45 864	48 166	51 176	56 348	59 896
Sum ikke-varige produksjonsmidler	22 129	23 776	23 972	24 310	26 668	29 885	31 987
Sum kapitalkostnader	7 158	7 435	7 683	7 858	8 201	8 808	9 326
Sum kostnader (B)	29 287	31 210	31 654	32 168	34 869	38 693	41 314
Vederlag til arbeid og kapital (A-B)	14 810	15 064	14 210	15 998	16 307	17 655	18 583
- Realrente på lånt kapital	363	229	763	662	211	-25	705
Vederlag til arbeid og egenkapital (A-B-C)	14 448	14 835	13 446	15 336	16 096	17 680	17 878
Antall årsverk	43 300	42 800	42 300	42 700	42 100	41 050	40 550
Vederlag til arbeid og egenkap. pr årsverk. Kr	333 700	346 600	317 900	359 200	382 300	430 700	440 900
Endring pr årsverk, kr		12 900	-28 700	41 300	23 100	48 400	10 200
Endring pr årsverk, prosent		3,9	-8,3	13,0	6,4	12,7	2,4
Inntektseffekt pr årsv. av jordbruksfradr. kr	28 100	27 700	24 500	26 700	27 600	38 100	40 600
Ved. til arb. og egenkap. pr årsverk inkl. effekt av jordbruksfradraget, kr	361 800	374 300	342 400	385 900	409 900	468 800	481 500
Endring pr årsverk, kr		12 500	-31 900	43 500	24 000	58 900	12 700
Endring pr årsverk, prosent		3,5	-8,5	12,7	6,2	14,4	2,7

Årets prognoser for budsjettåret er preget av stor usikkerhet gitt av sterk prisvekst på sentrale innsatsfaktorer, og usikkerhet om videre prisutvikling. Krigen i Ukraina har påvirket utviklingen siste år, og hendelser i krigen kan få betydning også framover. Prognoser er basert på best mulig grunnlag på beregningstidspunktet.

Normaliserte regnskaper viser en inntektsvekst fra 2021 til 2022 på 58 900 kr/årsverk. Dette er om lag som beregnet tidligere. Inntektsnivået i 2021 er imidlertid 16 600 kr/årsverk lavere enn beregnet i fjor. Dette skyldes at budsjettnemnda har fått inn nye tall for 2021 gjennom landbrukstelingen og at en har endret datakilder for beregning av leasing, vedlikehold av maskiner og redskap og investeringer som inngår i kapitalslitberegningen. De nye tallene har løftet kostnadsnivået.

Fra 2022 til 2023 øker vederlag til arbeid og egenkapital inkl. effekt av jordbruksfradraget med 12 700 kr/årsverk, tilsvarende 2,7 prosent. Budsjettnemnda har lagt til grunn en inflasjon på 5,0 prosent i 2023. Det er altså en realinntektsnedgang på 2,3 prosent fra 2022 til 2023.

Figur 4 Inntektsutvikling i totalkalkylens normaliserte regnskap 2017-2023 beregnet i fjor og i år.

I fjor var partene enige om en kompensasjon på 2,4 mrd. kroner i 2022. Dette skulle løfte inntektsnivået fra 386 100 kr/årsverk beregnet før jordbruksoppgjøret til 444 600 kr/årsverk. Den økonomiske ramma for 2022 var imidlertid på 3 568 mill. kroner, slik at inntektsnivået i 2022 ble beregnet i Totalkalkylepublikasjonen til 481 100 kr/årsverk. Jordbruksoppgjøret i fjor forutsatte en inntektsvekst ut fra det kompenserte nivået på 64 000 kr/årsverk i 2023 (24 000 kr/årsverk i samme inntektsvekst som lønsmottakere + 40 000 kr/årsverk i tetting av inntektsgap). Det skulle da gi en inntekt på 508 600 kr/årsverk (444 600 kr/årsverk + 64 000 kr/årsverk). Det vil si at det var forutsatt en inntektsvekst på 2 500 kr/årsverk fra det beregnede nivået i totalkalkylepublikasjonen (508 600 kr/årsverk – 481 100 kr/årsverk). Når inntektsveksten nå er budsjettert til å bli 12 700 kr/årsverk, innebærer det en inntektsvekst som er 14 800 kr/årsverk svakere enn forutsatt. Sett over perioden 2021-2023 er inntektsutviklingen 10 500 kr/årsverk svakere enn forutsatt i fjor.

Tabell 6 Inntektsutvikling 2021-2023 beregnet i år sammenlignet med fjorårets beregning/forutsetning i jordbruksoppgjøret.

	2021-2022	2022-2023	Sum 21-23
Beregnet i fjor	54600	27500	82100
Beregnet i år	58900	12700	71600
Differanse	4300	-14800	-10500

Hovedårsaken til svakere inntektsutvikling i 2023 enn forutsatt knyttes til melkeproduksjonen. Jordbruksoppgjøret la til grunn uendret produksjonsvolum for alle produksjoner. Melkeproduksjonen vil falle i 2023 på grunn av at forholdstallet er satt ned fra 0,99 til 0,95. I tillegg har utbetalingsprisen til bonde økt langt mindre på melk. I jordbruksoppgjøret var det forutsatt prisøkning tilsvarende en økning i målpris med 36 øre fra 1. juli 2022 som slår inn med halv effekt (18 øre/l) for 2023 i forhold til 2022. Lavere inntektsvekst gir også lavere vekst i inntektseffekten av jordbruksfradraget enn forutsatt i fjor.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg vil understreke at resultatmålet «vederlag til arbeid og egenkapital» utarbeidet i Totalkalkylen, skal dekke alt innsatt arbeid og en forrentning av egenkapitalen utover det som økte avskrivninger som følge av oppskrevet kapital med KPI gir. Resultatmålet skal også dekke utgifter til jordleie og kvoteleie den enkelte næringsutøver har til grunneiere som ikke utøver jordbruksvirksomhet.

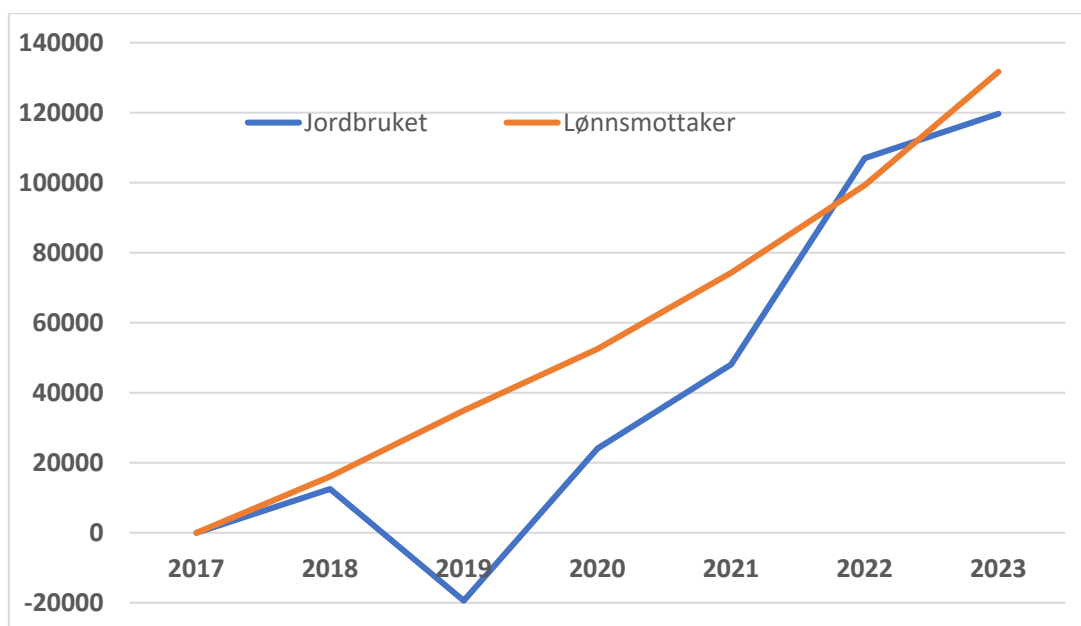
Norges Bondelags forhandlingsutvalg er dypt bekymret for den økonomiske situasjonen som Totalkalkylen viser for jordbrukssektoren. Dette må tas på alvor i årets jordbruksforhandlinger og resultere i et betydelig inntektsløft.

Kostnadsvekst 2022 og 2023

Totalkalkylen viser en rekordhøy kostnadsvekst fra 2021 til 2023. Fra 2021 til 2022 øker kostnadene med 3588 mill. kroner (10,2 %). Fra 2022 til 2023 øker kostnadene med 3301 mill. kroner (8,5 %).

2022 var preget av at prisene på innsatsfaktorer steg gjennom hele året. Sterkest var prisveksten på handelsgjødsel med 70 prosent, fulgt av energi (strøm, diesel og gass) med 25 prosent. Kraftfôrprisene økte med over 17 prosent. Samlet prisvekst for ikke-varige produksjonsmidler var hele 18,5 prosent. At kostnadsveksten ble noe lavere skyldes redusert bruk av innsatsfaktorene. Den sterke prisveksten på gjødsel førte bl.a. til at gjødselvolumet falt med 20 prosent. Også kraftfôrvolumet falt, og har sammenheng med lavere melkeproduksjon.

Prisstigningen gjennom 2022 innebar at man gikk inn i 2023 med høyere priser på innsatsfaktorene enn gjennomsnittsprisen for 2022. Sjøl om prisstigningen for flere innsatsfaktorer har flatet ut, og noen også går ned, får man likevel en kostnadsvekst fra 2022. Gjødselprisen for vekstsesongen 2023 er budsjettert å ligge 42 prosent høyere enn gjennomsnittsprisen for 2022. Kraftfôrprisen er budsjettert å ligge 8 prosent høyere. Svak kronekurs, fører til at importerte varer blir dyrere. Dette slår blant annet inn som sterk kostnadsvekst for vedlikehold av maskiner og redskaper (importerte deler) og kapital slit og leasing av maskiner og redskap (import av traktorer, treskere og maskiner/redskap).

Figur 5 Inntektsutvikling mellom jordbruket og andre grupper i samfunnet (gjennomsnittslønnsinntakeren) i perioden 2017 til 2023.

Inntektsgapet mellom jordbruket og lønnsinntakerne økte fra 2017 til 2019. Fra 2019 til 2022 ble økningen de første årene redusert, og med inntektseffekt av fjorårets jordbruksoppgjør hadde inntektsavstanden marginalt krympet. Fra 2022 var det forutsatt at inntektsgapet skulle reduseres. Dette har i stedet økt, og inntektsgapet er i 2023 12 000 kr/årsverk større enn det var i 2017. Dette er en effekt av at jordbruket har hatt svakere inntektsvekst enn forutsatt, jf. omtalen over. Det har også sammenheng med at inntektsveksten både i 2022 og 2023 for

lønnsmottakerne nå forventes å bli større enn hva Norges Bank forventet i fjor da jordbruksoppkjøret pågikk. Se også kapittel 5.7.

5.5 Inntekt og inntektsutvikling for ulike produksjoner

Totalkalkylen viser inntektssituasjonen for hele jordbrukssektoren. Referansebruk er beregninger på bruksnivå for ulike produksjoner, bruksstørrelser og områder. Beregningene omfatter 30 referansebruk. 11 av disse består av bruk fra hele landet, resten er sortert etter ulike driftsformer, etter størrelse og geografi. Alle referansebrukene bygger på regnskapsresultater fra NIBIOs driftsgranskinger. Siden referansebrukene bygger på regnskapsresultater, gir de også et godt bilde av inntektsnivået for den enkelte næringsutøver som må forventes å drive rimelig rasjonelt da de må ha minst 150 000 kroner i standard omsetning for å være med i driftsgranskningene.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg understreker at referansebrukene er en viktig del av forhandlingsmaterialet. De gir et bilde av den økonomiske situasjonen for ulike produksjoner, bruksstørrelser og områder.

Tabell 7 Referanseberegninger. Utredning nr. 2/23. Budsjettmemnda for jordbruket 1

	Årsverk	2021	2022	2023
1 Melk. 33 årskyr, landet	2,089	429 200	449 000	374 100
2 Korn. 507 dekar korn, landet	0,456	401 400	775 800	574 600
3 Sau. 169 vinterfôra sauer, landet	1,278	286 400	364 100	472 600
4 Melkeproduksjon geit. 146 årsgeiter, landet	1,610	458 200	494 800	457 500
5 Svin/korn. 49 avlssvin + 378 dekar korn, landet	1,650	609 000	754 100	920 800
6 Egg/planteprod. 6831 høner + 301 dekar korn, landet	1,603	516 500	570 500	533 400
7 Potet/korn. 128 dekar poteter + 284 daa korn, landet	1,241	501 500	580 400	501 200
8 Ammeku. 31 ammekyr, landet	1,200	308 600	386 900	452 300
9 Frukt og bær. 49 dekar frukt og bær, landet	1,816	530 400	550 900	646 700
10 Grønnsaker. 115 daa grønnsaker + 346 daa korn, landet	2,021	447 500	553 200	433 100
11 Fjølfekjøtt/planteprodukter. 126 845 fjørfe-slakt, landet	1,011	747 500	980 800	925 800

1) Inntektsendringene på enkeltforetak vil kunne variere mye med innkjøpstidspunkt og volum for handelsgjødsel

Tallmaterialet viser store inntektsforskjeller mellom produksjoner, størrelser og områder. Inntektsutviklingen på referansebrukene varierer fra produksjon til produksjon, men fra 2021 til 2022 har vederlag til arbeid og egenkapital gått opp for alle referansebruk. Fra 2022 til 2023 faller inntektene for de fleste produksjonene, unntatt sau, svin/korn, ammeku og frukt/bær. Sterkest nedgang i inntektene finner vi for bruk med melk. Disse faller dramatisk.

Kostnadsøkningene på energi, kraftfôr, gjødsel og en rekke andre innsatsfaktorer slår hardt inn på alle referansebrukene. Det samme gjelder økt rente.

Tabell 8 Referansebruksberegninger. Utredning nr. 2/23. Budsjettnemnda for jordbruket 1)

	Årsverk	2021	2022	2023
12 Økologisk melk. 32 årskyr, landet	2,021	481 100	516 700	479 800
13 Melk. 16 årskyr, landet	1,759	366 700	390 800	385 900
14 Melk. 53 årskyr, landet	2,468	500 600	513 600	372 800
15 Melk. 71 årskyr, landet	2,883	593 900	615 300	458 700
16 Melk. 42 årskyr, arealsone 1 og 3	2,089	535 900	573 700	465 900
17 Melk. 30 årskyr, arealsone 5A	2,009	390 400	405 400	331 600
18 Melk. 36 årskyr, arealsone 2	1,895	451 000	472 800	378 600
19 Melk. 30 årskyr, arealsone 5B	2,091	417 200	428 800	367 700
20 Melk. 44 årskyr, arealsone 4	2,304	431 500	449 000	320 000
21 Melk. 29 årskyr, arealsone 6 og 7	2,172	442 700	454 300	382 000
22 Korn. 331 dekar korn, Østlandet	0,305	393 400	762 200	544 000
23 Korn. 782 dekar korn, Østlandet	0,702	523 800	894 100	732 400
24 Sau. 159 vinterfôra sauer, arealsone 5A og 5B	1,256	258 600	329 400	434 900
25 Sau. 177 vinterfôra sauer, arealsone 6 og 7	1,350	333 500	408 500	509 100
26 Sau. 86 vinterfôra sauer, landet	1,062	121 500	163 200	233 900
27 Sau. 288 vinterfôra sauer, landet	1,696	388 000	480 200	558 900
28 Ammeku. 29 ammekyr, «grasområder» (5A, 5B, 6, 7)	1,242	326 200	383 000	437 700
29 Ammeku. 35 ammekyr, «kornområder» (1, 3, 4)	1,125	292 300	400 400	448 000
30 Ammeku. 45 ammekyr, landet	1,396	368 300	463 600	524 600

1) Inntektsendringene på enkeltforetak vil kunne variere mye med innkjøpstidspunkt og volum for handelsgjødsel

Norges Bondelags forhandlingsutvalg har spesielt merket seg, og er svært bekymret for den svake inntektsutviklingen for melkebrukene. Dette er ryggraden i Distrikts-Norge. Årsaken er sammensatt, men volumnedgang (reduisert forholdstall fra 1,07 til 0,95 på to år), lavere etterbetaling i melkepris, renteøkning og sterk kostnadsvekst for viktige innsatsfaktorer som drivstoff og gjødsel forklarer mye. Bruk med melk ligger trolig for første gang siden referansebrukene ble opprettet i 1992 lavest i inntekt målt som vederlag til arbeid og egenkapital pr årsverk. Dette er også en produksjon med mye kapital inne, der en må ta i betraktning at egenkapitalen ikke er gitt en forrentning i dette resultatmålet.

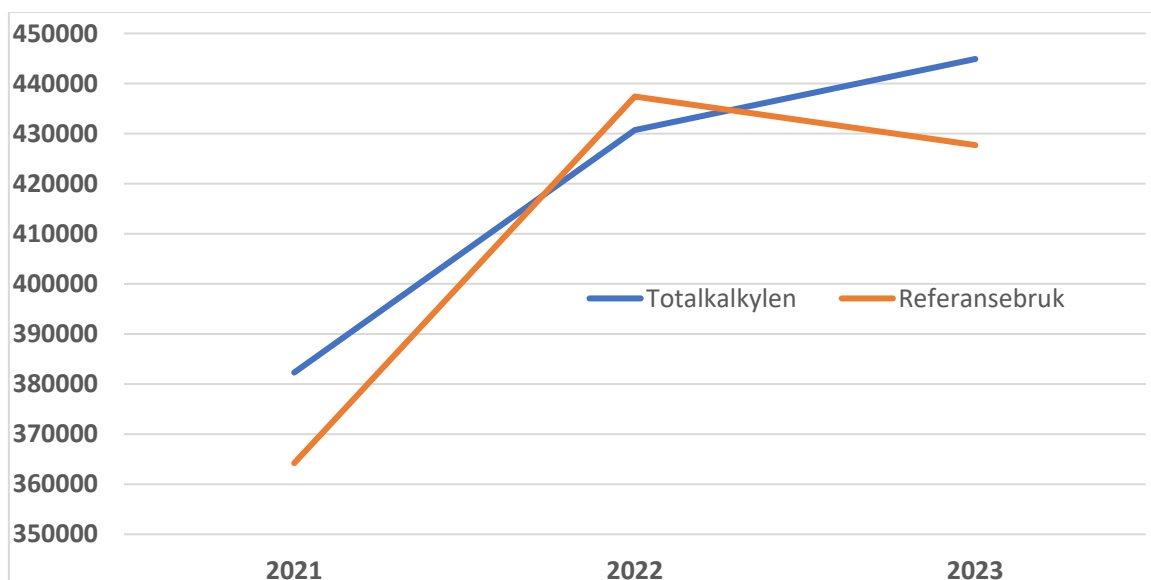
For 2022 og 2023 er det forventet at bare referansebruk med kombinasjonen svin/korn og egg/planteprodukter har et vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk som matcher gjennomsnittlig inntekt for lønsmottaker. Vederlaget skal også dekke en forrentning på egenkapitalen, en kostnad lønsmottakere ikke har.

Referansebruksberegningene gir gjennomsnittstall, men spredningen er stor. Tabellen under viser variasjonen gjennom snittet for høyeste og laveste halvdel innafor referansebrukene for regnskapsåret 2021.

Tabell 9 Referansebruksberegninger fra Budsjettnemnda for jordbruket.

	Laveste halvdel	Referanse-bruket	Høyeste halvdel
1 Melk. 33 årskyr, landet	242 960	397 018	556 808
2 Korn. 507 dekar korn, landet	- 179 385	232 117	613 933
3 Sau. 169 vinterføra sauer, landet	97 484	248 726	392 425
4 Melkeproduksjon geit. 146 årsgeiter, landet	303 346	417 564	535 580
5 Svin/korn. 49 avlssvin + 378 dekar korn, landet	286 462	549 531	768 773
6 Egg/planteprod. 6831 høner + 301 dekar korn, landet	135 435	496 460	751 664
7 Potet/korn. 128 dekar poteter + 284 daa korn, landet	218 137	507 636	726 372
8 Ammeku. 31 ammekyr, landet	67 155	267 238	450 199
9 Frukt og bær. 49 dekar frukt og bær, landet	292 554	499 018	746 453
10 Grønnsaker. 115 daa grønnsaker + 346 daa korn, landet	175 480	431 483	652 811
11 Fjorfekjøtt/planteprodukter. 126 845 fjørfeslakt, landet	156 040	674 405	1 104 141

Budsjettnemnda har også gjort en analyse av forskjeller i inntektsnivå og inntektsutvikling mellom Totalkalkylens normaliserte regnskaper og referansebrukene.

Figur 6 Utvikling i vederlag til arbeid og egenkapital før effekt av jordbruksfradraget i Totalkalkylens normaliserte regnskaper og de 11 første referansebrukene sammenveid med nasjonale årsverkstall beregnet etter fordelingen av arbeidsforbruket fra landbrukstellingen i 2020

På en del områder er det ulike beregningsprinsipper som er lagt til grunn i de to systemene. For eksempel periodiseres etterbetalingen ulikt. At referansebrukene øker inntekta mer i 2022 enn Totalkalkylen, kan ha sammenheng med dette, fordi etterbetalingen på 98 øre/l melk føres på utbetalingsåret 2022 i referansebrukene, mens den føres på opptjeningsåret 2021 i Totalkalkylen. Referansebrukene inneholder for eksempel kostnader til jordleie, beregnet til 32 200 kr/årsverk i 2021, og som øker med 3 600 kr/årsverk til 2023. I Totalkalkylen regnes all jord å tilhøre sektoren jordbruk, og jordleiekostnader er å regne som internomsetning i sektoren. Ulike føringsprinsipper for kapitalslit og rentekostnader kan forklare ulik utvikling fra 2022 til 2023. Referansebrukene har nominelle renter på lånt kapital og avskrivninger etter historisk kost, men realrente og oppskrevet avskrivningsgrunnlag brukes i Totalkalkylen.

5.6 Grunnlagsmaterialet til jordbruksforhandlingene

Norges Bondelags forhandlingsutvalg er opptatt av at grunnlagsmaterialet til jordbruksforhandlingene på en best mulig måte synliggjør de økonomiske realitetene for jordbruksnæringa. Det er avgjørende for at jordbruksforhandlingene skal bidra til å oppnå de landbrukspolitiske måla. Norges Bondelags forhandlingsutvalg er også opptatt av at materialet har tillit blant næringsutøverne i jordbruket.

Etter jordbruksoppgjøret 2021 satte regjeringa ned Inntektsutvalget som har vurdert grunnlag og forutsetninger for sammenligning av næringsinntekter i jordbruket med lønn for arbeidstakerne. Utvalget kom med sin rapport 3. oktober 2022. Rapporten har vært ute på høring, og Norges Bondelag har gitt høringsinnspill. Landbruks- og matdepartementet går gjennom rapport og høringsinnspill. Sjøl om høringsfristen var tidlig på nyåret, har de så langt ikke levert noe til Stortinget om saken. Budsjettnemnda for jordbruket har følgelig utarbeidet årets grunnlagsmateriale med de føringer Stortinget tidligere har gitt. De kunne ikke forskuttere utfall av en stortingsbehandling.

På en rekke møter i vinter og vår har Landbruks- og matminister Sandra Borch vært krystallklar på at et manglende nytt grunnlagsmateriale til årets forhandlinger ikke skal være til hinder for et godt jordbruksoppgjør. Tilsvarende signaler ble gitt i fjor, og ble fulgt opp. Avtalen i fjor innebar store summer til kostnadskompensasjon, også for å dekke opp for framtidig forventet kostnadsvekst, samt tetting av gap med 40 000 kr/årsverk.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg er glad for de signaler Landbruks- og matminister Sandra Borch har gitt i forkant av årets jordbruksoppgjør, og forventer at regjeringa følger dette opp i tilbudet. Forhandlingsutvalget ser ikke at manglende nye prinsipper for et grunnlagsmateriale, eller manglende opptrappingsplan, er til hinder for å fortsette med en forsterket inntektsopptrapping i årets jordbruksoppgjør. Vi legger Budsjettnemnda for jordbrukets tall til grunn for årets jordbruksoppgjør.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg er utålmodige med å få på plass et nytt tallgrunnlag egnet for nivåsammenligning. Vi forventer at regjeringa følger opp Hurdalsplattformen og legger fram et dokument med forslag til endringer i grunnlagsmaterialet, samt opptrappingsplan i god tid før Budsjettnemnda for jordbruket starter sitt arbeid med neste års grunnlagsmateriale. Vi minner samtidig om at opptrappingsplan skal skje i samarbeid med faglagene.

5.6.1 Budsjettnemnda skal vurdere beregningsmåte for effekt av finansiering for ikke-avskrivbare driftsmidler og prisjustering av avskrivbare driftsmidler

I Totalkalkylen utgiftsføres de nominelle rentekostnadene (betalte renter) på lån, mens en inntektsfører en effekt av finansiering. Effekt av finansiering vil si at det oppstår en prisstigningsgevinst på lånet, fordi lånet blir mindre verdt under inflasjon. Inntektsføringen av effekt av finansiering er koblet opp mot en oppskrivning med konsumprisindeksen av kapitalsaldoen for avskrivbare driftsmidler (se grundigere omtale i kap. 5.8.2). Dette prinsippet er blitt diskutert i Budsjettnemnda for jordbruket i vår. Budsjettnemnda skriver i Utredning 1/23:

«Beregning av kapital- og finansieringskostnader, herunder effekt av finansiering, vil bli gjennomgått for neste sesong. Det er to spørsmål som særlig vil bli vurdert:

- 1. Bruk av nominelle renter vs. realrente, og dermed konsekvens for effekt av finansiering på gjeld knyttet til jord og melkekvoter?*

All jord og alle melkekvotene tilhører jordbrukssektoren og en eventuell gevinst i form av prisstigning på disse objektene kan ikke realiseres for sektoren samlet. Det er ikke noe kapitalslit knyttet til disse driftsmidlene. Gjennomgangen skal vurdere hvorvidt det bør regnes effekt av finansiering for gjeld knyttet til dem og betydningen av verdiøkning på disse driftsmidlene.

2. *Bruk av spesialindekser vs. konsumprisindeksen til å prisnivåjustere avskrivbare driftsmidler?*

Gjennomgangen vil ta utgangspunkt i at Totalkalkylens normaliserte regnskaper brukes til å sammenligne inntektsutviklingen i jordbruket med inntektsutviklingen for andre grupper i samfunnet (lønnsinntakerne). En relevant problemstilling vil være om kjøpekraften skal opprettholdes på konsumvarer, tallfestet ved konsumprisindeksen, vs. å opprettholde kjøpekraften på de avskrivbare driftsmidlene (gjenanskaffe), tallfestet ved spesialindekser.

Dagens beregningsmåte har vært brukt i mer enn 20 år. Mye av forarbeidet er oppsummert i NILF-notat 1998:1 «Kapitalslit og effekt av finansiering i totalkalkylen for jordbruket. Vurdering med forslag til revidert utrekning». Hvilke vurderinger Budsjettnemnda gjorde den gang på grunnlag av notatet, blir en del av en ny gjennomgang.»

Norges Bondelags forhandlingsutvalg mener det er mange gode argumenter for å gjøre endringer i beregningsmåten på disse to punktene. Forhandlingsutvalget ser fram til vurderingene fra nemnda slik at det kan komme endringer til neste års grunnlagsmateriale. I tillegg etterlyser vi fortgang i Regjeringens arbeid med å få fram forslag til nye beregningsprinsipper i tallgrunnlaget, med utgangspunkt i *NOU 2022: 14 Inntektsmåling i jordbruket*, og innspill vi har gitt til denne.

5.7 Inntektsutvikling og lønnsnivå for lønnstakere

Inntektene for lønnsinntakere beregnes årlig av det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene.

Tabell 10 Lønnsutvikling per årsverk for alle lønnstakere, såkalte «Andre grupper».

År	Lønn	Lønnsvekst fra året før	
		Kroner	Prosent
2015	514.700		
2016	523.400	8.700	1,7
2017	535.400	12.000	2,3
2018	551.500	16.100	3,0
2019	570.300	18.800	3,4
2020	587.900	17.600	3,1
2021	609.700	21.800	3,7
2022	634.700	25.000	4,1

Kilder: SSB Tabell 11536. Kilde NOU 2023: 12 Grunnlaget for inntektsoppgjørene 2023 av 3.april 2023

For de største forhandlingsområdene har det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene beregnet inntektsveksten fra 2021 til 2022 til 4,1 prosent. Det tilsvarer

25 000 kroner. Sammensetningseffekter gjennom året av lønsmottakere trekker lønnsveksten ned med 0,1 prosent. Jordbruksoppgjøret i fjor la til grunn en lønnsvekst på 22 600 kroner.

Sentrale aktører har gjort følgende anslag for lønnsutviklingen i 2023 og 2024. Både SSB og Norges Bank har oppjustert anslaget for lønnsveksten i 2023. For 2024 har de kun gjort små justeringer. Begge prognosene har ganske like anslag for lønnsvekst disse to årene.

Tabell 11 Anslag for lønnsutviklingen i 2023 og 2024

	2023	2024
Statistisk sentralbyrå (SSB)	5,0 %	4,5 %
Norges Bank	5,1 %	4,4 %
Finansdepartementet	4,2 %	-

Kilder: SSB: Konjunkturtendensene. Rapport av 10. mars 2023, Norges Bank: Pengepolitisk rapport 1/2023, 23. mars. Finansdepartementet: Meld. St.1 (2022-2023), okt. 2022.

30. mars 2023 ble det brudd i lønnsforhandlingene mellom LO/YS og NHO. Oppgjøret gikk til mekling som startet 14. april. Meklingen endte i brudd 16. april. LO/NHO kom den 20. april til en avtale som innebærer en lønnsvekst på 5,2 prosent. Senere ble også YS enige med NHO om en avtale med tilsvarende lønnsvekst.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg legger til grunn en gjennomsnittlig lønnsvekst for alle lønsmottakere på 5,2 prosent i 2023 og 4,4 prosent i 2024.

Tabell 12 Lønnsutvikling per årsverk for alle lønnstakere, med Norges Bondelags forhandlingsutvalg sine forutsetninger

År	Lønn	Lønnsvekst fra året før	
		Kroner	Prosent
2023	667 700	33 000	5,2
2024	697 100	29 400	4,4

Jordbruksoppgjøret 2022 la til grunn en forventet lønnsvekst i 2023 på 3,8 prosent. Det tilsvarer om lag 24 000 kroner. Om avtalen mellom LO og NHO også slår inn tilsvarende på andre lønnsoppgjør, tilsvarer det en lønnsvekst på 33 000 kroner. Jordbruksoppgjøret skulle legge til rette for kronemessig lik inntektsvekst» som andre grupper i samfunnet, pluss dette gap med om lag 40 000 kr/årsverk. Altså forventes lønnsveksten nå å bli 9 000 kroner større enn lagt til grunn i jordbruksoppgjøret i fjor.

5.8 Kapitalkostnader

5.8.1 Hvordan føres avskrivninger og rentekostnader i Totalkalkylen?

I Totalkalkylen utgiftsføres de nominelle rentekostnadene (betalte renter), mens en inntektsfører at den reelle verdien av lånene blir mindre ved en generell prisstigning. $Realrente = nominell rente - generell prisstigning$.

Tabellen under viser hvordan Totalkalkylen er bygd opp for å komme fram til resultatmålet, Vederlag til arbeid og egenkapital.

Tabell 13 Behandling av kapitalkostnader i Totalkalkylen. Mill. kroner.

		2022	2023
	Inntekter. Marked og tilskudd	56348	59896
-	Driftskostnader	29885	31987
-	Leasing	1047	1169
=	Resultat før avskrivninger	25416	26740
-	Avskrivninger etter historisk kost	5875	6047
=	Vederlag til arbeid og kapital	19541	20693
-	Nominelle rentekostnader på lån	2709	4521
=	Vederlag til arbeid og egenkapital som i gårdsregnskap & referansebruk	16832	16172
-	Meravskrivninger. KPI oppjustering	1887	2110
=	Vederlag til arbeid (kapital er godtgjort med økte avskrivninger)	14945	14062
+	«Effekt av finansiering». Lånt kapital blir tilsvarende mindre verdt som KPI oppjusteringen	2734	3816
=	Vederlag til arbeid og egenkapital (jf. tabell 5)	17679	17878

Budsjettnemnda for jordbruket summerer alle inntekter fra salg av det bønder produserer, og legger på tilskudd. Deretter trekkes alle driftskostnadene fra (unntatt jordleie, kvoteleie, som regnes som internomsetning), sammen med leasingkostnader. Da kommer man fram et resultatmål; «Resultat før avskrivninger».

Avskrivninger er å fordele investeringskostnaden over driftsmiddelets levetid. Altså fordele utlegget for investeringen bonden har hatt på et tidspunkt over flere år. Når avskrivningene er trukket fra, kommer man fram til resultatmålet vederlag til arbeid og egenkapital. Det er slik det framgår i et gårdsregnskap og på referansebrukene.

I Totalkalkylen er prinsippet at det økonomiske resultatet kan brukes uten at en tærer på den investerte kapitalens kjøpekraft. For å få til dette, skriver man opp avskrivningsgrunnlaget med konsumprisen. Det betyr at avskrivningene, altså kostnadene som trekkes fra, blir større enn i et gårdsregnskap, om lag 2 mrd. kroner. For 2022 ble kapitalsaldoen (avskrivningsgrunnlaget) skrevet opp med 5,8 prosent og i 2023 med 5 prosent. Denne oppskrivningen øker kostnadene. Kostnadsøkningen blir fordelt over mange år framover i tid, gjennom meravskrivninger over driftsmidlenes levetid. Derfor blir tallene i denne linja for akkurat disse to årene mindre enn effekt av finansiering (linja med blå skrift) når prisstigningen er høy. For årene 2000 til 2015 var prisstigning mer normal. Med unntak av 2008 og finanskrisa, har meravskrivningene vært høyere enn «effekt av finansiering» i hele denne perioden. Når meravskrivningene er trukket fra, får man egentlig resultatmålet «vederlag til arbeid». Da er hele kapitalen (lånt og egenkapital) gitt en avkastning tilsvarende meravskrivningen. Altså en avkastning i 2023 på 2.1 mrd. kroner.

Når man har prisstigning, betyr det at lån som betales tilbake i løpende kroner, blir mindre verdt. Denne gevinsten trekkes inn, fordi den er gitt som avkastning i form av meravskrivninger. Da står man igjen med resultatmålet vederlag til arbeid og egenkapital. Det sier hvor mye som er igjen til å dekke både alt arbeid som er satt inn (eget arbeid og leid) og egenkapitalen. Dette er egentlig ikke helt dekkende, fordi egenkapitalen er godtgjort noe gjennom meravskrivningen.

5.8.2 Endring i kapitalkostnader for 2024

Koronapandemien slo kraftig inn i norsk økonomi vinteren 2020. Norges Bank satte styringsrenta ned til 0. Etter hvert fulgte bankene opp med rentenedgang. Særlig siste halvannet året har prisstigningen vært svært høy, og Norges Bank har flere ganger satt opp styringsrenta for å dempe kjøpekraften og kjøle ned økonomien. Siste renteoppgang 23. mars var med 0,25 prosentpoeng til 3 prosent. Det operative målet for pengepolitikken er en årsvekst i konsumprisene som over tid er nær 2 prosent. Norges Bank mener det er sannsynlig med videre renteoppgang i mai, og at styringsrenta er 3,5 prosent til sommeren.

Norges Bank prognoserer i pengepolitisk rapport med en økning i styringsrenta med 2,0 prosentpoeng i 2023. Det er 0,3 prosentpoeng høyere enn i desember-prognosen og gir en gjennomsnittlig styringsrente på 3,3 prosent. For 2024 forventer Norges Bank at styringsrenta i gjennomsnitt vil ligge 0,2 prosentpoeng høyere enn i 2023. For 2024 forventer de at styringsrenta skal ligge på 3,5 prosent, som er hele 0,6 prosentpoeng høyere enn i desember-prognosa. Norges Bank vektlegger at:

- Det er bedre vekstutsikter internasjonalt. Blant annet har lavere energipriser dempet prisveksten i flere land.
- Svak krone. Sterkere rentevekst internasjonalt enn i Norge, sammen med uro i finansmarkedene, har bidratt til at den norske krona har svekket seg.
- Bedre vekstutsikter også for norsk økonomi.
- Lav arbeidsledighet.
- Høye investeringer i særlig petroleumsvirksomhet gir høyt aktivitetsnivå.
- Utsikter til at prisveksten vil holde seg høy lenger.

Ut fra dette gjør Norges Bank følgende rentevurdering i pengepolitisk rapport:

«Målet for pengepolitikken er en årsvekst i konsumprisene som over tid er nær 2 prosent. Inflasjonsstyringen skal være fremoverskuende og fleksibel, slik at den kan bidra til høy og stabil produksjon og sysselsetting samt til å motvirke oppbygging av finansielle ubalanser. Komiteens vurdering er at det er behov for en høyere rente for å dempe inflasjonen. Prisveksten er klart over målet. Veksten i norsk økonomi er i ferd med å avta, men aktiviteten er fortsatt høy. Arbeidsmarkedet er stramt, og lønnsveksten er på vei opp.omslaget i norsk økonomi ser ut til å bli mindre markert enn vi så for oss i desember »

SSB har i sin prognose lagt til grunn en økning i pengemarkedsrenta med 1,6 prosent til 3,5 prosent i 2023. For 2024 forventer de en nedgang i pengemarkedsrenta til 2,9 prosent. SSBs prognose kom 2 uker før Norges Bank sin prognose, og har ikke tatt inn over seg Norges Banks justerte rentebaner. Normalt ligger pengemarkedsrenta 0,25 prosent over styringsrenta.

For utlånsrente (rammelån) prognoserer SSB en renteøkning på 1,8 prosent i 2023 til 4,7 prosent, og en marginal rentenedgang i 2024 til 4,6 prosent. Rentenedgangen på utlånsrente er 0,5 prosentpoeng lavere enn nedgangen i pengemarkedsrente.

I desember-prognosa fra Norges Bank la de til grunn en rentereduksjon på 0,1 prosent for styringsrenta fra 2023 til 2024. I den siste prognosa legger de til grunn en videre oppgang i styringsrenta med 0,2 prosent. Det er grunn til å forvente at også pengemarkedsrenta og utlånsrenta vil stige i 2024. Siste 12-måneders endring i konsumprisindeksen viser fortsatt sterk, og sterkere prisvekst enn forventet, med en prisvekst på 6,5 prosent siste år.

Tidligere har Norges Bondelags forhandlingsutvalg lagt SSBs prognoser til grunn. I fjor vurderte vi det som mer sannsynlig at Norges Banks prognose ville slå til. I år er avviket i prognosene små for lønnsveksten, men betydelige i prognosene for rente og generell prisvekst. Undersøkelser fra samfunnsøkonomer har vist at Norges Bank de siste årene har truffet bedre

på prognosene for utviklingen av makroøkonomiske størrelser enn SSB. **Da det er stor grad av sammenheng mellom de enkelte makroøkonomiske størrelsene, velger Norges Bondelags forhandlingsutvalg å legge til grunn én aktør for alle faktorer. Norges Bondelags forhandlingsutvalg har valgt å bruke Norges Banks prognose.**

Norges Bondelags forhandlingsutvalg legger til grunn en sterkere rentevest på utlån enn SSB har prognosert for 2024. Med utgangspunkt i at Norges Bank har prognosert rentevest på 0,2 prosent i styringsrenta, legger vi til grunn også en økning i utlånsrenta med 0,2 prosent i 2024.

Kapitalkostnadene i tabell 10 for 2024 er beregnet av sekretariatet til Budsjettnemnda for jordbruket etter oppdrag fra partene, mens tallene for 2021-2023 er hentet fra Totalkalkylen. Det er forutsatt uendret bruttoinvesteringsvolum og tegningsvolum av leasingkontrakter i 2024. Videre er det forutsatt en nominell rentevest på 0,2 prosent, en generell prisstigning på 3,3 prosent, men for bygninger, maskiner og redskaper har en lagt til grunn en prisstigning tilsvarende gjennomsnittet siste 5 år. Det innebærer en prisstigning på bygninger på 5,1 prosent og 7,1 prosent for maskiner og redskap.

Tabell 14 Nominelle og reelle rentekostnader på lånt kapital. Mill. kroner og prosent

	2021	2022	2023	2024
Jordbruksgjeld	75 553	78 030	80 336	82 533
Rentekostnader	1 962	2 709	4 521	4 845
Rente prosent	2,60	3,47	5,63	5,87
KPI-endring i prosent, normalisert	2,32	3,50	4,75	
Normalisert regnskap:				
- Effekt av finansiering	1 750	2 734	3 815	3 871
- Realrente	211	-25	705	974

Dette gir økte realrentekostnader på 269 mill. kroner for 2024.

For kapitalslit og leasing viser beregningene fortsatt kostnadsvekst. Kapitalslitet øker med 277 mill. kroner fra 2023 til 2024, og leasing med 126 mill. kroner, til sammen 403 mill. kroner.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg legger til grunn en økning i kapitalslitet og leasing med 403 mill. kroner, og en økning i realrenta på lånt kapital med 269 mill. kroner i 2024, til sammen 672 mill. kroner i økte kapitalkostnader for jordbruket.

5.9 Kostnader for ikke-varige driftsmidler

De to siste årene har kostnader til innsatsfaktorer i jordbruket steget voldsomt. Ifølge Budsjettnemnda for jordbruket økte kostnadene for ikke-varige driftsmidler med 3,2 mrd. kroner fra 2021 til 2022, og vil øke med ytterligere 2,1 mrd. kroner fra 2022 til 2023. Det er særlig prisstigning på gjødsel, kraftfôrråvarer og importerte driftsmidler som følge av svekket krone som trekker kostnadsveksten opp.

Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene har anslått en generell prisvekst på 4,9 prosent i 2023. Usikkerheten for 2023 er spesielt knyttet til hvilken effekt utviklingen i verdensøkonomien har på energipriser, matvarepriser og kronekursen. SSB og Norges Bank

har anslått en økning i konsumprisindeksen på hhv. 5,0 prosent og 5,1 prosent i 2023. 5,0 prosent er benyttet av Budsjettnemnda for jordbruket.

For 2024 har SSB anslått en generell prisvekst på 2,3 prosent. Norges Bank har anslått en generell prisvekst på 3,3 prosent, og vil gjøre endringer i styringsrenta for å nå denne prisveksten. Det vises til kap. 5.8.2 og vår begrunnelse for å bruke Norges Bank sin prognose gjennomgående for alle makroøkonomiske størrelser vi har behov for å bruke i den økonomiske ramma for jordbruksoppkjøret.

Usikkerheten rundt effektene av uforutsette hendelser knyttet til krigen i Ukraina gjør det krevende å prognosere prisveksten, både i inneværende år og neste år. For jordbruket er det særlig gjødsel, energi og kraftfôrråvarer som blir berørt. Disse postene utgjør en stor andel av kostnadene i jordbruket.

5.9.1 Gjødsel

Gjødsel hadde en svært kraftig prisvekst fra sommeren 2021 fram til forsommeren 2022. På bakgrunn av omsetningstall har Budsjettnemnda for jordbruket beregnet en veid gjennomsnittspris på 5,71 kr/kg for all gjødsel. Prisøkningen var på 69 prosent fra året før. Den sterke prisveksten førte til et kraftig volumfall, med 20 prosent.

Ved siste jordbruksoppkjøp forutsatte partene en gjennomsnittlig prisvekst på 57,9 prosent fra forrige gjødselsesongs gjennomsnittlige gjødselspris. Grunnlagstallene viser nå en prisvekst på 42 prosent. I begynnelsen av juni 2022 falt gjødselsprisene ned mot 8 kr/kg, for så å øke noe utover høsten. Fra årsskiftet fikk vi et nytt prisfall ned mot prisene fra sommeren. Aktørene sier prisene på NPK-gjødsel er låst ut sesongen. Prisene på N-gjødsel fastsettes for hver måned, og har falt.

Det er svært usikkert hvordan gjødselsprisene vil utvikle seg kommende sesong. Gassprisene er nå nede på om lag 40 euro/MWh, som isolert sett skulle tilsi lavere gjødselspriser enn i dag. Gassprisene virker å ha stabilisert seg. Prisene på gjødsel i Norge er frikoblet fra prisene i Europa, men i Norge har man vektlagt større stabilitet og forutsigbarhet. Prisen på N-gjødsel i Europa er nå nede på 250 til 300 euro per tonn. Dette er under halvparten av hva prisene lå på. I Norge har prisene på N-gjødsel falt vesentlig mer enn NPK gjødsel. Prisforskjellen mellom OPTI-NS 27-0-0 og fullgjødsel er nå ca. 3,50 kr/kg. Så stor prisforskjell har man ikke hatt før. Verdensmarkedsprisene på fosfor og kalium er mer eller mindre tilbake der de var før prisøkningen. Sjøl om usikkerhet knyttet til Russland og muligheten de har for å eksportere gjødsel er stor, er det all grunn til å tro at gjødselsprisen for kommende sesong vil falle betydelig i Norge. Størst fall på NPK-gjødsel, men heller ikke N-gjødselsprisen er enda nede på europeisk nivå. Gjødselsprisene bruker riktignok å være lavest i april-mai i Europa.

Gjødselvolumet falt med rundt 20 prosent til fjorårets sesong på grunn av de høye prisene. Volumet for årets sesong er prognosert tilnærmet likt som for 2022-sesongen. To år med redusert gjødsling, samtidig som avlingene også har vært gode, tilsier at det vil være et behov for å tilføre mer næringsstoffer. Med en markant prisnedgang, er det derfor stor sannsynlighet for at gjødselvolumet vil øke for kommende sesong.

Basert på et usikkert grunnlag legger Norges Bondelags forhandlingsutvalg til grunn en prisreduksjon på 35 prosent for NPK-gjødsel, og noe mindre for N-gjødsel. Sammenveid prisreduksjon for all gjødsel forventer forhandlingsutvalget vil bli på 30 prosent. Norges Bondelags forhandlingsutvalg forutsetter at prisreduksjonen vil gi en volumøkning på 10 prosent.

5.9.2 Kraftfôr

Kraftfôrprisene har steget mye fra desember 2021. Prisveksten forklares i hovedsak av:

- Økte internasjonale råvarepriser på både karbohydrat, fett og protein.
- Rekordhøye norske kornavlinger i fjor, som fikk en prisøkning større enn økningen i prisnedskrivningstilskudd. Det ga dyrere råvarer i kraftfôret enn forutsatt i et normalår.
- Høye strømpriser.

Samtidig har volumet falt, blant annet som følge av lavere melkeproduksjon. Budsjettnemnda for jordbruket har beregnet en kostnadsvekst på kraftfôr på 546 mill. kroner (5,8 prosent) fra 2022 til 2023. Hovedgrunnen til kostnadsveksten er at inngangsprisen på kraftfôr i 2023 er betydelig høyere enn gjennomsnittsprisen på kraftfôr i 2022. Det skyldes at det var prisoppgang gjennom hele 2022.

Ved fjorårets jordbruksoppgjør etablerte partene en midlertidig ordning for prisnedskrivning av importerte karbohydratråvarer som følge av sterk internasjonal prisvekst. Internasjonale priser i fjor vår tilsa en gjennomsnittssats på 81 øre/kg. Hvis prisene skulle synke mye, vil det bli innført toll for importen av karbohydratråvarer. Ordningen innebærer at verken prisoppgang eller prisnedgang på importert karbohydratråvarer vil påvirke kraftfôrprisen.

Landbruksdirektoratet har endret satsene flere ganger. For en del karbohydratråvarer har prisene gått ned internasjonalt, men svekket krone har spist opp en del av prisnedgangen. Satsene som gjelder ut mai, gir en veid gjennomsnittssats høyere enn den som ble beregnet i jordbruksoppjøret. Ordningen vil derfor ikke fortrenge norsk korn og dermed stimulere til lavere sjølforsyning.

Den andre viktige importkomponenten i kraftfôret er soya. Her er det ingen prisnedskrivingsordning. Futureprisene på soyabønner faller fra 2023 til 2024, og gjennom hele 2024.

En betydelig usikkerhetsfaktor er valutakursen. Både SSB og Norges Bank forventer fortsatt svak, men ikke ytterligere svekket krone i 2024. Den norske krona har svekket seg mye, og ligger for tiden på rundt 11,5 NOK/euro. Dette er høyere enn anslaget fra SSB. Om den fortsetter å svekke seg, blir importerte råvarer dyrere. Det gjelder da både proteinråvarer, vitaminer og mineraler.

Gitt svak norsk krone og fortsatt relativt høye internasjonale råvarepriser mener Norges Bondelags forhandlingsutvalg at den midlertidige prisnedskrivingsordningen for importerte karbohydratråvarer må videreføres ett år til. Med denne forutsetningen lagt til grunn vil det kun være internasjonal soyapris, og pris på andre elementer enn norsk kornpris, som vil påvirke kraftfôrprisen for 2024.

Ut fra en samlet vurdering der den midlertidige prisnedskrivingsordningen for importert råvare videreføres, vil Norges Bondelags forhandlingsutvalg anslå en prisvekst på kraftfôr på 3,3 prosent, tilsvarende KPI i 2024.

5.9.3 Energi

For energi er prisutviklingen usikker. Vi har høye strømpriser, men en strømstøtte som skriver ned prisen for det som overstiger 70 øre/kWh er vedtatt forlenget ut 2024. Futureprisene på råolje viser en svakt fallende tendens. Både SSB og Norges Bank prognoserer med en prisreduksjon på ca. 5 dollar per fat råolje. En modell Budsjettnemnda for jordbruket bruker,

viser at råoljeprisen kun utgjør 27 prosent av dieselpriisen, og at generell prisvekst/lønnsvekst forklarer resten.

Ut fra en samlet vurdering legger Norges Bondelags forhandlingsutvalg til grunn uendret pris for energiinnsatsfaktorer for 2024.

5.9.4 Andre ikke-varige driftsmidler

Sammenligner man prisveksten på de resterende ikke-varige driftsmidler med generell prisstigning i et noe lengre tidsperspektiv, for eksempel perioden 2016 til 2022, er prisveksten på innsatsfaktorer i jordbruket betydelig høyere enn den generelle prisveksten i samfunnet.

Tabell 15 Årlig prisendring andre ikke-varige driftsmidler

	2016	2022	Årlig endring	Årlig endring KPI	Diff.
Annet innkjøpt fôr	95	111,4	2,7 %	2,9 %	-0,2 %
Såfrø/planter	89,3	103,2	2,4 %	2,9 %	-0,4 %
Andre kostnader	83,8	113	5,1 %	2,9 %	2,2 %
Vedlikehold	79,2	109	5,5 %	2,9 %	2,6 %

Veier vi prisveksten sammen med kostnadsandelen disse driftsmidlene har, får vi en gjennomsnittlig årlig prisendring på 4,9 prosent for denne perioden. Tilsvarende årlig gjennomsnittlig generell prisvekst i samfunnet i denne perioden var 2,9 prosent. Det innebærer at disse ikke-varige driftsmidlene til jordbruket årlig har hatt 2,0 prosentpoeng høyere prisstigning enn den generelle prisveksten i samfunnet.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg har for lønnsvekst og renteutvikling lagt til grunn Norges Banks prognoser fra Pengepolitisk rapport. Faktorene henger sammen. Vi legger derfor Norges Banks prognose for generell prisvekst også til grunn, det vil si 3,3 prosent.

For gjødsel legger vi til grunn en prisreduksjon på 30 prosent og volumvekst på 10 prosent. Energiinnsatsfaktorer, uendret pris og volum. For kraftfôr en prisvekst på 3,3 prosent tilsvarende KPI, og for øvrige ikke-varige driftsmidler 5,3 prosent. Dette tilsvarer 2,0 prosent høyere prisvekst enn KPI-anslaget fra Norges Bank.

5.10 Produktivitet, arbeidsforbruk

SSB foretok en fullstendig landbrukstelling i 2020 der samtlige næringsutøvere i jordbruket ble spurt hvor mange arbeidstimer som ble lagt ned i gårdsdrifta i perioden 1. oktober 2019 – 30. september 2020. Endelige tall viser et arbeidsforbruk i jordbruket i 2020 på 42 682 årsverk, fratrukket arbeid utført av sjølstendig næringsdrivende som samtidig er kostnadsført under spesifikke kostnadsposter i Totalkalkylen.

På grunn av koronapandemien ble hagebruket særlig rammet av redusert tilgang av utenlandsk innleid arbeidskraft, og deler av denne ble erstattet av blant annet uøvd, norsk arbeidskraft. Dette er det tatt hensyn til i 2021, mens 2022 regnes å være et normalår. Arbeidsforbruket faller derfor en god del fra 2021 til 2022. For 2023 har Budsjettnemnda for jordbruket prognosert en reduksjon i arbeidsforbruket på 1,2 prosent og for 2024 1,1 prosent.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg konstaterer at arbeidsforbruket går mindre ned nå enn tidligere i dette årtusenet, og tar det som uttrykk for at mange har effektivisert, men at man framover har mindre muligheter til dette. Forhandlingsutvalget legger anslaget på minus 1,1 prosent til grunn for 2024.

Vi har da følgende arbeidsforbruk for jordbruket:

2022: 41 050 årsverk, 2023: 40 550 årsverk (-1,2 %), 2024: 40 100 årsverk (-1,1 %).

Budsjettnemnda for jordbruket har også beregnet at den sammenveide produktivitsveksten for arbeid og kapital er på 2,8 prosent i perioden 2012-2022.

5.11 Produksjon av jordbruksprodukter i 2024

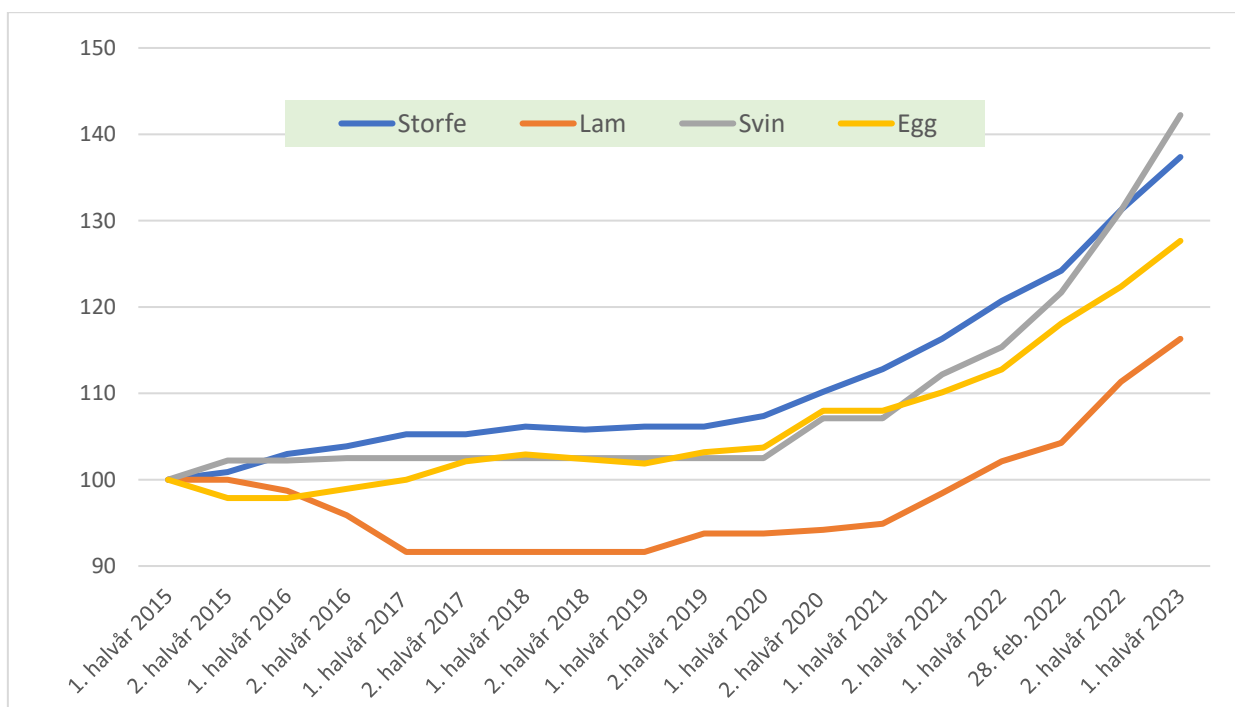
I forkant av fjorårets jordbruksoppgjør truet mange med å legge ned drifta dersom jordbruksoppgjøret ikke dekket opp kostnadsvekst og ga en betydelig inntektsvekst. Oppgjøret innebar en betydelig økning i tilskudd, men særlig innenfor grovfôrbasert husdyrhold er det fortsatt mye pessimisme rundt den økonomiske situasjonen. Særlig for denne gruppa er årets jordbruksoppgjør avgjørende for videre drift. Som i fjor forventer vi at regjeringa følger opp ambisjonene de har lagt i Hurdalsplattformen, og forventingene de har skapt til et godt jordbruksoppgjør. Vi vil derfor ikke forskuttere noen effekter på produksjon av usikkerheten som råder.

Med utgangspunkt i langtidsprognosen fra Totalmarked for kjøtt og egg (jf. kap. 5.3), kan en legge til grunn en marginal produksjonsøkning i 2024. For melk har trenden de siste årene vært en reduksjon til et nivå langt lavere enn før pandemien. Budsjettnemnda for jordbruket prognoserer tilnærmet uendret areal i 2024 i forhold til 2023. Regjeringa har en ambisjon om å øke sjølforsyningsraden til 50 prosent korrigert for norsk fôr. Vi støtter den ambisjonen, og forventer at det settes inn grep som også kan få positive effekter for 2024.

Med utgangspunkt i disse vurderingene legger Norges Bondelags forhandlingsutvalg til grunn en økning i produksjonsvolumet i 2024 med 0,5 prosent.

5.12 Prisendringer i markedet for ikke-målprisprodukter

Å prognosere prisutviklingen for ikke-målprisprodukter er vanskelig. Vi har merket oss at Nortura har gjort en stor innsats for å løfte prisene på kjøtt og egg for å ta ut så mye som mulig av kostnadsveksten i markedet. Nå signaliserer de at det vil være mindre muligheter i markedet.

Figur 7 Prosentvis utvikling av priser på PGE. 1. halvår 2015=100. Svin: Målpris t.o.m 1. halvår 2021

Tollvernet er noe styrket, i hovedsak på grunn av valutaforhold gjennom svekket norsk krone. Norske priser har gått opp, men det har også vært tilfelle internasjonalt. Det er riktignok noen unntak, for eksempel hele og halve storfeslakt.

Prisutviklingen i våre nærmeste handelsland og valutakurs har trolig betydning for muligheten for videre prisøkninger av ikke-målprisprodukter. SSB har i sine konjunkturtendenser prognosert fortsatt svak krone i forhold til euro både for 2023, 2024 og 2025.

Slik vi tolker beskrivelsen Nortura gjør over markedssituasjonen og uttalelsene de har gitt til jordbruksforhandlingene, legger Norges Bondelags forhandlingsutvalg til grunn at Nortura vil øke prisene på PGE-produkter vesentlig mindre enn siste året. Dette for å sikre konkurransekraften for kjøtt og egg, og unngå volumfall der andre produkter erstatter kjøtt og egg, og økt grensehandel. For 2024 forutsetter Norges Bondelags forhandlingsutvalg derfor en prisvekst på ikke- målprisprodukter tilsvarende anslaget for KPI av Norges Bank på 3,3 prosent.

Til sammen utgjør dette prisøkninger på om lag 700 mill. kroner som Norges Bondelags forhandlingsutvalg tar hensyn til i kravet om økonomisk ramme for jordbruket i 2024.

6 RAMME OG FINANSIERING

Pandemien har vist oss at den beste beredskapen for matsikkerhet er en løpende matproduksjon over hele landet, med en fullstendig verdikjede fra jord til bord. Krigen i Ukraina har ytterligere forsterket behovet for en nasjonal matproduksjon i beredskapssammenheng. Med en selvforsyningsgrad på rundt 40 prosent korrigert for fôrimport, kan det ikke herske noen tvil om at landbruket i Norge må styrkes vesentlig for å sikre innbyggerne matberedskap for framtida. For å få til dette er inntekt det viktigste virkemiddelet.

Det vises til kapittel 2 om landbrukspolitiske føringer. Regjeringspartiene sammen med SV, Rødt og MDG har vedtatt at «*Regjeringa skal legge frem en forpliktende og tidfestet plan i løpet av 2022 for å tette inntektsgapet mellom bønder og andre grupper i samfunnet. Inntektsgapet skal tettes uavhengig av bruksstørrelse, produksjon og landsdel.*»

Norges Bondelags forhandlingsutvalg vil understreke at årets jordbruksoppgjør må gi bonden framtidstro gjennom kraftig inntektsvekst og politisk vilje til å satse på matproduksjon. Nå er det en avventende holdning i landbruket. Det kommende jordbruksoppgjøret må fjerne tvilen. Bondeyrket må bli mer attraktivt, både å gå inn i og stå i. Da kan vi opprettholde og videreutvikle matproduksjon og videreforedling i hele landet.

Referansebruksberegningene viser at særlig de grovfôrbaserte produksjonene i jordbruket ligger langt unna inntektsmuligheter som gjennomsnittslønnsinntakeren har. **Norges Bondelags forhandlingsutvalg krever at årets jordbruksforhandlinger legger til rette for at inntektsgapet til andre grupper i samfunnet reduseres vesentlig, målt i kroner. Norges Bondelags forhandlingsutvalg vil også understreke at det må legges til rette for større inntektsmuligheter for alle bønder og alle produksjoner, men at særlig melk og øvrig grovfôrbaserte produksjoner gis spesiell prioritet.**

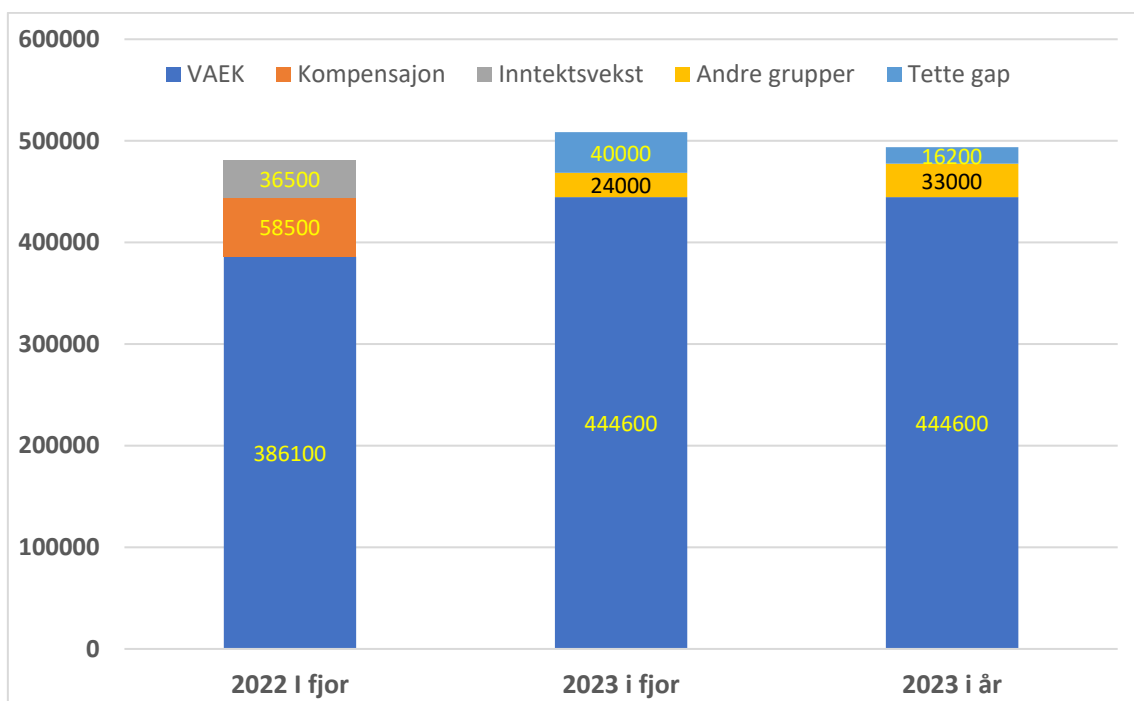
6.1 Krav til årets jordbruksforhandlinger for 2024

6.1.1 Kompensasjon for sviktende inntektsutvikling i forhold til forutsetningene i fjorårets jordbruksoppgjør.

Fjorårets jordbruksoppgjør hadde et stort fokus på å kompensere for kostnadsvekst og svikt i tidligere forutsetninger. Grunnlaget fra Budsjettnemnda for jordbruket viser at man traff bra for 2022. Tallene viser en inntektsvekst som faktisk er 4 300 kr/årsverk sterkere enn forutsatt. På den annen side viser grunnlagsmaterialet et inntektsnivå som ligger 16 600 kr/årsverk lavere enn beregnet tidligere. Årsakene er beskrevet i kap. 5.4. Inntektsveksten for andre grupper var i fjor forutsatt å bli 22 600 kroner (3,7 prosent). Årets tall fra teknisk beregningsutvalg viser en inntektsvekst på 25 000 kroner (4,1 prosent).

Fjorårets jordbruksavtale la til grunn en inntektsutvikling på 64 000 kr/årsverk beregnet ut fra det ferdig kompenserte nivået for 2022 (444 600 kr/årsverk). 2022 hadde imidlertid en økonomisk ramme som innebar et høyere inntektsnivå enn dette. Fjorårets Totalkalkyle beregnet et inntektsnivå på 481 100 kr/årsverk. Altså 36 500 kr/årsverk utover kompensert nivå. Det innebar da en inntektsvekst fra 2022-nivået til 2023-nivået på 27 500 kr/årsverk (64 000-36 500 kr/årsverk).

For 2023 viser tallene fra Budsjettnemnda for jordbruket en inntektsvekst fra 2022 til 2023 på 12 700 kr/årsverk. Dette er 14 800 kr/årsverk svakere enn forutsetningen om 27 500 kr/årsverk. Samtidig viser tall fra Det tekniske beregningsutvalget for lønnsoppgjørene, kombinert med framregning av forventet lønnsvekst på 5,2 prosent, en lønnsvekst på 33 000 kr/årsverk, jf. kap. 5.7. Dette er 9 000 kr/årsverk sterkere enn forutsatt i fjorårets jordbruksavtale. Forholdene er illustrert i figuren under.

Figur 8 Inntektsutvikling fra 2022 til 2023 beregnet i fjor og i år. Kr/årsverk

For 2021 til 2023 kan vi da sette opp følgende tabell for svikt i inntektsforutsetninger:

Tabell 16 Beregning av svikt i inntektsforutsetninger for perioden 2021-2023..

Sterkere inntektsvekst enn beregnet i fjor i jordbruket for 2022	-4300
Større inntektsgap til lønsmottaker pga. sterkere lønnsvekst for 2022	2400
Svakere inntektsvekst enn beregnet i fjor for 2023	14800
Større inntektsgap til lønsmottaker pga. sterkere lønnsvekst for 2023	9000
SUM avvik i inntektsforutsetninger. Kr/årsverk	21900
Årsverk 2023	40550
Kompensasjonsgrunnlag. Mill. kroner	888

Samlet svakere inntektsutvikling for bønder, og sterkere lønnsvekst for sammenligningsgruppa enn forutsatt for perioden 2021-2023, gir et kompensasjonsbehov på 21 900 kr/årsverk. Dette tilsvarer 888 mill. kroner.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg krever en kompensasjon på 888 mill. kroner for sviktende inntektsutvikling og sterkere lønnsvekst enn forutsatt.

Svikten i inntektsforutsetningene for perioden 2021-2023 oppleves særlig dramatisk for melkeprodusentene. Referansebruk 1 viser en svikt på 109 000 kr/årsverk for 2021-2023 i forhold til det som ble beregnet av fjorårets jordbruksavtale. Det ville vært av stor likviditetsmessig betydning å løfte inntektene, særlig i melkeproduksjonen, i inneværende år.

6.1.2 Økonomisk rammekrav for 2024

Kostnadsvekst 2024

Kostnadsveksten har vært svært stor fra høsten 2021 og ut 2022. I 2023 forventer Budsjettnemnda for jordbruket en samlet kostnadsvekst på 3 376 mill. kroner, som er 395 mill. kroner mindre enn forutsatt i jordbruksoppgjøret. Kostnadsutviklingen er vanskelig å forutse for 2024, men det er mye som taler for at den vil bli betydelig lavere enn årene vi har lagt bak oss. Det gir gode muligheter for inntektsvekst gjennom lavere økonomisk ramme i årets jordbruksoppgjør sammenlignet med i fjor.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg krever en inndekning av kostnadsveksten fra 2023 til 2024 for

- **driftskostnader**
- **kapitalslit og leasing**
- **rente på lånt kapital**

Vårt krav til inntektsvekst er basert på den økonomiske situasjonen i jordbruket slik den er beskrevet fra enkeltbønder, i innspill til årets jordbruksoppgjør og av Budsjettnemnda for jordbruket, jf. kap. 5.4 og 5.5. Årets jordbruksforhandlinger må gi bøndene framtidstro gjennom kraftig inntektsvekst og politisk vilje til å satse på matproduksjon. Dette jordbruksoppgjøret må fjerne tvilen for de som er bønder og vil bli bønder. Da kan vi øke sjølforsyninga, bedre matberedskapen, opprettholde og videreutvikle matproduksjon med videreforedling i hele landet. Årets jordbruksoppgjør må legge til rette for et betydelig inntektsløft. At det ikke er gjort endringer i prinsippene for tallgrunnlaget er ikke til hinder for å redusere inntektsgapet betydelig i årets oppgjør.

Med utgangspunkt i dette, og en samlet vurdering av:

- grunnlagsmaterialet fra BFJ
- at NOU 2022:14 ikke er forelagt Stortinget for behandling enda, og prinsippene bak grunnlagsmaterialet er det samme som tidligere
- den store inntektsavstanden mellom jordbruket, som Totalkalkylen viser målt som vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk, og gjennomsnittslønsmottakeren
- at inntektsgapet mellom referansebrukene målt som vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk, og gjennomsnittslønsmottakeren, er enda større enn Totalkalkylens normaliserte regnskaper
- at egenkapitalen ikke er gitt en forrentning i grunnlagsmaterialet, og at jord- og kvoteleie regnes som internomsetning og ikke kostnadsføres i Totalkalkylen

krever Norges Bondelags forhandlingsutvalg tetting av inntektsgapet til andre grupper i samfunnet med 120 000 kroner per årsverk i årets jordbruksoppgjør.

Det vises til kapittel 5.7 til 5.12. **I oppbyggingen av krav til inntektsramme har Norges Bondelags forhandlingsutvalg lagt til grunn:**

- 5,2 prosent inntektsvekst for andre grupper i 2023 og 4,4 prosent i 2024
- En generell prisvekst på 3,3 prosent i 2024
- For å dekke inn kostnadsveksten har vi lagt til grunn:

- En prisreduksjon for gjødsel på 30 prosent som vi forutsetter vil gi en volumøkning på 10 prosent. (Basert på kontakt med aktører i markedet).
- Uendret gjennomsnittlig prisvekst for energiinnsatsfaktorer (diesel, strøm, gass, mm)
- 3,3 prosent prisvekst på kraftfôr
- For andre ikke-varige driftsmidler har vi beregnet en prisvekst siste 5 årene som er 2,0 prosentpoeng høyere enn konsumprisindeksen. Vi legger derfor til grunn en prisvekst på 5,3 prosent for disse.
- En økning i utlånsrenta på 0,2 prosentpoeng fra 2023 til 2024.
- Beregninger gjort av sekretariatet for Budsjettnemnda for jordbruket for kapitalslit og leasing basert på forutsetninger over, uendret investeringsvolum og samme prisvekst som gjennomsnittet siste 5 årene for avskrivbare driftsmidler.
- En reduksjon i antall årsverk med 1,1 prosent tilsvarende 450 årsverk fra 2023 til 2024, jf. prognose fra Budsjettnemnda for jordbruket.
 - At produktivetsgevinsten tilbakeføres jordbruket i sin helhet og at dette er en del av å tette inntektsgapet mellom jordbruket og andre grupper i samfunnet
- Økt produksjon av norskproduserte jordbruksvarer med 0,5 prosent for å øke sjølforsyninga. Vi forutsetter at dette gir tilsvarende volumvekst for kraftfôr og andre ikke-varige driftsmidler, da vi ikke har sett produktivetsvekst på disse innsatsfaktorene siste årene.
- Prisvekst på ikke-målprisprodukter på 3,3 prosent, tilsvarende forventet generell prisvekst.

Tabell 17 Krav til økonomisk ramme for 2024

		Grunnlag. BFJ året 2023	Volumendring 2024	Pris- endring 2024	Ramme. Mill. kroner
	<i>Kostnadsdekning</i>				
1a	Gjødsel	3225	10,0 %	-30,0 %	-740
1b	Kraftfôr	9924	0,5 %	3,3 %	380
1c	Energi	4357		0,0 %	0
1d	Resten av andre driftskostnader	14482	0,5 %	5,3 %	840
2	Kapitalslit og leasing	9326			403
3	Realrente på lånt kapital i jordbruket	705			269
A	SUM Kostnadsdekning				1152
	<i>Økte inntektsmuligheter i markedet</i>				
4	Endret produksjon av norske jordbruksvarer	42618	0,5 %		210
5	Økte priser på varer uten målpris	21211		3,3 %	700
B	SUM Markedsmuligheter				910
SUM	A- B, Dekke kostnadsvekst fratrukket økte markedsmuligheter				242
C	Kompensasjon for svikt i inntektsforutsetninger for 2021-2023				888
	<i>Inntekt og arbeidsforbruk</i>				
6	Arbeidsproduktiviteten	19523	-1,1 %		-210
7	Kronemessig lik inntektsutvikling	40100		29400	1180
8	Redusert inntektsgap til andre grupper 1)	40100		120000	4810
D	SUM Inntekt og Arbeidsforbruk, mill. kr				5780
SUM	Rammekrav (A-B+C+D), mill. kroner				6 910

1) Herunder tilbakeført arbeidsproduktivitetsgevinsten med 210 mill. kroner, tilsvarende 5 200 kroner per årsverk.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg krever en inntektsramme på 6 910 mill. kroner for 2024. Inkludert i dette beløpet ligger en svikt i inntektsforutsetningene i perioden 2021-2023 på 888 mill. kroner.

Kravet gir grunnlag for en inntektsvekst på 171 300 kr/årsverk. 120 000 kr/årsverk er tetting av inntektsgap mot andre grupper i samfunnet, 29 400 kr/årsverk samme inntektsvekst som andre grupper og 21 900 kr/årsverk kompensasjon for svikt i inntektsforutsetninger i fjorårets jordbruksoppgjør.

Inntektsvekst gjennom produktivitet

Det er forutsatt en produktivitetsframgang på arbeid på 210 mill. kroner, tilsvarende 5 200 kr/årsverk. **Norges Bondelags forhandlingsutvalg krever at denne gevinsten tilfaller næringa slik at inntektsgapet kan tettes tilsvarende.**

6.2 Finansiering av kravet

Målprisene forutsettes økt med 1 070 mill. kroner målt som helårsvirkning.

Tabell 18 Finansiering av rammekravet

	Mill. kr
Målpris	1.070
Budsjettmidler	5.407
Økt inntektsvirkning av jordbruksfradraget	385
Ledige midler	48
SUM FINANSIERING	6.910

Inntektsvirkningen av jordbruksfradraget er av sekretariatet for budsjettnemnda beregnet å øke med om lag 385 mill. kroner som følge av at ramma gir grunnlag for økt næringsinntekt i 2024.

Budsjettoverføringer for 2024 kreves økt med 5 407 mill. kroner. 48 mill. kroner i ledige midler fra 2022 inngår i finansiering av ramma.

6.3 Målpris

Norges Bondelags forhandlingsutvalg har lagt vekt på de innspill vi har fått fra markedsregulatorene om muligheter for å ta ut økte priser i markedet for melk, korn, potet, epler og grønnsaker.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg understreker betydningen av et sterkt importvern og velfungerende markedsordninger for å sikre avsetning og prisuttak i det norske markedet. Forhandlingsutvalget forutsetter at Hurdalsplattformen følges opp, slik at sentrale landbruksvarer snarest får prosenttoll, som legger til rette for tilstrekkelig prisutvikling over tid.

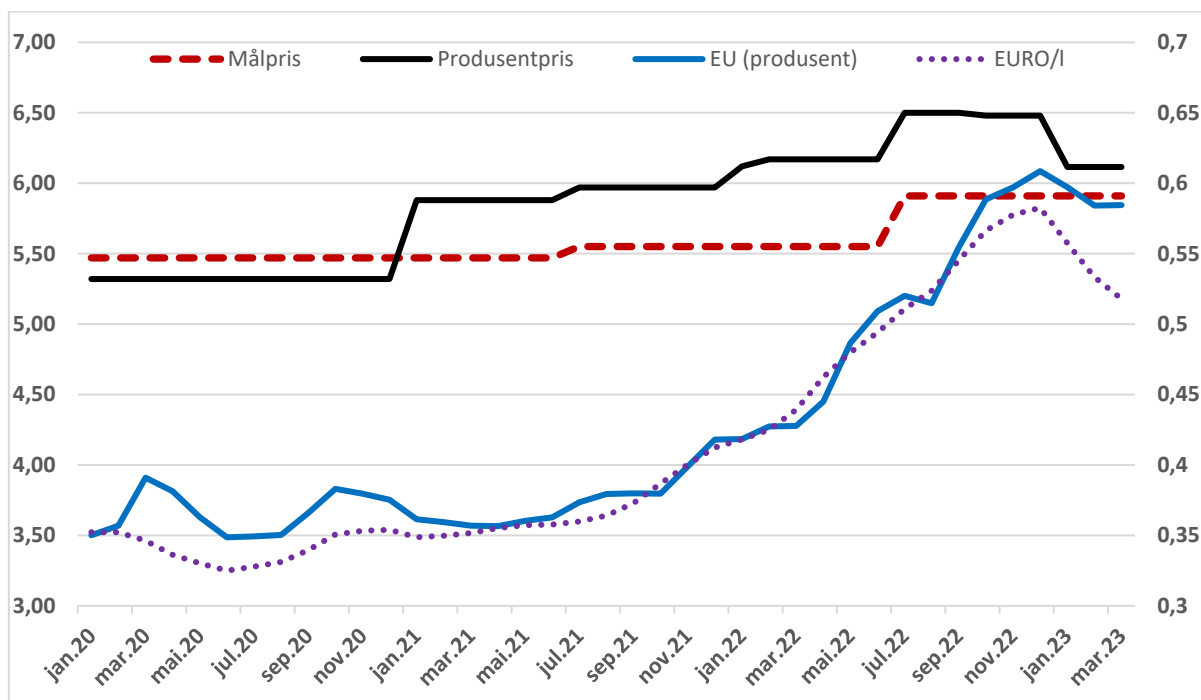
Tabell 19 Målpriser fra 1. juli 2023 og 1. januar 2024

Produkt	Mill. l/kg/kr	Målpris, kr/l/kg	Endring, kr/l/kg	Endring, mill. kr
Melk, ku og geit	1 404,1	5,91	0,33	464,1
Melk, ku og geit fra 1/1-24	1 404,1	6,24	0,04	56,2
Poteter	79,0	6,38	0,50	39,5
Grønnsaker og frukt	4 176,2		12,0%	501,1
Norsk matkorn	204,7	4,75	0,044	9,1
Sum målprisendringer				1070,0

Økte målpriser vil gi en årlig økt utgift til forbrukerne beregnet til om lag 240 kroner per person. I tillegg til økte målpriser forventes økte priser på ikke-målprisprodukter i 2024 med 3,3 prosent, tilsvarende 700 mill. kroner. Inkluderer en anslått prisvekst på ikke-målprisprodukter blir de økte årlige forbruksutgiftene om lag 390 kr per person.

6.3.1 Målpris melk

Målprisen for melk har økt vesentlig mindre enn melkepris i EU det siste halvannet året. I tillegg har krona svekket seg mot euroen. Dette har styrket konkurransekraften for norsk melk mot import fra EU. Importen av ost gikk ned med 2 prosent i 2022, men for 3. tertial var importen 8 prosent lavere enn tilsvarende periode året før.

Figur 9 Utvikling i målpris og produsentpris i Norge sammenlignet med utviklingen av produsentpris i EU målt både i NOK/l og euro/l

Produsentprisen til bonden har imidlertid gått vesentlig mindre opp enn målprisen, jf. tallmaterialet fra Budsjettnemnda for jordbruket. Det skyldes lavere etterbetaling, høyere omsetningsavgift og økte kostnader mellom fjøsdøra og målprispunktet, som er inn på tank hos Norsk melkeråvare. Prisen på melk i EU faller imidlertid nå. Smør og skummetmelkpulver har falt mye, og produsentprisen følger etter. SSB og Norges Bank spår fortsatt svak krone, men ingen ytterligere svekking. Fallet i melkepris i EU siden sent i fjor høst har i stor grad blitt veid opp av svekket norsk krone.

Markedsregulator har i sitt innspill til jordbruksforhandlingene gitt råd om en økning i målprisen på 33 øre/l. I tillegg mener de målprisen kan økes med 12 øre/l ved å fjerne de konkurransepolitiske virkemidlene fra Prisutjevningsordningen (PU). LMD har nå bestemt at distribusjonstilskuddet skal løpe ut året, for så å fjernes fra 1. januar 2024. Vi forutsetter at midlene fra distribusjonstilskuddet medfører reduserte avgifter og økte tilskudd i prisgruppene fra 1. januar 2024. Isolert sett medfører dette muligheter for å øke målprisen med ytterligere 4 øre/l fra 1. januar 2024. De to andre konkurransepolitiske ordningene som ligger i PU forventer vi at finner en annen finansiering (over statsbudsjettet). Dette kan også gjøres fra 1. januar 2024.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg krever en økning i målprisen for melk med 33 øre/l fra 1. juli 2023. I tillegg økes målprisen med ytterligere 4 øre/l, knyttet til fjerning av distribusjonstilskuddet i PU fra 1. januar 2024. Forutsatt finansiering av de andre konkurransepolitiske virkemidlene utenom PU-ordningen, vil det være mulig å løfte målprisen med ytterligere 9 øre/l.

6.3.2 Målpris korn

Nasjonal produksjon av matkorn er viktig for å sikre matberedskap og norsk sjølforsyning. Økt matkorn dyrking gir størst potensial med hensyn til å øke sjølforsyningen. Matkorninitiativet

legger til grunn at 90 prosent av mathveten skal være norsk innen 2030. Ett av tiltakene for å få til økt mathveteproduksjon er å løfte prisen. Det er en utfordring at det er større risiko ved dyrking av mathvete enn bygg, og at for mange i de gode kornområdene velger å dyrke bygg i stedet for hvete. I en periode der verdenssituasjonen er preget av krig og stor usikkerhet er det viktig at vi klarer å produsere så mye som mulig av vårt eget matkorn.

For korn ble målprisene økt betydelig i fjor, noe som bidro til bedret kornøkonomi. Det er fortsatt behov for å styrke kornøkonomien, men fallende gjødselpriser tilsier i mindre grad behov for målprisøkninger på korn i dette oppgjøret.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg krever at det i årets jordbruksoppgjør prioriteres målprisøkning på mathvete. Norges Bondelags forhandlingsutvalg krever at prisen på mathvete øker med 5 øre/kg, mens alle andre målpriser holdes uendret. Målprisen på oljefrø suspenderes også for kommende avtaleår.

6.3.3 Referansepris og øvre prisgrense kylling

Ved fjorårets jordbruksoppgjør ble øvre prisgrense for kylling midlertidig hevet til 25 prosent. Grunnen var at referanseprisen fastsettes med bakgrunn i prisuttaket på engrosnivå foregående avtaleår. Altså på et prisnivå som var mye lavere enn den økte engrosprisen.

Referanseprisen er nå hevet med prisøkningen. For å ta høyde for potensielle prisøkninger vil det være behov for en noe forhøyet øvre prisgrense også for 2023/24.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg ber om at øvre prisgrense for avtaleåret 2023/2024 settes til referanseprisen + 15 prosent.

6.4 Markedsbalansering

Jordbruk er ei biologisk næring med sesongmessige variasjoner og til dels lange ledetider, slik at det tar tid å tilpasse produksjonsnivået. Samtidig er markedet ikke større enn det forbrukerne klarer å spise, og ikke minst hva de velger å kjøpe av norskproduserte varer.

Markedsbalansering sørger for at bønder i hele landet får solgt råvaren sin, og gir sikkerhet for pris uavhengig av størrelsen på produksjonen og hvor i landet man holder til. I

Hurdalsplattformen har regjeringen sagt at de vil «*greie ut nye og sterkere verkemiddel for marknadsregulering.*». Dette er viktig for å ta vare på markedsreguleringa som et viktig verktøy for å sikre avsetningsmulighetene for bonden.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg viser til initiativet som Norges Bondelag, Norsk Bønder og Småbrukarlag og Nortura har tatt for å få igangsatt en lovendring for å muliggjøre innføring av todelt omsetningsavgift i eggneringa. Det er et behov for et slikt tilleggsverktøy for å kontrollere etableringen i eggneringa.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg krever at regjeringa følger opp initiativet om todelt omsetningsavgift for egg, jf. kap. 7.7.2.

6.5 Budsjettoverføringer

Totalkalkylen viser at jordbruket fortsatt henter om lag 70 prosent av inntektene i markedet, mens 30 prosent er budsjettoverføringer. Bevilgninger over statsbudsjettet må brukes for å sikre inntektsutvikling, og de samfunnsmessige mål som markedsprisene ikke ivaretar.

For å videreutvikle et landbruk over hele landet, må en tilføre landbruket tilstrekkelig med budsjettstøtte. Styrka virkemidler må innrettes for å utjevne inntekter mellom produksjoner, områder og bruksstørrelser. Dette gir mulighet for god arealutnyttelse som er en forutsetning for en bærekraftig og klimasmart matproduksjon.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg vil understreke at budsjettoverføringer er helt avgjørende for å kompensere bønder som har driftsulempen knyttet til topografi, klima og bruksstørrelse. Uten tilstrekkelig budsjettstøtte blir mulighetene for å foreta inntektsutjevning dårligere. Det vil gjøre det umulig å oppnå de landbrukspolitiske målene.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg krever økte budsjettmidler med 5 407 mill. kroner for 2024.

6.5.1 Ledige midler

Det vises til forbruksprognose fra Landbruksdirektoratet av 21. februar 2023 med oppdatering 11. april 2022, og fordelings skjema oversendt fra LMD. Overførbare midler fra 2022 utgjør 47,6 mill. kroner.

Prognosen for 2023 viser at det vil kunne være ledige midler på 95,3 mill. kroner. Nesten hele summen ligger på post 70.12 tilskudd til RÅK, der høye internasjonale priser har gitt lavere behov for prisnedskrivning. I den oppdaterte prognosen er det tatt høyde for en ekstra satsendring i 2023 som følge av større volatilitet i internasjonale råvaremarkeder. Det er stor usikkerhet knyttet til prognosen.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg legger til grunn at det er 142,9 mill. kroner som kan disponeres i 2023. Vi ber om at midlene disponeres gjennom:

- **3,3 mill. kroner til Graminor**
- **15 mill. kroner over markedstiltak grønt til avsetningstiltak hagebruk og potet**
- **2 mill. kroner til forprosjekt kompetansesenter klima NLR**
- **2 mill. kroner organisasjonsprosessen NLR**
- **3,3 mill. kroner til tilskudd ved avlingssvikt**
- **6,9 mill. kroner til matkorntilskudd**
- **3 mill. kroner til utvikling og nødvendige systemendringer i Landbruksdirektoratet for å legge til rette for avvikling av telledato for storfe**
- **107,4 mill. kroner til Verdiskapingsprogrammet for fornybar energi og teknologiutvikling i landbruket**

6.6 Gul boks (AMS)

I henhold til WTO-avtalen har Norge et tak på internstøtte i gul boks (AMS) på 11 449 mill. kroner. Målpris for melk og korn utgjør størstedelen av denne typen norsk støtte. Siste notifisering norske myndigheter gjorde til WTO var for 2021. Den viser en samlet AMS på 10 281 mill. kroner. Her lå blant annet målpris på svin inne for første halvår.

Siden 2021 vil følgende større endringer påvirke AMS i ulike retninger:

- Svin får ingen internstøtte da det ikke er målpris (halvårseffekten fra 2021 blir borte).
- Melkevolumet vil bli betydelig lavere nå. Prognose er 1 379 mill. liter kumelk, mot over 1 500 mill. liter i 2021.
- Målprisen på oljefrø er midlertidig tatt bort.
- Målprisene for korn og melk er økt betydelig, særlig siste jordbruksoppgjør.

- Distriktstilskudd for frukt, bær og veksthusgrønnsaker har økt betydelig, og utgjør nå over 5 prosent av samlet produksjonsverdi. Dvs. at støtten overstiger det såkalte de minimis-nivået, og tilskuddet blir regnet inn i sin helhet som gul støtte.

Med bakgrunn i dette, og når man samtidig tar høyde for kornavlinger i 2023 på nivå med rekordåret 2022, kan nivået på gul støtte ligge i overkant av 11 mrd. kroner, før målprisendringer fra 1. juli 2023. Det innebærer et handlingsrom på i underkant av 400 mill. kroner, med en sikkerhetsmargin i form av betydelig høyere kornavlinger enn i et normalår.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg konstaterer at samlet effekt av målprisøkninger og økte budsjettbevilgninger som regnes som gul støtte ligger innenfor det prognoserte handlingsrommet. Det forutsetter at målpris på oljefrø ikke gjeninnføres fra 1. juli 2023. Det vil imidlertid ikke være handlingsrom for videre målprisutvikling i 2024, forutsatt uendret melkevolum. Dersom det likevel skulle vise seg nødvendig å gjøre raske grep for å øke handlingsrommet for gul støtte, vil Norges Bondelags forhandlingsutvalg komme tilbake med forslag til midlertidige løsninger.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg ber om at det settes ned en partssammensatt arbeidsgruppe fram mot jordbruksoppgjøret i 2024. Arbeidsgruppa skal gå gjennom aktuelle måter å utnytte handlingsrommet i gul boks og vurdere konsekvensene av hva eventuelle endringer i målprissystemet og alternative prissystem kan medføre for de landbrukspolitiske målsettingene.

6.7 Økonomiske utslag av kravet

Det er foretatt beregninger av sekretariatet i Budsjettnemnda for jordbruket på referansebrukene, som viser utslag i helårsvirkning av kravet. I gjennomsnitt for alle bruk i jordbruket skal dette gi en inntektsvekst på 171 300 kr/årsverk.

Følgende forutsetninger er lagt til grunn:

- For referansebruk som Utredning 2/23 fikk framregnet gjødselkostnaden med pris, har en lagt inn 30 prosent prisreduksjon på gjødsel.
- For referansebruk som i Utredning 2/23 fikk framregnet gjødselkostnaden med verdi, har en tatt hensyn til en antatt volumvekst med 10 prosent
- 3,3 prosent prisvekst på kraftfôr
- Ingen kostnadsendring for diesel og strøm
- 5,3 prosent prisvekst for andre ikke-varige driftsmidler
- 3,4 prosent kostnadsvekst for avskrivninger
- 3,3 prosent prisvekst for ikke-målprisprodukter
- Prisen på industripotet øker med halvparten av prisøkningen på matpotet
- Renteøkning på 0,2 prosent for gjeldsrenter i 2024

Tabellen på neste side viser utslag av kravet på referansebruk. Nest siste kolonne, 2023-2024 D-C, viser helårsutslag av kravet for 2024 med utgangspunkt i inntektsnivået i 2023 beregnet av Budsjettnemnda for jordbruket, før effekter av jordbruksoppgjøret. Siste kolonne viser beregnet inntektsutvikling fra 2021, med effekt av kravet. Det er forutsatt at økte målpriser gir tilsvarende økning i produsentprisene. Dette kan slå begge veier avhengig av om kostnadene mellom bonde og målprispunkt stiger eller går ned i året som kommer.

Tabell 20 Vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk à 1845 t, helårsvirkning inkludert kostnadsvekst fra 2023 til 2024 og økt inntektstverdi av skattefradraget som følge av økte inntekter. Inklusive volumframregninger fra regnskapsåret til 2022 og 2023, men ikke ytterligere volumframregninger til 2024.

REF		2021	2022	2023	2024	2023-2024	2021-2024
BRUK		A	B	C	D	D-C	D-A
1	Melk, 33 årskyr. Landet	429 200	449 000	374 100	612 400	238 300	183 200
2	Korn, 507 dekar korn. Landet	401 400	775 800	574 600	733 300	158 700	331 900
3	Sau, 169 vinterfôra sauer. Landet	286 400	364 100	472 600	638 900	166 300	352 500
4	Melkeproduksjon geit, 146 årsgreiter. Landet	458 200	494 800	457 500	638 000	180 500	179 800
5	Svin og korn, 49 avlssvin + 378 dekar korn. Landet	609 000	754 100	920 800	974 000	53 200	365 000
6	Egg og planteprod., 6831 høner + 301 daa korn. Landet	516 500	570 500	533 400	602 900	69 500	86 400
7	Poteter og korn, 128 daa poteter + 284 daa korn. Landet	501 500	580 400	501 200	703 600	202 400	202 100
8	Ammeku, 31 ammekyr. Landet	308 600	386 900	452 300	619 100	166 800	310 500
9	Frukt og bær, 49 dekar frukt og bær. Landet	530 400	550 900	646 700	747 800	101 100	217 400
10	Grønnsaker, 115 dekar grønnsaker + 346 daa korn. Landet	447 500	553 200	433 100	609 100	176 000	161 600
11	Fjorfekjøtt og planteprodukter, 126 845 fjørfeslakt. Landet	747 500	980 800	925 800	1 009 200	83 400	261 700
12	Økologisk melk, 32 årskyr. Landet	481 100	516 700	479 800	708 400	228 600	227 300
13	Melk, 16 årskyr. Landet	366 700	390 800	385 900	563 200	177 300	196 500
14	Melk, 53 årskyr. Landet	500 600	513 600	372 800	633 500	260 700	132 900
15	Melk, 71 årskyr. Landet	593 900	615 300	458 700	743 300	284 600	149 400
16	Melk, 42 årskyr. Arealsoner 1 og 3	535 900	573 700	465 900	719 000	253 100	183 100
17	Melk, 30 årskyr. Arealsoner 5A	390 400	405 400	331 600	559 900	228 300	169 500
18	Melk, 36 årskyr. Arealsoner 2	451 000	472 800	378 600	640 200	261 600	189 200
19	Melk, 30 årskyr. Arealsoner 5B	417 200	428 800	367 700	597 600	229 900	180 400
20	Melk, 44 årskyr. Arealsoner 4	431 500	449 000	320 000	555 100	235 100	123 600
21	Melk, 29 årskyr. Arealsoner 6 og 7	442 700	454 300	382 000	640 400	258 400	197 700
22	Korn, 331 dekar korn. Østlandet	393 400	762 200	544 000	715 000	171 000	321 600
23	Korn, 782 dekar korn. Østlandet	523 800	894 100	732 400	870 800	138 400	347 000
24	Sau, 159 vinterfôra sauer. Arealsoner 5A og 5B	258 600	329 400	434 900	595 500	160 600	336 900
25	Sau, 177 vinterfôra sauer. Arealsoner 6 og 7	333 500	408 500	509 100	689 100	180 000	355 600
26	Sau, 86 vinterfôra sauer. Landet	121 500	163 200	233 900	352 700	118 800	231 200
27	Sau, 288 vinterfôra sauer. Landet	388 000	480 200	558 900	794 300	235 400	406 300
28	Ammeku, 29 ammekyr. "Grasområder" (5A, 5B, 6, 7)	326 200	383 000	437 700	588 600	150 900	262 400
29	Ammeku, 35 ammekyr. "Kornområder" (1, 3, 4)	292 300	400 400	448 000	598 200	150 200	305 900
30	Ammeku, 45 ammekyr. Landet	368 300	463 600	524 600	716 600	192 000	348 300

7 HUSDYRHOLD

7.1 Dyrevelferd

God dyrevelferd er en forutsetning for å holde dyr for matproduksjon, og alle dyr i landbruket skal ha god velferd. Årets krav inneholder derfor flere forslag om tiltak for å få alle med. Bonden er den viktigste enkeltfaktoren for dyrenes velferd, og nøkkelen til å lykkes med utvikling er derfor å ha bonden med og å gjøre bonden god. God driftsøkonomi med akseptabel arbeidsbelastning, god balanse mellom arbeid og fritid, og nok tid til dyra sikrer bonden mulighet til å stille dyra godt hver dag. Et aktivt og kompetent produsentmiljø med husdyrbruk i hele landet bidrar til motivasjon, kunnskapsdeling og god bondevelferd, som igjen påvirker dyrevelferden. For å beholde produsentmiljøene må det være attraktivt å velge gården som arbeidsplass gjennom arbeidslivets ulike faser.

Dyrevelferd er ikke et ja/nei-spørsmål. Dyrevelferd handler om hvert dyrs individuelle opplevelse av å mestre miljøet det lever i, i den kroppen dyret har, med det stellet det får. Dyrevelferden i norsk landbruk er generelt på et høyt nivå, med utgangspunkt i dyrevelferdsregelverk og dyrehelsestatus, samt bondens kompetanse, evne og vilje til å gi dyra godt stell.

Stortingsmeldingen om dyrevelferd, som skal skrives i 2023, vil vise retning for utvikling av dyrevelferden i norsk landbruk. En slik melding må ta utgangspunkt i at matproduksjon er samfunnskritisk infrastruktur. Alle dyr skal ha god velferd og Bondelaget har en nullvisjon for brudd på regelverket. Dyrevelferdsprogrammer for alle produksjoner er næringas viktigste verktøy for å nå visjonen om god velferd for alle dyr. Arbeidet med innføring av dyrevelferdsprogrammer er godt i gang, og vi ser resultater både på tråputescore på kylling og kalkun, og halesår og korte haler på gris. For å ytterligere anerkjenne systematisk dyrevelferdsarbeid som verdi, samt bedre effekten av dyrevelferdsprogrammene, inneholder årets krav et dyrevelferdstilskudd knyttet til deltakelse og etterlevelse av dyrevelferdsprogrammene.

Et annet viktig virkemiddel myndighetene har for å følge opp samfunnprioriteringer er investeringsstøtte. Målrettet investeringsstøtte er avgjørende for muligheten til å gjennomføre tiltak og omlegginger som overskrider gårdens og bondens økonomiske bæreevne. Særlig er løsdriftskravet for storfe kostnadskrevene samfunnsinvestering i dyrevelferd, og mange små og mellomstore bruk vil ikke tåle investeringen som må til for å kunne opprettholde driften etter løsdriftskravet i 2034, med dagens støttenivå og økonomi. Den enorme strukturendringen som foregår i storfenæringa kan kun kompenseres med vesentlig større investeringsstøtte, i både kroner og prosent. Det er ikke bare i storfefjøs det er behov for å oppgradere dyras levemiljø. Både svin, fjørfe og sau har behov for investeringsmidler for å ivareta dyrevelferd og klimakrav. Årets krav inneholder derfor en styrking av IBU-midlene.

Både dyr og mennesker kan bli syke, og livets faser har ulike utfordringer. For bonden er velferdsordningene og mulighet for avløsning ved sykdom, permisjoner, ferie og fritid derfor viktig. Årets krav prioriterer velferdsordningene høyt. For dyrene er det viktig at veterinærdekningen er så god at dyr kan få nødvendig helsehjelp når de trenger det, uavhengig av hvor i landet de er eller når på døgnet de trenger hjelp. Tilskudd til veterinærreiser er derfor prioritert i årets krav.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg legger til grunn at kravet i årets jordbruksoppgjør vil gi en reell styrking av velferd for dyr og bonde.

7.2 Beite og grovfôrbasert husdyrhold

Tilnærmet alt grovfôr som brukes i husdyrholdet dyrkes i Norge. Rundt to tredeler av den dyrka jorda i Norge brukes til grasproduksjon. For størstedelen av disse arealene er det ikke et alternativ å produsere korn, grønsaker eller matvekster direkte. Grovfôret er en viktig energi- og proteinkilde for husdyra. Drøvtyggernes fortrinn er evnen til å omsette plantemateriale til kjøtt, melk og ull. I tillegg har 45 prosent av det totale landarealet utmarksbeiter av svært god eller god kvalitet. Aktiv drift i landbruket utvikler kulturlandskapet og holder det ved like slik at ressursgrunnlaget, naturtyper og areal med høyt naturmangfold blir ivaretatt. En satsing på grovfôrbaserte produksjoner er viktig for å nå målet om landbruk i hele landet, og for å bevare et åpent kulturlandskap.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg mener det må gis stimulans til økt bruk av grovfôrressurser.

Beiting på innmark og i utmark utnytter viktige fôrressurser, gir god dyrevelferd og bidrar til vakkert kulturlandskap med stort biologisk mangfold. I utmarka er det store fôrressurser som ikke kan utnyttes på annen måte enn gjennom beiting. NIBIO har slått fast at fôropptaket på utmarksbeite kan dobles, men da må det være økonomisk lønnsomt å utnytte alt beiteareal, både innmarks- og utmarksbeite, for å høste størst mulig fôrandel ved beiting.

Beiting og gras bidrar positivt for biologisk mangfold, karbonbinding, samt økt albedoeffekt. I tillegg bidrar beitebruk til økologisk og økonomisk bærekraftig produksjon av mat, og er den mest effektive måten å utnytte en ressurs ingen andre kan utnytte.

I innstillinga til jordbruksmeldinga (I Innst. 251 S (2016-2017)) sa en samlet komité at «*økt bruk av norske ressurser innebærer at husdyrproduksjonen så langt som mulig skal på grunnlag av norske grovfôrareal, beitebruk og norsk fôrråvarer*». I Hurdalsplattformen skriver regjeringen at de vil «*Sørgje for betre berekraft i landbruket gjennom auka bruk av utmarksbeite ...*». Ved Stortingets behandling av fjorårets jordbruksoppgjør uttrykte også et flertall støtte til å «*stimulere til auka bruk av **beite-** og **utmarksressursar***».

Norges Bondelags forhandlingsutvalg vil stimulere til flere dyr på beite. Forhandlingsutvalget foreslår å styrke beitetilskuddene for storfe m.m med 760 mill. kroner og for småfe m.m. med 695 mill. kroner. I tillegg justeres omregningsfaktoren for tilskuddsberettiget innmarksbeiteareal opp fra 0,6 til 0,7.

Tabell 2110 Krav om satsøkninger for beitetilskuddene for 2024

		Sats kr/dyr	Endring kr/dyr	Ny sats kr/dyr
Utmarksbeitetilskudd:	Kyr, storfe, hest	1092	1 000	2 092
	Sau, lam, geit, kje	300	250	550
Beitetilskudd:	Storfe m.m.	530	750	1 280
	Småfe m.m.	60	100	160

7.3 Melkeproduksjon

Melkeproduksjonen er både arbeids- og kapitalintensiv. Den er ryggraden i distriktsjordbruket, og en bærebjelke i mange lokalsamfunn. Mange har foretatt store investeringer, blant annet som følge av løsdriftskravet som trer i kraft fra 2034. Avkastningen investeringen gir, står ikke i forhold til innsatt arbeid og kapital. Mange må foreta store investeringer for blant annet å oppfylle

løsdriftskravet. Fortsatt er hele 48 prosent av fjøsene bås fjøs, og omleggingstakten er for lav til å få alle disse med videre innen kravet inntreffer i 2034. Investeringskalkylene viser for mange for svak lønnsomhet til at de finner det forsvarlig å bygge løsdriftsfjøs. Nylig viste en undersøkelse blant melkeprodusentene i Trøndelag at mer enn hver 3. melkeprodusent sier de vil avvikle drifta i løpet av 10 år. Her er det både melkebønder med bås fjøs og løsdriftsfjøs. Det er ikke grunn til å tro at situasjonen er annerledes i andre deler av landet. Dette er bekymringsfullt, og bør være tankevekkende for alle som er opptatt av levende bygder, verdiskaping og et landbruk over hele landet.

Det er særlig 3 forhold som må løses i årets jordbruksforhandlinger:

- Melkeprodusenter med bås fjøs, som sannsynligvis også i stor grad har begrenset ressursgrunnlag til vesentlig økt driftsomfang, må sikres økonomi til investering i løsdriftsfjøs.
- Sikre alle melkeprodusenter en langt bedre produksjonsøkonomi enn i dag.
- Det må gis bedre muligheter for at melkeprodusenter kan leve et normalt familieliv.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg mener det må være et mål å få flest mulig melkeprodusenter med videre. Det er viktig både av hensyn til matberedskap, verdiskaping i distriktene og et aktivt landbruk over hele landet. Da må det settes inn målrettede virkemidler for:

- **å skape lønnsomhet i investeringen, samtidig som**
- **den løpende økonomien i melkeproduksjonen må styrkes vesentlig, og**
- **velferdsordningene må styrkes, særlig for de med et driftsomfang som overstiger taket på tilskudd til ferie og fritid.**

Alle produksjoner har opplevd særdeles sterk kostnadsvekst på en eller flere innsatsfaktorer, men melkeprodusentene er trolig de som i sum av innsatsfaktorene har opplevd størst prisøkning de siste årene. Det gjelder:

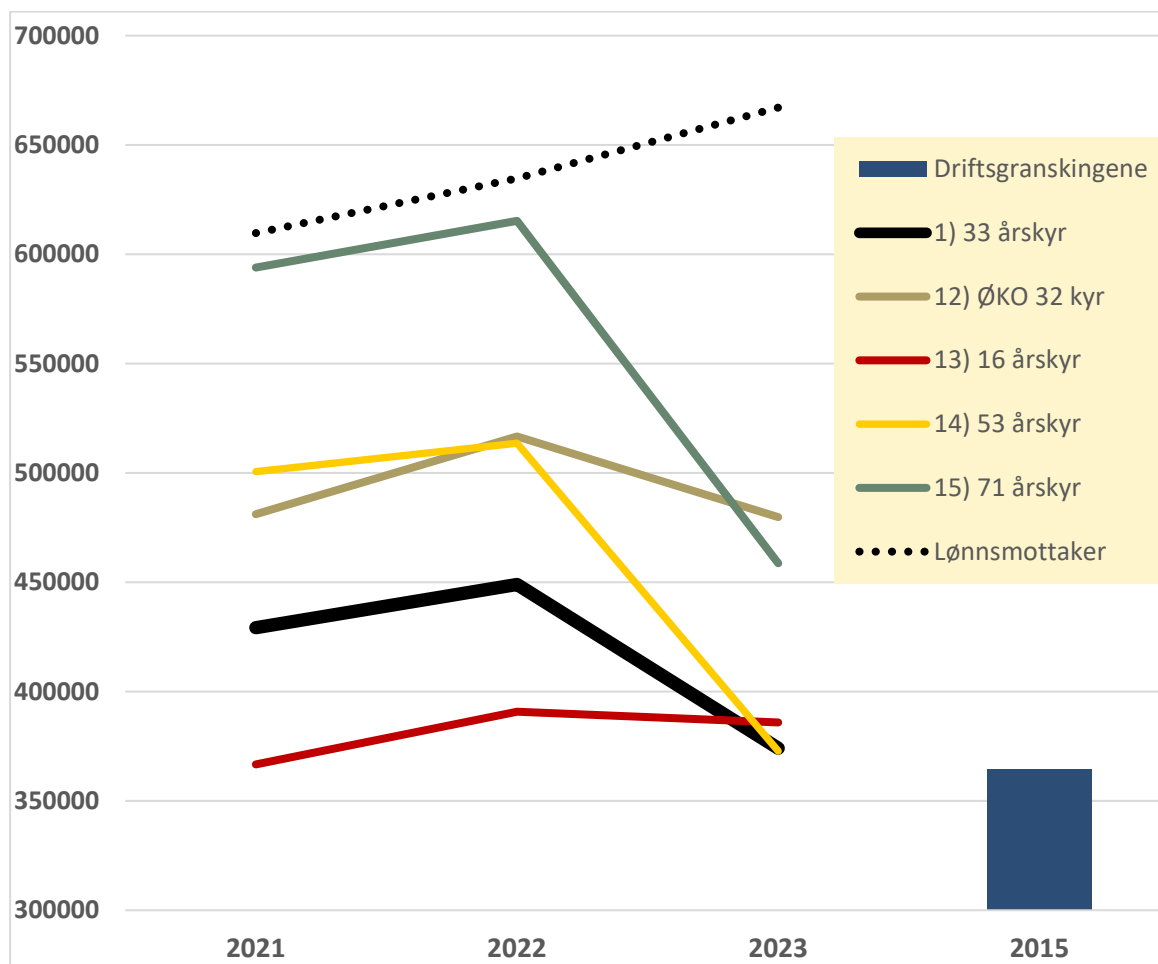
- Handelsgjødsel
- Kraftfôr
- Energi (diesel og strøm)
- Kapital i form av traktorer, ulike maskiner og redskap til møkkaspredning, grasdyrking og jordarbeiding, bygningsmateriell
- Renteoppgang på store lån (de som nylig har investert i løsdriftsfjøs eller kjøpt/overdratt melkebruk)
- Betaling for leie av melkekvoter (og kjøp av kvote)

Norges Bondelags forhandlingsutvalg mener prinsipielt at mest mulig av kostnadsveksten skal tas ut i markedet. Inntektsvekst må skje i en kombinasjon av prisøkninger og økte tilskudd. Forhandlingsutvalget understreker viktigheten av at det innføres prosenttoll så raskt som praktisk mulig for alle varelinjer av meierivarer. Det vil på sikt gi et handlingsrom for økt målpris for melk uten at importen øker.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg mener at melkeproduksjon prioriteres høyest i årets jordbruksoppgjør med økt melkepris, økning i budsjetstøtte og kostnadsreducerende tiltak. I tillegg må det gis målretta investeringsvirkemidler for omlegging fra bås fjøs, og velferdsordningene må styrkes. For å ivareta den aktive melkeprodusenten og redusere kvotekostnadene, trengs det endringer i kvotesystemet.

7.3.1 Kumelk

Melkeproduksjonen er ei viktig næring for nasjonen. Norges Bondelags forhandlingsutvalg skulle gjerne sett at en større del av inntektene til melkebøndene kom gjennom økt melkepris, og at melkebøndene hadde fått en større del av butikkprisen. Markedsregulator Tine frykter volumfall med negative konsekvenser for meieri, meieristruktur og melkeprodusenter.

Figur 10 Utvikling i vederlag til arbeid og egenkapital pr årsverk for referansebruk med mjølk sammenlignet med gjennomsnittlig lønnsmottaker og gjennomsnittsbruket med melk i driftsgranskingene for 2015.

Økonomien i melkeproduksjonen var svak i 2021, men ble noe bedre i 2022 til tross for redusert forholdstall og dermed lavere produksjonsvolum. Grunnen til bedringen finner vi i høy etterbetaling fra Tine, kombinert med økt målpris og kostnadskompensasjon gjennom økte budsjettoverføringer. I 2023 forventes et kraftig fall i melkeøkonomien. Det skyldes blant annet:

- Volumfall, med et forholdstall redusert fra 0,99 til 0,95
- Lavere melkepris, blant annet pga. nesten 30 øre/l lavere etterbetaling fra Tine
- Renteøkning
- Generell sterk kostnadsvekst på mange driftsmidler

Det forventede fallet i økonomien er så kraftig at inntektsnivået er beregnet lavere i 2023 enn i 2021, unntatt for de minste melkebrukene med liten gjeld og som er lite påvirket av renteoppgang. Vederlaget til arbeid og egenkapital i 2023 vil ligge farlig nær nivået som driftsgranskingene viste for 2015. Altså nominelt samme inntektsnivå i 2023 som for 8 år siden. Den generelle pris-

stigningen har vært sterk, særlig i det siste. For melkeprodusentene vil det derfor være en betydelig realinntektsnedgang i 2023 forhold til økonomien i 2015. Framover er det ikke utsikter for volumøkninger. Med lavt volum blir de faste kostnadene regnet per liter høye for industrien. Det er derfor ikke grunnlag for å tro at etterbetalingen vil gå opp med det første. Fram til 2025 er det ikke prognoser som viser lavere rentenivå enn i 2023. **Det må derfor settes inn kraftige og målrettede tiltak nå, for å styrke økonomien i melkeproduksjonen både på kort og lengre sikt.**

Inntektsfallet er størst for de større melkebrukene. For bruk med mer enn 50 kyr er inntekta beregnet å falle med om lag 150 000 kr/årsverk. Lavere forholdstall treffer de større melkebrukene hardere enn de mindre når en måler per årsverk. Det samme gjelder lavere melkepris og renteøkning. Dette fordi de større brukene produserer mer melk per årsverk (innsatt arbeid), og prosentvis redusert produksjonsvolum gir derfor mer reduksjon i inntekta. De større brukene har også gjennomgående investert nyligere og har mer gjeld per liter melk. På den annen side ligger nivået på vederlag til arbeid og egenkapital pr årsverk lavest for de minste melkebrukene.

Distriktstilskudd melk

Distriktstilskuddet for melk ligger i blå boks i WTO-avtalen. Tilskuddet skal ikke overstige 85 prosent av produksjonen. Fordi tilskudd i sone A har en sats på 0 kr/l, oppfylles dette kravet i dag. Slik den økonomiske situasjonen i melkeproduksjonen er, og med begrensede muligheter til å ta ut høyere priser i markedet uten å få betydelige volumfall, er det hensiktsmessig med et tilskudd per liter melk over hele landet.

For fortsatt å ha distriktstilskuddet i blå boks og oppfylle kriteriet om at maksimalt 85 prosent av produksjonen omfattes av tilskuddet, krever Norges Bondelags forhandlingsutvalg at alle melkeprodusenter bare får distriktstilskudd for 85 prosent av leveransene.

Jo høyere distriktstilskudssone bruket ligger i, jo mer taper den enkelte produsent på dette. Dette er tatt hensyn til i kravet om endring i satsene. I tillegg har vi lagt på en ytterligere distriktsforsterking fra sone D og oppover.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg krever at satsen for sone A-J for distriktstilskudd for melk økes i intervallet 50 øre/liter til 107 øre/liter, jf. tabell 20.

Tabell 22 Krav om endring i distriktstilskudd for melk

		Mill. l.	Sats, kr/l	Endring, kr/l	Ny sats kr/l	Endring, mill. kr
Distriktstilskudd melk	Sone A	182,9	0,00	0,50	0,50	91,5
	Sone B	297,4	0,15	0,50	0,65	148,7
	Sone C	212,4	0,38	0,54	0,92	114,7
	Sone D	472,8	0,60	0,68	1,28	321,5
	Sone E	110,0	0,67	0,78	1,45	85,8
	Sone F	44,1	0,76	0,79	1,55	34,8
	Sone G	46,1	1,07	0,89	1,96	41,0
	Sone H	2,6	1,28	0,92	2,20	2,4
	Sone I	13,1	1,86	1,06	2,92	13,9
	Sone J	9,9	1,95	1,07	3,02	10,6
Gis for 85 % av produksjonen		-208,7	0,44			-91,9
Sum distriktstilskudd, melk		1 182,6		0,56		773,0

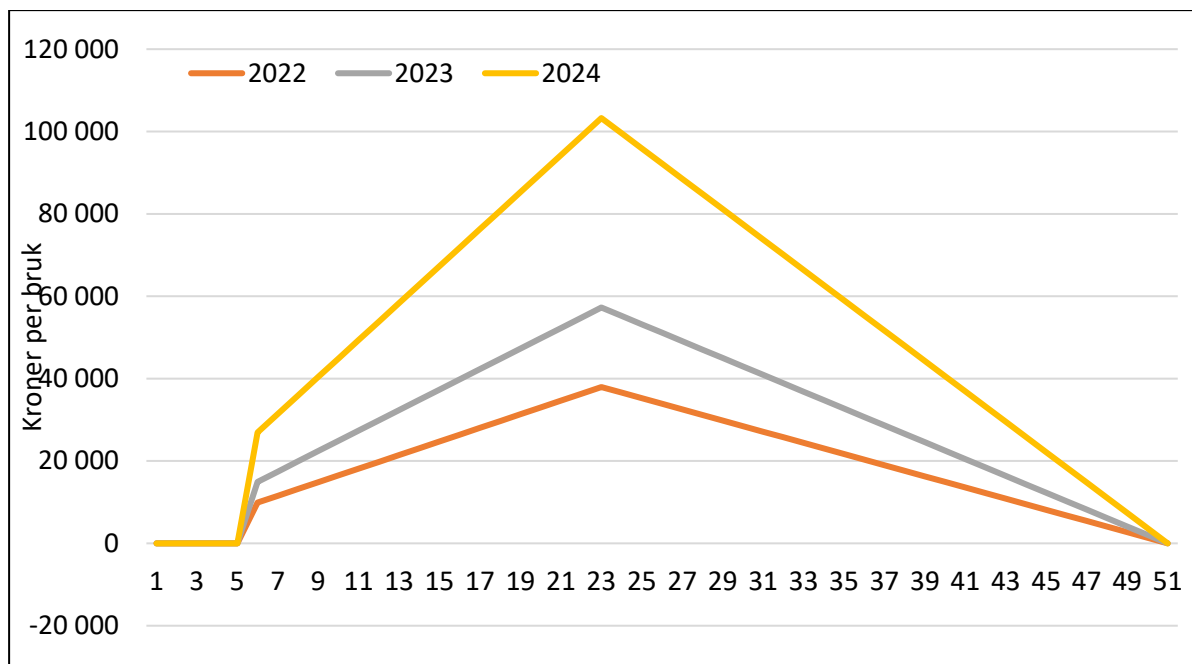
Sammenveid priseffekt av økt målpris og økt distriktstilskudd er om lag 93 øre/liter. Den vil variere fra 80 øre/liter i sone A og B, opp til 128 øre/liter i sone J.

Som forsterking av de strukturelle virkemidlene for melkebruk krever vi styrking av driftstilskuddet for melk med 638 mill. kroner.

Tabell 23 Krav om satsøkninger for driftstilskudd melk for 2024

	Sats kr per bruk/dyr	Endring kr per dyr/bruk	Ny sats kr/bruk/dyr
Kumelk AK-sone 2	238 050	75 000	313 050
Kumelk Ak-sone 1-3-4	242 050	75 000	317 050
Kumelk AK-sone 5	268 800	100 000	368 800
Kumelk AK-sone 6-7	277 050	130 000	407 050

I tillegg krever vi forsterking av tilskuddet til små og mellomstore melkebruk med nærmere 160 mill. kroner. For 6 til 23 kyr øker satsene med 2000 kr/ku, mens det for 24 til 50 kyr er en nedtrapping i satsen med 1643 kr/ku. Det gir denne effekten avhengig av hvor mange melkekyr en har.

Figur 11 Tilskudd til små og mellomstore melkebruk i 2022 og 2023, samt virkning av kravet (2024).

Det tredje strukturelle virkemidlet vi krever forsterket i melkeproduksjonen er husdyrtilskuddet. Her krever vi tilført nærmere 200 mill. kroner. Satsen for de første 14 kyrne kreves økt med 1 500 kr/ku, men satsen for ku nr. 15 til 30 økes med 1 000 kr/ku.

Utover disse endringene i tilskudd krever Norges Bondelags forhandlingsutvalg følgende andre endringer i virkemidler og pris for kumelkeproduksjon:

- Økt målpris med 33 øre/l fra 1. juli 2023 og ytterligere 4 øre/l fra 1. januar 2024.
- Husdyrtilskuddet for andre storfe øker 400 kr/dyr.
- Utmarksbeitetilskuddet økes med 1 000 kr/dyr.
- Det generelle beitetilskuddet økes med 750 kr/dyr.
- Omregningsfaktoren for innmarksbeiteareal økes fra 0,6 til 0,7.
- Satsene for tilskudd til avløsning ferie og fritid økes med 7,5 prosent, mens taket økes med 53 420 kr/foretak til 150 000 kroner.
- Arealtilskudd for grovfôr økes med 30 kr/dekar i alle soner, men utlignes av at kulturlandskapstilskuddet reduseres tilsvarende.
- Satsene for distriktstilskudd kjøtt øker med 4,00 kr/kg i sone 4 og 5 (Nord-Norge)
- Tilskuddet til veterinære reiser øker med 3 kr/km.
- Det etableres et grunntilskudd på 40 øre/l for økologisk melk.
Satsen for økologiske melkekyr økes med 500 kr/ku, og 10 kr/daa for grovfôr.

7.3.2 Geitemelk

Melkegeita er en viktig del av norsk landbruk, men få og spredte besetninger gir utfordringer for både fagmiljøet og foredlingen. Melkegeita er godt egnet til å nyttiggjøre seg utmarksbeite, og har en spesiell rolle i landskapsforvaltningen. Det har blitt lagt ned en stor innsats for å forbedre kvaliteten på geitemelk, både gjennom avl, føring og saneringsprogrammet «Friskere geiter». Det har vært svært positivt for næringa og det er et klart mål at helsetilstanden i geiteholdet opprettholdes.

I likhet med kumelk viser referansebruksberegningene (se kap. 5.5) at inntektene til geitebønder går ned i 2023. Nedgangen er imidlertid noe mindre, og fra et noe høyere nivå. Inntektsnivået er beregnet noe lavere i 2023 enn i 2021. Dette vil være svært krevende for geitemelkprodusentene.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg krever følgende endringer i pris- og virkemidler for geitemelkeproduksjon:

- Økt målpris med 33 øre/l fra 1. juli 2023 og ytterligere 4 øre/l fra 1. januar 2024.
- Driftstilskuddet for geitemelk øker med 53 500 kr/foretak.
- Utmarksbeitetilskuddet økes med 250 kr/dyr.
- Det generelle beitetilskuddet økes med 100 kr/dyr.
- Omregningsfaktoren for innmarksbeiteareal økes fra 0,6 til 0,7.
- Satsene for tilskudd til avløsning ferie og fritid økes med 7,5 prosent, mens taket økes med 53 420 kr/foretak til 150 000 kroner.
- Arealtilskudd for grovfôr økes med 30 kr/dekar i alle soner, men utlignes av at kulturlandskapstilskuddet reduseres tilsvarende.
- Tilskuddet til veterinære reiser øker med 3 kr/km.
- Satsene for distriktstilskudd melk øker med fra 50 øre/l til 107 øre/l og tilskuddet gis for 85 prosent av produksjonen.
- Tilskudd til kjeslakt øker med 25 kr/slakt.

7.4 Kvoteordninga for melk

Ordninga med melkekvoter er svært viktig for spredt melkeproduksjon. Melkekvoteordninga har til hensikt å tilpasse melkeproduksjonen etter markedets behov i en overskuddssituasjon, og bidra til å nå de *«målsetninger Stortinget har fastsatt, herunder distriktsprofil og variert bruksstruktur»*.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg mener kvoteordninga for melk er avgjørende for å sikre en livskraftig melkeproduksjon med variert bruksstruktur over hele landet, samt å tilpasse produksjonen til markedets behov.

Ved behandlingen av jordbruksmeldinga uttrykte en samlet næringskomité bekymring for at store beløp går ut fra aktive melkeprodusenter, til produsenter som har sluttet med melk gjennom kjøp og bortdisponering av melkekvoter. I Hurdalsplattformen vil regjeringen:

«Vurdere tiltak for å redusere kvotekostnader og redusere delen leigekvoter.» Fra jordbrukets side ble dette fulgt opp i kravet i fjor med en rekke forslag til tiltak for å øke andelen eid kvote og få ned kvoteprisene. Partene ble enige om å sette ned ei partssammensatt arbeidsgruppe for å gå gjennom kvoteordninga. Arbeidsgruppas rapport vurderer flere tiltak som kan bidra til å redusere prisnivået på kvoter, øke andelen eide kvoter i tillegg til at størrelsen på kvotetaket er vurdert. Rapporten gir ingen anbefaling. Arbeidsgruppa påpeker at det er mulig å kombinere flere av tiltakene, og at ingen tiltak entydig oppfyller begge kriteriene: Redusere prisnivået og øke andelen eid kvote.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg finner forslagene interessante, og registrerer at det er både fordeler og ulemper med forslagene. Ulempene er særlig knyttet til mindre fleksibilitet og forvaltningskostnader. Ulempene må veies opp mot fordelene av reduserte kostnader for aktive melkeprodusenter og større sikkerhet og råderett gjennom økt andel eid kvote. Vi mener tiltaket med å sette en tidsbegrensning for hvor lenge en kvote kan være bortdisponert samlet sett vil være det beste tiltaket å iverksette.

Arbeidsgruppa oppsummerer tiltaket slik:

«Tiltaket er rettet inn mot produsenter/eiere som ikke lenger driver med melkeproduksjon, men vil også kunne få konsekvenser for aktive melkeprodusenter. Dette vil kunne gi utslag ved at det blir mindre kvote tilgjengelig for bortdisponering, og mer kvote tilgjengelig å få kjøpt. Tiltaket vil kunne bidra til å samle eierskapet til kvote hos de aktive produsentene. Utfordringer knyttet til

avtaleforhold og tilbakevirkende kraft vil kunne oppstå, og må sees nærmere på ved eventuell innføring. Tiltaket vil innebære store endringer i fagsystemet for melkekvoteordningen. Det vil også innebære økt ressursbruk i forvaltningen i form av mer saksbehandling. Tiltaket vil på sikt medføre mindre fleksibilitet i kvoteordningen.»

Tidsbegrensingen bør være så lang at den som bortdisponerer kvota har tid til å tenke seg om vedrørende framtidig melkeproduksjon på landbrukseiendommen, og at den som disponerer kvota kan ha forutsigbarhet i noen år. Samtidig bør tidsbegrensingen være så kort at den får reell effekt på andelen eid kvote i melkenæringa. **Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår at tidsperioden settes til 10 år.** Hvis eier velger å gjenoppta produksjonen på grunnkvoten etter 10 år med bortdisponering, må det stilles krav til 24 måneder sammenhengende leveranse fra eiendommen og at leveransen må være minimum 80 prosent av grunnkvoten det siste kvoteåret. Når dette kravet er oppfylt, kan grunnkvoten bortdisponeres i 10 nye år.

Også samdrifter vil bli omfattet av dette tiltaket. Arbeidsgruppa har vurdert å innføre egne regler for samdrifter knyttet til blant annet krav til eierandel, avstand og antall deltakere, men konkluderer med at det ikke vil la seg gjøre å gjeninnføre egne regler for samdrifter på grunn av de forvaltningsmessige utfordringene som vil oppstå. Arbeidsgruppa viser likevel til at «*Ved noen organisatoriske grep kan det være mulig å tilpasse seg på en måte som gjør at driften kan fortsette som før, blant annet ved hjelp av privatrettslige avtaler. Tiden fram til eventuell innføring av tiltak som begrenser muligheten for bortdisponering av kvote kan brukes til å finne den mest hensiktsmessige løsningen for de enkelte.*» Norges Bondelags forhandlingsutvalg forstår dette som at samdriftsdeltakerne da kan selge kvote til en av deltakerne, og ha en avtale om tilbakekjøp dersom samdrifta oppløses eller vedkommende går ut. Problemet med dette er at dagens regelverk krever at 40 prosent av kvota må selges til Staten. Det samme vil skje med et tilbakekjøp. Har en av deltakerne f.eks. 200 000 liter kvote inn i en samdrift, der total disponibel kvote for samdrifta er 500 000 liter, mister samdrifta 80 000 liter. Ved et eventuelt tilbakekjøp av kvota mister deltakeren ytterligere 48 000 liter. Deltakeren står da igjen med 72 000 liter av en tidligere kvote på 200 000 liter. Et slikt system ivaretar ikke de om lag 600 samdriftene som står for om lag 16 prosent av melkeproduksjonen.

For å gi samdriftsdeltakere mulighet til å samle kvote på en av deltakerne uten å miste kvote og samtidig gi en boost i salg av leide kvoter, foreslår Norges Bondelags forhandlingsutvalg at det for kommende salgsrunde og salgsrunden 2024 åpnes for at 100 prosent av kvoten kan selges privat. Dette gjelder både ku- og geitemelk. Ved salgsrunden 2025, går man tilbake til at minst 40 prosent må selges til staten til en pris på 4 kr/l. Kombinerer man dette tiltaket med skattegrep, vil effekten øke ytterligere.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg mener videre at de som er organisert som annet enn enkeltpersonforetak og som har samlet kvote på en deltaker må få anledning til å selge kvota tilbake uten at det må selges kvote til staten ved oppløsning av samdrifta. For å få en oversikt over dette må det opprettes et register hos Landbruksdirektoratet med oversikt over disse kvotene.

Kvoter og skatt

Arbeidsgruppa beskriver i rapporten skattlegging av melkekvote ved kjøp/salg og ved bortdisponering. De viser til at det kan være to hovedutfordringer med hvordan kvote skattlegges i dagens system:

- For produsenter som disponerer flere kvoter enn sin egen kan kostnader til leie av kvote utgiftsføres, mens utgifter til kjøp av kvote ikke kan utgiftsføres. Systemet gir dermed et økonomisk insentiv til å ønske å leie inn kvote framfor å kjøpe, noe som kan virke prisdrivende for leieprisene.

- For eier av kvote er det skattemessige insentivet til å bortdisponere kvoten framfor å selge. Ved salg av kvote fra en gård i drift, skattlegges hele inntekten med inntil 50,6 prosent (næringsinntekt). Dersom kvoten har vært bortdisponert en periode før salget og melkeproduksjonen er opphørt, vil den skattlegges som ordinær kapitalinntekt, med 22 prosent.

Arbeidsgruppa mente imidlertid at tilpasninger i skattesystemet ligger utenfor arbeidsgruppas mandat, og er derfor ikke blitt drøftet noe nærmere.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg mener skattemessige sidestilling av inntekter fra leie av kvote og salg av kvote er en forutsetning for å oppnå målet om en høyere andel eid kvote. Salg av kvote skal beskattes som kapitalinntekt. Det må gjøres skattemessig gunstigere å kostnadsføre utgifter ved kjøp av kvote. I årets jordbruksoppgjør legger partene føringer om dette inn mot Statsbudsjettet for 2024.

Kvotetak for ku- og geitemelk

I Hurdalsplattformen står det at Regjeringen vil: «*Senke kvotetaka for mjølkeproduksjonen for kumjolk ned mot 500 000 liter. Dei som har tilpassa seg dagens høge nivå, kan behalde kvotene eller selje overskytande kvoter attende til staten til avtalt pris.*»

Arbeidsgruppa har sett på redusert kvotetak. Fra rapporten finner vi at det i 2022 var 194 foretak med kumelk som disponerte mer enn 600 000 liter. Det var 3 foretak med geitemelk som disponerte mer enn 300 000 liter.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg krever at kvotetaket reduseres til 600 000 liter for kumelk og 300 000 liter for geitemelk. Foretakene som har en disponibel kvote over disse takene, skal beholde det de disponerer i 2023 som sitt kvotetak. Det gis ikke mulighet for å kjøpe kvote over kvotetaket/disponibel kvote som ligger mellom nye kvotetak og gammelt kvotetak (900 000 liter).

For å kunne gjennomføre disse tiltakene forutsetter vi at forvaltningen legger om sitt fagsystem, jf. omtale i rapporten.

Arbeidsgruppa har også vurdert samfunnsøkonomiske konsekvenser. Det vises her til særmerknad fra Norges Bondelag, Tine og Q-meierienes representanter i arbeidsgruppa.

7.4.1 Konvertering av kvote

Systemet med konvertering av geitemelk-kvoter til kumelk-kvoter gir rom for spekulasjoner gjennom kvotekjøp av geitemelk-kvote. **Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår å opprettholde forbudet med å kunne konvertere melkekvoter for geitemelk til kumelk.**

7.5 Prisutjevningsordningen melk

Prisutjevningsordningen (PU) er et svært viktig instrument for å sikre melkeproduksjon og anlegg i hele landet. Nedgangen i salget av hvit drikkemelk gjør at tilfanget av penger inn i PU-ordningen reduseres betydelig. Dette forsterker behovet for raskt å fjerne kostnader fra prisutjevningsordningen. Regjeringa har i Hurdalsplattformen mål om å: «*Bevare prisutjavningsordninga for mjølk, men gradvis fase ut dei konkurransepolitiske verkemidla frå ordninga.*»

Regjeringa la fram forslag til endringer i de tre konkurransepolitiske tilskuddene innenfor prisutjevningsordningen for melk 31. mars. Regjeringa foreslår å fjerne distribusjonstilskuddet, beholde det generelle tilskuddet og justere ned tilskuddet for kapitalgodtgjørelse. Sjø om regjeringas endringsforslag er riktige steg i rett retning, er Norges Bondelags forhandlingsutvalg fortsatt bekymret for den økonomiske bærekraften i prisutjevningsordningen for melk.

Prisutjevningsordningen for melk er avgjørende for melkeproduksjon over hele landet. Den sikrer blant annet vår nordligste melkebonde i Finnmark. Kostnadene til disse tilskuddene tynger ordningen, gir dårligere konkurransekraft og begrensninger på melkepris til bonde.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg forventer at det som gjenstår av konkurransefremmende tilskudd etter regjeringens forslag må bli finansiert over statsbudsjettet fra 1. januar 2024, slik at prisutjevningsordningen kan brukes til å styrke konkurransekraften for norsk melk (differensiering i gruppene i PU) og bidra til økt målpris.

7.6 Annen grovfôrbasert kjøttproduksjon

Både storfe og småfe bruker grasareal og utmarksressurser som ikke kan nyttes på annet vis. Det bidrar til økt sjølforsyning og bærekraftig produksjon. Referansebrukene viser et inntektsnivå som jevnt over ligger lavt, og lavere enn gjennomsnittet. Inntektsutviklingen er også svak.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg mener grovfôrbasert husdyrhold må gis prioritet i årets jordbruksoppgjør. Økonomien i grasbaserte produksjoner må løftes med målrettede budsjettmidler.

7.6.1 Sau/lam

Småfeholdet er viktig for å opprettholde næringsvirksomhet og bosetting over hele landet, og er en hovedaktør i utnyttelsen av de rike inn- og utmarksbeiteressursene vi har i Norge. Økonomien i saueholdet har vært svak over lang tid, blant annet som følge av dårlig markedsbalanse og store lagre. Fjorårets jordbruksoppgjør har gitt en liten spire til optimisme blant saueprodusentene. Markedet for sau og lam er nå i god balanse og dyretallet er på et riktig nivå i forhold til etterspørselen. Prognosen for 2023 viser god balanse i det norske markedet for sau og lam.

Referansebruksberegningene, se kap. 5.5, viser at økonomien i saueholdet er styrket fra 2021 til 2022. Det forventes en videre inntektsoppgang i 2023. Det skyldes blant annet bedre markedsituasjon, og økte tilskudd i fjorårets jordbruksoppgjør. Også saueprodusenter har kostnadsvekst, men den ekstensive og utmarksbeiteintensive produksjonen merker mindre til økte kostander til kraftfôr, handelsgjødsel og drivstoff enn mange andre produksjoner. Gjelda er også lavere, og man er mindre sårbar for renteoppgangen. Inntektsveksten skjer imidlertid fra et svært lavt nivå og det er langt igjen til å få et vederlag tilsvarende hva man kan oppnå som gjennomsnittlig lønsmottaker.

Markedsbalansen og framtidsutsiktene for etterspørselen etter sau og lam tilsier at det ikke er rom for økning i produksjonen, men at det må være en ambisjon å beholde dagens kapasitet. Totalmarked gjennomførte en spørreundersøkelse sommeren 2022 som viser at mange planlegger å avvikle saueholdet. Nortura rapporterer at det kan synes som om at det er en overvekt av større saueprodusenter som legger ned produksjonen. Ved fjorårets jordbruksoppgjør prioriterte partene å styrke særlig de mindre brukene gjennom å splitte opp husdyrtilskuddet i et intervall 1-75 vinterfôra sau med en forhøyet sats.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg mener det må legges opp til en fortsatt styrking av økonomien i saueholdet. Norges Bondelags forhandlingsutvalg vil i år prioritere en lik styrking av økonomien for saueprodusenter, uavhengig av bruksstørrelse. Vi vil særlig vektlegge en økning i beitetilskuddene.

Vi registrerer at det er interesse blant saueprodusenter å føre lam fram til etter telledato 1. mars. Dette kan være gunstig for å få flere ferske påskelam, men på den annen side sier det også noe om tilskuddstilpasning til satsene beregnet per dyr. Fram til 2014 var det egne satser for utegangersau. Disse var lavere enn for vinterføra sau som trenger bygningskostnader og mer arbeidsforbruk.

Noen produsenter tilpasser seg rammevilkårene ved å drive svært ekstensivt. Dette kan ha dyrevelferdsmessige konsekvenser. For å få fullt ut med tilskudd, ligger det et vilkår om vanlig jordbruksdrift.

For å oppfylle kravet om å drive vanlig jordbruksproduksjon, må produksjonen ha et næringsmessig preg. Leveransene fra produksjonen skal stå i samsvar med antall dyr, eller størrelsen på arealet det søkes tilskudd for. Det må vurderes om produksjonen er for ekstensiv eller mangler næringsmessig forankring.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg forventer at forvaltningen følger opp dette på en enhetlig måte over hele landet.

Lammeslakttilskudd

I jordbruksoppgjøret 2022 ble det bestemt at unntaket fra kravet om å ha egen klassifisør fjernes med virkning fra 1.7. 2023. I etterkant har det kommet fram at kostnadene for det enkelte slakteri langt overstiger det som ble lagt fram i forhandlingene. I tillegg viser det seg at det er et system som er mer komplisert enn det som kom fram i forhandlingene, og at kostnadene og mulighetene for tilpasning vil variere fra slakteri til slakteri.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår å utsette kravet slik at omleggingen til nytt system blir mulig også for de minste gårdsslakteriene. Satsene for lammeslakttilskudd kreves økt med 75 kr/slakt.

Tilskudd til ull

Naturfiber som ull er på full fart tilbake i tekstilindustrien og ikke bare i tekstilbransjen, men også motebransjen i Norge viser økende interesse for norsk ull av god kvalitet. Ullfabrikkene i Norge etterspør norsk ull av god kvalitet og signaliserer at det i dag ikke er nok av denne ullen å oppdrive.

I 2003 kostet det i gjennomsnitt 22 kroner å få klippet en sau. I 2014 var middelprisen 30 kroner per sau. I 2022 var middelprisen 40 kroner per sau. På åtte år har prisen for å få klippet en sau økt med 33 prosent. Fordi prisen man betaler for å få klippet en sau har økt betydelig mer enn verdien av ulla man sitter igjen med, ser vi at stadig flere velger å klippe sauene sine kun én gang i året. Dette mener vi er en uheldig utvikling. Det kan blant annet føre til dårligere dyrevelferd, og i tillegg filtes ull lettere når den blir lenger. Det fører til et betydelig verditap, både for bonde og ullindustrien.

Storbritannia har hatt en sak mot norsk ulltilskudd i ESA. Saken er nå avgjort, og tilskuddet kan videreføres i dagens form.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg prioriterer en sterk økning i satsen for ulltilskudd med 10 kr/kg.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg krever følgende endringer i andre virkemidler for sau og lam:

- **Utmarksbeitetilskuddet økes med 250 kr/dyr**
- **Det generelle beitetilskuddet økes med 100 kr/dyr**
- **Husdyrtilskuddet økes med 225 kr/sau i intervallet 1-75 dyr, 150 kr/dyr i intervallet 76-150 dyr og 150 kr/dyr for mer enn 151 dyr.**
- **Omregningsfaktoren for innmarksbeiteareal økes fra 0,6 til 0,7.**
- **Organisert beitebruk økes med 5 mill. kroner.**
- **Satsene for tilskudd til avløsning ferie og fritid økes med 7,5 prosent, mens taket økes med 53 420 kr/foretak til 150 000 kroner.**
- **Arealtilskudd for grovfôr økes med 30 kr/dekar i alle soner, men utlignes av at kulturlandskapstilskuddet reduseres tilsvarende.**
- **Satsene for distriktstilskudd kjøtt øker med 4,00 kr/kg i sone 4 og 5 (Nord-Norge)**
- **Tilskuddet til veterinære reiser øker med 3 kr/km.**

7.6.2 Ammegeit

Ammegeit-produksjonen er driftsmessig veldig lik sau, og satsene på husdyrtilskuddet er lik. For sau utbetales tilskudd for dyr født foregående år eller tidligere, mens det for geiter utbetales tilskudd etter kjeing i 2-3 års alder. For at også yngre dyr i ammegeitbesetninger skal kunne gi grunnlag for tilskudd ble partene i jordbruksoppgjøret 2022 enige om at Landbruksdirektoratet skulle legge fram forslag til hvordan en slik endring kan gjennomføres. Landbruksdirektoratet har utredet tre alternativer².

Norges Bondelags forhandlingsutvalg mener det må legges til rette for at også yngre dyr i ammegeitbesetninger skal kunne gi grunnlag for tilskudd, jf. sluttprotokoll til jordbruksoppgjøret 2022. Det settes av 4,8 mill. kroner for å utvide antall tilskuddsberettigede.

7.6.3 Storfekjøtt

Andelen av storfekjøtt fra ammeku er økende, men fortsatt er det melkekua som bidrar med nesten 70 prosent av storfekjøttet. Referansebrukene (jf. kap. 5.5) viser svak økonomi i spesialisert storfekjøttproduksjon. Riktignok øker inntektene markant både i 2022 og 2023, men vederlaget til arbeid og egenkapital per årsverk ligger fortsatt blant de laveste av produksjonene. Det er også en betydelig inntektsavstand til gjennomsnittlig lønnsnivå for lønnsinntakere.

Det er fortsatt noe underdekning av norsk storfekjøtt hensyntatt importkvotene. Dette er en produksjon med lang ledetid. Et frafall av produsenter vil gi redusert sjølforsyning på både kort og lang sikt.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg krever et videre løft i økonomien i ammekuproduksjonen i årets jordbruksoppgjør. Som for sau og lam vil vi prioritere tilskudd som stimulerer til beiting i inn- og utmark.

Kvalitetstilskudd for storfekjøtt – WTO og desimalklassifisering

² <https://www.landbruksdirektoratet.no/nb/nyhetsrom/rapporter/husdyrtilskudd-for-ammegeitbesetninger>

I jordbruksoppgjøret 2022 bestilte avtalepartene en utredning om kvalitetstilskuddet for storfekjøtt. Landbruksdirektoratet fikk i oppdrag å vurdere en omlegging av tilskuddet med grunnlag i desimalgradering av slaktet, samt hvordan vilkårene for utmåling av tilskuddet kan endres for å overholde WTO-regelverket knyttet til blå boks.

WTO-regelverket og blå boks

I henhold til WTO-regelverket kan det maksimalt gis tilskudd for 50,49 mill. kg storfekjøtt per år. Vi er nå i taket. Landbruksdirektoratet trekker fram 3 aktuelle tiltak for å ta ned tilskuddsberettiget volum:

- 1) Gi tilskudd for bare en andel av dyret som leveres til slakt, evt. med tak for hvor mange kg kjøtt et slakt maksimalt kan få tilskudd for
- 2) Ta ut hele eller deler av slakteklasse O
- 3) Ta ut fettgruppe 4-

Ut fra en totalvurdering mener Norges Bondelags forhandlingsutvalg det vil være minst problematisk å ta ut fettgruppe 4- fra tilskuddsgrunnlaget. Tiltaket kan gjennomføres allerede fra 1. juli 2023 og dermed også gi effekt for inneværende år.

Desimalklassifisering

I dag er det et stort sprang mellom å ikke oppnå tilskudd (O kr 5,50/kg) og mellom O og O+ og bedre (kr 10,50/kg). Slakteklasser regnes nå med 2 desimaler. En desimalgradering vil kunne gi mindre sprang i satser og kunne bidra til blant annet lavere kraftfôrforbruk for å sikre seg å komme over grensene for tilskudd. Direktoratet har utredet 4 ulike modeller for jevnere satsløype. Direktoratet gir ingen entydig anbefaling av modell. De og referansegruppa er også usikre på om effekten på kraftfôrforbruk vil være stor, fordi produsentene trolig vil forsøke å oppnå høyere satser hvis det gir bedre økonomisk utbytte. Sjøl om desimalgradering er tilgjengelig er det ingen av de større slakteriene som har planer om å innføre utbetaling av produsentpris basert på desimalgradering. Det innebærer kostnader for slakterier, særlig de mindre, å få på plass systemer for desimalgradering.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg vil avvende å innføre dette til kvalitetstilskuddet for storfekjøtt til slakterier eventuelt tar dette i bruk ved utbetaling av produsentpris. Dette ønsker vi blant annet av hensyn til ekstra kostnader for slakterier og usikkerhet rundt effekten av desimalgrader.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg krever følgende endringer i virkemidler for ammeku- og storfekjøttproduksjon:

- **Utmarksbeitetilskuddet økes med 1 000 kr/dyr**
- **Det generelle beitetilskuddet økes med 750 kr/dyr**
- **Omregningsfaktoren for innmarksbeiteareal økes fra 0,6 til 0,7**
- **Husdyrtilskuddet for ammeku øker med 1 000 kr/dyr i alle intervaller**
- **Husdyrtilskuddet for andre storfe øker med 400 kr/dyr**
- **Driftstilskuddet for for ammeku øker med 600 kr/dyr opp til 40 kyr og med 25 000 kr/foretak for mer 40 ammekyr for sone 5-7**
- **Satsene for tilskudd til avløsning ferie og fritid økes med 7,5 prosent, mens taket økes med 53 420 kr/foretak til 150 000 kroner**
- **Arealtilskudd for grovfôr økes med 30 kr/dekar i alle soner, men utlignes av at kulturlandskapstilskuddet reduseres tilsvarende**
- **Satsene for distriktstilskudd kjøtt øker med 4,00 kr/kg i sone 4 og 5 (Nord-Norge)**
- **Tilskuddet til veterinære reiser øker med 3 kr/km**

- **Det skal ikke gis kvalitetstilskudd for dyr som klassifiseres med fettklasse 4 minus**

7.6.4 Hjort

I Norge har vi i dag drøyt 100 hjortefarmer, noe færre enn i fjor. Disse er fordelt over hele landet. Det meste av hjortekjøttet selges direkte i markedet, i konkurranse med importerte varer fra New Zealand. Det ligger et uutnyttet potensial i å øke produksjonen av hjortekjøtt i Norge, men særdeles svak økonomi gjør at få velger å gå inn i næringa. Hjorteavlslaget rapportere om at 10-15 medlemmer vurderer seriøst å gi seg i løpet av året, dersom ikke rammevilkårene bedres. Til tross for at man har økt prisene med om lag 20 prosent, mener hjorteoppdretterne at 2022 økonomisk har vært det tøffeste året de har drevet. Kostnadsveksten slår like hardt inn i denne produksjonen som annen grovfôrbasert produksjon.

Hjort utnytter innmarksbeiteressursene godt, holder kulturlandskapet i hevd, og bidrar til lokal verdiskapning og sysselsetting i distriktene. Sammenlignet med sau og ammeku mottar hjort betydelig mindre husdyrtilskudd i forhold til grovfôrarealet som trengs per mordyr. Hjorteoppdrett drives relativt ekstensivt, men har kostnader knyttet til føring, gjerdehold, maskinpark med mer. BFJ har ikke tallgrunnlag for hjort.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår at satsen for husdyrtilskudd økes med 1235 kr/hjort, fra 765 kr/hjort til 2 000 kr/dyr. Dette vil være et målrettet tiltak for å spesifikt styrke økonomien i hjorteoppdrett og forhindre en betydelig avskalling av en sårbar produksjon. Dette utgjør isolert sett 6,3 mill. kroner og i overkant av 60 000 kroner i gjennomsnitt per hjorteoppdretter, som sammen med andre tilskudd og marked bør dekke opp kostnadsvekst og gi økt inntekt.

7.6.5 Alpakka

I Norge har vi i dag ca. 200 alpakkagårder fordelt over hele landet, med totalt ca. 4 000 alpakkadyr. I løpet av 20 år har produksjonen etablert seg på varig basis i Norge. Størrelsen på besetningene varierer veldig, fra bare noen få dyr til den største som har ca. 250 dyr. Alpakka produserer ull og kjøtt, og det ligger et uutnyttet potensial i å øke produksjonen. Alpakka brukes også med stort hell i tilleggsnæringer som gårdsturisme og i Inn på tunet-tiltak. Svak økonomi gjør at få foreløpig velger å gå inn i næringa.

Alpakka er kun berettiget beitetilskudd over jordbruksavtalen. Som for annet husdyrhold som krever daglig stell, har også alpakkabønder behov avløsning for ferie og fritid. Dyrene trenger behandling av veterinær, men da de ikke er berettiget avløsertilskudd ferie og fritid gis det heller ikke noe dekning av reisen for veterinæren. Reisetilskudd gis til veterinærer som utfører veterinærtjenester på husdyr. Fordi §2 i forskrift om tilskudd til veterinære reiser definerer husdyr som dyr som kan danne grunnlag for jordbruksforetakets avløsertilskudd, faller alpakka utenfor. Ved å inkludere alpakka i avløsertilskuddet vil en dermed lettere kunne avdekke alvorlige sykdomstilfeller, hindre smittespredning og sikre god bonde- og dyrevelferd.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg mener:

- **Alpakka skal ha samme avløsertilskudd med satser som for sau og ammegeit, og skal utmåles etter alpakka eldre enn 12 måneder.**
- **Beitetilskuddet utvides til også å omfatte dyr på utmarksbeite med samme satser som geit, kje, sau og lam (jf. samme gruppe for beitetilskudd).**
- **Alpakka må defineres som husdyr i forbindelse med beitekonflikter osv.**

7.7 Kraftfôrbasert husdyrhold

For fjørfebønder utgjør kraftfôr 60-70 prosent av kostnadene. Kraftfôrkostnadene utgjør også en betydelig andel av kostnadene for svineholdet. Fortsatt høye priser vil gi et vedvarende høyere kostnadsbilde. Prisnedskrivning av korn og importerte karbohydratråvarer i en situasjon med høye importpriser, er det høyest prioriterte virkemiddelet for disse produksjonene.

7.7.1 Gris

Målt i dyretall og konsum er gris den største kjøttproduksjonen. Slakteri- og foredlingsindustrien er avhengig av en lønnsom svinenæring i hele landet. Utjevning av fraktkostnader knyttet til slakt og kraftfôr er sentralt. Det kreves likevel mer målretta tiltak enn det. Norge har fortsatt relativt små svinebesetninger spredt over alle landsdeler som følge av en aktiv politikk for å spre husdyrproduksjonen. Dette gir sikkerhet for trygg mat, et landbruk over hele landet og god dyrehelse. Med basis i denne produsentstrukturen har det norske avlsarbeidet gitt svin som er svært fôreffektive, har en god helsetilstand og lavt antibiotikaforbruk.

På sikt kan manglende nybygg og rehabilitering av eldre fjøs på grunn av svært høye byggekostnader, samtidig som det ikke gis støtte fra Innovasjon Norge til grise fjøs, bli en utfordring for forsyningen av svinekjøtt. En undersøkelse gjort av Norsvin viste at 70 prosent av eksisterende grisehus har behov for oppgraderinger. Det har vært en voldsom prisvekst siste året og man må regne med at et nytt slaktegrishus vil koste mellom 12-13 mill. kroner, og 20-25 mill. kroner for grisehus til smågrisproduksjon. Økonomien i svineholdet er for tiden grei. Kostnadsveksten, særlig på kraftfôr, er tatt ut i markedet gjennom økte priser. Økonomien er likevel ikke så god at svineprodusenter finner lønnsomhet i å investere i nybygg.

Fra 2025 vil det ikke lenger bli gitt midlertidig konsesjon for bruk med engangspurker. Slaktetall for utrangerte purker for 2022 viser at mange som har hatt engangspurker allerede har tilpasset seg og redusert purketallet. Det er beregnet at det står igjen om lag 6 000 tonn av tilpasningen fra basisårene 2017 og 2018.

I februar 2022 fattet Stortinget vedtak om at det skal ses på incentiver som bedrer dyrevelferd for svin (areal, underlag og miljøberikelse). Det skal skrives en dyrevelferdsmelding som blant annet skal utrede hvordan griser kan sikres bedre tilgang til utearealer, og det skal forskes på alternativer til CO₂-bedøving på slakteri. Meldinga skal behandles i Stortinget i 2024. I tillegg til at mange produsenter allerede har faset ut engangspurkene, vil effektiviteten i svinenæringen fortsette å øke. Det er ikke usannsynlig at effektivitetsøkningen vil ligge på om lag 1,5 prosent de neste årene. Dette utgjør 1 700 – 1 800 tonn per år. Dette tilsier at bortfall av engangspurker ikke vil medføre vesentlig underdekning i 2025-2026, forutsatt at ikke mange svineprodusenter legger ned produksjonen. **Norges Bondelags forhandlingsutvalg mener derfor det er viktig å bevare og videreutvikle eksisterende svineprodusenter som driver innenfor konsesjonsgrensene. Det skal ikke gis egne konsesjoner for de som driver med engangspurker i dag.**

Norges Bondelags forhandlingsutvalg krever at det åpnes for investeringsvirkemidler til dyrevelferd, klimatiltak og HMS i svineholdet, samt utvidelser opptil konsesjonsgrensa for eksisterende produsenter så lenge det er rom i markedet. Det er særskilt viktig å opprettholde og styrke produksjonen av svinekjøtt i Nord-Norge for å opprettholde infrastruktur. Det bør åpnes for investeringsmidler også til nye grisehus/svineprodusenter i Nord-Norge så lenge det er rom i markedet. Det innebærer at denne typen søknader for de tre nordligste fylkene kan behandles regionalt og uten «ukuransbehandling» i Innovasjon Norge sentralt.

7.7.2 Egg

Gjennom 2022 har det vært gjennomført en rekke tiltak for å håndtere overskudd av egg i det norske markedet. Totalt er det brukt 40 mill kroner fra omsetningsavgiften i 2022, og nå er markedsbalansen i 2023 sikra gjennom midlertidig opphold i eggproduksjonen hos 13 produsenter. Nyetablering i perioder med markedsdekning eller overskudd av egg har gitt overskuddskapasitet og ytterligere overproduksjon. For å løse dette samtidig som det opprettholdes en bærekraftig økonomi for bonden over tid, har faglaga og Nortura foreslått en to-delt omsetningsavgift med venteliste. Målet er å unngå fordyrende overproduksjon, samtidig som dagens spredte produksjon med lavt sykdomspress og høy kvalitet opprettholdes. **Norges Bondelags forhandlingsutvalg krever at dette arbeidet settes i gang umiddelbart, som varsler om i brev til landbruks og matministeren 2. mars 2023.**

I jordbruksforhandlingene i 2021 ble husdyrtilskuddet for verpehøns utvida til å gjelde opp til konsesjonsgrensa på 7 500 høns, og i forhandlingene 2022 ble satsene økt til 11 kr/dyr. En stor del av eggprodusentene driver tett opp mot grensa eller med utvida konsesjon, og hensikten var å nå en større andel av produsentene. Med denne endringen kombinert med en økning i antall dyr oversteg dyretallet det maksimale antall dyr det kan gis tilskudd for (jf. blå boks WTO). Resultatet var at det i utbetalingen i 2023 kun ble gitt for 88 prosent av dyra (altså begrensa til 6 600 verpehøns). Det bør være forutsigbarhet både i sats og grunnlag for husdyrtilskudd. Derfor bør det gjeninnføres et tak for antall tilskuddsberettigede dyr per produsent som før 2021.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår at husdyrtilskuddet for verpehøns settes til 6 000 høns og at satsen økes slik at en reelt også får tilskudd for 7 500 høner. Det innebærer en satsøkning for intervallet 1-6 000 høns med 3 kr/høne.

Rugeegg regnes inn i taket for maksimalt antall støtteberettigede dyr, ved å dividere antall rugeegg med 167. For rugeegg foreslår vi å sette en grense på 700 000 egg, og at satsen pr rugeegg øker med 1,5 øre/egg for å kompensere for reduksjonen i antall.

Distriktstilskuddet er viktig for å sikre eggproduksjonen over hele landet og å opprettholde infrastruktur for landbruksproduksjon også i sårbare produsentmiljøer. **Norges Bondelags forhandlingsutvalg krever at distriktstilskuddet for egg økes med 0,21 kr/kg for Vestlandet og Nord-Norge.**

Formålet med frakttilskuddsordningen er å jevne ut kostnadene ved frakt av egg fra produsent til registrert eggpakkeri, i tillegg til å bidra til effektiv frakt og stimulere til omsetning via registrerte eggpakkerier. Frakttilskudd blir utbetalt for frakt av egg fra produsent til nærmeste registrerte eggpakkeri. **Norges Bondelags forhandlingsutvalg krever at frakttilskudd egg økes med 1,7 mill. kroner.**

Norske egg er salmonellafrie og håndteres i ubrutt kjølekjede fram til markedet. På tross av dette vil endringsforslaget i EUs animaliehygieneforskrift innebærer en ukes reduksjon fra dagens praktisering av holdbarhet på norske egg. Dersom forslaget blir gjennomført vil det få store negative konsekvenser for norsk landbruk. En mer fleksibel regulering vil ha store fordeler som mindre matsvinn, mindre transport og utslipp, samt muligheten for å beholde eggproduksjon med små enheter over hele landet, noe som igjen reduserer risikoen for store utbrudd knyttet til fugleinfluensa. **Norges Bondelags forhandlingsutvalg forutsetter derfor at det kommer på plass en tilpasningstekst i implementeringen som sikrer at næringa får beholde 35 dagers holdbarhet for egg.**

7.7.3 Fjørfekjøtt

For fjørfebønder utgjør kraftfôr 60-70 prosent av kostnadene. Tall fra Budsjettnemnda viser at kraftfôrprisen i 2022 økte med 83 øre/kg eller nesten 20 prosent. På grunn av høyere pris inn i 2023, forventes den gjennomsnittlige kraftfôrprisen til fjørfe å ligge nesten 40 øre/kg høyere enn i 2022. Uten midlertidig ordning for prisnedskrivning av importerte karbohydratråvarer og økte prisnedskrivning på norsk korn, ville den økonomiske situasjonen for fjørfeprodusentene vært dramatisk. Økte priser på fjørfekjøtt har vært helt nødvendig for å ta ut kostnadsveksten i markedet og sikre økonomien.

Det vises til kapittel 9 *Velferdsordningene* og omtale av avløsertilskudd for saktevoksende raser, og kalkun som har vesentlig større arbeidsforbruk.

7.7.4 Tilskudd ved vedtak som knytter seg til pålegg for å bekjempe dyresykdommer

I jordbruksavtalen om tilskuddssatser for husdyr (tabell 7.2.1) er det spesifisert at «*For foretak som på telledato har opphold mellom to innsett av høner og som med kontrakt kan dokumentere kjøp av nye høner, beregnes tilskuddet ut fra antall høner oppgitt ved forrige telledato. Oppholdsperioden mellom innsettene kan ikke være lenger enn 12 uker, regnet fra slaktning av forrige besetning til nytt kull er 20 uker gamle. Foretak som slakter ut dyrene før ordinær slakteuke for innsettet, kan gis tilskudd for en lengre oppholdsperiode enn 12 uker dersom tiltaket gjennomføres etter vedtak i Omsetningsrådet.*»

Hovedregelen er at det ikke kan gå mer enn 12 uker mellom innsettene. Unntaket er hvis dyrene slaktes ut tidligere, slik at oppholdsperioden blir lenger, hvis dette er et markedsreguleringstiltak vedtatt av Omsetningsrådet.

Unntaket kommer ikke til anvendelse hvis oppholdsperioden blir lenger enn 12 uker på grunn av pålegg fra offentlige myndigheter, f.eks. vedtak av Mattilsynet om sanering.

Fra forskrift om produksjons- og avløsertilskudd i jordbruket, §9 Administrasjon, dispensasjon og klage, andre ledd: «*Statsforvalteren og Landbruksdirektoratet kan i særlige tilfeller dispensere fra reglene i § 2, § 3 første ledd, annet ledd, tredje ledd bokstav a, b og c samt fjerde ledd, § 4 første, annet og fjerde ledd, § 5, § 6 og § 8 annet og tredje ledd.*»

§3, første ledd lyder: «*Det kan gis tilskudd for husdyr eller bifolk som foretaket disponerer på det tidspunkt eller i den perioden som fremgår av jordbruksavtalen.*»

I rundskriv til forskriftens §9 står det at «*Det er ikke hjemmel til å dispensere fra bestemmelsene fastsatt i jordbruksavtalen, herunder vilkår, tilskuddssatser, soner, definisjoner og telledatoer med mer.*» Det kan altså ikke gis dispensasjon fra bestemmelsene i jordbruksavtalen, med mindre det er spesifisert i avtalen.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg ber om at unntaksregelen som omhandler vedtak i Omsetningsrådet utvides til også å gjelde vedtak som knytter seg til pålegg for å bekjempe dyresykdommer, gitt av Mattilsynet.

7.8 Birøkt

I tillegg til å produsere honning, genererer honningproduksjonen betydelige verdier for norsk landbruk gjennom pollinering av frukt, bær og oljevekster. Pollineringsverdien utgjør trolig mer enn 230 mill. kroner. Birøkt bidrar også til pollinering av ville vekster, og dermed artsmangfoldet.

Norge har gode forutsetninger for birøkt. Vi har friske dyr og det kan røktes over hele landet. Næringa egner seg godt som tilleggsgjødsling. Arealet av norske nyttevekster tilsier et behov for rundt 70 000 bifolk til pollinering, mens vi i dag har rundt 50 000 fordelt på 4 000 birøktere. Av disse er det ca. 720 birøktere som søker produksjonstilskudd. Markedet for honning i 2021 var på 2 600 tonn hvor bare 50 prosent av dette dekkes opp av norsk produksjon.

Importen er utfordrende fordi norsk honning ikke klarer å konkurrere prismessig med importert honning. I dag er man derfor helt avhengig av markedets preferanse for norsk honning. En opplysningstjeneste vil gi merkenøytral rådgivning til forbruker, informere om ulike bruksområder for produktene, samt informere om verdien av å velge norske produkter fremfor importerte. Slik kan vi både øke forbruket og sikre pollinering av naturen vår, samt legge forholdene til rette for at det er nok honningbier til spesifikk pollinering av frukt- og bærsatsningen i landbruket i Norge.

Det er inngått en intensjonsavtale mellom MatPrat og Norges Birøkterlag. Formålet med avtalen er å erklære partenes felles ønske og vilje til å inngå i et kommunikasjon- og utviklingssamarbeid, når det gjelder opprettelse og innlemmelse av «opplysningskontor for honning og andre biprodukter» på MatPrat.no sin portal og andre kanaler. **Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår å sette av 1,5 mill. kroner gjennom avsetningsmidler (post 70.11) til Norges Birøkterlag for å finansieres en opplysningsordning for honning og andre bieprodukter.** Prisøkningene har gitt dårligere lønnsomhet for mange birøktere sammen med redusert betaling for lynghonning. Sukkerprisene har økt med 60 prosent siden i fjor.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår at kubetilskuddet økes med 100 kroner pr kube, fra 800 kroner til 900 kroner per kube, dvs. med 4,9 mill. kroner.

7.9 Frakttilskudd slaktedyr

Fraktordningen for frakt av slaktedyr ble gjennomgått i 2019-2020. Utredningen viste at ordningen i stor grad virker etter formålet. Kostnadene knyttet til frakt har økt betydelig de siste årene. Fraktordningen er viktig for å utjevne kostnader, uavhengig av avstand mellom bonde og varemottaker. Frakttilskudd er et viktig virkemiddel for å sikre et landbruk over hele landet.

Ved fjorårets jordbruksoppgjør ble tilskuddet til frakt av slaktedyr styrket med 15 mill. kroner. Markedsregulator Nortura mener fraktordningen må styrkes med 90 mill. kroner for å utjevne kostnadene og ta hensyn til kostnadsveksten.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg krever at frakttilskuddet for slaktedyr økes med 50 mill. kroner fra 170 mill. kroner til 220 mill. kroner.

7.10 Dyrevelferdstilskudd

God dyrevelferd er først og fremst viktig av hensyn til dyra, men bidrar også til godt arbeidsmiljø for bonden. God dyrevelferd er en del av et mentalt tollvern og gir konkurransekraft og tillit til norske produkter og matproduksjon. Alle dyr skal ha det godt i norsk landbruk og norskprodusert skal være ensbetydende med god dyrevelferd. Derfor har et samlet landbruk satset på dyrevelferdsprogrammer (DVP) for å gjennomføre systematisk dyrevelferdsarbeid i alle dyrehold.

I jordbruksavtalen fra 2022 fikk Landbruksdirektoratet i oppgave å utrede et dyrevelferdstilskudd knyttet til deltakelse og tilfredsstillende av kravene i dyrevelferdsprogrammene. Direktoratet anbefalte ikke et slikt tilskudd, med bakgrunn i at næringas virkemidler med økonomiske trekk er tilstrekkelig for å få alle med, men anerkjenner at et slikt tilskudd vil kunne være positivt for

produsentenes holdning til programmene, og kanskje også etterlevelsen av dem. I tillegg er det direktoratets og Mattilsynets vurdering at tilskudd basert på dyrevelferdsprogram i stor grad vil være en økonomisk støtte som ikke forventes å gi vesentlige bidrag til spesifikke mål, og derfor heller utmåles gjennom eksisterende tilskuddsordninger framfor å innføre ny ordning. Dersom det likevel skal innføres et slikt tilskudd har direktoratet noen anbefalinger om hvordan tilskuddet kan forvaltes.

Innføring av dyrevelferdsprogrammene gir både merarbeid og merkostnader for bonden. Sjøl om næringas ris bak speilet for produsenter som ikke følger opp dyrevelferdsprogrammene er trekk på oppgjøret, og dette er effektive virkemidler, mener vi samtidig at bønder som jobber systematisk med å løfte dyrevelferden i egen besetning bør belønnes, og arbeidet synliggjøres. Tilskuddet er ikke et tilskudd for å følge regelverket, men et tilskudd for å dekke merkostnader og merarbeid med oppfølging av dyrevelferdsprogrammene. At næringa sjøl har presset på for å få flere av dyrevelferdsprogrammene forskriftsfestet for å sikre enda bedre oppfølging, endrer ikke dette. Vi opprettholder derfor vårt forslag om flatt dyrevelferdstilskudd på 5 000 kroner til alle dyrehold som deltar i, og tilfredsstillende et dyrevelferdsprogram anerkjent/godkjent av Mattilsynet.

Tilskuddet vil øke lønnsomheten/ redusere kostnader, og motivere for mer systematisk dyrevelferdsarbeid i besetningen. Et flatt tilskudd treffer nesten alle, de små relativt sett bedre enn de store, og utlikner dermed kostnaden ved et veterinærbesøk relatert til andelen et slik besøk belaster driftsresultatet. Det vil være mindre ressurskrevende å administrere et flatt tilskudd, sammenliknet med mer komplekse dyrevelferdstilskudd som vil nødvendiggjøre oppfølging fra nye kontrollsystemer. Tilskuddet bør omfatte alle dyrearter med dyrevelferdsprogrammer, også produksjoner der programmene er forskriftsfestet etter påtrykk fra næringa.

Animalia har bekreftet at de kan rapportere på storfe og svin allerede nå, samt legge til rette for å rapportere for fjørfe på noe lengre sikt. Sau vil kunne rapporteres når programmet er implementert.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg forslår å innføre et dyrevelferdstilskudd. Forhandlingsutvalget mener et flatt dyrevelferdstilskudd på 5 000 kroner per dyrehold vil øke lønnsomheten/ redusere kostnader, og motivere for mer systematisk dyrevelferdsarbeid i besetningen. Det settes av 75 mill. kroner til tilskuddsordningen for 2024.

7.11 Bevaringsverdige husdyrraser

De seks historiske landrasene Telemarksfe, Sidet Trønder og Nordlandsfe (STN), Vestlandsk Fjordfe, Østlandsk Raukolle, Vestlandsk Raukolle og Dølafe er definert som genetisk bevaringsverdige. Det har vært en økning siden bevaringsarbeidet for disse rasene startet på 1980-tallet, men likevel er to av Norges historiske landraser definert som kritisk utrydningstruet (færre enn 300 avlshunndyr) av FN's organisasjon for mat og landbruk (FAO). Dette gjelder rasene Dølafe og Vestlandsk raukolle. De andre rasene defineres som utrydningstruet.

Det er særlig små og mellomstore bruk som produserer på de bevaringsverdige husdyrrasene. Bare 29 mjølkebesetninger har utelukkende kyr av bevaringsverdig rase, og det er betydelige utfordringer knyttet til å rekruttere nye besetninger. Over tid holdes relativt sett flere bevaringsverdige storfe i ammekuproduksjon og færre i melkeproduksjon, sjøl om alle de bevaringsverdige norske rasene opprinnelig er melkeraser.

Dagens tilskuddsordning har over tid en økning i dyr som ikke registrerer melkeegenskaper, samtidig som antall dyr som melkes og er med i Kukontrollen går ned. Det å ikke stimulere til melkedyra særskilt medfører risiko for at bevaringstilskuddet er et insentiv for å avle videre på uønskede egenskaper. Ammekuer, som gjerne er utrangerte melkekuer med bakgrunn i at de ikke fungerer godt nok som melkedyr (jurhelse, celletall, utmelkingsegenskaper, jurform,

tørrestoffinnhold) vil ha andre lønnsomme egenskaper enn melkekyr. Resultatet kan bli at avlen går i en retning som endrer genetikken bort fra det vi har til hensikt å bevare.

Det er mulig å stimulere til å registrere melkeegenskaper samtidig som man avler på alle hunddyrene i populasjonen. Da vet man hvilke fenotyper man avler på, og for raser med nok individer kan man tillate seg å avle på egenskaper. Målet er at alle rasene skal kunne avle på egenskaper på sikt. Det er derfor ingen motsetning mot å differensiere tilskuddet og det å øke antallet dyr.

For å stimulere til melkeproduksjon foreslår Norges Bondelags forhandlingsutvalg at tilskuddet differensieres mellom melkeku og ammeku, og at tilskuddssatsen økes til bevaringsverdige storferaser som melkes med 2 000 kr/melkeku.

Norsk genressurscenter utfører viktige oppgaver med overvåking og koordinering av arbeidet med bevaringsverdige raser, og må sikres tilstrekkelige budsjettmidler over statsbudsjettet.

7.12 Setersatsing

Avtalepartene ble i 2022 enige om at Landbruksdirektoratet, Miljødirektoratet og Riksantikvaren fikk i oppdrag å gjennomføre en utredning som bygger videre på eksisterende kunnskapsgrunnlag, og sees i sammenheng med den videre satsingen på fjellandbruket: "Forslag til satsing for fortsatt seterdrift" (Rapport 15/2023).

Nedgangen i antall setre i drift er betydelig tross dagens virkemidler. Rundt 1950 var det antakelig omkring 22 000 gårdsbruk med seter. I 2022 var det 865 melkebruk som fikk tilskudd til drift av seter. Det var totalt 742 setre, fordelt på 662 enkeltsetre og 80 fellessetre. De siste 20 årene er antall setre i Norge omtrent halvert. Nedgangen i antall melkeprodusenter og redusert lønnsomhet i seterdrifta, forklarer antakelig mye av nedgangen i antall setre i drift. Det er sannsynlig at antall setre vil fortsette å falle dersom ikke innsatsen styrkes ytterligere.

Utredningen synliggjør at store verdier står i fare for å gå tapt hvis seterdrifta forsvinner. Dette vil føre til gjengroing av åpne beitelandskap og viktige naturtyper, tap av både materielle og immaterielle verdier knyttet til seterkulturen og uutnyttede utmarksressurser. Seterdrifta produserer store fellesgoder i form av naturmangfold, kulturmiljøverdier, matmangfold og landskapsverdier, som i neste rekke kan gi grunnlag for verdiskaping innen reiseliv. Det viderefører også kunnskap om ressursutnyttelse i utmark, som er viktig i et langsiktig beredskapsperspektiv.

I rapporten blir følgende hovedmål og delmål for seterdrifta foreslått:

Seterdrift med melkeproduksjon, med tilhørende miljøverdier og mattradisjoner, er fortsatt et viktig bidrag i norsk bærekraftig jordbruk.

Fem delmål:

- 1. Seterdrifta i Norge er en del av den ordinære jordbruksproduksjonen, og utnyttelse av ressurser skal fortsatt være hovedgrunnlaget for seterdrifta.*
- 2. Et mangfold av setre finnes når det gjelder beliggenhet, størrelse, driftsmåte og produksjon.*
- 3. Naturmiljø-, kulturmiljø- og landskapsverdier knyttet til setrene i drift er ivaretatt.*
- 4. Produkter fra setrene er et tydelig bidrag til å bygge Norge som matnasjon.*
- 5. Antall setre i Norge med aktiv melkeproduksjon er stabilisert på 750 innen 5 år og eventuelt også økt til 900 innen 20 år.*

Rapporten går videre med delmål 5 og skisserer to alternative mål for omfanget av seterdrifta, som begge innebærer en satsing på seterdrift:

Alternativ A: Antall setre i Norge med aktiv melkeproduksjon skal stabiliseres på 750 innen 5 år.

Alternativ B: Antall setre i Norge med aktiv melkeproduksjon stabiliseres og økes til 900 innen 20 år.

A og B kan betraktes både som alternativer og, i kombinasjon, som faser i en satsing.

Den viktigste forutsetningen for fortsatt seterdrift er lønnsomhet for små og mellomstore melkebruk som fortsatt setrer eller har ønske om å starte opp med setring. Rapporten anbefaler at det legges til rette for en seterdrift i framtida som sørger for en langsiktig ivaretagelse av ressursutnyttelse og matproduksjon, samt fellesgodeproduksjon i form av landskaps-, naturmiljø- og kulturmiljøverdier knyttet til seterdrifta.

Rapporten konkluderer med at det er støtten over RMP som er den viktigste for seterbrukeren, men at det er flere viktige bidragsyttere. De peker også på at Fjellandbrukssatsingen kan være et nyttig virkemiddel i en setersatsing. Dette vil bidra til å nå flere av målene for landbruks- og matpolitikken og mål for naturmangfold og kulturmiljøer.

Nasjonalt tilskudd til seterdrift går over RMP, og i 2019 ble dette en nasjonal ordning. Fra 2023 er det en nasjonal minstesats på 50 000 kroner per seter for setring i fire uker, og en minstesats på 70 000 kroner per seter for setring i seks uker. I tillegg kreves det en minimumsproduksjon på 45 liter kumelk/25 liter geitemelk per døgn. I 2022 var det 71 seterbrukere som fikk tilskudd til 4-6 uker og 760 seterbrukere som fikk tilskudd for 6 uker.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg mener seterdrift er en viktig del av norsk matproduksjon, og er bekymret for at det fortsatt er nedgang i antall aktive setre. Forhandlingsutvalget støtter rapportens forslag til målsetninger, og anbefalingen om at det legges til rette for en seterdrift i framtida som sørger for en langsiktig ivaretagelse av ressursutnyttelse og matproduksjon knyttet til seterdrifta.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg peker på at et løft for setring er et felles ansvar utover landbruket. Alle virkemidler som kan være med å løfte seterdrifta fra flere departement og offentlige etater må sees i sammenheng. For å nå målene må det til en helhetlig satsing hvor det er viktig at flere sektorer bidrar med midler for å ta vare på denne nasjonale kulturarven.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg legger til grunn følgende mål for arbeidet med setring:

- På kort sikt å opprettholde antall aktive setre på dagens nivå og på lengre sikt økte antall aktive setre.
- Målgruppa er små og mellomstore melkebruk over hele landet.
- Motivere til tverrfaglighet og til innovasjon og samhandling mellom ulike departement.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår følgende viktige tiltak for en aktiv seterdrift med midler over Jordbruksavtalen:

- **Setertilskuddet i RMP økes med 30 000 kr/seter for begge satsene. Nye satser blir da 80 000 kr/seter i 4 uker og 100 000 kr/seter i 6 uker. RMP tilføres 22,3 mill. kroner for å dekke opp for satsøkningen.**
- **Øke beitetilskuddene for både ku og geit, jf. Kap. 7.2.**
- **Gi rom for lokal prioritering av tilskudd til tiltak knytta til seterdrift over SMIL. For å sikre at de små og mellomstore melkebrukene skal kunne fortsette på setra, må det være mulig å investere i begge driftssteder. For å sikre at de små og mellomstore melkebrukene skal kunne fortsette på setra, må det være mulig å investere i begge driftssteder**

8 PLANTEPRODUKSJON OG KRAFTFØR

8.1 **Frukt, bær, grønnsaker og poteter**

For grøntsektoren har det vært krevende år i 2020 og 2021 på grunn av pandemien. 2022 startet slik 2021 ble avsluttet. Norge var fremdeles preget av pandemien og et stengt samfunn. Dette førte til usikkerhet knyttet til avsetningsmulighetene for grønnsaker og poteter. Økte kostnader på både innsatsfaktorer som strøm og annen energi, transport og gjødsel førte til utfordringer for grøntbransjen.

Samtidig var strømstøtten og heving av øvre prisgrense i veksthussektoren avgjørende for at det ble en produksjon.

8.1.1 Oppfølging av grøntsatsinga

Norges Bondelags forhandlingsutvalg vil understreke det viktige arbeidet som er gjennomført og gjennomføres av en samlet næring gjennom Forum for norsk grønt. For å ta ut potensialet i grøntnæringen er det avgjørende med videreføring og kontinuerlig arbeid med å legge til rette for en etterspørseldrevet vekst etter norske grøntprodukter.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg vil ved årets forhandlinger følge opp grøntsatsinga gjennom:

- Tilskudd til produsenteide fellesanlegg
- Pristilskudd til poteter til industri
- Økte midler til rådgiving
- Økte midler til OFG
- Videreføre øvre prisgrense
- Prosjekt økt etterspørsel etter norsk frukt og grønt

8.1.2 Prosjekt økt etterspørsel etter norsk frukt og grønt.

Rapporten «Grøntsektoren mot 2035» og forprosjektrapport «Øke etterspørsel etter norsk grønt» fra januar 2022, slår fast at dersom man skal nå de ambisiøse målene fram mot 2035 om å øke etterspørselen etter prioriterte norske kulturer, så trengs mer, bedre koordinert og mer målrettet markedsføring gjennom sterk samhandling i verdikjeden.

Formålet med mer og bedre koordinert og målrettet markedsføring, er å øke etterspørselen etter norsk frukt, grønt, bær og poteter (heretter forenklet til benevnningen frukt og grønt) hos forbruker og i markedskanalene for å øke totalforbruket med 75 prosent og norskandelen med 50 prosent fram mot 2035. Økt etterspørsel etter norskprodusert frukt og grønt vil bidra til økt produksjon i primærleddet og økt sjølforsyningsgrad. Kommunikasjonsprosjektet skal påvirke holdninger, kunnskap og adferd hos prioriterte målgrupper.

Prosjektet skal signalisere langsiktig involvering fra landbruket, og forventningen er at 1 krone investert av landbruket skal møtes med en betydelige investeringer fra omsetningsleddene. Ambisjonen med prosjektet er å få opp en langsiktig finansieringsstruktur mot 2035. Prosjektet skal løpende evalueres for å sikre et kost-nytte-fokus.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg er positiv til prosjektet «Økt etterspørsel etter norsk frukt og grønt». Økologisk produksjon er en del av det. Prosjektet må etableres i

et samarbeid mellom OFG, Forum for norsk grønt og Norsk Mat. Prosjektet er innenfor kjernevirksomheten til OFG og det vises til forslaget om økt bevilgning til OFG og Norsk Mat. Det søkes gjennomført i tett samarbeid med Norsk Mat og innenfor de rammer som bevilges til de respektive organisasjoner med eventuell finansiering fra andre kilder.

8.1.3 Satsing på poteter til industri

Prispresset på poteter og grønnsaker til industri er kraftig. Uten tilstrekkelig prisøkning i forhandlinger med industrikundene, er det umulig for produsenter med leveranse til industri å oppnå akseptabel lønnsomhet i produksjonen. Som følge av et svakt tollvern, er importerte råvarer et reelt og attraktivt alternativ til norsk vare for flere industriaktører. For å opprettholde produksjonen av et betydelig norsk potetvolum er det nødvendig å anvende andre virkemidler for å bedre forhandlingsstyrken og lønnsomheten for produsenter med leveranser til industri.

Norge Bondelags forhandlingsutvalg foreslår at det innføres et pristilskudd til produksjon av poteter til industri.

Det produseres om lag 124.700 tonn poteter til industri, eksklusive avrensordningen. Legges det til grunn en sats på 0,50 kr/kg har forslaget en kostnad på 62,4 mill. kroner på industripoteter.

8.1.4 IBU midler til grøntsektoren

Motivasjonen fra norske grøntprodusenter for å gjøre investeringer er stor.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår at regelverket for IBU-midler åpner for utprøving og innfasing av mobile enheter, robotisering og ny teknologi.

8.1.5 Målpriser

Ved utgangen av 2022 har en oppnådd målpris på 8 av 12 produkter, jf. kap. 5.3.3 Grøntsektoren.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår følgende endringer i målpris:

- **Målprisene for frukt, bær og grønnsaker økes med 12,0 prosent**
- **Målprisen for potet økes med 50 øre/kg**

8.1.6 Øvre prisgrense

Ved jordbruksforhandlingene 2022 ble øvre prisgrense satt til 20 prosent over gjeldende målpris for perioden 1.7.22-30.6.23 for poteter, grønnsaker og frukt. Fra 1.7.23 er øvre prisgrense 12 prosent.

Det er et urolig verdensbilde og prisene varierer mer enn tidligere. Den økonomiske situasjonen gir usikkerhet i handelen for omsetning og volumutvikling. Dette reflekteres i reduksjoner i innmeldte kundebehov på flere kulturer til produksjonsplanlegging. Det må også forventes et fortsatt ustabil importmarked med markant prisvariasjon og varetilgang gjennom året.

Målprissystemet må ha en større fleksibilitet og dynamikk som gjør det mulig å ta ut høyere priser

i markedet. Forhandlingsutvalget foreslår derfor å videreføre øvre prisgrense på 20 prosent. Samtidig understreker utvalget at de fortsatt ønsker å opprettholde målprissystemet, som gir en stabilitet til produsent og forbruker.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår å videreføre øvre prisgrense på 20 prosent.

8.1.7 Markedstiltak grønt (post 70.11)

For 2023 er det totalt 35,9 mill. kroner som forvaltes av Omsetningsrådet. Bevilgningen er økt med 4,5 mill. kroner i 2023 hvorav 2 mill. kroner er øremerket OFG.

Tabell 25 Omsetningsrådets fordeling av midlene for 2023

Tiltak	Bevilgning 2023.	Mill. kroner
OFG		25,920
GPS		1,554
Fruktlagerinspektør		0,635
Fagforum potet		0,200
Nyt Norge		1,425
Norsk Mat		0,500
Avsetningstiltak hagebruk og potet		5,666
SUM		35,900

Opplysningskontoret for frukt og grønnsaker (OFG)

Forhandlingsutvalget foreslår at bevilgningen til OFG økes med 4 mill. kroner og at det innenfor avsetningstiltak øremerkes 30 mill. kroner til OFG. Det vises i denne sammenheng til prosjektet «Økt etterspørsel etter norsk frukt og grønt»

Grøntprodusentenes samarbeidsråd - GPS

GPS gjør en svært viktig jobb med å balansere markedet og dermed sørge for en best mulig pris til produsentene. GPS sitt arbeid er helt avgjørende for å lykkes med den ønskede og offensive satsingen i grøntsektoren. Tett samarbeid innad i næringa gjør det mulig å hente ut riktige priser i markedet. Kontraktdyrkere tar i dag ikke del i den fagkunnskapen som GPS innehar.

Det utvikles et samarbeid mellom kontraktdyrkere til industri og GPS. Det avsettes inntil 1 mill. kroner til dette arbeidet.

Oppsummering - avsetningstiltak

Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår følgende:

- **Det øremerkes en bevilgning på 30 mill. kroner til OFG – en økning på 4,0 mill. kroner**
- **Under GPS brukes inntil 1 mill. kroner til arbeidet med grønt og potet til industri**
- **Avsetningstiltak hagebruk og potet tilføres 15 mill. kroner fra ledige midler fra 2023**

Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår at post 70.11 Markedstiltak grønt økes med 5 mill. kroner

8.1.8 Distriktstilskudd for frukt, bær og veksthusgrønnsaker (post 73.17)

Bevilgningen på post 73.17 er på 267 mill. kroner, en økning på 96,4 mill. kr. fra 2022

Det er store utfordringer i bærproduksjonen, noe som har ført til et stort frafall i produksjonen. Norges Bondelags forhandlingsutvalg mener det er nødvendig å styrke virkemidlene overfor denne produksjonen også i år. Det er foretatt en vurdering av situasjonen i fruktproduksjonen og veksthusproduksjonen. Det er behov for en spesiell styrking av produksjonen av moreller. Derfor foreslås en sterkere økning her kontra på epler. På tilsvarende måte er det behov for en spesiell styrking av tomat kontra agurk.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår følgende økninger i satsene for distriktstilskudd, likt i alle soner:

• Epler, pærer, plommer og kirsebær	1,00 kr
• Moreller	2,00 kr
• Pressfrukt	1,00 kr
• Bær	2,00 kr
• Industribær	3,00 kr
• Tomat	1,00 kr
• Agurk	0,50 kr
• Salat	0,25 kr

Kvantumsavgrensningen for tomat, slangeagurk og salat opprettholdes uendra.

8.1.9 Distriktstilskudd for potetproduksjon i Nord-Norge

For å bidra til potetproduksjon i Nord-Norge, gis det et distriktstilskudd på kr 1,89/kg matpotet. For å motta distriktstilskuddet må foretaket disponere arealet produksjonen har foregått på. Poteten må være produsert i Nord-Norge.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår at tilskuddet utvides til også å gjelde frilandsgrovnnsaker i Nord-Norge på lik linje med poteter, og med samme sats per kg omregnet også til stykkpris. Satsen økes med 1 kr/kg, tilsvarende 4,1 mill. kroner. Dette gjelder også sertifiserte settepoteter. Det vises også til egen Nord-Norge satsing.

8.1.10 Prisnedskrivning potetspritt og potetstivelse

Posten er på 44,0 mill. kroner og ble økt med 3 mill. kroner i 2022.

Prisnivået på tapioka er etter dagens kurs ca. 8 kr/kg. Dette er et vesentlig lavere prisnivå enn på norsk stivelse. Det de siste årene vært økninger i stivelsesprisen som en konsekvens av betydelige/nødvendige økninger i prisen på industripotet.

Volumet som årlig omsettes av stivelse er ca. 6 000 tonn (potetmel og glykose) som tilsvarer et potetbehov på ca. 33 000 tonn.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår å øke bevilgningen til prisnedskrivning av stivelse med 6 mill. kroner.

8.1.11 Avrensordningen for potet

For konsumpoteter er det strenge krav til skallkvalitet og utseende på konsumpoteter. Dette medfører at en stor andel av potetene (ca. 35 prosent i snitt) sorteres ut og havner i «avrens-kontaineren». En stor andel av de utsorterte potetene (utplukk) er fullverdig vare når potetene blir skrelt. Disse kan brukes til annen industriell produksjon. Det samme gjelder en andel av under- og

overstørrelse. Prisen på avrens er 50 øre, men når sorterings- og fraktkostnader og stivelseskorreksjon blir trukket fra, er prisen nærmere null til produsenten.

Til produsenten blir alt utplukket, under- og overstørrelse avregnet som avrens sjøl om de fleste pakkeriene selger deler av dette videre til annen potetindustri. Produsenten får dermed ikke betalt for volumet som selges til annen potetindustri. Vi vet ikke hvor mye poteter som selges videre til annen industriell produksjon.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg mener det er behov for å rydde opp og få på plass reviderte rammer og regler som sikrer transparente forhold og sunn, god handelsskikk i potetnæringen.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg krever at det foretas en samlet gjennomgang av markedene for konsumpoteter og industripoteter og avrensordningen, som grunnlag for tiltak som styrker potetprodusentenes markedsstyrke og lønnsomhet. Utredningen må blant annet omfatte volumer, aktører, varestømmer, konkurranseforhold, prisdannelse og importvern.

Det må vurderes å

- styrke dagens avrensordning
- innføre et «avrens»-tilskudd til produsent

8.1.12 RÅK-tilskudd

Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår at RÅK utvides til å omfatte:

- Flakes (A-flakes) og granulater som råvare til produksjon av potetmos (35 prosent av differansen)
- Flakes (L-flakes) som råvare til produksjon av komle/raspeball
- Flakes (L-flakes) og granulater som råvare til produksjon av brødblandinger
- Fryste fløtegratinerte poteter tas inn på ferdigvarelisten over produkter som kan få RÅK med norsk fløte og ost som råvare

Jf. også kap 4.3.2.

8.1.13 Areal- og kulturlandskapstilskudd

Arealdifferensieringen for grønnsaker, frukt og bær i arealtilskuddet ble fjernet ved jordbruksoppgjøret 2014. Manglende arealdifferensiering bidrar til å presse leieprisene på jord opp og kan dessuten øke faren for ubalanse i markedet.

Et trappetrinnsystem på arealtilskuddet vil kunne dempe denne utviklingen som anses uheldig for markedstilpasning, ressursutnyttning, fagmiljøer og rekruttering til grøntsektoren. Det er nødvendig å opprettholde en variert bruksstruktur over hele landet.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår at det innføres en trappetrinnsmodell for arealtilskudd uten tak:

- **Grønnsaker:** 0-200, 201-400, over 400 dekar
- **Bær:** 0-100, 101-200, over 200 dekar
- **Frukt:** 0-50, 51-100, over 100 dekar
- **Potet:** 0-300, 301-600, over 600 dekar

Satsendringer:

		Sats kr/daa	Endring kr/daa	Ny sats kr/daa
Potet sone 1 - 5	1-300 daa	613	150	763
	301-600 daa	613	50	663
	601-	613	0	613
Potet sone 6 - 7	1-300 daa	1 365	150	1515
	301-600 daa	1 365	50	1415
	601-	1 365	0	1365
Grønnsaker S 1 - 5	1-200 daa	1 150	250	1400
	201-400 daa	1 150	125	1275
	401-	1 150	0	1150
Grønnsaker S 6 - 7	1-200 daa	2 150	250	2400
	201-400 daa	2 150	125	2275
	401-	2 150	0	2150
Frukt sone 1 - 4	1-50 daa	1 750	450	2200
	51-100 daa	1 750	225	1975
	101-	1 750	0	1750
Frukt sone 5 - 7	1-50 daa	2 500	450	2950
	51-100 daa	2 500	225	2725
	101-	2 500	0	2500
Bær sone 1 - 4	1-100 daa	1 850	450	2300
	101-200 daa	1 850	225	2075
	201-	1 850	0	1850
Bær sone 5 - 7	1-100 daa	2 300	450	2750
	101-200 daa	2 300	225	2525
	201-	2 300	0	2300

Andre forslag:

- **Aspargesbønner er en grønnsak og må få arealtilskudd som grønnsaker og ikke som korn.**
- **Alte planteskoleareal får arealtilskudd på lik linje med planteskoleplanter. Det vil si at karplanteplass og veksthus, herunder snittblomster og potteplanter innlemmes i jordbruksavtalen som fulldyrka areal.**

8.1.14 Tilskudd til fellesanlegg for frukt

Forhandlingsutvalget vil understreke at Tilskuddet til fellesanlegg for frukt er svært viktig for å styrke fellesskapet av fruktdyrkere i distrikta gjennom felles innovasjon, markedstilgang og logistikk.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår at bevilgningen til tilskudd til fellesanlegg for frukt økes med 4 mill. kroner til 24,7 mill. kroner.

8.1.15 Tilskudd til fellesanlegg for grøntsektoren

Landbrukspolitikken må bidra til å opprettholde en desentralisert produksjon og motvirke vertikal integrering. Tilskudd til fellesanlegg er ett av få virkemiddel i jordbruksavtalen mot vertikal integrering. Produsenteide fellesanlegg som lager, pakkerier og terminaler (HUBer) sikrer produsentenes eierskap til produktene lengst mulig ut i verdikjeden. At produsentene gjennom sitt eierskap til anleggene også har avgjørende innflytelse på struktur og lokalisering, bidrar også til å sikre en desentralisert produksjon.

Mange produsenter har i senere år gått sammen om å etablere felles lager og pakkeri – både for å klare investeringer i ny teknologi, og for å utnytte kapasitet effektivt. Ved å gå sammen, kan flere produsenter investere i teknologi for moderne kjøling eller tørking og lagring av ulike grøntprodukter, som igjen har stor betydning for å opprettholde kvalitet på produktene, og for å sikre at en størst mulig del av det produserte volumet når ut til markedet.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg ser en utvikling hvor kjedene og grossistene tar over en stadig større del av verdiskapingen i verdikjeden. På den måten øker de sin makt på bekostning av produsentene. Dette ønsker vi å motvirke ved å bidra til etablering og utvikling av bondeide fellesanlegg.

Dagens fruktlagertilskudd er enkelt å forvalte, har en målrettet innretning og gir god effekt. Ved å innlemme fellesanlegg som håndterer andre kulturer i ordningen, kan man bidra til å sikre produsentenes eierskap i fellesanleggene og legge til rette for videre utvikling av fellesanleggenes sentrale funksjon. Målpris- og noteringspunktet for grøntprodukter er ferdig pakket og levert vare i Oslo, som reflekterer historisk og gjeldende praksis, samt bondens posisjon i verdikjeden.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg mener derfor det må innføres tilsvarende tilskudd som til fellesanlegg for frukt til fellesanlegg for resten av grøntsektoren, herunder bær, som støtter produsenteide lager, pakkerier og terminaler (HUBer).

Det vises til utredning om lager, pakkerier mv. fra 2013 som er et godt grunnlag for et videre arbeid med saken fram mot jordbruksoppgjøret 2024. **Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår at det opprettes en partssammensatt arbeidsgruppe som kommer med forslag om etablering av tilskudd til fellesanlegg for grøntsektoren til jordbruksforhandlingene 2024 med sikte på etablering fra 2025. Se også omtale under kap. 10 om Nord-Norge.**

8.2 Korn og kraftfôr

De internasjonale prisene på matkorn, fôrkorn, soya og oljefrø steg gjennom hele pandemien, og de fortsatte å stige etter krigen utbrøt i Ukraina i fjor vinter. Etter nyttår er kornprisene på verdensmarkedet redusert etter pristoppen i fjor høst. Markedet ser ut til å ha stabilisert seg, men sårbarheten og usikkerheten er fortsatt stor i en urolig verdenssituasjon.

Kornproduksjon er avgjørende for matberedskap og økt sjøforsyning. Kornøkonomien må bedres for å øke norskandelen og sikre kanaliseringspolitikken.

8.2.1 Rom for økt produksjon av norsk korn

For korn- og proteinråvarer er det rom for å øke norsk produksjon. Vi importerer i dag både karbohydratråvarer, proteinråvarer og matkorn. Markedet for korn er i stor grad styrt av råvareforbruket til kraftfôr. 80 prosent av norsk korn går til husdyrfôr.

Forbruket av matkorn hos norske møller har de siste årene ligget på ca. 330 000 tonn. Norskandelen ligger på 65 prosent som snitt over flere år. Dette tilsvarer om lag 215 000 tonn. For

sesongen 2022-23 prognoserer imidlertid markedsregulator en norskandel for mathvete på 80 prosent, noe som har sammenheng med de høye avlingene og gode innhøstingsforholdene på Østlandet i fjor høst. Importandelen varierer med avlingsmengde og kvalitet på det norske kornet. For å øke sjølforsyninga er det viktig å få økt norskandel i hvetemelet. En norskandel på 75 prosent i hvetemelet i et normalår bør være en mulig målsetting på kort sikt.

Etter at kraftfôrforbruket økte som følge av pandemien, ble forbruket redusert med 1,7 prosent i sesongen 2021-2022, og markedsregulators prognose for sesongen 2022-2023 viser en ytterligere reduksjon på 2,5 prosent.

Flere utredninger har påpekt behovet for å øke produksjonen av protein i Norge. Den siste var AgriAnalyse som i Rapport 1-2022 påviste muligheter, flaskehals og tiltak i verdikjeden.

Det er markedsmessig rom for å øke produksjonen av både mathvete og hvete til fôr, samt proteinvekster. For bygg og matrug er det imidlertid ikke like stort rom for økt produksjon. Styrket kornøkonomi er det viktigste grepet for å gi økt norsk produksjon av hvete og proteinvekster til mat og fôr.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg mener styrket kornøkonomi er et viktig virkemiddel for økt norskandel av mat- og fôrkorn.

8.2.2 Matkorn og råvarer til kraftfôr

For å øke beredskapen og sjølforsyningsgraden er det ønskelig å stimulere ekstra til mathveteproduksjon. For å få til dette må prisen på mathvete løftes, og differansen til prisen på fôrkorn må økes, jf. kap. 6..2 Målpris korn.

I markedsregulators priskurver ønsker man å stimulere til at ikke alt kornet leveres på høsten. Det gis derfor en viss prisstimulans til lagring. I forhold til målpris ligger priskurven lavere på høsten og noe høyere på vinteren.

I fjorårets forhandlinger ble målpris på oljefrø suspendert på grunn av høye internasjonale priser. I prinsippet kan den gjeninnføres ved reduserte verdensmarkedspriser. Uten målpris styrer fôrverdien i proteinvekstene prisutviklingen i forhold til de tunge volumproduktene i kraftfôret. Referanseprisen på oljefrø ble satt til 7,38 kr/kg for oljefrø med 8 prosent vanninnhold i jordbruksavtalen for 2022-2023. Referanseprisen trer i kraft dersom importpris faller under denne fratrukket prisnedskrivningstilskudd og tillagt omsetningskostnader (4,282 kr/kg). Videre ble referanseprisen for soyamel med 46 prosent proteininnhold satt til 4,79 kr/kg. **Norges Bondelags forhandlingsutvalg legger til grunn at referanseprisen på soyamel og oljefrø til kraftfôr fortsatt skal følge samme utvikling som prisen på korn til kraftfôr.**

Handelsgjødsel er en tung kostnadspost i kornproduksjonen. Det vises til kapittel 5.9.1 og omtale av forventning i utvikling av gjødselpriser til kommende sesong. En markant prisreduksjon på gjødsel vil ha stor innvirkning på økonomien i dyrking av korn. **Norges Bondelags forhandlingsutvalg legger til grunn at en vesentlig del av inntektsutviklingen i kornproduksjonen kommende år vil skje gjennom reduserte gjødselpriser.**

8.2.3 Prisnedskrivning

For å opprettholde hovedtrekkene i produksjonsfordelingen i landbruket, og å oppnå rasjonell kornhåndtering og kornstrøm, skal så mye som mulig av kornet produsert i Norge kanaliseres gjennom markedsordningen. For å oppnå dette, og for at det skal være mulig for myndighetene å regulere prisnivået på korn til kraftfôr og matmelproduksjonen, skrives kornprisen ned med et avtalefestet prisnedskrivningstilskudd til kornhandler som kjøper korn fra produsent. Alternativet

hadde vært at kornet ble brukt til kraftfôr (hjemmemaling) i kornområdene, og husdyrproduksjonen ville flyttet fra distriktene til kornområdene på Østlandet og i Trøndelag. Figuren nedenfor illustrerer hvordan prisnedskrivningen virker.

Figur 12 Prisnedskrivning - hvordan virker det?

Prisnedskrivning for korn er i dag 1,401 kr/kg. For oljefrø, erter og økologisk korn er det vesentlig høyere satser. Prisnedskrivningen legger til rette for bruk av norsk korn i konkurranse med importerte kornråvarer og bearbejda kornprodukter. Den er et viktig virkemiddel for å sikre lønnsomhet i husdyrproduksjonen i hele landet. I 2023 er det budsjettet med 2,1 mrd. kroner til prisnedskrivning av korn, inkl. midlertidig ordning av importert karbohydrater.

I fjorårets jordbruksoppgjør var partene enige om at det i en situasjon med unormalt høye priser på korn og kraftfôrråvarer internasjonalt er behov for å gjøre midlertidige endringer i markedsordningen for korn. Partene så ikke for seg at kornprisen i Norge, etter prisnedskrivning, skulle være lavere enn priser for importert korn levert til Norge. Resonnementet var at dersom norsk engrospris på korn ville ligge lavere enn importert pris, ville kornbransjen ønske å sikre seg «billig» norsk korn, og dermed løfte prisen utover målpris. Det ble også forventet at internasjonale priser over tid vil finne et nytt normalnivå som var lavere enn i fjor vår, og lavere enn norsk kornpris. Det ble derfor iverksatt midlertidige tiltak i fjorårets avtale. Partene var enige om en løsning der matkorntilskuddet ble tatt bort, prisnedskrivningstilskuddet for norsk korn ble opprettholdt med økte satser, samt det ble etablert en midlertidig ordning med prisnedskrivning også av importert karbohydratråvare. Løsningen skulle sikre at råvarekostnadene for karbohydratråvare til kraftfôr ikke skulle endres som følge av endrede målpriser på korn, eller ustabile priser på karbohydratråvarer internasjonalt. Endringen skulle heller ikke medføre at importert proteinråvare blir mer attraktiv som energiråvare i kraftfôr. Løsningen er fleksibel ved at prisnedskrivningen for importert vare går mot null og erstattes av en tollsats innenfor de auksjonerte tollkvotene dersom internasjonale priser faller. Prisnedskrivningssatsen øker med økende verdensmarkedspris.

I etterkant av fjorårets jordbruksoppgjør er verdensmarkedsprisene for karbohydratråvarer til kraftfôr redusert. Per mars 2023 opplyser Landbruksdirektoratet at CIF importpris på bygg er 3,20 kr/kg, mens tilskudd for import av bygg er redusert fra 1,05 kr/kg fra 1. juli 2022 til 0,44 kr/kg fra 1. mars 2023. Dette gir en pris på importert bygg på 2,76 kr/kg. I uke 13 noteres norsk bygg til 4,12 kr/kg (basispris) av markedsregulator. Trekker en fra prisnedskrivningen får en 2,72 kr/kg.

Beregninger av effekten av prisnedskrivningen for importerte råvarer til kraftfôr, gitt satsene gjeldende fra mars 2023 og gitt importvolumene en la til grunn i fjorårets forhandlinger, viser at gjennomsnittlig sats blir 1,09 kr/kg. I fjorårets forhandlinger la en til grunn en gjennomsnittlig sats på 81,5 øre/kg. Dette viser at det fortsatt er behov for ordningen. Internasjonale priser varierer for ulike råvarer til kraftfôr.

8.2.4 Matkorntilskudd

Ifølge Landbruksdirektoratet³ gikk internasjonale mathvetepriser ned i februar og starten av mars. Landbruksdirektoratet oppgir at målt i norske kroner falt europeisk hvetepris fra kr 3,23/kg i starten av februar til kr 3,06 andre uke i mars, det laveste nivået siden krigen i Ukraina startet. En svært svak norsk krone fører til at prisen for import til Norge blir høyere enn utviklingen på verdensmarkedet tilsier. Per 10. mars koster importert europeisk hvete 57 øre mindre enn norsk mathvete, men dette er ikke inkludert fraktkostnader. Internasjonale priser er omregnet til NOK med valutakurser fra Norges Bank den aktuelle uka. Kornprisene er eksportpriser fra International Grains Council. Prisene er Free On Board (FOB), dvs. uten fraktkostnader for skiping til Norge. Europeisk hvete er gjennomsnitt av priser for tysk B-hvete og fransk Grade 1. Norsk mathvete er noteringspris for uka fra markedsregulator Felleskjøpet Agri, justert for håndteringskostnader, prisnedskrivningstilskudd og matkorntilskudd (matkorntilskudd midlertidig stanset i sesong 2022–2023).

I en periode der det globale markedet for matkorn er i sterk ubalanse er det viktig at vi klarer å produsere så mye som mulig av vårt eget matkorn. Krigen i Ukraina forsterker bildet som ble skapt under pandemien. Det er ikke lenger en selvfølge at Norge til enhver tid kan importere matkornet vi trenger til en billig penge.

Over tid har andelen import økt. Beregnet andel av forbruket av matkorn fra RÅK-produkter har økt fra 23 prosent til 30 prosent i perioden 2010-2020, dette tilsvarer et volum på 141 000 tonn i 2020. Tall fra Landbruksdirektoratets Markedsrapport for 2022⁴ viser imidlertid at importen av viktige RÅK varer er redusert i 2022 sammenlignet med 2021. Eksempelvis er «brødvarer» redusert med 6 prosent og «frokostblandinger, müsli og andre kornprodukter» er redusert med 10 prosent i 2022.

For avtaleåret 2022-2023 ble matkorntilskuddet satt til null fra 1. juli 2022, som følge av høye verdensmarkedspriser på hvete. Importutviklingen for RÅK viser at norske kornprodukter styrket sin konkurransekraft i 2022. Verdensmarkedsprisene er imidlertid redusert i 2023, slik at konkurransekraften for norsk korn og mel er svekket siden i fjor vår. Felleskjøpet Agri viser i sitt innspill til jordbruksoppjøret 2023 til at internasjonal hvetepris har falt med om lag 1 kr/kg fra prisnivået en så for seg før og under jordbruksoppjøret i 2022. Felleskjøpet Agri presiserer derfor at en økning av målprisen for mathvete må kompenseres med prisnedskrivning eller matkorntilskudd, for å unngå at konkurransekraften og avsetningsmulighetene for norsk korn svekkes ytterligere. Felleskjøpet Agri viser også til den betydelige importen av brød og bakevarer.

³Kilde: [Internasjonale priser - Landbruksdirektoratet](#)

⁴Rapport nr. 6/2023 av 9. mars 2023

Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår derfor at Matkorntilskuddet økes fra null til 5 øre/kg fra 1. juli 2023.

8.2.5 Økt arealtilskudd

Det er i år i lite rom for økte målpriser på korn. Arealtilskuddet må da i sterkere grad brukes til å løfte lønnsomheten i kornproduksjon. Arealtilskudd må brukes til å oppnå politiske mål om styrking av små og mellomstore bruk og økt bruk av mer marginale kornområder. Målet om økt sjølforsyning krever videre en prioritering av hvetedyrking og proteinvekster i de områder hvor det ligger til rette for dette. Arealtilskuddene bør også brukes for å stimulere målet om økt sjølforsyning.

Soner og trappetrinn

Korndyrkere i sone 2-3 og sone 4-7 har lavere gjennomsnittsavlinger og mindre mulighet for å dyrke hvete. For å styrke lønnsomheten med å produsere korn utenom de mest sentrale områdene og bidra til å opprettholde kornarealer i distriktene, foreslår Norges Bondelags forhandlingsutvalg at tilskuddet differensieres innenfor sonene slik at det gis mindre i sone 1.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg krever at arealtilskuddet økes med 10 kr/daa mer i sone 2 og 3 enn i sone 1 og at tilskuddet økes med 20 kr/daa mer i sone 4-7 enn i sone 1.

Det er lave stordriftsfordeler i kornproduksjonen. Strukturgrep i arealtilskuddet må derfor ha som formål å styrke marginale kornområder fordi det i disse områdene er mer krevende å drive små areal.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår at det i kornproduksjonen gis en høyere sats for de første 0-500 dekar, og foreslår 30 kr/dekar ekstra i dette intervallet. Trappetrinnet innføres i alle soner. Totalt tilføres arealtilskudd korn 94,5 mill. kroner for 2024.

8.2.6 Fraktordningene for korn og kraftfôr

8.2.6.1 Mellomfrakt

Tilskuddet gis for frakt av korn fra overskuddsområdet til produksjonsanlegg i underskuddsområdet. Mellomfrakt er helt avgjørende for å sikre at kraftfôrråvarer har lik pris i hele landet.

Tilskuddssatsen på mellomfrakt skal dekke transittkostnader i havn og kostnader til båtfrakt. I jordbruksoppgjøret 2022 ble det gjort oppjustering av satser for frakt av korn. Bevilgningen ble økt fra 82 mill. kroner til 90 mill. kroner i fjorårets oppgjør, men det viser seg at dette ikke er tilstrekkelig til å dekke økte kostnader. Det er lagt til grunn at en transittkostnad på 52,50 kr/tonn og at «resten» av tilskuddet skal dekke båt. Transittkostnadene i 2022 var på 85 kr/tonn, ifølge Felleskjøpet Agri. Tidligere har kostnader til båtfrakt vært regnet som relativt stabile, men i løpet av 2022 har shippingkostnader og bunkerstillegg økt betraktelig.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg krever at bevilgningen økes med 25 mill. kroner og at satsene økes.

8.2.6.2 Stedsfrakt

Dette er et fraktilskudd til husdyrprodusenter som kompensasjon for transport av kraftfôr. Ordningen operer med definerte basissteder. Rundt hvert basissted er det en nullsone med fastsatt egenfrakt der det ikke utbetales fraktilskudd mens det gis fraktilskudd når fraktsats fra nærmeste

basissted overstiger den fastsatte egenfrakten. Frakttilskuddet i den enkelte kommune fastsettes på grunnlag av beregninger på kostnadene for frakt med bulkbil fra nærmeste basissted til sentrum av kommune der produsenten har sin husdyrproduksjon.

Det har vært en kostnadsutvikling på kraftfôr i bulk i 2022. Sammenligner en 2021 mot 2022 (t.om. november) har kostnadene økt med 12,87 prosent, i hovedsak knyttet til økte dieselkostnader og økte kostnader til bompenger.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg ber om at fraktsatsene oppdateres i tråd med kostnadsutviklingen og økes med 15 mill. kroner.

8.2.6.3 Innføring av tilskudd for korn direkte til bonden for å kompensere for innfrakt

Det er behov for å styrke økonomien for kornbrukere som ikke ligger i nærheten av kystanlegg og kraftfôrlegg. Korndyrkere i slike områder beregnes stedskorrigerings i kornoppkjøret, som i prinsippet innebærer at de får en lavere kornpris enn kornprodusenter nær kystanleggene og nært produksjonsanlegg for kraftfôr.

Vi viser til Landbruksdirektoratets Rapport nr. 14/2012: «Gjennomgang av fraktordningen» av 16. mars 2012. Det framgår av rapportens kap. 7.1.1 at arbeidsgruppens representanter fra staten ønsket å avvikle sonefraktordningen, mens representantene fra Norske Felleskjøp, Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag ønsket å videreføre ordningen. Videre var vurderingen blant annet at: «*Fjerning av tilskuddet kan medføre noe mer variasjon i produsentprisene for korn på Østlandet*». Utviklingen etter at sonefrakttilskuddet ble avvirket i 2013 viser, som forventet, at korn som produseres i innlandet, men som ikke forbrukes der, har fått økt kostnad for kjøper. Dette har medført et stedstrekk som belastes kornprodusent, noe som igjen medfører redusert lønnsomhet for kornprodusentene i innlandet som ikke befinner seg i umiddelbar nærhet av et kraftfôrlegg. Redusert lønnsomhet ved å produsere korn utenom de mest sentrale områdene er uheldig med tanke på å opprettholde kornarealer i mer marginale områder. For å bidra til økt sjølforsyning er det viktig å ta vare på kornproduksjonen også i disse områdene.

Utfordringene kan løses ved at det innføres et tilskudd for korn direkte til bonden, slik at en kan ta hensyn til kornprodusentens lokalisering sett i forhold til kystanleggene. Alternativt kan en øke arealtilskuddet, men dette vil være mindre målrettet for å nå de kornprodusentene som har høy stedskorrigerings. Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår at en partssammensatt arbeidsgruppe går gjennom problemstillingen knyttet til ekstra fraktkostnader for distriktbonden og kommer med forslag til løsninger i forkant av forhandlingene 2024, slik at avbøtende tiltak kan innføres fra 1. juli 2024.

For kornprodusentene innebærer stedskorrigerings, på grunn av fraktkostnader, det samme som et negativt distriktstilskudd. Stedskorrigeringsen rammer kornprodusentene i distriktene hardt. Økte fraktkostnader har forsterket dette bildet. Eksempelvis varierer stedskorrigeringsen ved Felleskjøpets anlegg i uke 10-2023 med mellom 7 og 18 øre/kg. Forhandlingsutvalget ønsker at denne kostnadsulempen for distriktbonden kompenseres. Beregninger foretatt av Landbruksdirektoratet viser at stedskorrigeringsen utgjorde 39,6 mill. kroner for sesongen 2022-2023, mens den for sesongen 2021-22 utgjorde 28,4 mill. kroner. **Gjennomsnittet for de siste 5 kornsesongene viser at stedskorrigeringsen utgjør 29,3 mill. kroner årlig.**

Norges Bondelags forhandlingsutvalg ber om at det nedsettes en partssammensatt gruppe som får i oppdrag å utrede om en kan innføre et tilskudd direkte til bonden for utlikning av fraktulempen eller andre avbøtende tiltak, med sikte på innføring fra 1. juli 2024.

8.2.7 Forsyningssikkerhet og beredskap

I en urolig verden preget av krig og usikkerhet, er det viktigere enn noen gang å styrke forsyningssikkerhet og beredskap. Det er den løpende matproduksjon over hele landet som er grunnlaget for godberedskap og matsikkerhet. Derfor må også norsk kornproduksjon være så høy som mulig. Kornproduksjonen er svært avhengig av vær og klima. Derfor er en satsning på gode tørke- og lagringsmuligheter viktig både hos produsenten og på regionale kornmottak. Gårdsanlegg bistår med å redusere presset på mottaksanlegg og fungerer som en god buffer i perioder med store leveranser.

Stortinget vedtok i statsbudsjettet for 2023 (Blå bok side 42) en bevilgning på 20 mill. kroner i 2023 til etablering av en nasjonal beredskapsordning for korn. Landbruksdirektoratet utredet utformingen av ordningen i vinter (Rapport nr. 17 - 20. februar 2023). Beredskapslager av mat og matvarer er avgjørende viktig for landets beredskap og sikkerhet. Regjeringen har satt ned *Totalberedskapskommisjonen* som skal se på den totale beredskapen. Vi forventer at kommisjonen tar for seg matsikkerhet og matberedskap i sin rapport. Beredskapslagring av korn er et samfunnsansvar og kan derfor ikke havne på bondens regning.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg forutsetter at det etableres en ordning for beredskapslagring av matkorn i 2023 og forventer en styrking av ordningen i 2024. På sikt bør lageret bestå av norsk korn og være en integrert del av verdikjeden. Vi forventer videre at det legges til rette for tilstrekkelig langsiktighet og forutsigbarhet i ordningen.

9 VELFERDSORDNINGENE

Velferdsordningene må utvikles og styrkes vesentlig. Det trengs for å gi den aktive bonden et sikkerhetsnett og muligheten for fritid og et moderne familieliv. Mange unge vil gjerne ta over gården og satse på matproduksjon som framtidig yrke og næringsvei, men er usikre på om det moderne gårdslivet er mulig å kombinere med familieliv, små barn, hobbyer, interesser og et sosialt liv. Avløserordningen og tilgang på kompetent arbeidskraft er helt nødvendig, både for bondevelferd og dyrevelferd. Det må være mulig også for bønder å ta seg fri og hvile, og bonden må være trygg på at hvis man blir sjuk er det mulig å få tak i kompetente folk som kan ta over drifta og stelle dyra. Ordningene som gjelder for svangerskap, fødsel, adopsjon og omsorgsovertaking av barn, er avgjørende for muligheten til å kunne arbeide som bonde i disse livsfasene. De spiller dermed en svært viktig rolle for at kvinner kan være bønder, og generelt for å sikre rekrutteringa til yrket.

Gode velferdsordninger som er godt tilpassa yrkesutøverne og deres ulike behov, er helt nødvendige for å gjøre det attraktivt både å bli bonde, og å ha sin arbeidsplass i landbruket over tid.

Psykisk helse i landbruket henger sammen med husholdningas totale inntekt, gjeld, tilfredshet med arbeidsmiljø/-forhold, tilfredshet med sosialt og faglig nettverk og mulighet for ferie og fritid. Landbruket har gjennomgått store endringer i løpet av de siste tiåra, og blant annet Norsk Landbruksrådgiving (NLR) har dokumentert at norske bønders psykiske helse er blitt dårligere i denne perioden. Bøndene rapporterte i 2012 at de opplevde høyere arbeidsmengde, var hyppigere bekymra for den økonomiske situasjonen, og oftere var bekymra for avlingssvikt grunna været/klimaendringer, enn bønder i 1982. Årsaken til at bøndene rapporterer dårligere psykisk helse de seinere åra er vurdert å være nettopp høyere arbeidsmengde, økende arbeidspress og større bekymring for økonomien på gården. Samla viser forskning at høy arbeidsmengde, både på og utenfor gården, kombinert med lav gårdsinntekt predikerer dårlig psykisk helse (se rapport nr. 1/2020 NLR Innlandet, Ruralis, St. Olavs hospital: *Forprosjekt psykisk helse i landbruket, forebygging og beredskap*).

God bondevelferd er viktig for bonden på samme måte som god dyrevelferd er viktig for dyra. Velferden for bonde og dyr henger sammen, og det ser ut til at både dyr og mennesker vinner på hverandres velferd og trivsel. Forskning fra Tine viser at det er en sammenheng mellom dyrevelferd målt gjennom Dyrevelferdsindikatoren og bondens jobbtrivsel og stressnivå. Forskingen tyder på at jo høyere jobbtrivsel og lavere opplevd stress, jo bedre er dyrevelferden. Når bonden har overskudd og trives med jobben gir det også overskudd til å yte ekstra omsorg for dyrene for å bedre dyrevelferden. Og når dyra er friske og trives, gir det godt arbeidsmiljø for bonden.

Tidligpensjonsordningen er viktig for å få til gode og smidige generasjonsskifter og gi den eldre generasjonen et økonomisk tilskudd når jordbruksinntekta faller vekk.

I Hurdalsplattformen er arbeidet med velferdsordninger løfta fram som egne punkt, for alle næringsdrivende og spesielt for landbruket:

- *Utrede og forbedre sosiale ordninger for sjølstendig næringsdrivende.*
- *Vidareutvikle velferdsordningane for jordbruket og leggje fram ein eigen plan om dette.*

Norges Bondelags forhandlingsutvalg ser svært positivt på at regjeringa tilkjennegir tydelige ambisjoner for velferdsordningene i landbruket. I forhandlingene i fjor ble det lagt et grunnlag for

opptrapping, det må partene bygge videre på i år, jf. statens tilbud til jordbruksforhandlingene 2022, kap. 7.10 Velferdsordninger:

«Tilbudet (i 2022, vår anmerkning) er en start på regjeringens arbeid med å forbedre velferdsordningene, og dette arbeidet skal følges opp ved de kommende jordbruksoppgjørene»

For å forbedre velferdsordningene i landbruket krever Norges Bondelags forhandlingsutvalg følgende:

- 1. I årets jordbruksoppgjør må det skje en videre og ytterligere styrking av økonomien i ordningene innenfor det eksisterende regelverket.**
- 2. Det må foretas noen mindre regelverksendringer nå, innenfor avløserordningen ved sjukdom/fødsel mv., og for tidligpensjonsordningen i jordbruket:**
 - Åpne for å gi to avløsertilskudd til ett foretak, uten at det trengs dispensasjon, i tilfeller med «dobbel» og samtidig sjukmelding. (Jordbruksavtalens kap. 9.2).
 - Ved fødsel må partner kunne få avløsertilskudd i to uker i forbindelse med fødsel, sjøl om mor mottar avløsertilskudd i samme periode. Det bør framgå som en generell regel, og ikke bare som en dispensasjonsadgang, slik det er i dag. (Forskriftens § 5).
 - Fjerne aldersgrense på 70 år for å kunne søke om tilskudd til avløsning ved sjukdom mv. Det vil si denne gjøres likt som for produksjonstilskudd.
 - Uføretrygd og arbeidsavklaringspenger som er opptjent i jordbruket må anses som referanseinntekt (i likhet med sjukepenger), som grunnlag for tidligpensjon.
 - Justere proSENTSATS
 - Ved søknad om tobrukerpensjon kan ektefelle ikke ha annen inntekt som overstiger 100 000 kroner. Det beløpet bør heves til 200 000 kroner.
 - Alpakka gis avløsertilskudd og med satser som for sau og ammegeit. Det utmåles etter alpakka eldre enn 12 måneder.
- 3. Det etableres en ordning der bønder som får barn får rett til utbetaling av et engangsbeløp på 50 000 kroner per barn.**
- 4. Det etableres ei partssammensatt arbeidsgruppe som utreder og foreslår ytterligere endringer i regelverket for avløsning ved sjukdom, fødsel mv. Det er ønskelig at NAV bidrar til utredningsarbeidet. Gruppen ferdigstiller arbeidet sitt til jordbruksforhandlingene 2024.**

Tema/problemstillinger til utredning:

- Hvorvidt hensynet til dyrevelferd er tilstrekkelig vektlagt i formålet for ordningen med tilskudd til avløsning ved sjukdom, fødsel mv.
- Gjennomgå avkortingsreglene
 - Fratrekke for lønn/honorar, i hele eller deler av sjukdomsperioden.
 - Fratrekke for sjukepenger, foreldrepenger m.m. opptjent fra lønn eller annen næringsinntekt. Mulighet for kun å beholde fratrekke for den delen av trygdeytelsene som stammer fra jordbruksforetaket.
 - Mulighet for å relatere graderinga av dagsatsen til sjukmeldingsproSENTEN/hvor mye foreldrepermisjon en tar ut kun fra *jordbruksforetaket*.
- Hvorvidt avløsertilskuddet kan forlenges ved sjukdomsperiode utover 365 dager.

- Se på det forhold at bønder som blir permittert fra arbeid utenfor gården ikke får utbetalt/får avkorta dagpenger fra NAV som følge av arbeid på gården. I dag skjer avkortinga av dagpengene på grunnlag *av arbeidstimene på gården*, ikke inntekt. Man kan i prinsippet miste retten til dagpenger fra arbeidsforholdet sjøl om næringsinntekta fra gården er 0 kroner eller veldig lav. Typisk eksempel er sauebonde med mange arbeidstimer i visse perioder av året, men lite inntekt.
- Vurdere mulighet for å gi tilskudd til avløsning ved sjukdom også når ektefelle/samboer, eller person med næringsinntekt fra foretaket er avløser.
- Oppdatere tilskuddsgrunnlaget og beregningsfaktorene i jordbruksavtalens tabeller 9.1 og 9.2, satser og inndeling
- Vurdere og foreslå hvordan en kan utvikle samarbeidet mellom landbruksforvaltninga og NAV, med tanke på å styrke kompetansen i saksbehandlninga for saker som involverer både NAV, trygderegler og reglene for avløsning ved sjukdom og fødsel mv.

9.1 Ordninger ved sjukdom, fødsel mv.

9.1.1 Tilskudd til avløsning ved sjukdom og fødsel mv.

Formålet med ordningen er å medvirke til å dekke kostnadene til avløsning i jordbruket ved sjukdom, dødsfall, svangerskap og fødsel. Den er viktig for rekruttering generelt, og spesielt for å bidra til at kvinner velger landbruk. Ordningen er særlig viktig ved langvarig sjukdom for å unngå store økonomiske tap.

Det er et underforbruk for 2022 som kan skyldes at det stadig blir flere deltidsbønder som dermed får høyere fradrag for inntekter ved beregningen av tilskuddet. Det kom også inn noen færre søknader enn prognosert.

For 2023 er ramma satt betraktelig høyere (168 mill. kroner) enn forbruket i 2022 (123 mill. kroner) fordi den maksimale dagsatsen har økt, samtidig som adgangen til tilskudd til avløsning på grunn av sjuke barn er utvida.

Maksimal dagsats er i dag 2 100 kroner. Norske Landbrukstenester har beregnet kostnaden til avløsning til 2 155 kroner per dag, forutsatt ikke noe mer enn ordinær tariff-festa minstelønn for avløser. Det er heller ikke medregna helgetillegg, overtid mm.

Det er aldersgrense på 70 år for å søke om tilskudd. Den bør fjernes, blant annet ut fra hensynet til dyrevelferd. Det er ikke lenger ei slik grense for å ha rett på produksjonstilskudd eller avløsning til ferie og fritid. Det er dispensasjonsadgang i dag, men vi erfarer at det gis lite informasjon om dette fra kommunenes side. Med tanke på dyrevelferden er det viktig at husdyrbrukere har samme mulighet til å finansiere avløsning ved sjukdom, også om de er over 70 år.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg krever at satsen økes med 500 kr/dag til 2 600 kr/dag. Dette tilsvarer en bevilgning på 197,5 mill. kroner til ordningen. Det er 29,5 mill. kroner mer enn forbruksprognosen på 168 mill. kroner.

Det åpnes for å gi to avløsertilskudd til et foretak uten at det trengs dispensasjon, i tilfeller med «dobbel» og samtidig sjukemelding (Jordbruksavtalens kap. 9.2).

Partner skal kunne få avløsertilskudd i to uker i forbindelse med fødsel, sjøl om mor mottar avløsertilskudd i samme periode. Det bør framgå som en generell regel, og ikke bare som en dispensasjonsadgang, slik det er i dag (forskriftens § 5).

Aldersgrensa på maks 70 år for å søke om dette tilskuddet fjernes.

9.1.2 Ekstra utbetaling ved familieførøkelse

Norges Bondelag mottar klare signaler fra lokallag og medlemmer som underbygger at mange unge bønder vegrer seg for å få barn og sette seg i en situasjon der de får omsorgsansvar i tillegg til gårdsdrifta. Våre forslag og krav til forbedringer i de eksisterende velferdsordningene er mye motivert ut fra ønsket om å treffe behovet til nettopp disse bøndene. Samtidig mener vi det trengs egne tiltak i tillegg, som målrettes mot denne gruppa av bønder, dvs. som er i en etableringsfase i familielivet i tillegg til gårdsdrifta.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg ønsker derfor ei særskilt satsing mot bønder som står overfor valget om å få (flere) barn eller ikke. Vi ønsker å legge bedre til rette for at bønder kan gjøre det valget uten at hensynet til arbeidssituasjonen og økonomien skal sette for store begrensinger for muligheten deres til å påta seg foreldreansvar.

Det etableres en ordning der bønder som føder/adopterer barn eller tar over omsorg for barn, får rett til utbetaling av et engangsbeløp på 50 000 kroner per barn.

Tilskuddsmottaker er tilsvarende som definert i Forskrift om tilskot til avløsning ved sjukdom og fødsel mv. [§ 5. Tilskot ved svangerskap, fødsel, adopsjon og omsorgsovertaking av barn](#). Det settes av 30 mill. kroner til denne tilskuddsordningen i 2024.

9.2 Sjukepengeordningen

Gjennom en kollektiv modell sikres jordbrukere 100 prosent av sjukepengegrunnlaget etter 16 dager i den offentlige sjukepengeordningen. Ordningen gjelder alle jord- og skogbrukere som oppfyller minstekravet til næringsinntekt. Prognose for 2023 er på 37,4 mill. kroner, noe som er litt over budsjett (36,9 mill. kroner).

Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår å sette av 38,1 mill. kroner til ordningen i 2024, i tråd med forbruksprognosen.

9.3 Avløsning ved ferie og fritid

Avløsning til ferie og fritid er spesielt viktig for rekruttering til næringa. Ferie og fritid har stor betydning med tanke på likestilling til andre grupper i samfunnet, og er sjukdomsforebyggende. En god ordning for ferie og fritid kan gi større bruk av avløsere, noe som igjen vil kunne gi mulighet til å sysselsette flere personer i kommunene. Dette vil kunne utgjøre en reserve ved akutte behov, ved livskrise og sjukdom i bondefamiliene.

Slik rammene er for ordningen i dag dekker den ca. 336 timer, eller i underkant av 45 dager (å 7,5 timer) gitt minstetariff, (per 2022) inkludert påslag: 287,3 kroner. Ut fra et mål om noe jamnlig helgefri samt mulighet for noen feriedager i tillegg, er dette langt fra tilstrekkelig.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg krever derfor et videre løft i finansieringa av avløsning for ferie og fritid. Dette må dekke de reelle kostnadene for avløsning i et betydelig høyere omfang enn tilfellet er i dag.

- Norges Bondelags forhandlingsutvalg krever en økning i satsene på 7,5 prosent.
- Taket for tilskuddet heves med 53 420 kroner per foretak til 150 000 kroner per foretak.

Endringene tilsvarer en bevilgning på 1,685 mrd. kroner. Det er 363 mill. kroner mer enn forbruksprognosen på 1,322 mrd. kroner.

Forhandlingsutvalget har over flere år fått meldinger om at innretningen på tilskuddsgrunnlaget for avløsning i tabell 9.1/9.2 bør justeres. Utvikling av driftsformer i eksisterende produksjoner og oppstart av nye fanges ikke godt nok opp innenfor dagens satser og satsinndeling.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår at den partssammensatte arbeidsgruppa, jf. pkt. 4 i kapittel-innledningen, foretar en helhetlig gjennomgang av tilskuddsgrunnlaget for avløsning.

9.4 Landbruksvikar

Landbruksvikarordningen gir en trygghet til hver enkelt bonde for at han eller hun har tilgang på kompetent vikar når sjukdom og ulykker inntreffer. Målsettingen med ordningen er at den skal bidra til delfinansiering av i alt 240 årsverk i landbruksvikarstillinger. Tilskuddssatsen per årsverk økte fra 2022 til 2023 med 10 500 kroner til 294 400 kroner.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg mener en god landbruksvikarordning med riktig kompetanse er viktig for bonden og skaper trygghet i hverdagen. For å styrke ordningen videre og gi et bidrag til at landbruket kan sikres kompetent og stabil arbeidskraft, økes posten i år med 15 600 kroner til 210 000 kroner. Dette tilsvarer en bevilgning på 74,4 mill. kroner til ordningen. Det er 3,7 mill. kroner mer enn forbruksprognosen på 70,7 mill. kroner.

9.5 Tidligpensjon

Tidligpensjonsordningen (TPO) skal stimulere til tidligere generasjonsskifter og dermed bidra til rekruttering. I januar 2023 ble det utbetalt tidligpensjon til 613 personer. Dette er litt færre enn i januar 2022, da det ble utbetalt til 638 personer. Satsene er uendret i 2023. Satsene ble sist oppjustert for 2021, da med 5,2 prosent. Det var første oppjustering siden ordningen ble etablert i 1999. Dette satsnivået er videreført for 2022 og 2023. Økningen i det generelle kostnadsnivået i samfunnet tilsier at satsene bør økes noe for at ordningen skal framstå tilstrekkelig attraktiv for brukergruppa.

De fleste faller utenfor ordningen fordi de har for høy annen inntekt,

- Enbruker kan en ha maks 33 prosent i annen inntekt.
- Tobruker kan en ha maks 50 prosent i annen inntekt (for ektefeller /samboere samla).

70 prosent av dagens bønder har i tillegg til inntekt fra jord- og skogbruk, annen inntekt. Dette vil for mange være helt nødvendig økonomisk sett, da inntektsgrunnlaget på gården er for lavt, men det fører til at du fort faller utenfor regelen om tobrukerpensjon. Dersom prosenten økes, får flere bønder glede av regelen. Søker man om tobrukerpensjon kan ektefelle dessuten ikke ha annen inntekt som overstiger 100 000 kroner. Dette beløpet bør heves.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår å øke satsene med 10 prosent, fra 105 200 kroner til 115 720 kroner for enbrukerpensjon, og fra 168 320 kroner til 185 150 kroner for tobrukerpensjon. Dette tilsvarer en bevilgning på 66,5 mill. kroner til ordningen. Det er 6,5 mill. kroner mer enn forbruksprognosen på 60 mill. kroner

- For enbruker må minst 50 prosent av samla inntekt i referanseperioden være referanseinntekt (maks 50 prosent i annen inntekt).
- For tobruker må minst 33 prosent av ektefellenes/samboernes samla inntekt i referanseperioden må være referanseinntekt (maks 67 prosent i annen inntekt).

Inntektsgrense for ektefelle ved tobrukerpensjon heves til 200 000 kroner.

9.5.1 Endring i forskriften - om retten til tidligpensjon

Problemstillingen gjelder tilfeller der man blir ufør i referanseperioden. Uføretrygd anses ikke som referanseinntekt, men «annen inntekt». Uføretrygden kan i seg sjøl medføre at en ikke klarer å få nok referanseinntekt (dvs. minst 90 000 kroner i gjennomsnittlig referanseinntekt/år) og kan også medføre at man får for høy «annen inntekt».

Der man oppfyller minimum referanseinntekt på 90 000 kroner i referanseperioden (for eksempel bare er delvis ufør), men uføretrygden gjør at man overstiger 50 prosent- eller 67 prosentgrensen, er det ingen hjemmel for dispensasjon for enbruker, ifølge Landbruksdirektoratet. Det er innført en dispensasjonsadgang for tobrukere, men ikke inntatt en tilsvarende dispensasjonsadgang for enbruker.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg krever at uføretrygd og arbeidsavklaringspenger må anses som referanseinntekt, og derav telle med som grunnlag for tidligpensjon. En forutsetning, i likhet med sjukepenge, er at det må være snakk om uføretrygd opptjent i jordbruket.

9.6 Velferd, økninger i satser og tilskudd oppsummert

Avløsning ved sjukdom m.m.

Dagens sats på 2 100 kr/dag økes med 500 kroner til 2 600 kr/dag. Dette gir et økt bevilgningsbehov på 29,5 mill. kroner utover Landbruksdirektoratets prognose.

Rekrutteringstilskudd

50 000 kroner x fødsler/adopsjoner/omsorgsovertakinger i landbruket = 30 mill. kroner (det fødes ca. 60 000 barn i Norge årlig. Gitt at 1 prosent av dette er barn født av jordbrukere, kan det anslagsvis være snakk om 600 stk.).

Sjukepengeordningen

38,1 mill. kroner til ordningen i 2024, i tråd med forbruksprognosen.

Avløsning ved ferie og fritid

- Økning i satsene på 7,5 prosent.

- Maksimalt tilskudd heves med 53 420 kroner per foretak til 150 000 kroner per foretak. Dette gir et økt bevilgningsbehov på 363 mill. kroner utover Landbruksdirektoratets prognose.

Landbruksvikar

Tilskuddet foreslås økt med 15 600 kroner til 210 000 kroner per årsverk (240 årsverk). Dette gir et økt bevilgningsbehov på 3,7 mill. kroner utover Landbruksdirektoratets prognose.

Tidligpensjon

Satsene økes med 10 prosent, fra 105 200 kroner til 115 720 kroner for enbrukerpensjon, og fra 168 320 kroner til 185 150 kroner for tobrukerpensjon. Dette gir et økt bevilgningsbehov på 6,5 mill. kroner utover Landbruksdirektoratets prognose.

Div. mindre justeringer i regelverket

Det settes av 3 mill. kroner til foreslåtte justeringer i regelverket avløserordningen ved sykdom/fødsel mv., og for tidligpensjonsordningen.

Landbruksdirektoratets samla prognose for velferdsordningene 2024: 1 658 948 000 kroner. Økt bevilgningsbehov ved Norges Bondelags krav (dvs. utover Landbruksdirektoratets prognoser):

Tabell 26 Økt bevilgningsbehov for velferdsordningene

	Avløsning ved sykdom:	29,5 mill. kr
+	Rekrutteringstilskudd (nytt):	30,0 mill. kr
+	Sjukepengeordningen:	0 mill. kr
+	Avløsning ved ferie og fritid:	363,6 mill. kr
+	Landbruksvikar:	3,7 mill. kr
+	Tidligpensjon:	6,5 mill. kr
+	Mindre regeljusteringer	3,0 mill. kr
=	SUM	436,3 mill. kr

9.7 HMS-kampanje: Trygg bonde

I 2022 døde seks bønder på arbeid i landbruket. En fersk rapport fra Stiftelsen Norsk Mat, Ruralis, NLR HMS og Nasjonalt fagkompetansesenter for landbruks helse viser at i tillegg ble 240 bønder alvorlig skadd i arbeidsulykker i landbruket i 2022. Antall branner hvor dyr døde og antall dyretragedier hvor psykisk sykdom kan være en årsak økte også fra tidligere år.

I perioden 2012 - 2014 gjennomførte landbruket HMS-kampanjen «Trygghet og helse i landbruket». I denne perioden gikk antall landbruksulykker ned. Til sammen ble det gjennomført 700 HMS-arrangementer rundt i landet i regi av Bondelagets lokallag og andre aktører. Det har også vært gjennomført en kampanje som fokuserte på unge bønders psykiske helse i 2019, blant annet sammen med Mental Helse Ungdom.

Landbruks- og matdepartementet har sammen med organisasjonene i landbruket jobbet for å få på plass en 0-visjon for dødsulykker i landbruket. 0-visjonen er så langt ikke signert, men har liten verdi om den ikke følges opp av konkrete tiltak. Det er nødvendig med et krafttak for å få ned antall dødsulykker og alvorlige ulykker i landbruket. Det er også behov for å fokusere på bondens psykiske helse, som oppleves som dårligere enn tidligere, spesielt blant unge bønder. Disse utfordringene gir landbruket et dårlig omdømme. I tillegg kan det gjøre unge mindre motivert for å gå inn i næringa. Ikke minst er det en utfordring for de bøndene som er i næringa i dag.

Det foreslås å gjennomføre en ny kampanje med fokus på bondens fysiske og psykiske helse. Kampanjen må være en felles innsats for hele landbruket. Aktuelle tiltak vil være HMS-aktivitet i stort på lokalplan og gjennom organisasjonene. Aktiviteter i kampanjen utformes i samarbeid mellom aktører som faglaga, NLR HMS, Stiftelsen Norsk Mat, samvirkeorganisasjonene, forsikringselskap og andre aktuelle.

Jordbruksavtalen bør bidra med finansiering, men også øvrige aktører i landbruket inviteres inn i et spleiselag for mest mulig aktivitet og best mulig samla effekt.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår at det etableres en felles kampanje hvor alle aktører i næringa tar et krafttak for økt trygghet i landbruket. Målet er å redusere antall alvorlige ulykker, branner og dødsfall. I tillegg skal kampanjen sette søkelys på psykisk helse i landbruket og styrke nettverket rundt bonden når han/hun trenger det. Kampanjen forutsetter et spleiselag fra alle aktørene i landbruket. Det settes av 2 mill. kroner årlig i en treårsperiode til kampanjen. Midlene øremerkes via de Nasjonale tilretteleggingsmidlene (kap. 13.3).

9.8 Nasjonalt fagkompetansesenter for landbrukshelse

Nasjonalt fagkompetansesenter for landbrukshelse ble etablert i 2018 etter en enighet i jordbruksavtalen. Partene ble enige om at St. Olavs hospital etter søknad til Landbruksdirektoratet kunne innvilges inntil 2,5 mill. kroner årlig i fire år for etablering av «Nasjonalt Fagkompetansesenter for landbrukshelse». Prosjektet er tilknyttet Arbeidsmedisinsk avdeling ved St. Olavs Hospital i Trondheim. Det har vært avsatt ca. 50 prosent forskerstilling utleid av Rurals ved senteret. Senteret er i 2023 inne i sitt siste år med finansiering via jordbruksavtalen.

Det har via senteret vært gitt bidrag i en rekke forskningsoppdrag om bondens helse. Forskningen har bidratt som grunnlag for politikkutforming, blant annet innen områder som 0-visjon for dødsulykker i landbruket, avhengighet og rus, brann, i tillegg til bondehelse.

Aktuelle oppgaver for senteret i framtida kan være:

- Forbedre registrering av ulykker og skader, og yrkesrelatert sykdom i norsk landbruk.
- Overvåke landbruket med tanke på helseskadelig eksponering, inkludert hvordan teknologisk og organisatoriske endringer kan endre risikobildet for hva som kan forverre helse og arbeidsevne i landbruket.
- Fylle en beredskapsrolle gjennom å ha oversikt over forskning, forskningsbehov og kompetansemiljø som kan mobiliseres til kunnskapsutvikling ved akutte kunnskapsbehov i landbruket når det gjelder landbrukshelse og reduksjon av ulykker.
- Bistå allmenheten, myndigheter og forvaltning med forskningsbasert kunnskap om landbrukshelse, årsakssammenhenger og konsekvenser av uhelse blant bønder.

Om senteret skal etableres som varig senter, vil dette kreve en finansiering i størrelsesorden 5 mill. kroner årlig. Det framstår som naturlig at senteret finansieres via andre kilder, som også forsker på arbeidsmiljørelaterte helsespørsmål. Det er også mulig å søke ordinære forskningsmidler til å forske på bondens helse. **Norges Bondelags forhandlingsutvalg mener at videreføring av Nasjonalt fagkompetansesenter for landbrukshelse bør finansieres utenfor jordbruksavtalen.**

10 SPESEIELLE UTFORDRINGER I NORD-NORGE

Et levedyktig landbruk og rikholdige areal- og naturressurser er et viktig grunnlag for bosettingsstrukturen i nord. Matproduksjonen i landsdelen er avgjørende for verdiskaping, infrastruktur og beredskap. Bærekraftig ressursutnyttelse av arealene i nord, med kaldt klima, kort vekstsesongen og spredt produksjonsareal er viktig i en urolig verden, både sikkerhetsmessig og klimatisk. Landbruket i nord er spesielt sårbart med få kompetansemiljøer, små produsentmiljøer, til dels store avstander mellom bønder, og store gras- og beiteressurser som er gått ut av drift. Transportavstandene er lange, og det er en utfordring å opprettholde sentrale servicetjenester til landbruket. Det gir blant annet utfordringer med hensyn til å sikre rekruttering ved generasjonsskifte, gode produksjons-, kunnskaps- og kompetansemiljøer, innovasjon og utvikling i næringen og regional mat- og forsyningssikkerhet.

Over tid har de nordligste fylkene hatt en høyere avgang både av landbruksforetak og jordbruksareal i drift enn landet totalt. Særlig er utviklingen på grønt (potet, grønnsaker og bær) alarmerende, der Nordland alene har en arealnedgang på over 65 prosent siden 2000. Også for kjøtt går Nord-Norges andel av totalproduksjonen ned. Siden 1998 er antall slaktegris i Troms og Finnmark halvert, mens antall slaktegris for landet har økt med 15 prosent. Denne volumnedgangen påvirker også foredlingsindustrien (slakteri). Samtidig har mesteparten av distribusjonen blitt sentralisert til Østlandet og Trøndelag. I dag har markedsregulator Nortura kun slaktning i Målselv og Karasjok for Troms og Finnmark, og fallende volum kan over tid utfordre mottaksplikten.

Reell matberedskap avhenger av landbruk og foredlingsvirksomhet over hele landet. For å beholde infrastruktur også i nord må volumet i primærproduksjonen opprettholdes, og det må tas grep for å unngå nedgang. Bedre økonomi i primærproduksjonen er en forutsetning for å beholde volum, samtidig som det må vurderes om det i en beredskapssammenheng, for samfunnet i stort også bør innføres tiltak retta mot den landbruksbaserte foredlingsindustrien.

Styrking av økonomien i primærproduksjonen

Lønnsomhet i primærproduksjonen er det viktigste tiltaket for å sikre og utvikle landbruk og verdiskaping i Nord-Norge. Innafor jordbruksavtalen bør de geografisk differensierte tilskuddsordningene brukes for å stimulere produksjonen i landsdelen: Distriktstilskudd, driftstilskudd, arealtilskudd og utmarksbeitetilskuddet.

I dag trekkes det mellom 1 og 1,5 kr/kg fra leveransene til markedsregulators anlegg i Nord-Norge på grunn av høye kostnader. Distriktstilskuddet for kjøtt i Nord-Norge er relatert til produksjonsulemper både hos primærprodusent og i slakteriledet. Det er et effektivt utjevningstiltak som utbetales direkte til bonde.

I tillegg til direkte inntektsgivende virkemidler vil fraktordninger og andre tilsvarende kostnadskompenserende ordninger være avgjørende for å utjevne noen av ulempene store avstander utgjør. Fraktordningene er veldig viktige i denne sammenheng, og må styrkes. Det samme vil gjelde annen infrastruktur rundt landbruket, som er utfordrende å beholde i lite næringsstette områder. Veterinærordningene må oppfinansieres og styrkes. Her kan vi peke på flere ordninger, men i jordbruksforhandlingene er tilskudd til veterinære reiser, og satser for skyssbåt viktig (jr. 14.4.1 Veterinære reiser).

En annen viktig del av infrastrukturen som trengs rundt landbruket er tilgangen på kompetente avløserer. I Nord-Norge er det ofte store avstander mellom brukene avløserne betjener, og mye av arbeidstiden går til kjøring. Det er utfordrende å rekruttere og beholde slik arbeidskraft. Gjennom

en generell styrking av velferdsordningene vil finansieringa bedres, men det løser ikke problemet med å få tilgang på kompetente avløsere når det trengs. Naturbruksskolene er grønne kompetansemiljøer i regionen, og bør ha en viktig rolle for å kunne dekke dette behovet. **Norges Bondelags forhandlingsutvalg ber om at dette følges særskilt opp i områdetiltaket.**

Norges Bondelags forhandlingsutvalg krever at

- **distriktstilskuddet for melk i sonene E, F, G, H, I og J økes med fra 78 øre/l til 1,07 kr/l. Tilskuddet gis for 85 prosent av produksjonen**
- **distriktstilskuddet for kjøtt i sonene 4 og 5 økes med 4 kr/kg**
- **distriktstilskuddet for egg økes med 21 øre/kg i Nord-Norge**
- **driftstilskudd melk i AK-sone 6 og 7 økes med 130 000 kroner. Det er en økning som er 55 000 kr/foretak større enn i de laveste sonene**
- **driftstilskuddet for ammeku i AK-sone 6 og 7 økes med 25 000 kroner for foretak med over 40 ammekyr og med 600 kr/foretak for under 40 ammekyr**
- **Tilskuddet øker ikke i de laveste sonene**
- **tilskudd til veterinære reiser**

Investeringsmidler og føringer for disse

IBU-midlene for de tre nordligste fylkene har ikke blitt brukt opp de siste åra, sjøl om det er egne betingelser for Troms og Finnmark. Behovet for investeringer og omstilling, for eksempel i forbindelse med løsdriftskravet, er betydelig, men høye kostnader, utfordringer med finansiering/pantegrunnlag og den generelle økonomiske situasjonen i næringa gjør at det ikke investeres nok til å opprettholde matproduksjon på dagens nivå. Investeringsstilskudd er avgjørende for å gjøre investeringene lønnsomme gjennom å redusere både kapitalbinding, men også lånebehov i områder med lavt pantegrunnlag. Taket på IBU-tilskudd bør fjernes også i Nordland, som i Troms og Finnmark, og tilskuddsandelen økes til inntil 50 prosent (60 prosent til løsdrift storfe). Det bør åpnes for investeringsmidler også til nye grisehus/svineprodusenter i Nord-Norge så lenge det er rom i markedet. Det innebærer at denne typen søknader for de tre nordligste fylkene kan behandles regionalt og uten «ukuransbehandling» i Innovasjon Norge sentralt.

Rådgiving i investeringsvurderingene og -prosessen kan være nødvendig, og et godt tiltak for både å legge til rette for investeringer og for å sikre at dette blir gode investeringer for bonden.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg krever at taket på IBU-tilskudd fjernes i Nordland, slik som for Troms og Finnmark, og at tilskuddsandelen økes til inntil 50 prosent (60 % til løsdrift storfe) for alle de tre nordligste fylkene.

Handlingsplan for grønt i Nord

Som vist over har grøntproduksjonen i Nord-Norge gått kraftig tilbake, og er på et kritisk lavt nivå med tanke på både produksjonsmiljø og anlegg for lager, pakking og distribusjon. Det jobbes med en handlingsplan for grønt i nord bestilt av Nordnorsk landbruksråd, og Norges Bondelags forhandlingsutvalg mener det må legges til rette for at forslag fra dette arbeidet følges opp. For å styrke grøntproduksjonen i nord må produsentene få tilgang på rådgiving til samme pris som resten av landet. Det trengs en styrking av produsentøkonomien gjennom distriktstilskudd for flere grønnsaker (slik det gis til potet i Nord-Norge). Samtidig viser blant annet en flaskehalsrapport fra Agri Analyse (4-2022) at tilgang på lager, pakking og distribusjonstjenester (og kontrakter) er en betydelig hindring for utvikling. Et tilskudd til felles, produsenteide pakkeri

vil kunne bidra til en logistikk også for grønt og potet i nord. Dette er avgjørende for økt regional sjølforsyning.

Også opplæring og utdanningstilbud er viktig for grøntproduksjonen. NLR har et prosjekt med Grønnsaksskolen i nord, den er et 2-årig tilbud for hele Nord-Norge, og har i dag over 60 deltakere.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg krever at arbeidet med handlingsplan for grønt i Nord følges opp med midler til å gjennomføre de anbefalte tiltakene innenfor områdetiltaket for bærekraftig matproduksjon og verdiskaping i nord.

Videreføre områdetiltaket for bærekraftig matproduksjon og verdiskaping i nord

Målet for denne satsinga er å styrke sårbare produsentmiljøer i Finnmark, Troms og Nordland, motvirke bruksnedgang, øke arealbruken og heve kompetansen til landbruksnæring og verdikjeden for mat, samt utnytte regionale fortrinn og muligheter innen arktisk landbruk. Siden tiltaket administreres av fylkeskommunen, fastsettes det gjennom egen forskrift.

Områdetiltaket har starta opp i år og skal evalueres etter tre år. Det er avsatt 17 mill. kroner i 2023 over jordbruksavtalen. I tillegg bidrar de to fylkeskommunene med fire mill. kroner hver, slik at samla årsbudsjett er 25 mill. kroner.

Tabell 27 Områdetiltak

Finansiering	2023
Jordbruksavtalen	17 mill. kr
Troms og Finnmark fylkeskommune	4 mill. kr
Nordland fylkeskommune	4 mill. kr
Totalt	25 mill. kr

Kostnader	2023
1. Båsfjøs til løsdrift – fellestiltak	5 mill. kr
2. Optimalisering av drift basert på gårdens ressurser	5 mill. kr
3. Utmark	4 mill. kr
4. Matproduksjon som verktøy for økt beredskap og bosetting i nord Landbruk i grenseland – ryggrad i samfunnssikkerheten	4 mill. kr
Forskning og øvrig kunnskapsutvikling – NIBIO.	5 mill. kr
Administrasjon, oppfølging, formidling	2 mill. kr
Sum	25 mill. kr

Ei arbeidsgruppe sammensatt av representanter fra faglaga, Troms og Finnmark fylkeskommune, Nordland fylkeskommune og Sametinget har laget et opplegg for satsinga. Det regionale partnerskapet har på bakgrunn av dette anbefalt fire ulike arbeidspakker/tema. Disse omfatter tema knytta til 1) omlegging fra båsfjøs til løsdriftsfjøs, 2) økonomi og lønnsomhet, 3) økt bruk av utmarksbeite i nord og 4) øke totalberedskapen gjennom økt matproduksjon.

5 mill. kroner er avsatt i 2023 til forskning og øvrig kunnskapsutvikling i regi av NIBIO.

En forskrift for satsinga har vært på høring og ventes fastsatt i løpet av våren 2023. Hele områdetiltaket skal evalueres etter 3 år.

Fra neste år deles Troms og Finnmark fylkeskommune opp til de to tidligere administrative enhetene. Norges Bondelags forhandlingsutvalg forventer at hver av de tre fylkeskommunene bidrar med samme økonomisk tilskudd til områdetiltaket som i år, slik at det samla for de tre fylkeskommunene blir bevilga 4 + 4 + 4 mill. kroner i 2024, til sammen 12 mill. kroner.

For 2023 er som nevnt en betydelig del av budsjetttramma (5 mill. kroner) satt av til forskning og kunnskapsutvikling i regi av NIBIO. Norges Bondelags forhandlingsutvalg påpeker at NIBIO må bidra med egne midler i tilsvarende størrelsesorden til disse oppgavene. I tillegg er det stort behov for å få ny kunnskap ut til bonden, og NLR har en viktig rolle her.

Det er avgjørende for å lykkes med å nå måla for områdetiltaket at satsinga rettes mot basisproduksjonene i nordnorsk landbruk og er med og styrker dem. Tiltakene må treffe hele landsdelen.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår å videreføre bevilgningen til områdetiltaket Bærekraftig matproduksjon og verdiskaping i nord på samme nivå i 2024 som for 2023, 17 mill. kroner. Det forventes at fylkeskommunene som deltar bidrar med økonomisk støtte som i 2023, dvs. 4 mill. kroner for hver av dem.

11 BÆREKRAFTIG MATPRODUKSJON

FNs 17 bærekraftsmål handler om å oppnå bærekraftig utvikling langs tre dimensjoner: Økonomisk, sosialt og miljømessig. Bærekraft er et nøkkelbegrep i jordbrukspolitikken. Mat fra norsk jordbruk skal produseres på en måte som ikke forringer ressursene, som ivaretar levedyktigheten i økosystemene, og som bidrar til å redusere den globale oppvarmingen. Samtidig må produksjonen være økonomisk bærekraftig helt ut på det enkelte gårdsbruk, og gi grunnlag for at bonden får inntektsmuligheter på linje med andre grupper i samfunnet. Dette er helt nødvendig for å sikre nok og trygg mat til den norske forbrukeren, også i krisetider. Den kraftige økningen i matpriser og innsatsfaktorer i løpet av det siste året og krigen i Ukraina har gjort dette svært tydelig.

I Prop. 120 S (2021-2022) Endringer i statsbudsjettet 2022 under Landbruks- og matdepartementet (Jordbruksoppgjøret 2022) skriver departementet blant annet følgende under kap. 1.5 Bærekraftig matproduksjon:

«Gode virkemidler for å gjennomføre bærekraftsmålene er også et mål på FNs bærekrafts-agenda, og handler blant annet om gode samarbeidsmekanismer og institusjoner. I Norge er de årlige jordbruksforhandlingene mellom staten og næringsorganisasjonene i jordbruket med på å sikre medvirkning og muligheter for å utforme rammevilkårene for jordbruket i felleskap. Innflytelse på virkemidler og bevilgninger skal bidra til at målene for landbrukspolitikken nås, og skal bidra til åpenhet og debatt knyttet til den løpende landbrukspolitikken. Virkemidlene omfatter en rekke ulike ordninger som skal bidra til oppnåelse av jordbrukets egne mål og av bærekraftsmålene. Innretningen av virkemidlene vurderes hvert år i forbindelse med forhandlingene og proposisjonen til Stortinget om jordbruksoppgjøret er derfor i praksis en plan for bærekraftig utvikling i jordbrukssektoren. Det forpliktende samarbeidet mellom staten og næringsorganisasjonene har vist seg som en god modell for også å ta tak i nye utfordringer. Klimaavtalen inngått mellom staten og jordbruket fra 2019 er et eksempel på dette.»

Norges Bondelags forhandlingsutvalg rapporterer på status knyttet til klimaavtalen i dette kapitlet.

Det er varslet at Nordisk Ministerråd vil presentere nye råd for et bærekraftig og sunt kosthold i Norden (NNR2022) i juni 2023. For første gang skal bærekraft være fullt innlemmet i vurderingen av hva et sunt kosthold bør inneholde. Med grunnlag i de nordiske anbefalingene skal Norge revidere sine nasjonale kostråd. Med bakgrunn i dokumentene som er sendt på høring fra NNR2022-komiteen, frykter vi at de nye nordiske kostrådene blir ubalanserte med negativ vektning av animalske matvarer. Norges Bondelag har svart på høringene av de fem bærekraftsrapportene som er lagt fram. Vi har også sendt et bekymringsbrev sammen med andre nordiske bonde- og bygdeorganisasjoner til Nordiske ministerråd knyttet til prosessen rundt utarbeiding av nye råd og hvilke konsekvenser rådene kan få for jordbruket. Vi er særlig bekymret for mangelfull metode, smal vurdering av bærekraftselementet og en gjennomgående negativ holdning til animalsk produksjon.

De offisielle kostrådene har direkte innvirkning på fremtidens etterspørsel og matproduksjon i Norge. Norske bønder produserer alle typer landbruksprodukter, fra frukt, grønt og bær til korn, melk og kjøtt. For den norske matproduksjonen er animalsk produksjon avgjørende for å opprettholde arealene i drift og høy sjølforsyning. De klimatiske forholdene i Norge er spesielt godt egnet for denne type drift. Husdyra benytter seg av gras i innmark og utmark, og forvandler

det til menneskemat. Husdyrhold har i generasjoner vært en bærebjelke i landbruksproduksjonen i vår del av verden. Dette gjenspeiles i våre mattradisjoner, tilpasset lokalt tilgjengelige ressurser.

Norge har en lav sjølforsyningsgrad som regjeringa vil øke den til 50 prosent. Økt norsk matproduksjon styrker sjølforsyningsgraden og reduserer behovet for import. En optimal bruk av det norske ressursgrunnlaget for å produsere mest mulig mat, har betydning for den globale matsikkerheten. For å oppnå dette må bondens økonomi styrkes kraftig. Få land i verden har et bedre utgangspunkt for bærekraftig matproduksjon enn Norge. Og produsere god, næringsrik og trygg mat til forbrukeren basert på norske arealressurser, er en del av samfunnsoppdraget til norsk landbruk. Mye av tankegodset som ligger til grunn for bærekraftsmålene er godt kjent for landbruket. Vi bruker jorda og naturressursene i et kretsløp, og forvalter gården med mål om å gi den fra oss i bedre stand til neste generasjon. Dette er bærekraftig landbruk.

Det må lønne seg å være en bærekraftig bonde, som er miljøvennlig og klimasmart. En god innsats for klima og miljø krever forutsigbarhet, langsiktig tenking og god oppslutning om tiltakene. Klimatiltak må bidra til å øke norsk matproduksjon gjennom bedre ressursutnyttelse og bruk av jordbruksarealer og utmarksbeiter i hele landet. Klimatiltak og innføring av regionale miljøkrav krever kompensasjon av kostnadene og ulempene tiltakene medfører for matprodusenten, slik at en oppnår økonomisk bærekraft for bonden. I tillegg må utvikling og innføring av nye klimatiltak slik som metanhemmere, biogass og biokull støttes særskilt slik at det ikke medfører noen merkostnad for bonden å ta det i bruk.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg forutsetter at regjeringa sikrer at revisjonen av de norske kostholdsrådene baserer seg på vitenskapelig kunnskap som gir råd om matvarer som gir god helse og som i størst mulig grad kan produseres på norske ressurser og bygger på norske tradisjoner.

Bondens økonomi er nå svært pressa. Tiltak for å løfte økonomien til bonden kraftig er helt nødvendig for å sikre en bærekraftig og klimavennlig norsk matproduksjon. Et kraftig inntektsløft og særskilte støtteordninger til klima- og miljøtiltak er helt nødvendig for at den norske bonden skal oppfylle regjeringas mål om økt norsk sjølforsyning, klimaavtalen og Stortingets handlingsplan for å nå bærekraftsmålene.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg vil bidra for å videreutvikle landbruket til å bli enda mer bærekraftig og klimavennlig fremover. Tabellen under viser en oversikt over ordninger over jordbruksavtalen med klima- og/eller miljøformål og hva forhandlingsutvalget krever av midler til tiltakene i 2024.

Tabell 28 Ordninger over jordbruksavtalen

Kap. 1150		2 023,0	2 024,0	Endring
Post 50	Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL)	170,0	170,0	0,0
Post 50	Drenering av jordbruksjord	68,0	68,0	0,0
Post 50	Tiltak i beiteområder	31,0	36,0	5,0
Post 50	PRESIS	4,0	4,0	0,0
Post 50	Klima- og miljøprogram	37,0	50,0	13,0
Post 50	Utvalgte kulturlandskap og verdensarvområdene	25,0	25,0	0,0
Post 50	Biogass	13,0	21,7	8,7
Post 50	Verdiskapingsprogram. fornybar energi og teknologiutv.	162,0	302,3	140,3
Post 50	Handlingsplan for bærekraftig bruk av plantevernmidler	14,0	14,0	0,0
Post 74.16	Beitetilskudd	1 349,0	2 789,5	1 440,5
Post 74.17	Areal- og kulturlandskapstilskuddet	5 360,5	5 480,4	119,9
Post 74.19	Regionale miljøprogram (RMP)	786,1	1 088,7	302,6
Post 74.20	Tilskudd til økologisk jordbruk	146,6	177,0	30,4
Post 50	Utviklingsmidler økologisk landbruk'	15,0	15,0	0,0
Post 50	Klimasmart landbruk	10,0	14,0	4,0
Sum virkemidler innen miljø- og klima		8 191,2	10 255,6	2 064,4

11.1 Klimavennlig matproduksjon

Den siste rapporten til FNs klimapanel i mars viser de fatale konsekvensene det vil være dersom utslippene ikke kuttes så mye at temperaturøkningene holder seg godt under 2 grader.

Klimaendringene påvirker mennesker og natur i hele verden, og jordbruksnæringens biologiske prosesser rammes i særlig stor grad. Samtidig er det også utslipp fra matproduksjon som gjør at næringen må gjøre sin innsats. Norsk jordbruk er i dag i en særstilling fordi man har en konkret plan for hvordan utslippene skal gå ned og karboninnholdet i jorden økes.

I klimaavtalen jordbruket har med staten vektlegges viktigheten av å redusere klimagassutslipp og øke karbonopptaket uten at det skal gå på bekostning av norsk matproduksjon og de andre landbrukspolitiske målsetningene.

Jordbruket er sårbart, og må også tilpasses klimaendringene. Over 1 000 gårder har laget klimaplaner for sin drift, der man både ser på klimatilpasning og tiltak som kutter utslipp og øker opptak. Det er allerede mange gode klimaløsninger på plass i jordbruket, og dette må iverksettes i enda større grad for å kutte utslippene, samtidig som sjølforsyningsgraden øker. Dette krever mer midler.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg mener det er viktig å rette innsatsen fram mot 2030 på tiltakene i Landbrukets Klimaplan. Det vil kreve en prioritering av tiltak som har en klimaeffekt. Som klimatiltak i andre sektorer er disse tiltakene langt fra gratis og det er nødvendig at storsamfunnet bidrar med midler.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg vil minne om at det alltid vil være klimagassutslipp knyttet til matproduksjon. Dette fremhever også Klimautvalget 2050 i sitt arbeid.

11.1.1 Klimatilpasning, matsikkerhet og beredskap

Konsekvensene av klimaendringene merkes over hele verden. Utslippene fortsetter å øke, og dersom en skal unngå klimakrise, må endring og handling til nå. Norge er heller ikke unntatt utfordringene som er knyttet til tørke, ekstremvær, flere plante- og dyresykdommer og økt nedbør, som alle kan bidra til redusert produktivitet. Det påvirker også dyrkings- og innhøstingsforhold. For å forhindre skred og flom har skogen også en viktig funksjon. Klimatilpasning er et samfunnsansvar, og norsk landbruk må være i stand til å kunne håndtere disse endringene. Avgjørende for norsk matvareberedskap er å opprettholde aktiv matproduksjon i hele landet. Da blir matforsyningen mindre sårbar, ettersom Norge har mange klimasoner og ulikt vær over hele landet. Regnsommeren for deler av landet i fjor var en påminnelse om hvor viktig landbruk over hele landet er for nasjonal matsikkerhet. Klimatilpasning handler om å gjøre bonden i stand til å ta store og små grep på sin gård, samt tiltak som sortsutvikling, hydrotekniske tiltak og sikre fruktbar matjord.

FNs klima – og naturpanel har dokumentert hvordan arealbruken utfordrer en bærekraftig framtid. Å ta vare på matjorda, som er en begrenset ikke-fornybar ressurs, vil bli vesentlig for evnen til å møte utfordringene og ivareta matsikkerhet og beredskap. Norsk matproduksjons bidrar til FN's bærekraftsmål. Behovet for mat i 2030 vil være 60 prosent høyere enn det var i 2015. Jordvern handler om å bevare jorda og jordsmonnet for de verdiene det har for å dyrke mat, for natur og samfunn, naturmangfold, dempe flom, binde karbon i jorda og for å skape verdier, arbeidsplasser og gode lokalsamfunn.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg understreker betydningen av å produsere mest mulig mat på norske arealressurser, og gjøre oss mindre avhengig av ressurser fra andre land. Norges Bondelags forhandlingsutvalg mener det er viktig å gjennomføre miljø- og klimatiltak som gjør jordbruket i stand til å håndtere mer ustabil vær.

Videre understreker Norges Bondelags forhandlingsutvalg viktigheten av at matjorda gis et bedre vern og blir bedre ivaretatt i alle arealplanprosesser. Regjeringen må i større grad fremme tiltak som sikrer matjorda på tvers av departementenes ansvarsområder. Jordvern må få en sentral plass i Regjeringens bærekraftstrategiarbeid og beredskapsarbeid.

11.1.2 Bionova

I Hurdalsplattformen skriver Arbeiderpartiet og Senterpartiet at:

«Regjeringen vil oppfylle staten og landbrukets avtale om kutt av klimagassutslipp i landbruket ved hjelp av nye verktøy. Det viktigste nye verktøyet vil være etablering av Bionova, en finansieringsmekanisme til støtte for klimatiltak i landbruket.»

I sitt innspill til etablering og utforming av Bionova la Norges Bondelag vekt på at det måtte sikres en utforming av virkemidler som tydelig har bonden som målgruppe, og møter bondens behov i hverdagen. Noen av forutsetningene det ble lagt vekt på var at det måtte etableres støtteordninger som rettes mot å dekke bondens økte kostnader ved bruk av klimaløsninger, og at ordningene var rettighetsbasert for å sikre forutsigbarhet.

I «Statsbudsjettet 2023 - Oppdragsbrevet til Innovasjon Norge» står det:

«Bionova skal vere eit verktøy for å nå Noregs klimamål for 2030 og målet om å vere eit lågutsleppssamfunn i 2050 gjennom å bidra til reduserte klimagassutslipp og auka

karbonopptak og -lagring og bidra til verdiskaping gjennom overgang til ein meir sirkulær bioøkonomi basert på fornybare biologiske ressursar frå land og hav.»

Og vidare at:

«Bionova skal ha to delmål;

1) Reduksjon av klimagassutslepp og auka opptak og lagring av karbon i jord på gardsnivå,

og

2) Auka verdiskaping gjennom ein meir ressurseffektiv og sirkulær bioøkonomi.»

Bevilgning for 2023 benyttes til etablering av Bionova. Bioøkonomiordningen og Verdiskapningsprogrammet for fornybar energi og teknologiutvikling i jordbruket utgjør Bionova sin portefølje. Dette er i all hovudsak eksisterende ordningar, som er tilført ca. 30 millioner kroner i friske midler i statsbudsjettet for 2023.

I tildelingsbrevet står det: *«Ei sentral grunngeving for etableringa av Bionova er behovet for målretta verkemiddel som kan bidra vesentleg til å nå målet i klimaavtala mellom staten og organisasjonane i jordbruket. Vidare skal Bionova også omfatte verkemiddel som bidreg til utvikling av bioøkonomien der bruken av ressursane skal bli meir sirkulær.»*

Norges Bondelags forhandlingsutvalg mener Bionova må bli det viktigste verktøyet for å finansiere Landbrukets klimaplan, og spesielt tiltakene for biologiske utslipp. Det må etableres et styringssystem som dokumenterer klimanytte, for å sikre at Bionovas midler prioriteres for å oppfylle landbrukets klimaplan og klimaavtalen mellom jordbruket og staten.

Landbruket betaler inn vesentlige summer til Enova over strømregningen hvert år, uten at dette kommer landbruket til gode. Tall fra SSB viser at jordbruket årlig bruker 4,7 TWh elektrisitet. Elektrisitet til veksthus og skogbrukseiendommer er ikke medberegnet og elforbruk til næringsvirksomhet oppgis av SSB som minimumstall. Beregning for elforbruk på bolig er erfaringstall og summen er derfor et minimum.

Enovas energi-/grunnfond tilføres årlig et beløp til bruk til fornybar energi, ved at all bruk av elektrisitet er pålagt en avgift på 1 øre/kWh. Enovas fond ble opprettet i 2001 og avgiften har vært uendret siden. Landbruket har etter disse beregningene tilført fondet årlige midler på over 47 millioner kroner. Dette viser at landbruket har tilført fondet en betydelig sum over de 22 årene fondet har vært i drift – ca. 1,039 mrd. kroner. Med dette som bakgrunn ville det være logisk at noe av disse midlene ble tildelt og øremerket til landbruket.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg konstaterer at landbruket tilfører energifondet betydelige midler, og krever at en andel av fondet tilføres Bionova for å finansiere klimatiltak i landbruket.

Dersom Bionova skal bli det viktigste verktøyet for å redusere klimagassutslipp i landbruket, må det også tilføres midler over statsbudsjettet. Bionova gir mulighet for å finansiere viktige tiltak utenfor jordbruksavtalen.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg forventer at Bionova tilføres midler over statsbudsjettet, allerede ved behandlingen av RNB i juni 2023. I tillegg må det så snart som mulig settes ned et porteføljestyre, der faglaga får en sentral rolle.

11.1.3 Klimarapportering i jordbruket

Rapport fra regnskapsgruppa for klimaavtalen mellom jordbruket og staten

Det vises til rapport til jordbruksforhandlingene 2023 fra regnskapsgruppa for klimaavtalen oversendt avtalepartene april 2023.

Regnskapsgruppa sitt mandat er å rapportere og føre regnskap for oppfølging av klimaavtalen. Det er også en ambisjon at utslippseffekten av tiltak som per i dag ikke fanges opp i det nasjonale klimagassregnskapet, over tid skal inngå i det nasjonale klimagassregnskapet.

Høsten 2023 vil det bli lagt fram en mer omfattende gap-analyse og en tiltaksrapportering, der man henter aktivitetsdata fra mange flere kilder enn det man gjør i det offisielle utslippsregnskapet. Tallene fra 2021 viser en økning i klimagassutslipp fra jordbruket som skyldes en økning i nasjonal matproduksjon som følge av pandemien og stengte grenser. Det er også en økning i utslipp fra arealsektoren som følge av mineralisering av drenert organisk jord som har skjedd før avtaleperioden (2021-2030). Dette viser viktigheten av et rapporteringssystem som også fanger opp tiltak som skjer på gårdsnivå, men som det tar tid før fanges opp i det offisielle klimaregnskapet.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg mener klimaregnskapsgruppa for klimaavtalen har gjort en grundig jobb i året som har gått. Bedre bokføring- og rapporteringsmetodikk er nybrottsarbeid.

Klimaregnskapsgruppa er nedsatt av partene til jordbruksforhandlingene som et rådgivende, fagteknisk organ. Regnskapsgruppa for klimaavtalen kan komme med anbefalinger til partene i jordbruksoppgjøret, men Norges Bondelags forhandlingsutvalg vil presisere at det kun er partene i jordbruksoppgjøret som er besluttende på endringer i klimaavtalen, slik som innlemmelse av nye beite kategorier. I rapporten til partene fra regnskapsgruppa for klimaavtalen står denne anbefalingen:

«Klimaregnskapsgruppa vurderer at klimaavtalen bare gjelder for areal hvor det kan dokumenteres og tallfestes hvilken effekt eventuell jordbruksaktivitet har på utslipp. Per i dag har vi for lite kunnskap til å kunne kartlegge denne effekten på arealkategorien "Åpne og glissent tresatte utmarksarealer på mineraljord". Forskning og metodeutvikling på feltet skjer imidlertid fortløpende, så om det på et senere tidspunkt i avtaleperioden kommer ny kunnskap som kan bidra til bedre kvantifisering av jordbruksaktivitetens effekt på arealene, ber regnskapsgruppa om å få saken opp til ny vurdering.»

Norges Bondelags forhandlingsutvalg støtter regnskapsgruppas anbefaling om at utmarkarealer som ikke har dokumentert beiteaktivitet ikke skal inngå som en del av klimaavtalen med jordbruket. Jordbruket har ansvar for arealer med jordbruksaktivitet.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår å bevilge 2 mill. kroner for 2024 over Klima- og miljøprogrammet i LUF til regnskapsgruppa for klimaavtalen med jordbruket. Det er viktig at formidling prioriteres og at igangsatte prosjekter følges opp. Et kunnskapsgrunnlag om hvordan andre land jobber med å få metanhemmere inn i deres offisielle klimaregnskap og en oppsummering av ny forskning på sau og implikasjoner for klimaregnskapsgruppa sitt arbeid er to viktige prioriteringer for 2024 (jf. gruppas anbefalinger).

Norges Bondelags forhandlingsutvalg mener regnskapsgruppa skal ha en ambisjon om at aktivitetsdata fra støtteordninger som mobiliserer klimatiltak skal rapporteres årlig,

eksempelvis dreneringstilskudd, bruk av fangvekster, støtte til levert husdyrgjødsel til biogassanlegg og Bionova.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg ber klimaregnskapsgruppa etablere en arbeidsgruppe på hvordan metanhemmere i fôret skal inkluderes i det offisielle klimaregnskapet sammen med aktørene bak metanHub- prosjektet (se Klima- Miljøprogrammet). Innen mars 2024 skal arbeidsgruppa levere et notat om hvordan aktivitetsdata på metanhemmere skal samles inn og på hvilket detaljnivå.

Jordbrukets rapporter om klimaarbeid i jordbruket

Norges Bondelags forhandlingsutvalg viser til mandatet til Klimaregnskapsgruppa der faglagene i jordbruket skal gi en årlig statusrapport for sitt arbeid med klimaavtalen. Som varslet i klimaregnskapsgruppa kommer kortversjonen av statusrapporten som en del av faglagas krav. Den lengre rapporten er oversendt regnskapsgruppen for klimaavtalen.

Landbrukets klimaplan setter kursen for klimaarbeidet i landbruket. Under følger et sammendrag på de åtte satsingsområdene i Landbrukets Klimaplan.

Rapporten er laget på bakgrunn av innspill fra hele næringa. Rapporten har vært behandlet på det årlige klimamøte der styreledere og konsernsjefer fra organisasjoner i jordbruket møtes.

Status for de åtte satsingsområdene i Landbrukets klimaplan

Klimaavtalen mellom regjeringa, Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag trådte i kraft i 2021. Det er klimaregnskapsgruppa som vil komme med tallgrunnlaget for progresjon opp mot måltall. Næringa gir her en kvalitativ vurdering av fremdriften på klimaarbeidet.

#1: Utrulling av klimakalkulator og økt satsing på

I begynnelsen av mars 2023 var det 7 200 klimaberegninger av norske gårder i kalkulatoren. Sjøl om det varierer mellom fylkene, så har antall brukere av kalkulatoren økt betydelig mot slutten av 2022, og inn i 2023. Flere initiativ, slik som Tines bærekrafttillegg på 2 øre per liter melk, har gjort at antall innlogginger har økt. Status for klimakalkulatoren er at ambisjonsnivået, og målet med å få alle inn i kalkulatoren innen 2025, er realistisk.

#2: Bedre fôring, dyrehelse og avl

Bedre grovfôr og dyrehelse er et klimatiltak som handler om å utnytte ressursene på gården bedre og er viktige når man utvikler klimatiltaksplaner på gården. Det er også en videreføring av arbeidet som bonden allerede gjør.

Økt effektivitet av fôret er bra både for klima og økonomi. Tine har også utviklet en metode som gir bonden raskt svar på analyse av sitt grovfôr, som kan brukes til avlsregistreringer for god arealutnyttelse og måler fôreffektiviteten i melk og kjøttproduksjon.

Det utvikles i dag tilsetningsstoffer som kan redusere metanproduksjon i vomma til drøvtyggere som bedrer fôreffektiviteten. Det foregår mye spennende forskning på stoffet 3NOP, eller Bovaer, som har vist positive resultater. Flere langtidsforsøk er også planlagt, men det kreves mer offentlig støtte for at det skal kunne bli tilgjengelig for bonden.

Avlsarbeidet som pågår i dag er forventet å redusere utslipp, i henhold til klimaplanen. En aktør innen avlsarbeid anslår en årlig reduksjon av klimagasser på 2,5 prosent, det gjelder for de tiltakene som allerede er igangsatt. Men avl som tiltak forventes å ha effekt først i andre halvdel av klimaavtaleperioden.

#3: Fossilfri maskinpark

Fra 1. januar i år ble det innført omsetningskrav for avansert biodrivstoff til ikke-veigående maskiner på 7 volumprosent som vil øke til 10 volumprosent fra 1. januar 2024, og det vurderes

om det skal trappes opp videre mot 2030. Når det gjelder landbruksmaskiner på elektrisitet og biogass er vi nå i en innfasingsperiode der de store utslippskuttene nok ikke vil skje før etter 2030. Populariteten på mindre elektriske maskiner stiger ettersom de har blitt mer tilgjengelige. Spesielt for maskiner tilpasset frukt- og grøntproduksjon skjer det mye. Det er også økende interesse for biogass i maskinparken og nye løsninger testes stadig, men det kreves ytterligere finansiering for å møte interessen for fossilfrie maskiner slik som biogasstraktorer og autonome maskiner.

#4: Fossilfri oppvarming

Verdiskapningsprogrammet i Innovasjon Norge støtter gårdsenergi som reduserer fossil energibruk, men potten er begrenset og etterspørselen er økende. Allerede første uka i 2023 gikk potten tom for penger, det viser at trykket og interessen er veldig stor, men at dagens pott ikke strekker til for ambisjonene. Energikrisen som har vært i 2022 og utover har gjort at interessen for fornybare løsninger har økt, men noen har vært nødt til å ta i bruk fossil energi som alternativ til strøm for oppvarming. Det er teknologiske prosjekter under utvikling som ser på energieffektivisering for veksthus spesielt, men finansiering er viktig for å sikre omstilling videre.

#5: Bedre bruk av gjødsla og god agronomi

Gjennom RMP og SMIL støttes det flere løsninger som bidrar til å kutte utslipp fra gjødsel og jord på gårdsnivå. Det er en økt interesse og etterspørsel etter klimasmart spredning og mineral- og husdyrgjødsel- blant annet fordi det også gir økonomisk utbytte og bedre utnyttelse.

#6: Bruk av husdyrgjødsel i industrielle biogassanlegg

Målet Stortinget har satt er at 30 prosent av all norsk husdyrgjødsel skal brukes til biogassproduksjon, i dag er denne andelen på kun 1-2 prosent. Interessen i Norge er stor for å etablere samhandlingsanlegg, og interessen for å bruke både husdyrgjødsel og fiskeslam øker. For bonden betyr det bedre lagringsplass, reduserte utslipp og bedre utnyttelse av næringsstoffene. Men dessverre er det mange som ikke kommer forbi planleggingsstadiet, grunnet manglende støtte til slike samhandlingsanlegg.

Virkemiddelapparatet er ikke rigget for å sikre et godt samarbeid mellom landbruket og industrien, og heller ikke organisert for å realisere veksten i sektoren. Under dagens regelverk i Enova gis det støtte basert på innovasjonsgrad, og sjølve klimaeffekten vektlegges ikke like mye. Ulempen ved det er at prosjektsøknadene til biogassanlegg som bruker husdyrgjødsel får lavere uttelling.

#7: Jorda som karbonlager

Dersom målet i klimaplanen fra bruk av biokull skal nås, må det produseres 230 555 tonn biokull innen 2030. I norsk prosessindustri er det også stort behov for biokull som alternativ til fossilt karbon som reduksjonsmiddel. Vi vil nok se en økning av produksjonen av biokull framover, men det er per i dag ikke tilstrekkelig for å nå målet i klimaplanen.

Flere er positive til å ta i bruk biokull, men de agronomiske fordelene må være større enn kostnadene. Dagens markedspris på 8 000-10 000 kroner per tonn biokull er ikke nok til at tiltaket betaler seg sjøl. Det er derfor behov for etablering av støtteordninger for biokull.

Fangvekster binder karbon ved å tilføre biomasse til jorda, det er et godt miljøtiltak som gir flere økosystem- og jordhelsetjenester, men det er behov for mer kunnskap. Fangvekster er et av de tiltakene som du kan få støtte til i områder med åpen åker gjennom RMP. Det er et tiltak som krever lite og har gode agronomiske effekter, men tilskudd er veldig viktig for gjennomføring. Klimaeffekten er enda ikke bokført, for det kreves mer forskning på feltet.

#8: Ny teknologi revolusjonerer landbruket

Ny teknologi for presisjonsgårdsdrift kan bidra til å effektivisere og optimalisere gårdsdriften, og Norge har allerede en rekke teknologibedrifter i landbruket som jobber med dette. Enovas støtteordninger for grønn teknologiutvikling er dessverre ikke tilgjengelig for landbruket, men det foregår mange forskningsprosjekter, og grøntsektoren er veldig framoverlent. Det trengs flere støtteordninger og finansiering for å ta i bruk grønn teknologi.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg mener at dersom man skal lykkes med flere av satsningsområdene må mer finansiering på plass.

11.1.4 MetanHUB- uttesting av metanhemmere for norske drøvtyggere

Avtalepartene i landbruket har inngått en avtale med regjeringen om en stegvis reduksjon av klimagassutslippene med 5 millioner tonn CO₂-ekvivalenter innen 2030. Ifølge Landbrukets klimaplan 2021-2030 skal halvparten av denne reduksjonen oppnås fra fôrings- og avlsstrategier i husdyrproduksjonen. Vi må derfor så raskt som mulig komme i gang med uttesting og bruk av metanhemmere til drøvtyggere. Dette skal ikke gå på bekostning av trygg mat, råstoffkvalitet, dyrehelse eller dyrevelferd. De siste årene har det skjedd mye internasjonal og norsk forskning på ulike tilsetningsstoffer med metanhemmere. Nå har næringa gått sammen om å utforme et 4-årig prosjekt på en MetanHUB Bærekraft og klima – uttesting og trinnvis implementering av metanhemmere til drøvtyggere under norske forhold.

Utviklingsprosjektet skal bygge nødvendig kunnskap og dokumentasjon for implementering og oppfyllelse av mål om metanreduksjon. TINE vil være prosjekteier for prosjektet. Det vil etableres en Forsknings-HUB med en prosjektgruppe (med NMBU, NIBIO, Nortura, Tyr, NSG, Geno), en referansegruppe (bred sammensetning av næringsaktører i landbruket) og en styringsgruppe (Norges Bondelag, Norsk Bonde- og Småbrukarlag, LMD, TINE SA).

Hovedmålet med dette prosjektet er:

«Bruk av metanhemmere som bidrag til å oppfylle landbrukets Klimaplan. Det skal gjøres gjennom kunnskapsbygging, uttesting og en trinnvis implementering av metanhemmere for drøvtyggere under norske forhold».

Prosjektet vil bygge på kunnskap fra allerede gjennomførte forsøk i samarbeid mellom flere av aktørene i prosjektgruppa. Tidligere erfaringer viser at utprøvinger og resultater fra utlandet ikke uten videre kan kopieres. Derfor blir fokus på norske forhold og relevante dyregrupper viktig i prosjektet. De største kostnadene i prosjektet vil være: (i) Dyreforsøk for ulike dyregrupper og ulike driftsopplegg, (ii) Løsninger for norske forhold og dokumentasjon av disse, (iii) Implementering for sporing, (iv) Beslutningsstøtteverktøy for bonden, aktørene i landbruket og forvaltning.

Prosjektet vil inkludere ulike dyregrupper som melkeku, ammeku, okser, kviger, melkegeit og sau. Det vil initieres tett kontakt med Mattilsynet i forhold til forsøk og sikker råstoffkvalitet og i tråd med regelverk, trygg mat og dyrevelferd. Prosjektet skal også styrke kunnskapen hos produsentene om hvordan metanreduksjon kan oppnås gjennom veldokumenterte løsninger og bransjestandarder.

Dokumentasjon og studier under norske forhold blir nødvendig om vi skal klare ambisjonene i Landbrukets klimaplan og et bredt samarbeid er avgjørende. En slik samarbeidsarena vil gi mulighet for en forankring i hele næringen, samt at det vil kunne inkludere andre pågående og nye metanhemmere initiativ og sørge for kunnskapsdeling med relevante aktører i landbruket.

Det vil settes i gang 6 arbeidspakker:

- Kunnskapsoversikt fra internasjonale og nasjonale studier
- Utprøving
- Dokumentasjon av løsninger
- Risiko og måloppnåelse
- Metoder for implementering, sporbarhet og beslutningsstøtte
- Formidling og kommunikasjon

Norges Bondelags forhandlingsutvalg mener en slik samarbeidsplattform for MetanHUB vil være avgjørende for å komme videre i arbeidet med utprøving av metanhemmere under norske forhold. Norges Bondelags forhandlingsutvalg krever at det settes av 12,6 mill. kroner over Klima og Miljøprogrammet til dette prosjektet for 2024, og at prosjektet sikres finansiering over de neste fire årene.

Dersom disse metanhemmerne skal kunne ruller ut som en løsning for norske drøvtyggere, må det lages en plan for hvordan disse ekstrakostnadene skal dekkes. En forespeilet pris for metanhemmeren Bovaer (3-NOP) er 10 øre/l melk, med en 30 prosent reduksjon i metanutslippet tilsvarende 1 tonn CO₂ ekvivalenter per årsku og ca. 3 kroner per ku og dag (pris metanhemmer på 10 øre). Dette er en kostnad bonden ikke kan ta alene.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår at det nedsettes en egen arbeidsgruppe som kommer med anbefalinger om tiltak for å sikre bruk av metanhemmere.

11.1.5 Verdiskapningsprogrammet for fornybar energi

Verdiskapningsprogrammet for fornybar energi og teknologi i landbruket skal stimulere landbruket til å produsere, bruke og levere fornybar energi. Formålet er også å gjøre landbrukets energiforbruk klimanøytralt. Programmet er avgjørende for å innfri målet i satsingsområde #4 om fossilfri oppvarming i jordbruket innen 2030, noe som gir utslippskutt tilsvarende 200 000 tonn CO₂-ekvivalenter fra 2021 til 2030 (jf. Landbrukets klimaplan).

Programmet driftes av Innovasjon Norge/Bionova og har tre satsingsområder: Fornybar energi i landbruket, introduksjon av nye produksjonsteknologier og produksjon av brenselsflis. Det kan gis investeringsstøtte og støtte til kompetanse- og utviklingsprosjekter innen satsingsområdene.

Det er langt større interesse og pågang for investering i fornybar energi i landbruket enn tidligere, og dette merkes på søknadsmengden. I takt med at viljen til å gjennomføre investeringer øker, går tilskuddsrammene tom for midler tidlig hvert år, mye grunnet økte energipriser, større fokus mot klima og miljø, og bedre lønnsomhet i flere typer energianlegg. Fokus på nye miljø- og klimaløsninger og -produkter kan være aktuelle prosjekter fremover, men pågangen av søknader knyttet til bygging av energianlegg er nå så stor at det er lite rom for å vurdere utvidelser av programmet. Det er nødvendig med en mer helhetlig innsats mot verdikjeden innen klima, miljø og energi.

Antall prosjekter som inkluderer solceller øker, og det er en klar trend at lønnsomheten for slike anlegg blir bedre. I 2022 ble det innvilget støtte til 220 prosjekter der solceller var en del av de omsøkte kostnadene. 200 av prosjektene var rene solcelleanlegg.

Det er nødvendig å øke rammen for Verdiskapningsprogrammet for 2024 betydelig for å beholde trykket på energiomleggingen i landbruket. For å kunne møte den økte pågangen, samt sikre kontinuitet og langsiktighet i omleggingen til miljøvennlige energiformer krever Jordbrukets forhandlingsutvalg følgende:

- **Klimanytte må prioriteres høyere ved tildeling av støtte, og alle tiltak skal gi reduserte klimagassutslipp i Norge. Det skal rapporteres utslippskutt for alle prosjekter.**
- **Det kreves at bevilgningen til Verdiskapningsprogrammet for fornybar energi og teknologiutvikling i landbruket økes med 140,3 mill. kroner til 302,3 mill. kroner i 2024.**

Se ellers kapittel 13.15 hvor tabell over midler til Landbrukets Utviklingsfond (LUF) finnes.

11.1.6 Klimasmart Landbruk

Klimasmart landbruk er et pågående prosjekt som startet i 2016. I starten var det Norges Bondelag som søkte som prosjekteier, men i 2017 ble det etablert et samvirke, Landbrukets Klimaselskap, bestående av faglaga og 14 varemottakere og avlsorganisasjoner. I 2022 meldte Norsk Bonde- og Småbrukarlag seg ut av Landbrukets Klimaselskap. I dag er det Landbrukets Klimaselskap SA som er prosjekteier og drifter klimakalkulatoren.

Fra Sluttprotokoll 2022 i jordbruksavtalen:

«Til jordbruksoppjøret 2023 skal Klimasmart Landbruk legge frem en rapport som inneholder følgende:

- *Plan for videre drift og utvikling av klimakalkulatorene, herunder ansvarsfordeling og finansiering.*
- *Plan for hvordan sikre forsvarlig faglig oppdatering av modellene fremover i tid.*
- *Plan for samordning av beregningene i Klimasmart landbruk med beregninger i det nasjonale klimagassregnskapet.*
- *Plan for hvordan man kan sikre god oppslutning om klimakalkulatoren fra aktørene, dvs. både jordbruksforetak og eierbedrifter.»*

Det foreligger planer for hvordan målene skal nås, disse er beskrevet i rapport oversendt partene 20. mars 2023 fra Landbrukets Klimaselskap.

Utvikling og videreutvikling av klimakalkulatoren er delt i fire delprosjekter (1.a teknisk system og 1.b. faglige system, 2. brukertesting 3. kommunikasjon 4. prosjektledelse). For det tekniske systemet er Landbrukets Dataflyt ansvarlig for å utvikle landbrukets klimadatabase som grunnlag for benchmarking for rådgivningsformål, statistikk for FOU, og næringens klimagassregnskap. Dette inkluderer datainnsamling, standardisering, og tilrettelegging av data, beregningsmodeller, presentasjon av klimaavtrykk på gårdsnivå og integrasjon mot rådgivningsverktøy.

Delprosjekt for klimafaglig utvikling ivaretas av NMBU, NIBIO og NORSUS, og er ansvarlig for nødvendige faglige oppdateringer av modellene, og tilpasse data og beregninger til det nasjonale offisielle regnskapet der det er mulig og hensiktsmessig.

Samarbeid mellom de faglige miljøene er avgjørende for å sikre forsvarlig faglig oppdatering av klimamodellene, og samordning av beregningene i Klimasmart landbruk med beregninger i det nasjonale klimagassregnskapet. Det finnes ikke noe nasjonalt kompetansesenter for klimatiltak i jordbruket, og relevant kompetanse er spredt i flere kompetansemiljøer hos NIBIO, NMBU, NORUS og Norsøk. Inntil man eventuelt oppretter et felles kompetansesenter, må Klimaselskapet ta en koordinerende rolle.

For samordning av beregningene i Klimasmart Landbruk og det nasjonale klimagassregnskapet, vil det i første halvår bli opprettet en arbeidsgruppe bestående av SSB, NIBIO, Miljødirektoratet,

Landbruksdirektoratet, NMBU, Landbrukets Dataflyt, TINE, Animalia, NLR og Klimaselskapet. Aggregerte tall fra klimakalkulatoren kan bidra til både å utfylle tiltaksrapporteringen per produsert enhet, og på sikt utvikle Tier 3-metodikk for eksempelvis fangvekster.

For 2024 er målet å utvikle operative kalkulatorer på geitemelk, kalkun, flere produksjoner på grønt, frukt, bær og drivhus. Det er et mål å få synliggjort flere tiltak i kalkulatoren, eksempelvis Biogass og biorest, fornybar energiproduksjon på gården, karbonlagringstiltak, gjødselhåndtering og tilknytning mot RMP-søknadene. Det skal også videreutvikles kalkulator for svin, oppdateres værdata og jordsmonn kartlegging fra NIBIO og en enklere løsning for bruk av regnskapstall.

Utvikling av nye, og forbedringer av eksisterende kalkulatorer, krever kompetanseutvikling gjennom brukertesting. Videre må det utvikles digitale klimaplaner og løsninger for å dokumentere gjennomførte klimatiltak på gårdsnivå. Dette ivaretas av delprosjekt kompetanseutvikling og bruk og rådgivere, hvor NLR er ansvarlig.

Frem til 2022 har det vært mobilisert til bruk av kalkulatoren gjennom kommunikasjonsarbeid, blant annet ved å rekruttere og utdanne spydspissbønder som ambassadører for kalkulatoren. I desember 2022 begynte TINE å mobilisere sine kumelkeprodusenter til å ta i bruk klimakalkulatoren, slik at de kunne få bærekraftstillegget for klimadokumentasjon og dyrevelferdsdokumentasjon. TINE har brukt 30 mill. kroner for å mobilisere sine bønder, samt at klima har vært et tema for den årlige fjøsrunden til alle TINEs produsenter. Per utgangen av februar 2023 har 77 prosent av TINEs melkeprodusenter kjørt klimaberegning på sin gård. Andre varemottakere har varslet tilsvarende grep, og det forventes at 20 000 produsenter har tatt i bruk klimakalkulatoren innen utgangen av 2024, og 85 prosent av alle som mottar produksjonsstøtte innen utgangen av 2025. Varemottakere vil bruke vesentlige ressurser på å mobilisere sine produsenter.

Kommunikasjon er viktig for å sikre tillit til kalkulatoren, og at flest mulig tar den i bruk. Videre må det motiveres til å gjennomføre klimatiltak og dokumentere gjennomførte tiltak i sin drift. Aktivitetene fordeles på flere aktører, hvor Klimaselskapet står for koordineringen.

Prosjekt Klimasmart landbruk involverer mange aktører som skal bidra med å levere data inn til kalkulatoren, og det er behov prosjektledelse for å koordinere aktivitetene.

Tabell 29 Oppsummering kostnader 2024

Oppgave	Kostnad i mill. kroner
1.a. Systemteknisk	4,8
Videreutvikle kalkulator for svin over i Excel, utvide åkervekster, oppdatere værdata fra NIBIO og jordsmonnskartlegging, enklere løsning for registrering av energiforbruk	3
Registrering biogass/biorest, fornybar energiproduksjon, karbonlagringstiltak, gjødselhåndtering og tilknytning til RMP-kart	1,8
1.b Faglig system	5,2
Samkjøre med det offisielle og arbeidet i EU på varedeklarasjon	0,6
Operativ kalkulator frukt, bær og veksthus drivhus	2
Slutføre arbeid med operative kalkulatorer på geit og kalkun	2
Digitalt verktøy for gårdens klimaplan	0,6
2.Brukerteste sammen rådgiverne og faggruppe for klimadata	1
3.Kommunikasjon	2
4.Prosjektledelse	1
SUM	14

Norges Bondelags forhandlingsutvalg prioriterer i tråd med Landbrukets klimaselskap sin anbefaling de største produksjonene og de med høyest klimagassutslipp for utvikling av operative kalkulatorer.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg krever 14 mill. kroner til Klimasmart Landbruk over LUF-midlene. Landbrukets klimaselskap leverer en oppdatert årsplan for 2024 til Landbruksdirektoratet basert på planen til jordbruksforhandlingene mars 2023.

11.1.7 Tilskudd til klimarådgivning over RMP

I jordbruksoppgjøret 2020 ble det bestemt at klimarådgivning skulle innlemmes som et tiltak i de regionale miljøprogrammene (RMP), gjeldende fra søknadsomgangen 2021. Landbruksdirektoratet fikk i oppdrag å utrede hvordan tilskuddsordningen kunne utformes. Utredningen ble ferdigstilt i desember 2020. På bakgrunn av utredningen fastsatte jordbruksavtalepartene tilskuddsordningen for en treårig prøveperiode, og ordningen ble tilgjengelig i RMP i juni 2021.

Det første året var det 296 som søkte, mens i 2022 var det nærmere 700 søkere. Fra rådgivningstjenestene rapporteres det om at langt flere bønder nå tar i bruk klimarådgivningstjenesten, og det vil sannsynligvis være en dobling eller tredobling i antall som søker RMP innen fristen i oktober 2023.

I sluttprotokollen var man enige om at det skal være full dekning av kostnadene med klimarådgivning, som innebærer støttesats på 6 000 kroner per bonde for en-til-en-rådgivning, 8 000 kroner per bonde for to til en-rådgivning og 2 000 kroner per bonde for grupperådgivning.

Dagens sats på kr 2 000 dekker ikke rådgiverens tidsbruk til grupperådgiving. Tidsforbruk har gått med til å bistå med tilgang, korrigering av tall (fordelinger, og sjekk om tallgrunnlaget er riktig), og at bonden får en god handlingsplan i diskusjon med rådgiver i etterkant.

Det har vært et mål at det skal være lik sats for klimarådgiving for hele landet. For klimarådgiving i Nord-Norge er det vesentlig høyere kostnader til reise på grunn av lange avstander. Skal bonden få det samme tilbudet over hele landet foreslår vi en kompensasjonsordning for reise i Nord-Norge.

For å gjøre grupperåd til et mer attraktivt tilbud foreslår Norges Bondelags forhandlingsutvalg at satsen for grupperådgiving økes slik at maksimalsatsen for grupperådgiving er 4 000 kroner per bonde.

Det innføres et reisetilskudd for Nord-Norge som dekker de ekstra reisekostnadene for rådgiverne. Dokumenterte kjøregodtgjørelser skal legges ved faktura når bonden søker RMP.

Med ambisjonen i klimahandlingsplanen og med dagens ordning anslår rådgivningstjenestene at det i 2024 vil bli gjennomført 3 000 klimarådgivninger.

Tabell 30 Fordeling på ulike type klimarådgiving for 2024 (basert på anslag fra NLR og TINE)

	Antall rådgiving	Pris	SUM mill. kr
En til en rådgiving	1200	6000	7,2
To til en rådgiving	1500	8000	12,0
Grupperådgiving	800	4000	3,2
TOTALT	3000		22,4

11.1.8 Forprosjekt nasjonalt kompetansesenter for klimarådgiving

Innen 2025 er det i landbrukets klimaplan mål om at alle gårdsbruk skal ta i bruk kalkulatoren og få tilbud om rådgiving. I 2022 er det registrert 37 682 gårdsbruk i Norge. Det vil kreve et koordinert og samlet rådgivingsapparat. Norsk landbruksrådgiving ønsker å ta et helhetlig ansvar for næringa, slik at det kan tilbys spesialisert rådgiving i alle produksjoner. NLR og Tine har til sammen utdannet nærmere 200 klimarådgivere. Den største kompetansen og erfaringen på klimaberegninger og rådgiving er i hovedsak på melk, grovfôr og åkervekster.

Skal landbrukets klimamål nås, må det etableres et fagapparat som kan bistå de operative rådgiverne, utdanne nye rådgivere, spesialisere eksisterende rådgivere på nye områder, men også følge opp andre aktører som jobber med dette i landbruket. Dette inkluderer varemottakere, bank og finans, regnskapsførere, andre rådgivere, veterinærer, kommuner etc. Det stilles stadig høyere krav fra for eksempel banker og varemottakere til bærekraftig produksjon med fokus på å redusere klimagassutslipp (grønne lån og klimamerking). Rådgivingsorganisasjonene i landbruket må være rustet for å hjelpe bonden med å imøtekomme fremtidens krav til bærekraftig produksjon og eventuell klimadokumentasjon.

Det er behov for å kartlegge behovet for klimarådgiving i landbruksnæringa og kunnskapsbehovet i tilknyttede næringer, og det bør vurderes å etablere et nasjonalt kompetansesenter for hele bransjen for klimarådgiving og klimatiltak.

Et nasjonalt kompetansesenter vil inkludere fagkoordinering, formidling, opplæring, bindeledd mellom marked, Landbrukets Klimaselskap, FoU- institusjoner og andre samarbeidspartnere som regnskapsførere, bank, finans, veterinærer, forvaltning, kommuner etc.

Forprosjektet vil ha tre faser:

1. Behovskartlegging, analyse og engasjere riktig kompetanse
2. Utforme konsept til tilbud, organisering og finansiering, høringsrunde hos aktuelle interessenter
3. Lande konsept, etablere kompetansesenteret

Det lages en referansegruppe med aktører fra Klimaselskapet, finans og partene i jordbruksforhandlingene.

Prosjektet vil ha behov for ulike fagkompetanse og det vil etableres et team på fire årsverk fordelt på flere stillinger både i NLR og hos andre aktører med en ettårig varighet. Det nasjonale kompetansesenteret for klimarådgivning skal jobbe for en mangfoldig finansiering med ressurser fra varemottakere, finansinstitusjoner og andre som bruker tjenestene.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår en ekstrabevilgning til NLR på 2 mill. kroner for å gjennomføre forprosjekt for nasjonalt kompetansesenter for klimarådgivning.

11.1.9 Biogass

Stortinget har satt som mål at 30 prosent av husdyrgjødsel i Norge skal brukes til biogassproduksjon. I Klimakur 2030 og Landbrukets Klimaplan har man regnet på 25 prosent husdyrgjødsel inn i biogassanlegg.

Formålet med ordningen er å stimulere til at husdyrgjødsel benyttes til produksjon av biogass, enten på egen gård, i bygdeanlegg eller til støtte for sambehandlingsanlegg. Tilskuddet går til å dekke utgifter for å levere husdyrgjødsel til biogassproduksjon i sentraliserte anlegg og i gårdsbaserte biogassanlegg som er lokalisert i Norge. Ved søknadsomgangen 2022 søkte 49 foretak på tilskuddet, en økning på 8 søkere.

Landbruksdirektoratet har laget en femårsprognose for behovet for tilskudd fra dette programmet. De har sett på innvilgede anlegg. Enova og Innovasjon Norge har innvilget flere søknader på større biogassanlegg som er i byggefase, med prognosert oppstart i 2023/2024, med forventet grunnlag for tilskuddsutbetaling 2024/2025. På bakgrunn av innvilgete søknader hos Enova og Innovasjon Norge forventes en rask vekst i søknadsomfang på ordningen.

Tabell 31 Prognose for utbetaling av støtte til biogass i mill. kroner

	2023	2024	2025	2026	2027
Støtte i mill. kroner	13	21,7	35	106	200

Fra bransjen er det to større prosjekter (600 000 t-700 000 t) som planlegger å søke støtte gjennom Enova i løpet av 2023. Erfaring fra andre anlegg tilsier at det tar godt over et år å få disse store sambehandlingsanleggene opp i full drift. Fra bransjens synspunkt oppleves prognosen som konservativ.

Tilskudd gis med 833 kroner per tonn levert husdyrgjødsel, vektet for tørrstoffinnholdet i gjødsla. Der foretaket benytter eget biogassanlegg, kan tilskudd utmåles direkte ut fra foretakets dyretall så lenge all husdyrgjødsel benyttes i anlegget. Det er sentralt at støtten til biogass består slik som i dag, som en rettighetsbasert ordning for alle bønder som ønsker å levere husdyrgjødsel eller etablere biogassanlegg. Dagens tilskuddssats er en forutsetning for alle som ønsker å bygge anlegg.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg mener at det bør settes ned en arbeidsgruppe for å vurdere støtte til landbruksvirksomheter som leverer husdyrgjødsel til et biogassanlegg. Arbeidsgruppa skal utrede en ordning som gjør det forutsigbart og bærekraftig for bonden over tid, samtidig som insentivet til biogassproduksjon basert på gjødsel beholdes.

Det er viktig at ordningen er forutsigbar, så gode prognoser er avgjørende.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg krever at støtten til biogass opprettholdes som en rettighetsbasert ordning med dagens satser. Potten må økes i tråd med økende antall søkere. Som følge av den økende interessen for biogass i landbruket vil Norges Bondelags forhandlingsutvalg øke potten med 9 mill. kroner, slik at potten totalt er på 22 mill. kroner.

Bionova vil bli en naturlig plassering for å samle virkemidler knyttet til biogassverdikjeden. Tilskudd for husdyrgjødsel til biogass må derfor flyttes til Bionova, og finansieres med friske midler der.

Se ellers kapittel 13.15 og tabell over midler til Landbrukets Utviklingsfond (LUF).

11.1.10 Klima- og miljøprogrammet

Klima- og miljøprogrammet skal bidra til rådgiving og ny kunnskap om klima- og miljøtiltak i jordbruket. Gjennom programmet blir det gitt tilskudd til prosjekter innenfor temaene klimatilpasning, klimagassutslipp, jord, forurensing, naturmangfold og kulturlandskap.

Programmet hadde i 2022 et budsjett på 29,37 mill. kroner inkludert overførte midler, hvorav 7,63 mill. kroner ble fordelt til fylkesvise prosjekter og de resterende til nasjonale prosjekter (16,97 mill. kroner) og øremerkede prosjekter (4,77 mill. kroner). De fylkesvise midlene lyses ut av statsforvalterne, mens de nasjonale og øremerkede lyses ut og forvaltes av Landbruksdirektoratet.

Tabell 32: Prognose fra Landbruksdirektoratet - klima- og miljøprogrammet

	Ramme 2022	Utbetalt 2022	Ramme 2023	Prognose 2023	Prognose 2024	Forslag 2024
Fylkesvise tiltak	7,0	7,3	7,0	9,0	7,0	
Øremerkede tiltak	4,0	3,3	16,8	9,9	18,2	
Nasjonale prosjekter	17,0	14,0	13,2	24,8	19,5	
SUM	28,0	24,6	37,0	43,7	44,7	50,0

Klima og miljøprogrammet har vært brukt til utredninger og prosjektmidler om tiltak for klima- og miljø i norsk jordbruk.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg viser til omtalen av prosjekt MetanHUB. Prosjektet finansieres over klima- og miljøprogrammet.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår å øke bevilgningen med 13 mill. kroner til 50 mill. kroner. Fordeling av midlene diskuteres i eget møte.

Se ellers kapittel 13.15 med tabell over midler til Landbrukets Utviklingsfond (LUF).

11.1.11 PRESIS

Prosjekt Presis skal operasjonalisere tidligere og pågående forskning på en måte som bidrar til at alle norske gårdbrukere får tilgang på brukervennlige, teknologiske tjenester som er godt testet og tilpasset norske forhold, og som sikrer bonden eierskap til og lagringsløsninger for innsamlede data. Dette er tjenester som har potensial til å redusere unødige klima- og miljøbelastninger fra jordbruket, og/eller gi økt effektivitet og bedre driftsøkonomi på gårdsnivå. Skreddersydd brukerstøtte og rådgivning, hvor skjæringspunktet mellom ny teknologi og agronomi blir en integrert del av systemet som skal utvikles som et samarbeid mellom NIBIO og NLR.

Prosjektet Presis ble vedtatt ved jordbruksforhandlingene 2019, og er et 5-årig prosjekt med oppstart i 2020. Prosjektet avsluttes i 2024.

På overordnet plan er prosjektet i rute, og det er blant annet gjennomført en ny målesesong hvor det er samlet inn et stort antall kontrollmålinger.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår at bevilgningen på 4 mill. kroner videreføres på samme nivå i 2024.

Se kapittel 13.15 med tabell over midler til Landbrukets Utviklingsfond (LUF).

11.1.12 Handlingsplan for plantevernmidler

Handlingsplanen fastsetter mål og tiltak for å redusere avhengigheten av plantevernmidler, og for å redusere risikoen for negative virkninger av bruken av plantevernmidler på helse og miljø. Handlingsplanen gjelder i perioden 2021–2025, og er en revidert utgave av planen som gjaldt i perioden 2016–2020. Bevilgningen over jordbruksavtalen går til å gjennomføre prosjekter og aktiviteter for å nå målene i planen.

Høsten 2022 mottok Landbruksdirektoratet 26 søknader om tilskudd fra Handlingsplan for bærekraftig bruk av plantevernmidler (2021–2025). I samarbeid med Mattilsynet ble søknadene vurdert ut fra målene i Handlingsplanen som er å redusere avhengighet av kjemiske plantevernmidler, og redusere helse- og miljørisiko ved bruk av plantevernmidler.

Prioriteringer for plantevern 2023:

- Kunnskap om faktiske kroniske og akutte effekter av plantevernmidler i Norge
- Plantevernmidler i jord og vann
- Effekter og risiko i norsk klima, herunder hensyn til pollinerende insekter
- Integrert plantevern
- Informasjon, opplæring og riktig bruk av plantevernmidler

Landbruksdirektoratet har for 2023 bevilget 13,9 mill. kroner til 14 prosjekter for redusert risiko knyttet til kjemiske plantevernmidler.

Vi forventer at regelverket for bruk av plantevernmidler tilpasses til ny teknologi (eksempelvis roboter).

Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår uendret bevilgning på 14 mill. kroner over LUF til oppfølging av Handlingsplan for bærekraftig bruk av plantevernmidler, og at midlene prioriteres til jordbruksformål. Det bør prioriteres midler til prosjekter for å bygge kunnskap om bruk av ny teknologi/roboter til spredning av plantevernmidler.

Se kapittel 13.15 med tabell over midler til Landbrukets Utviklingsfond (LUF).

11.1.13 Drenering

Et fuktigere og mer ustabilt klima hemmer matproduksjonen i alle ledd, fra såing, planting, vekst og høsting. Drenering er et tiltak som både bedrer bondens lønnsomhet og begrenser effekten av klimaendringer.

Bedre drenering av åkrer og jorder gir bedre så- og høsteforhold, økt plantevekst, større næringsopptak, bedre jordhelse og redusert risiko for jordpakking. God drenering reduserer faren for erosjon som følge av overflateavrenning, og bidrar dermed til bedre vannkvalitet. Redusert erosjon bidrar til å bevare jord som ressurs for fremtidig matproduksjon. Stadig tyngre maskiner forsterker behovet for god grøfting og reduserer jordpakking. Mer og bedre grøfting er også et målrettet tiltak for å øke norsk matproduksjon og sjølforsyning. Drenering er et tiltak der man i dag ikke har metoder for å måle reduksjon i utslipp, og som ikke kan bokføres i det offisielle utslippsregnskapet. Å utvikle metoder for å kunne måle og dokumentere utslipp er derfor viktig.

I jordbruksoppjøret for 2022 ble tilskuddssatsene for drenering av jordbruksareal økt med 25 prosent med virkning fra 1.7.2022, mens bevilgningsrammen forble uendret på 68 mill. kroner. Det ble innvilget 91,4 mill. kroner i tilskudd, som vil bidra til å drenere nær 39 000 daa. Det ble utbetalt ca. 52,3 mill. kroner, mens 39,7 mill. kroner ble inndratt. Siden ordningen ble innført i 2013, er det innvilget tilskudd til drenering av nær 424 000 dekar. Det er fortsatt stort behov for drenering av arealer.

Kostnadene til dreneringstiltak har økt de senere årene og forventes å øke ytterligere. Priser på rør og dekkemateriale forventes å øke betraktelig. Det er i tillegg sannsynlig at det er de mer krevende dreneringsprosjektene som står foran oss. Videre er det påpekt av NIBIO i deres rapport om drenering og klimagassutslipp (del av grunnlagsmaterialet for Klimakur 2030) at «manglende privatøkonomisk lønnsomhet er en hovedbarriere for dreneringstiltak».

Norges Bondelags forhandlingsutvalg mener at dagens tilskuddssats på 2 500 kr/dekar må økes til 4 000 kr/dekar.

Kravet til at omsøkte arealer skal være grøftet tidligere må omgjøres. **Norges Bondelags forhandlingsutvalg krever at det åpnes for at alt areal kan få innvilget dreneringstilskudd.**

Årsrapport 2022 for Landbrukets utviklingsfond av 15. mars 2023 viser at disponibel ramme for 2023 er på 163 mill. kroner. Bevilgningen for 2023 er på 68 mill. kroner mens Landbruksdirektoratet prognoserer med utbetalinger på 60 mill. kroner for 2023 og 75 mill. kroner for 2024. Det forutsettes derfor at økte satser kan dekkes innenfor disponible midler i 2024.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår at det settes av 68 mill. kroner (uendret beløp) til drenering i jordbruksoppjøret 2023.

Se kapittel 13.15 med tabell over midler til Landbrukets Utviklingsfond (LUF).

11.1.14 Behov for klimafondsordning med skattefordel

Mange investeringer i klimatiltak øker ikke nødvendigvis inntjeningen hos bonden. Det er derfor behov for å utvikle tilsvarende positive virkemidler for landbruket som for andre sektorer.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener en klimafondsordning i jordbruket bør utformes enklest mulig, både for bonde og skattemyndigheter. Vi foreslår derfor at sjølv avsetningen gjennomføres som en regnskapsteknisk avsetning. Dette gir bonden muligheter til å sette av deler av overskuddet i foretaket og i praksis utsette beskatningen av dette. Denne måten å innrette ordningen på er enklere å administrere enn dagens skogfondsordning.

Det å innrette ordningen som en regnskapsteknisk avsetning vil verken medføre administrative kostnader av nevneverdig grad, eller innlåsing av kapital. Skatteregulverket inneholder i dag flere lignende ordninger, som kan brukes som mal. Dette gjelder ordningene med gevinst-/tapskonto, betinget skattefritak og tømmerkonto i skogbruket. Felles for alle disse ordningene er at de håndteres enkelt ved en disponering i regnskapet i forbindelse med årsoppgjøret. Disponeringen dokumenteres videre for skattemyndighetene på poster i næringsoppgaven og et vedleggsskjema.

En ordning som beskrevet over kan enkelt kombineres med «skogfondsordningen» som system for skattefordel ved investering i klimaprioriterte tiltak. Det bør utarbeides en forskrift som definerer hvilke formål dette gjelder. Sentrale tiltak vil blant annet være drenering, biogass, lagring av husdyrgjødsel og driftsbygninger i tre. Aktuelle tiltak og investeringer som utløser skattefordelen må løpende defineres i henhold til kunnskapsgrunnet om landbruk og klimaendringene.

Klimaendringene vil også føre til større årlig variasjon i produksjon og inntektsnivå. For å hindre langvarig «innlåsing» kan det stilles krav til at avsatte midler må brukes innen 4-5 år, hvis ikke må beløpet føres til inntekt.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår at det etableres en klimafondsordning hvor bonden gis skattefordel ved definerte investeringer i klimatiltak i jordbruket. Jordbrukets forhandlingsutvalg ber om at dette følges opp i forbindelse med statsbudsjettet for 2024.

11.2 Miljø

Nedenfor omtales miljørettede tiltak og tiltak for å ivareta kulturlandskapet.

Areal- og kulturlandskapstilskuddet skal bidra til skjøtsel, vedlikehold og utvikling av kulturlandskapet gjennom aktiv drift, og til å holde jordbruksareal i drift i samsvar med gjeldende landbrukspolitiske mål. Tilskuddene omtales nærmere under de ulike produksjoner.

Beitetilskuddet bidrar til å ivareta kulturlandskapet og biologisk mangfold. Nærmere omtale av dette tilskuddet under husdyrproduksjon.

11.2.1 Regionale miljøprogram (RMP)

Regionalt miljøprogram skal gi en målretting av miljøinnsatsen i jordbruket utover det som er mulig gjennom generelle, nasjonale ordninger. Hvert fylke har sitt eget regionale miljøprogram, som definerer de regionale miljøutfordringene i jordbruket og målretter miljøinnsatsen til de regionale forhold.

De regionale miljøvirkemidlene (RMP) har to hovedmål: Bevaring av kulturlandskapet og tiltak for å redusere forurensing til luft og vann. Regionale miljøprogram omfatter tilskudd til å redusere

faren for negative miljøeffekter til vann og luft, ivareta kulturlandskap og kulturminner, herunder setring, ivareta biologisk mangfold, og til drift av bratte arealer. Det er viktig at fylkene får beholde denne retten til å utforme sine egne programmer og prioriteringer. RMP-midlene er jordbruksavtalemidler som skal komme det aktive jordbruket til gode.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg mener det er viktig at begge hovedmålene prioriteres framover.

For å oppfylle de ambisiøse målene for en bærekraftig norsk matproduksjon i Klimaavtalen, som eksempelvis bevaring og styrking av det biologiske mangfoldet i jordbrukslandskapet, reduserte utslipp til luft og vann, bedre bruk av husdyrgjødsel og økt binding av karbon, er virkemidlene i RMP sentrale.

Nye tiltak som tas inn i RMP-ordningen må finansieres med nye midler. En betydelig økning av RMP-rammen (og satsene) vil i tillegg til å være (1) et stimuli til å iverksette tiltak og (2) dekke merkostnadene til å iverksette tiltak, også (3) gi kostnadsdekning som ikke er produksjonsdrivende. Det må lønne seg å være en miljøvennlig og klimasmart bonde og bevege landbruket i en bærekraftig retning.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår:

- **Nytt vekstskiftetilskudd for olje- og proteinvekster i RMP**
- **Gjøre det mer attraktivt med insektsvennlig skjøtsel av kantsoner i stedet for pollinatorsoner på fulldyrket areal**
- **Gjøre alle tiltak i RMP tilgjengelige også for Debiogodkjente arealer**
- **At eventuelt nye miljøkrav som innføres må følges av finansiering av merkostnader**

Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår å øke rammen til RMP med totalt 302,6 mill. kroner, inkludert 80 mill. kroner øremerket Oslofjorden. Bakgrunnen for forslaget om økt ramme beskrives nærmere nedenfor, i avsnitt 11.1.7 *Tilskudd til klimarådgivning over RMP*, i avsnitt 7.12 *Setersatsing* og i avsnitt 11.2.2 *Oslofjord – Vannmiljø*.

Tiltak for å redusere forurensning til luft og vann

Det er et økt søkelys på avrenning fra jordbruksarealer til vassdrag. RMP-midlene skal sikre at jordbruket reduserer sin negative påvirkning av vannmiljøene, uten at dette går på bekostning av produsentenes driftsøkonomi. Mange av de aktuelle tiltakene medfører reduserte avlinger eller økte kostnader og arbeidstopper. Eksempler er ingen jordarbeiding på høsten (areal i stubb), direktesådd høstkorn, grasdekkede vannveier og fangvekster.

For søknadsomgangen 2022 med utbetaling i 2023 var det satt av 786,1 mill. kroner over jordbruksavtalen til RMP. Av disse er 70 mill. kroner til fordeling for miljøtiltak i Oslofjordområdet etter egen fordelingsnøkkel. Bevilgningen for 2023 innebærer en økning på 115 mill. kroner til den generelle RMP-potten. Tiltak til miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel, øvrige vannmiljøtiltak og biologisk mangfold skal prioriteres. I denne økningen skal det også dekkes opp for økt nasjonalt tilskudd til setring og nasjonalt tilskudd til klimarådgivning.

Den kraftige kostnadsveksten vi ser i samfunnet de siste årene påvirker også tiltakene som støttes over RMP. Økte kostnader samt variabel tilskuddssats er med å skape usikkerhet for bonden knyttet til om kostnadskompensasjonen er tilstrekkelig for å kunne gjennomføre klima- og miljøtiltak på gården. Etter søknadsomgangen i 2022 viser for eksempel tall fra Oslo og Viken at det er søkt om ca. 17 mill. kroner mer på ordinær tilskuddsramme og ca. 11 mill. kroner mer for Oslofjordtillegget enn bevilgningenes størrelse. Som følge av dette har Statsforvalteren måttet justere ned satsene for å holde seg innenfor rammene. Eksempelvis kuttes tilskuddssatser for

Oslofjordtillegget for tiltakene «Ingen jordarbeiding om høsten», «Direktesådd høstkorn og høstoljevekster», «Fangvekster som underkultur» og «Fangvekster sådd etter høsting» med ca. 20 prosent. For ordinær ramme på tiltak under forurensning er tilskuddssatsene redusert med ca. 10 prosent. Landbruket er tjent med at flest mulig bønder ønsker å gjennomføre miljøtiltak på gården. Derfor mener Norges Bondelags forhandlingsutvalg at det er behov for en betydelig økning av RMP for å få gjennomført gode miljø- og bærekraftstiltak og nå målene i landbrukets klimaplan, og for at den enkelte bonden skal kunne sikres en forutsigbarhet med hensyn til tilskuddssatser og kompensasjon av kostnadene og ulempene tiltakene medfører for matprodusenten.

Innføring av vekstskiftetilskudd for olje- og proteinvekster i RMP

Det er behov for økt norsk produksjon av protein- og oljevekster. AgriAnalyse har i rapport 1-2022 beskrevet muligheter, flaskehals og tiltak i verdikjeden for å øke produksjonen av proteinvekster (erter og åkerbønner) i Norge. Rapporten sier at det er mulig å dyrke åkerbønner på rundt 113 000 dekar og erter på 160 000 dekar i vekstskifte på dagens kornareal på 2,9 millioner dekar. Det gir et estimert råvarevolum på 39 700 tonn åkerbønner og 54 500 tonn erter i året. Det er et tydelig bilde at de største flaskehalsene for å realisere en så markant økning av erter og åkerbønner ligger på primærleddet gjennom utfordringer kornprodusentene opplever. Risikoelementet og fare for lave avlinger og svak økonomi, framstår som en hovedutfordring sammen med manglende erfaring blant kornprodusentene og rådgivningsapparatet.

Vi viser til Landbruksdirektoratets rapport nr.13/2020 Nasjonalt program for jordhelse, hvor direktoratet på side 43 blant annet skriver følgende om vekstskifte:

«Vekstskifte er langt på vei en betingelse for god jordhelse, både for å unngå oppformering av skadeorganismer og for generelt å legge til rette for vekst og mangfold i jordlivet (jf. prinsipp 3). Utviklingen har ført til mindre god praksis for vekstskifte i mange tilfeller. Videre utvikling av tiltak bør vurderes, generelt og spesielt for henholdsvis korn- og grasområdene.»

Vekstskifte med korn kan være en måte å øke produksjonen av olje- og proteinvekster på. For å redusere risiko ved dyrking av olje- og proteinvekster og samtidig bidra til vekstskifte og bedre jordhelse, samt redusert behov for bruk av plantevernmidler foreslår Norges Bondelags forhandlingsutvalg at det innføres et vekstskiftetilskudd for å dyrke olje- og proteinvekster.

Kriteriene for å få dette tilskuddet er at en dyrker olje- og proteinvekster i vekstskifte med korn. Et godt vekstskifte er et godt miljøtiltak. Vekstskiftetilskuddet kan derfor innføres som et «Jord og jordhelsetiltak» gjennom RMP-ordningen og det bør gis nasjonale føringer for dette tiltaket.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår at det innføres et eget vekstskiftetilskudd for olje- og proteinvekster på 100 kroner per dekar. Tiltaket innføres som et «Jord og jordhelsetiltak» i RMP. Dette har en kostnad på 10,3 mill. kroner som tilføres RMP for 2024.

11.2.2 Oslofjord-vannmiljø

Rapporten «Helhetlig tiltaksplan for en ren og rik Oslofjord med et aktivt friluftsliv» ble lagt fram i mars 2021. Jordbruket og kommunale avløp tilfører en vesentlig andel nitrogen til Ytre Oslofjord. Tilførslene fra jordbruket kommer fra arealer i nedbørsfeltene som drenerer til fjorden, og omfatter nesten hele Østlandet. Med bakgrunn i den alvorlige situasjonen for vannmiljøet i Oslofjorden, ble avtalepartene i 2022 enige om at 70 mill. kroner av den økte bevilgningen til RMP skulle gå særskilt til vannmiljøtiltak i fylkene Oslo, Viken, Vestfold-delen av Vestfold, Telemark og Innlandet. Avsetningen skulle stimulere til større oppslutning om vannmiljøtiltak i jordbruket og for å følge opp helhetlig tiltaksplan for Oslofjorden.

Om lag 80 prosent av kornproduksjonen i Norge dyrkes i nedbørfeltet til Oslofjorden. Overgangen til redusert jordarbeiding og mindre høstpløying er utfordrende, både på grunn av investeringer i egnet utstyr og for å etablere en ny driftsmetode. Det er normalt å oppleve en avlingsreduksjon når jordarbeidingen reduseres. I tillegg er høstpløying gunstig på tunge jordarter og et godt virkemiddel for bekjempelse av rotugras og sopp. Statsforvalteren i Viken har vedtatt 60/40-regelen i Østfold, Akershus og Oslo, jamfør forskrift om krav til jordarbeiding og miljøtiltak i nedbørfelt til sårbare vassdrag, Oslo, Akershus og Østfold. Forskriften pålegger alle bønder å ha minst 60 prosent av kornarealet i stubb om høsten, uavhengig av om det er flatt eller hellende terreng. I praksis er det forventet at regelverket vil føre til at hele 70 prosent av kornarealet ikke pløyes om høsten. Det er faglig enighet om at det er riktig å ikke høstpløye på de bratte erosjonsutsatte arealene, i erosjonsutsatte dråg, på flomutsatte arealer og å ha grasdekte kantsoner langs vassdrag. Men et forbud mot høstpløying på de flateste arealene gir liten miljøgevinst samtidig som det reduserer matproduksjonen. Det er varslet at forskrift om jordarbeiding skal innføres i alle fylker som drenerer til Oslofjorden.

Med bakgrunn i at 60/40-regelen skulle innføres i Østfold, Akershus og Oslo i 2023 og at RMP-rammen ble tilført øremerkete midler til vannmiljøtiltak, var det stor økning i antall bønder som søkte tilskudd for å ikke høstpløye. På grunn av at det var så mange som søkte ble den forventede satsen redusert kraftig. Det betyr at økt miljøinnsats premieres med langt mindre støtte enn det bonden la til grunn. Dette er svært uheldig.

Det er avgjørende at nitrogentiltakene er balanserte opp mot målet om økt matproduksjon. Jordbruket utvikler seg og tar i bruk ny teknologi. Såing av fangvekster, presisjons gjødsling med bruk av sensortechnologi og direktesåing av høstkorn kan bidra til betydelig nedgang i avrenningen av nitrogen. Avlingsregistreringer utført av NLR Øst peker i retning av at direktesådd høstkorn kan opprettholde avlingsnivået sammenliknet med pløyd høstkorn. Reduksjon i antall kjøring gir reduksjon i dieselforbruk, samt redusert jordpakking. På minussiden får man økt behov for plantevern. RMP-tilskuddene trekker i positiv retning, men om den samla økonomiske gevinsten kan finansiere såmaskinen er uklart, og avhenger i stor grad av størrelsen på arealet. Kornbønder som driver store arealer med leiejord, har større mulighet til å investere i maskinelt utstyr som kreves for direktesåing av høstkorn enn det gjennomsnittsbonden har.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg er bekymret for at det nye regelverket for jordarbeiding som planlegges innført i alle fylkene rundt Oslofjorden vil føre til at kornproduksjonen og sjølforsyninga i Norge reduseres.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg krever at det gjennomføres en konsekvensvurdering av regelverket som nå er innført i Østfold, Akershus og Oslo før regelverket vurderes innført for nye fylker.

Det er viktig å vite hva konsekvensen blir for størrelsen og kvaliteten på den samlede kornavlingen, investeringsbehov for å kunne direkteså høstkorn, forbruk av plantevernmidler og hvilken kostnadseffektivitet regelverket har for ulike erosjonsklasser. Oslofjordplanen setter klare forventninger til landbruket om opptrapping av vannmiljøtak i hele nedbørfeltet.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg krever at alle kostnader ved tiltaksgjennomføring kompenseres fullt ut. Norges Bondelags forhandlingsutvalg krever et tillegg på 80 mill. kroner i 2024 som øremerkes vannmiljøtiltak i fylkene Oslo og Viken, Innlandet og Vestfold, som fordeles via RMP-ordningen.

11.2.3 Handlingsplan for god nitrogenforvaltning i jordbruket

Med bakgrunn i oppdrag fra jordbruksoppgjøret 2022 har Landbruksdirektoratet og Miljødirektoratet lagt fram et forslag til prosjektplan for en nitrogenplan i jordbruket. Husdyrgjødsel og mineralgjødsel er avgjørende innsatsfaktorer for å oppnå gode avlinger og matsikkerhet. Nitrogen er det næringsstoffet plantene trenger mest av for å vokse og for å oppnå ønsket avlingskvalitet - som for eksempel tilstrekkelig innhold av protein i matkorn. Samtidig kan nitrogen skape miljøproblemer ved lekkasje til miljøet. Nitrogen kan lekke til luft som ammoniakk og lystgass og til vassdrag som nitrat. For jordbruket er målet å husholdere med nitrogenet slik at det i størst mulig grad går til avlingene og i minst mulig grad lekker ut i miljøet. Dette gir også best økonomi for bonden. God gjødselplanlegging, god praksis for håndtering av husdyrgjødsel, god praksis for jordarbeiding og presisjonsjordbruk er de viktigste tiltakene for å oppnå dette.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg støtter at det utarbeides en handlingsplan for god nitrogenforvaltning i jordbruket. Ansvar for å utarbeide en slik plan må ligge hos Landbruks- og matdepartementet som sektormyndighet. Vi forutsetter at faglagene inviteres til å delta i ei referansegruppe for utarbeidelse av handlingsplanen.

11.2.4 Naturavtalen

Landene som har sluttet seg til konvensjonen om biologisk mangfold ble på toppmøtet i Montreal i desember 2022 enige om en ny naturavtale. Avtalen avløser den forrige naturavtalen som ble vedtatt i Aichi i Japan i 2010. Ett av målene i naturavtalen er at minst 30 prosent av land og hav på jorden skal bevares innen 2030. Avtalen omfatter også mål om å halvere tapet av næringsstoffer til miljøet, halvere matsvinn og bærekraftig bruk av jordbruksarealene med iverksetting av tiltak og dyrkingspraksis som fremmer biologisk mangfold. Etter inspirasjon fra Parisavtalen forplikter landene seg til jevnlig å rapportere hvordan naturavtalen følges opp. Klima- og miljødepartementet skal legge fram en melding til Stortinget som viser hvordan Norge skal oppfylle forpliktelsene i avtalen.

Artsdatabanken oppgir i rødlista for arter fra 2021 at 397 truede arter er antatt å være negativt påvirket av jordbruksaktivitet, da særlig oppdyrking og drenering. På den andre siden er opphørt drift i landbruket en påvirkningsfaktor for 936 truede arter. Opphørt drift kan være alt fra opphør av tråkk og motorferdsel til endret bygningsstruktur, men for de fleste truede artene dreier det seg om opphør av tradisjonelle hevdsmetoder. Gjengroing av landbruksarealer som følge av opphørt eller redusert beite og/eller slått er antatt å påvirke 513 truede arter negativt.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg forutsetter at regjeringa legger sektorprinsippet til grunn for oppfølging av naturavtalen. Dette innebærer blant annet at aktuelle miljøtiltak i jordbruket for å nå forpliktelsene i avtalen legges inn under jordbruksavtalen og nasjonalt miljøprogram.

11.2.5 Støtte til verdensarvområdene (VAO) og utvalgte kulturlandskap (UKL)

Utvalgte kulturlandskap i jordbruket (UKL)

Ordningen er en tverrfaglig satsing fra Landbruks- og matdepartementet (LMD) og Klima- og miljødepartementet (KLD). Formålet med satsingen er å sikre en langsiktig forvaltning av et utvalg av jordbrukslandskap med svært store biologiske og kulturhistoriske verdier for å ta vare på naturmangfold, kulturhistorie og jordbruksdrift. Etter direktoratenes tilråding basert på Plan for arbeid 2020 – 2025 (2020), ga LMD og KLD tilslutning til fem nye utvalgte kulturlandskap i

jordbruket der tre nye ble innlemmet i 2022. I 2023 vil ytterligere to bli innlemmet. Det blir da totalt 51 utvalgte kulturlandskap i jordbruket.

Det er generelt god aktivitet i områdene, med større behov for midler enn det som er tilgjengelig. Tilskuddene utløser mye aktivitet og bidrar til optimisme, men seterdrifta i mange fylker med slike områder er utsatt.

I 2022 ble det innvilget en ramme på 38,5 mill. kroner til UKL, hvorav 15,5 mill. kroner avsatt i jordbruksavtalen (LUF), og 23 mill. kroner over KLDs budsjett. Riksantikvaren, Miljødirektoratet og Landbruksdirektoratet samarbeider om å fordele rammen. Av totalt innvilget tilsagn i 2022 var 73 prosent til engangs-/investeringstiltak, 20 prosent til drift/årlig tiltak og 7 prosent til felles tiltak/prosessmidler. Fordelingen mellom søknadstyper er relativt stabilt sammenlignet med fjoråret.

For 2023 ble den totale rammen redusert med 3 mill. kroner til 35,5 mill. kroner, men der delbevilgningen over jordbruksavtalen på 15,5 mill. kroner er opprettholdt. Norges Bondelags forhandlingsutvalg forventer at KLD sin delbevilgning er tilbake på 2022-nivået i 2024.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg mener at det nå er nødvendig at ordningen får stabilisere seg med dagens planlagte antall utvalgte områder, økonomiske rammer og forvaltningssystem.

Forhandlingsutvalget ber om at rammen på 15,5 mill. kroner for 2023 videreføres på samme nivå for 2024.

Landbrukets verdensarvordning (VAO)

VAO reguleres av samme forskrift som UKL. Fra 2023 er det tre verdensarvområder som omfattes av denne tilskuddsordningen Vegaøyan - Vestnorsk fjordlandskap (Geirangerfjorden og Nærøyfjorden) - Røros bergstad og Cirkumferensen. Landbruket er sentralt for å ivareta alle de 3 verdensarv-områdene, men sliter. Tilbakemeldingene er bekymringsfulle for hvordan en skal klare å opprettholde et aktivt landbruk framover.

Hensikten med ordningen er altså å styrke landbruket i verdensarvområdet slik dette området er avgrenset i naturbase. Forskriften sier ikke noe om at driftssenteret til tilskuddsmottaker (her dyreeieren) må ligge innenfor avgrensingen. Det er viktig å tilgodese også de som ligger i randsonene, men som bidrar til skjøtsel i verdensarvområdene. Norges Bondelags forhandlingsutvalg mener aktiv drift bør prioriteres foran museumstiltak, restaurering av gamle bygninger og lignende og at det må legges til rette for nye tiltak for beitebruk. En større del av denne ordningen bør finansieres over budsjettet til klima- og miljødepartementet eller næringsdepartementet da denne ordningen skal styrke samfunnsnyttige formål ut over de landbrukspolitiske.

For Røros bergstad og Cirkumferensen er bevilgningen økt med 2,0 mill. kroner fra og med 2023, til 9,5 mill. kroner. Området som inngår i ordningen, er definert som verdensarven Røros bergstad og Cirkumferensen. Likevel faller landbruket i Cirkumferensen utenfor og med de konsekvensene det har for det som er en viktig bidragsyter til verdensarven.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg legger til grunn at fjorårets avtale må bety at landbruket i Cirkumferensen behandles som en del av verdensarvområdet. Det må legges til rette for aktiv drift for fremtiden. Det er avgjørende å sikre samarbeid på tvers av sektorer

og tilskuddsordninger innen landbruk, miljø og kulturminner, særlig må forvaltningen oppfordres til å gi veiledning til søkere om bruk av andre tilskuddsordninger i landbruks- og miljøforvaltningen.

Forhandlingsutvalget ber om at rammen på 9,5 mill. kroner for 2023 videreføres på samme nivå for 2024.

11.2.6 Tilskudd til tiltak i beiteområder – organisert beitebruk

Formålet med ordningen er å bidra til en best mulig utnyttelse av beiteressursene med minst mulig tap, gjennom organisert tilsyn og sanking. Organisert beitebruk (OBB) startet i 1970 gjennom et samarbeid mellom Landbruksdepartementet og Norsk Sau og Geit (NSG). OBB er en frivillig ordning som omfatter ca. 80 prosent av all sau på utmarksbeite. Ordningen er eneste kilde for registrering av totaltap av beitedyr på utmarksbeite. Ordningen bestod opprinnelig av et driftstilskudd til beitelag (utmålt etter dyretall) og et tilskudd til investeringstiltak.

Ved å organisere beitebrukerne i beitelag kan beitebrukere samarbeide om tilsyn og sanking av dyr, og gjøre felles investeringer i samle- og skillekvever, sankefeller, sperregjerder, bruer, gjeterhytter, elektronisk overvåking og andre tiltak. Det er behov for en økning av midler til organisert beitebruk og midler til investeringer i beiteområder, der det etter hvert er blitt et forholdsvis stort etterslep i fornying og vedlikehold av installasjoner. Behovet for gjerder og andre installasjoner i beiteområdene er stort.

Elektronisk overvåking av beitedyr er et relativt nytt verktøy som bidrar til å øke effektiviteten av tilsyn og gjennomføring av tiltak på beite. Det har kommet til flere produsenter som tilbyr ulike typer overvåkingsutstyr. Beitelagene har en sentral rolle for å samordne bruken av elektronisk overvåkingsutstyr, og mange beitelag kjøper sjøl inn utstyr for beitebrukerne. Det pågår nå en liten revolusjon i beitebruken med rask økning i bruk av digitale overvåkings-/beitebruksverktøy. Dette må stimuleres i større grad, og vil i seg sjøl legge grunnlaget for økt utnytting av utmarksbeite i storfeholdet. Tiltakene bidrar også til å redusere konflikter med andre interesser/produksjoner.

Det er en utvikling med stadig færre beitebrukere i hvert beitelag og dermed økte kostnader for hver bruker til å vedlikeholde installasjoner. Færre brukere gir mer behov for ny teknologi for å kunne holde oversikt.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg viser til at kravet til funksjonell salting er begrunnet ut fra viltsykdommen CWD som er påvist på villrein i Nordfjella og Hardangervidda. Forhandlingsutvalget mener prinsipielt at ekstrakostnader som følger av en viltsykdom må dekkes av LMD som viltmyndighet og tas utenom jordbruksforhandlingene.

For 2023 ble det enighet om å øke tilskuddet med 5 mill. kroner til totalt 31 mill. kroner. 1 mill. kroner av økningen ble satt av til Norsk Sau og Geit sitt arbeid med rådgiving av beitelag. Partene var videre enige om at 6,5 mill. kroner øremerkes til CWD-tiltak i Nordfjella og på Hardangervidda.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår økt bevilgning til investeringer i beitelag over Jordbruksavtalen med 5 mill. kroner til totalt 36 mill. kroner i 2024.

Se ellers kapittel 13.15 hvor tabell over midler til Landbrukets Utviklingsfond (LUF) finnes

11.2.7 SMIL

SMIL-ordningen forvaltes av kommunene. Formålet med spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL) er å fremme natur- og kulturminneverdiene i jordbrukets kulturlandskap og redusere forurensingen, utover det som kan forventes gjennom vanlig jordbruksdrift. Tilskuddet kan gå til engangs-/investeringstiltak.

Det er stor interesse for å utføre SMIL-tiltak. Ordningen dekker mange gode miljøformål og rammen dekker i dag ikke etterspørselen etter tilskudd. I 2022 var rammen på 147 mill. kroner og det ble omsøkt om lag 350 mill. kroner. Det ble innvilget 180,7 mill. kroner, utbetalt 127,5 mill. kroner og inndratt 37,2 mill. kroner. Kommunene må med de midlene som er tilgjengelige prioritere tiltak med god miljøeffekt. Det er i dag nasjonale føringer om at klimatilpasning, herunder utbedring av hydrotekniske anlegg skal prioriteres der det er behov. Det er også nasjonale føringer om at tiltak for ville pollinerende insekter og truet natur også bør vektlegges, samt føringer knyttet til setring. Som følge av store behov for å vedlikeholde hydrotekniske anlegg i enkelte områder, og sentrale føringer om at disse tiltakene skal prioriteres, er det i dag flere fylker som i liten grad innvilger tilskudd til kulturlandskapstiltak.

Tabell 33 SMIL 2022 - Tilsagn per miljøtema

Kulturlandskap	20 %
Biologisk mangfold	6 %
Kulturminner og kulturmiljøer	28 %
Friluftsliv	1 %
Avrenning til vann	42 %
Utslipp til luft	3 %

Prognose for utbetalingene i 2023 er vurdert til 170 mill. kroner basert på rammen i 2022. Prognose for 2024 er 170 mill. kroner. Erfaringsmessig ligger utbetalingsbeløp godt under tilsagnsbeløp fordi fristen for å ferdigstille SMIL-prosjekter er 5 år.

Det er økt behov for midler til hydrotekniske tiltak med mer variert klima. Potten bør økes vesentlig, særlig i fylker med store utfordringer med avrenning til vassdrag og Oslofjorden. Tak på gjødsellager, men også tak på gjødselplasser for talle bør prioriteres av hensyn til utslipp til luft og vann, med mer utfordrende klima fremover. Videre er det behov for midler til tilskudd til gjerder og vedlikehold av gjerder.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår å videreføre bevilgningen til SMIL på 170 mill. kroner på samme nivå for 2024.

Se kapittel 13.15 med tabell over midler til Landbrukets Utviklingsfond (LUF).

11.3 Økologisk landbruk

Økologiske produkter er en viktig del av mangfoldet som norske bønder skal levere forbrukeren. Bedre markedsmuligheter for norske landbruksvarer er et mål også for økologiske varer. Norges Bondelag vil understreke behovet for å øke produksjonen av økologiske produkter, for å øke norskandelen i dette markedet.

Økologisk produksjon har en sentral funksjon som pådriver innen miljø og bærekraft i norsk landbruk og er en viktig arena for utvikling av bærekraftige produksjonsmetoder. Skal dette være mulig må vi ha en økologisk produksjon over hele landet, sjøl om markedet er størst i de bynære områdene.

I et sårbart og per i dag lite marked som er basert på at markedet skal betale merprisen, vil det være større økonomisk risiko for de økologiske produsentene om produktene blir solgt som økologiske, enn om de blir solgt som konvensjonelle produkter.

Det økologiske arealet og karensarealet har økt noe fra 2021, og ligger nå på 4,7 prosent av det totale jordbruksarealet. Det er særlig engareal og potet som går ned, mens det er en økning i frukt og grønnsaksarealene. Det er også en kraftig økning i areal for erter til fôr. Vestfold og Telemark har størst andel økologisk areal, etterfulgt av Viken og Trøndelag. Antall økologiske produsenter har økt noe, og er i dag på 1 965 produsenter (mot 1 957 i 2021).

Omsetningen av økologiske produkter gikk ned med 4 prosent fra 2021-2022, og vi er nå tilbake på nivået før pandemien. Vi mangler fortsatt fullstendig statistikk på salg i dagligvare og HORECA. Da dette fortsatt ikke er på plass fra Landbruksdirektoratet har omsetningstall vært avhengig av at dagligvarekjedene har meldt inn tall til direktoratet direkte. Omsetning i andre kanaler har vært forholdsvis stabil, med en nedgang på 1,5 prosent. Omsetningsfallet i 2022 forklares med de økte prisene på mat og fokuset på å redusere kostnader. Kostnader for økologiske varer i dagligvare er uforholdsmessig mye høyere enn konvensjonelle varer, så dette vil bli forsterket når pris blir en viktigere premis i valg av varer i butikk.

11.3.1 Melk

Produksjonen av økologisk melk gikk ned med 7,1 prosent, og er nå på 34 mill. liter. Andelen av dette som selges som økologisk i markedet er på 58,9 prosent. Økt anvendelsesgrad siste året skyldes delvis økt salg av økologisk melk, men mest redusert innmeldt volum. Andelen økologisk melk av total melkemengde er på 3,1 prosent. Det har vært en reduksjon i antall melkekyr på 3,3 prosent fra 2021.

Landbruksdirektoratet leverte i 2022 rapporten «Verdikjeden for økologisk melk – en helhetlig gjennomgang av rammevilkårene i den norske verdikjeden for økologisk melk» (Rapport nr. 13/2022). Rapporten så på verdikjeden for økologisk melk fra produsent til forbruker og identifiserte noen av flaskehalsene i verdikjeden. En av flaskehalsene som det pekes på i rapporten er knyttet til lav anvendelsesgrad for økologisk melk, siden dette medfører økt råvarepris for industrien som det er vanskelig å ta ut i markedet. Merpris for økologisk melk til bonde er på 85 øre per liter, mens industrien må betale 1,40 kr per liter i merpris. Differansen på 55 øre per liter skyldes at under 60 prosent av den økologiske melka selges som økologisk til meieriene.

I Nasjonal strategi for økologisk jordbruk (LMD 2018) løftes økologisk landbruk, herunder økologisk melkeproduksjon fram ved at denne produksjonen har en spydspissfunksjon. Spydspissfunksjonen gjør seg gjeldende ved at erfaringer og kunnskap fra økologiske driftsformer kan overføres til det konvensjonelle jordbruket. Hensynet til at økologisk melkeproduksjon har

denne spydspissfunksjonen medfører at det er ønskelig å ha økologisk produksjon i hele landet, sjøl om det medfører et høyere melkevolum enn det markedet er villig til å betale merpris for. I Landbruksdirektoratet rapport (side 59) skriver direktoratet blant annet følgende:

«Det er vanskelig å utvikle og effektivisere verdikjeden for økologisk melk samtidig som verdikjeden selv må dekke kostnaden av økologisk melk som ikke videreselges og anvendes som økologisk. Dersom det er en politisk målsetning å ha økologisk melkeproduksjon i hele landet, mener direktoratet at denne kostnaden i stor grad bør dekkes av staten. I den anledning har vi i kapittel 4.2.3 vurdert muligheten for å innføre pristilskudd til økologisk melkeproduksjon, samtidig som Tine reduserer sin merpris til økologiske melkeprodusenter tilsvarende pristilskuddet.»

For å redusere flaskehalsen med lav anvendelsesgrad i økologisk melkeproduksjon foreslår Norges Bondelags forhandlingsutvalg å innføre pristilskudd for økologisk melk, slik at differansen på 55 øre per liter kan utlignes for meieriselskapene. Forutsatt at summen av pristilskuddet og Tines merpris til økobonden holdes på samme nivå som Tines gjeldende merpris, vil en slik løsning fortsatt stimulere til økologisk melkeproduksjon som i dag, samtidig som det vil redusere råvarekostnadene ved produksjon av økologiske meieriprodukter. Dette vil også kunne føre til økt innovasjon innen sektoren og videre økt salg. Dermed vil dette kunne dempe importen av økologisk meierivarer. Vi viser til kap. 4.2.3 i rapporten, hvor Landbruksdirektoratet har vurdert muligheten for å innføre pristilskudd til økologisk melkeproduksjon.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår å innføre pristilskudd for økologisk melk utbetalt til bonde på 0,40 kr/liter. Med utgangspunkt i en produksjon på økologisk melk på 45 mill. liter innebærer dette en kostnad på 18 mill. kroner.

11.3.2 Husdyr og økologisk kjøttproduksjon

Produksjon av økologisk kjøtt fra storfe, sau og svin har økt jevnt de siste årene, og i 2022 ble det samlet produsert i overkant av 2 630 tonn økologisk kjøtt fra disse, som er en vekst på 2,2 prosent fra 2021. For storfe utgjør dette kun 1,7 prosent av den totale storfeproduksjonen, for svin utgjør det økologiske kun 0,33 prosent og for sau/lammekjøtt var andelen på 2,7 prosent.

Andelen økologiske husdyr, inkludert verpehøner, er forholdsvis stabil, men er litt lavere for både melkekyr, ammeku, sau og verpehøner siden 2021.

Produksjonen av økologisk fjørfe har økt med 60 prosent de siste fem årene og er i 2022 på 674 tonn, og andelen var på 0,6 prosent. Det er kun 6 økologiske fjørfeprodusenter. Produksjon av økologisk egg har hatt en reduksjon i 2022 på litt over 1 prosent. Andelen økologiske egg er på 7,7 prosent av den totale eggproduksjonen.

Husdyrtilskudd stimulerer til omlegging av animalsk produksjon, og er viktig for å ivareta økonomien i de økologiske husdyrproduksjonene.

11.3.3 Økologisk frukt og grønt

Det er markedspotensial for økologisk norsk frukt og grønnsaker. Produsenter av økologiske grønnsaker opplever likevel en kraftig nedgang i sine leveranseavtaler. Samtidig blir en del av grøntproduktene som selges i større grad importert, og større andel er egne merkevare.

Økologisk grøntproduksjon har blitt mer sårbar siste årene. Fra 2021 til 2023 har antall produsenter som leverer økologisk grønt til dagligvare/HORECA-markedet gått kraftig ned, og for enkelte kulturer er det bare én produsent som står for hele produksjonen. Dette er svært sårbart for å klare å opprettholde en økologisk grønnsaksproduksjon også i perioder hvor omsetningen er sviktende. De økologiske grønnsaksprodusentene innehar viktig kunnskap når det gjelder plantevern og ugrasbekjempelse som vi har behov for ellers i jordbruket.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg vil fremheve viktigheten av å ha en norsk økologisk grønnsaksproduksjon, og at det er viktig å redusere risikoen for produsentene. Norges Bondelags forhandlingsutvalg vil styrke økologisk frukt og grønt ved heving av arealtilskuddet.

11.3.4 Korn

Den samlede produksjonen av økologisk korn, erter, oljefrø og åkerbønner anslås for 2022/23 til å bli betydelige høyere enn de siste årene. Produksjonen vil være på 18 000 tonn. Dette er en økning på 32 prosent fra 2021/2022. Matkornproduksjonen er den høyeste på lenge, men fôrkornproduksjonen er derimot lavere enn de seinere år. Så langt er 21 prosent av det leverte kornet matkorn. Den kraftige økningen skyldes primært det gode kornåret i 2022, i tillegg til en svak økning i kornarealet.

Forbruket av fôrkorn til økologisk kraftfôr var på til sammen litt over 23 000 tonn i 2022, om lag 2/3 av dette er importert vare. Produksjonen av økologisk mat og fôrkorn dekker altså ikke den norske etterspørselen etter matkorn og kraftfôr. Norskandelen i økologisk kraftfôr er på kun 30 prosent. Mesteparten av den økologiske mathveten og mathavren er importert vare. 24 prosent for mathvete og 47 prosent for mathavre er for 2022 norsk. Det er viktig at norske kornprodusenter finner det lønnsomt å dekke mer av etterspørselen etter økologisk mat- og fôrkorn. Arealtilskudd er viktig for å redusere risiko knyttet til avlingsvariasjoner og avsetning.

Prisen på økologisk kraftfôr varierer mer gjennom året enn konvensjonelt pga. høyere import. Kraftfôrprisen steg enda mer for økologisk i 2022 enn for konvensjonelt kraftfôr. Av det totale kraftfôrsalget i 2022 var 2 prosent økologisk. Per i dag finnes det to produksjonsanlegg for økologisk kraftfôr i Norge, ett i Trøndelag som produserer fôr til drøvtyggere, og ett på Toten som produserer fôr til drøvtyggere, svin og fjørfe.

Landbruksdirektoratet leverte rapporten «Økt norskandel i økologisk fôr – utredning av hvordan norsk produksjon av økologisk korn og kraftfôrråvare kan økes» (Rapport nr. 14/2023).

Rapporten skisserer følgende fire alternativer:

- Alternativ 1: Fortsette som i dag.
- Alternativ 2: Rendyrke spydspiss-funksjonen med et ønske om økologisk kornproduksjon over hele landet. Kompensere for flaskehalsen og ekstrakostnadene til økologisk uavhengig av hvor produksjonen er.
- Alternativ 3: Effektivisering av verdikjeden med mål om at flere produserer fôret på egen gård. Stimulere til kombinasjonsbruk og klyngedannelse.
- Tiltak som rapporten foreslår eller anbefaler å innføre uavhengig av sporvalg.

For Alternativ 2 vil økning i tilskudd til frakt av økologisk korn og kraftfôr og økt prisnedskrivning være tiltak som vil være nødvendige for å redusere flaskehalsene. I tillegg konkluderer Landbruksdirektoratet med at det vil være nødvendig med følgende generelle tiltak:

- Stimulere til mer grovfôr og beite
- Styrke rådgivning (NLR)
- Sikre gjødseltilgang

- Utvikle en inntektskalkulator for økologiske kornproduksjon
- Etablere kjente prosedyrer ved stans i produksjon av øko-kraftførsenter

Rapporten viser at antall bønder som produserer økologisk korn går ned, mens arealet som drives økologisk er stabilt eller svakt økende. Dette viser at gjennomsnittsbuket på økologisk korn har blitt større. Dette viser også at hovedutfordringen trolig er å få konvensjonelle produsenter til å legge om til økologisk.

11.3.5 Oppfølging av Nasjonal strategi for økologisk landbruk

I jordbruksoppgjøret 2022 ble det vedtatt at Den nasjonale strategien for økologisk landbruk skal midtveisvalueres i 2023 med ferdigstilling høsten 2023:

«Strategien skal vurderes midtveis i lys av markedsutviklingen, dvs. i 2024. Partene er enige om at det gjennomføres en evaluering av strategien og satsingen på økologisk jordbruk i løpet av 2023. Hensikten med en slik evaluering er å få en vurdering av resultater og virkninger så langt i perioden og anbefale eventuelle tilpasninger for å nå målene. For utfordringer som er nevnt i strategien bør det synliggjøres i hvilken grad virkemiddelbruken har bidratt til å løse flaskehalsen. I forbindelse med dette vil det vurderes om strategien bør endres eller justeres, også som følge av de politiske ambisjonene som er formulert i Hurdalsplattformen»

Norges Bondelags forhandlingsutvalg forventer at partene og fagmiljøene innen økologisk landbruk blir involvert i evalueringen av strategien.

Norges Bondelag mener det som ledd i evalueringen for strategien må:

- **på plass statistikk for produserte og omsatte økologiske varer for å kunne evaluere strategiens hovedmål, som er å produsere det markedet etterspør.**
- **vurdere om informasjon og kommunikasjon om økologisk landbruk til bønder og forbrukere fungerer hensiktsmessig.**
- **Gi klare signaler til avtalepartene for videre satsing på økologisk landbruk fram mot 2030**

11.3.6 Utviklingstiltak i økologisk landbruk

I jordbruksoppgjøret 2022 ble 16 mill. kroner overført til andre pletter under LUF; 5 mill. kroner ble overført til Miljø- og klimaprogrammet, med øremerking av disse til økologiske utviklingsprosjekt. 6 mill. kroner ble overført til Nasjonale tilretteleggingsmidler og 5 millioner kroner ble overført til NLR for å videreføre foregangsfylke-satsingen innen økologisk grønt, frukt og bær, økologisk melk, økologisk korn og jordhelse. Arbeidet gir viktig kompetanse og kunnskapsdeling for det økologiske miljøet, og har også en viktig overføringsverdi til det konvensjonelle landbruket. Det er også behov for at det gjøres en faglig jobb for å se på hele verdikjeden for det økologiske og for å øke markedsmulighetene.

Landbrukets ØKOLØFT har de siste årene jobbet mer mot markedet, og det vil være naturlig at ØKOLØFT sammen med aktører på området får et utvidet mandat og økonomi til å følge opp dette arbeidet videre.

Matvalget ble satt ut på anbud for 2023 og DebioInfo fikk oppdraget for 3 år med å gjennomføre Matvalget.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår å:

- Videreføre bevilgningen til utviklingsmidlene for økologisk landbruk på 15 mill. kroner. En forutsetter at midlene som ble overført til Nasjonale tilretteleggingsmidler og Klima- og miljøprogrammet ved fjorårets oppgjør opprettholder satsingen på økologisk minst i tråd med de midlene som er satt av.
- Prioritere utviklingsmidlene til nasjonale prosjekt som kan løse utfordringene i hele verdikjeden, og særlig der det er små volum og vi har et stort behov for økt produksjon
- Prioriterer markedsprosjekter, særlig for frukt, bær, grønt og korn.

Se kapittel 13.15 med tabell over midler til Landbrukets Utviklingsfond (LUF).

11.3.7 Oppsummering av økologisk landbruk

Norges Bondelags forhandlingsutvalg vil særlig trekke fram at det for mange økologiske produsenter er en uforutsigbarhet i forhold til økonomi, da mye av produksjonen er lagt opp til at merkostnaden skal dekkes inn av en merpris ut i markedet. Et ustabilt marked med små volum for alle produksjoner er en av hovedutfordringene for det økologiske landbruket i Norge. I et lite og sårbart marked, som det økologiske fortsatt er, er det ekstra viktig med forutsigbarhet for en god økonomi i primærproduksjonen om norsk jordbruk skal være i stand til å levere.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg krever at det innføres et tallfestet mål for økt økologisk produksjon, videreføring og salg. For å bidra til økt forbruk og mer stabil etterspørsel, mener Norges Bondelags forhandlingsutvalg at det må settes krav til en viss andel norske økologiske varer ved offentlige innkjøp til kantiner mm.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg vil framheve at økologisk landbruk er en viktig del av et bærekraftig norsk landbruk. Kompetansen fra det økologiske landbruket kommer hele landbruk til gode, slik at økologiske metoder kan gjøre hele landbruket enda mer bærekraftig. Forhandlingsutvalget mener det er viktig at vi har økologisk produksjon over hele landet for å levere på kravet om en mer bærekraftig matproduksjon.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår:

- I tråd med forslaget fra rapporten «Verdikjeden for økologisk melk» fra 2022 å innføre pristilskudd for økologisk melk med 0,40 kr/liter, som vil gi en kostnad på 18 mill. kroner med utgangspunkt i dagens produksjon av økologisk melk på 45 mill. liter.
- I tråd med forslaget fra rapporten «Økt norskandel i økologisk fôr – utredning av hvordan norsk produksjon av økologisk korn og kraftfôrråvare kan økes» (Rapport nr. 14/2023) å
 - Øke arealtilskuddet for økologisk korn med 200 kr/daa
 - Øke frakttilskuddet på økologisk korn med 10 prosent
- Øke husdyrtilskuddet melk/ammeku med 500 kr
- Øke arealtilskuddet for karensareal med 100 kr/daa
- Øke arealtilskuddet for grønnsaker, frukt og bær med 500 kr/daa
- Øke arealtilskuddet for potet med 300 kr/daa
- Øke arealtilskuddet for grovfôr med 10 kr/daa

12 BRUKSSTØRRELSE (STRUKTUR)

I regjeringas politiske plattform heter det at regjeringa vil: «*Innføre tak på tilskot i all produksjon*». For mange ordninger er det allerede ulike varianter av tak på tilskuddene, mens det for andre ordninger ikke er tak. I jordbruksoppgjøret 2022 ble partene enige om å nedsette en partssammensatt arbeidsgruppe som skulle gjøre en samlet vurdering av strukturdifferensiering og tak på tilskudd over jordbruksavtalen. Arbeidsgruppa gjorde først og fremst vurderinger av innføring av strukturdifferensiering/tak på tilskudd til virkemidler rettet mot planteproduksjon. Med mål om et landbruk over hele landet er det viktig med et mangfoldig landbruk, geografisk produksjonsdeling og en variert bruksstruktur. Rammebetingelsene må gi grunnlag for drift og utvikling også på små og mellomstore bruk. Strukturdifferensiering av tilskudd skal bidra til en variert bruksstruktur, kompensere for skalaulempen og dermed utjevne inntektsmulighetene mellom små og store bruk.

Strukturendringene i jordbruket er påvirket av mange faktorer. På tross av at det totale jordbruksarealet de siste ti årene har holdt seg stabilt nokså uavhengig av den overordna utviklingen i retning færre og større driftsenheter, er det forskjeller mellom regioner og vekstgrupper. Store landbruksmaskiner og transportavstander kan gjøre at de mindre, mer marginale arealene går ut av drift. Det må legges til rette for bruk av jord- og beiteressurser over hele landet. En variert bruksstruktur kan være viktig for å ha et sterkt og godt produsentmiljø rundt seg, som gjør det attraktivt både å bli bonde og å ha sin arbeidsplass i landbruket. Løpende matproduksjon og en komplett verdikjede i hele Norge er grunnlag for matberedskap for storsamfunnet. Naturgitte forhold gir betydelige føringer for valg av driftsomfang for den enkelte produsent. Det politiske målet om landbruk over hele landet krever virkemidler for å gi grunnlag for produksjon, på store og små bruk over hele landet. Stordriftsfordeler er i seg sjøl strukturdrivende, og strukturvirkemidla i landbrukspolitikken skal være en motkraft til disse driverne.

Gjennom rapporten fra arbeidsgruppa er det forsøkt å finne hvordan produksjonskostnadene varierer med driftsomfanget. Det er stor spredning i produksjonene, og variasjon mellom produksjonene. Det er fallende arbeidsforbruk og avskrivninger med økt driftsomfang innen melk/storfe og sau, når det tas hensyn til driftsform (løsdrift/bås). For planteproduksjonene er det vanskeligere å finne sammenheng, og i grøntproduksjonen vil kontraktene påvirke både strukturen og geografien. Grøntproduksjonen er ofte kapital- og/eller arbeidskraftintensiv med betydelige stordriftsfordeler som trekker i retning av større enheter. For korn kan også ulik teknologisk tilpasning og kjøp av tjenester bidra til å forklare stor spredning. De analysene NIBIO har gjort på driftsgranskingene sier at større bruk i gjennomsnitt har lavere totale kostnader og arbeidsforbruk per enhet sammenlignet med bruk med mindre driftsomfang. Det er gjennomgående at arbeidsforbruket er lavere per enhet med større driftsomfang, men forklaringskraften er begrensa. Utover dette er det stor spredning.

Det er ulike måter en kan ha strukturdifferensiering eller strukturprofil på tilskudd. Med trappetrinnsatser kan det gis en høyere tilskuddssats for de første dekanene/dyrene. Med en toppavgrensing, et tak på tilskuddet, gis det kun tilskudd opp til et visst beløp. Begge varianter brukes normalt innen regelverket for husdyrtilskudd.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg mener det må innføres trappetrinn i flere av arealtilskuddsordningene og legges til rette for økt lønnsomhet i alle bruksstørrelser, uten at samla produksjon går ned. Endringer i tilskuddene er omtalt spesifikt under hver produksjon.

12.1 Tak på husdyrtilskudd

I regjeringas politiske plattform sier de at de ønsker å innføre tak for all produksjon. I forkant av fjorårets jordbruksoppgjør sto en overfor en helt spesiell situasjon med store kostnadsøkninger. Partene vurderte at det ville være et svært ugunstig tidspunkt å innføre tak for alle produksjoner i fjorårets jordbruksoppgjør

Kostnadsøkningen ble i varierende grad tatt ut i markedet for husdyrprodukter. Det ble i tillegg gitt betydelig kompensasjon gjennom økte budsjettmidler. En god del ble gitt gjennom økte satser for husdyrtilskudd. For at kompensasjonen skulle treffe alle bruksstørrelser, ble taket på 530 000 kroner i husdyrtilskudd per foretak midlertidig suspendert.

Grunnlagstallene fra budsjettnemnda for jordbruket viser at kostnadsveksten er i ferd med å flate noe ut. For enkelte innsatsfaktorer går den noe tilbake, for eksempel gass og gjødsel, mens andre fortsetter å stige, for eksempel rente.

Ved fjorårets jordbruksoppgjør ble bevilgningen til husdyrtilskudd økt med 45 prosent. Om taket hadde blitt økt tilsvarende skulle det vært på 770 000 kroner. Et slik tak vil treffe 65 foretak, med en samlet avkortning på 10 mill. kroner. Største avkortning er på nesten 1,7 mill. kroner.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår å ikke innføre tak i noen av planteproduksjonene. Forhandlingsutvalget vil ikke under nåværende krevende økonomiske situasjon for svært mange husdyrprodusenter gjeninnføre taket på husdyrtilskuddet.

For satsdifferensiering mellom de ulike trappetrinnene henvises det til Vedlegg 1, Fordelingsskjema og omtale av de ulike produksjonene i kap. 7 og 8,

13 LUF OG NÆRINGSUTVIKLING

13.1 IBU- midlene - tradisjonelt landbruk

Det er avgjørende for matforsyning og beredskap at næringsutøverne i landbruket har mulighet til jamnlig oppgradering og fornying av driftsapparatet og produksjonsmidlene på gårdsbruka. De offentlige investeringsvirkemidlene, som IBU, har vært nødvendige for å få utløst den investeringsaktiviteten vi har hatt og har på gårdsbruka, i samspill med privat kapital og egen arbeidsinnsats fra bonden og medhjelpere.

Omfanget og innretningen på disse virkemidlene vil samtidig påvirke hvordan næringa utvikler seg og blir seende ut over tid, eksempelvis med tanke på struktur og bruksstørrelse, geografisk produksjonsfordeling, bruk av teknologi, redusert klimaavtrykk, oppgradert dyrevelferd m.m. For eksempel er nybygg til husdyr og større ombygginger kostbare investeringer med lang nedbetalingstid, som gjøres i et generasjonsperspektiv.

Investeringene må være lønnsomme, og produksjonen må være av et omfang som kan bære investeringene. Dyrevelferdstiltak som overstiger gårdens økonomiske bæreevne kan ikke gjennomføres, og da er nedtrapping og siden opphør av husdyrproduksjon på den gården konsekvensen. Høyere tak på investeringstilskudd i prosent og kroner vil gjøre investeringer mer lønnsomme, og dermed utløse investeringer som ellers ikke er mulig å gjennomføre. På denne måten kan samfunnet styre utviklinga i dyras fysiske levemiljø uten at nye krav til dyrevelferd samtidig fører til nedleggelse, redusert matsikkerhet og dyrevelferdslekkasje ved import.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg er tydelig på at investeringsvirkemidlene og IBU hele tida må innrettes slik at de bygger opp under landbrukets samfunnsoppdrag, og sentrale mål ellers for landbrukspolitikken (jf. kap. 3.1 og 3.2). De må videre være utforma slik at den enkelte bonde opplever at de kan tilpasses behovet på gården deres på en god måte.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg vil videre presisere hvor viktig landbruket er som grunnlag for annen næringsvirksomhet og sysselsetting. Investeringsmidler er en stimulans for aktivitet i andre sektorer i bygda, som utløser investeringer og gir verdiskaping i alle leverandørvirksomhetene, fra entreprenører på grunnarbeid til trelastfirma og elektriker.

Den gjensidige avhengigheten landbruket inngår i, beskrives også av Innovasjon Norge (IN) i deres innspill til årets jordbruksforhandlinger:

Landbruket har bred betydning for flere områder. Egen eller lokal råvareproduksjon er basisen for det meste av den enorme utviklingen som har vært på lokalmatområdet de siste årene. Videre ivaretar en helhetlig politikk ikke bare utviklingen i og i tilknytning til landbruket selv, men også næringsmiddelindustrien som har tette bånd til landbruket. «Skjebnefellesskapet» mellom landbruk og foredlingsindustrien er reell – uten landbruk ingen foredlingsindustri og uten foredlingsindustri intet landbruk.

Det er investeringsbehov i alle produksjoner, av dyrevelferdshensyn, på grunn av HMS og for å legge til rette for økt norskandel og verdiskaping for planteproduksjonene. Norges Bondelags forhandlingsutvalg viser i den sammenheng til flertallsmerknad i innstillinga til jordbruksoppjøret i fjor, Innst. 462 S (2021-2022), som sier:

«Et annet flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet, Sosialistisk Venstreparti, Rødt og Venstre, vil understreke viktigheten av å – i dialog med faglagene –

bruke jordbruksoppgjørene fremover til å legge til rette for en variert bruksstruktur og en geografisk produksjonsfordeling som sikrer produksjonsgrunnlaget i hele landet»

Innovasjon Norge (IN) har meldt om rekordstor etterspørsel etter IBU-midlene de siste åra, og i særlig grad investeringsmidler til tradisjonelt landbruk. I 2022 økte rammene relativt mye sammenligna med åra før, og sammen med noe redusert etterspørsel siste del av året, resulterte det i at flere fylker satt igjen med udisponerte midler ved utgangen av året.

Også ved inngangen av 2023 har det i flere fylker vært redusert pågang i forhold til 2022. I tillegg til forholdene nevnt over, peker IN på at dette også kan skyldes at rammene har økt nok til at det ikke trengs søknadsfrister slik som foregående år. Derfor vil søknadene fordele seg mer jevnt over året.

Innovasjon Norge har per februar 2023 innvilga ca. 90 mill. kroner, mot ca. 140 mill. kroner på samme tid i 2022. Antall søknader fra melkeproduksjonsbruk er halvert fra samme periode i fjor, og regionskontorene anslår at det på årsbasis også vil være en reduksjon fra de 260 i 2022. Medio mars ser søknadspågangen ut til å ta seg opp, og de fleste regionskontorene regner med at rammene vil bli benytta siden man nå kan gi mer støtte til prosjektene. Det betyr også at det er mulig å åpne opp for prosjekter som tidligere har hatt utfordringer med å nå opp i prioriteringene, slik som dyrevelferdsinvesteringer innen flere husdyrproduksjoner.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg er enig med IN i deres vurdering av at den reduserte etterspørselen trolig skyldes en kombinasjon av sterk kostnadsøkning med svært utfordrende driftsøkonomi og renteøkninger. Forhandlingsutvalgets videre vurdering er derfor at den nedbremsingen vi ser i etterspørselen etter IBU-midler til tradisjonelt landbruk i 2022 og til nå i 2023, ikke er uttrykk for noe redusert behov for investeringsstøtte, men skyldes andre økonomiske faktorer. Innretningen på støtta er heller ikke godt nok tilpassa behovet og vilkåra på de gårdsbruka der det nå skal foretas investeringsbeslutninger.

Behovet for omlegging til løsdrift er godt dokumentert. I tillegg møter vi nå et oppdemmet behov for generelt vedlikehold og oppgradering, både i det samme storfeholdet og i annet husdyrhold. Innenfor planteproduksjon er det gjennom de siste års grøntsatsing lagt føringer for en opptrapping av investeringene. Det er også behov i kornproduksjonen for mer lager- og tørkekapasitet.

Siden fristen for omlegging til løsdrift rykker stadig nærmere, kombinert med de andre investeringsbehovene, er det helt nødvendig å øke investeringstakten i alle deler av jordbruket, ikke redusere den. Skal vi lykkes med det, må den generelle driftsøkonomien bedres, noe som er gjennomgående i hele kravet vi legger fram til årets forhandlinger. Det er i tillegg nødvendig å styrke investeringsvirkemidlene, kombinert med å justere regelverket og føringene for dem, slik at de fyller det faktiske behovet bedre, spesielt hos de mest prioriterte gruppene.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg krever at investeringsmidlene særlig innrettes slik at de utløser tiltak som

- **oppgraderer driftsapparatet, inklusive kravet til løsdrift for storfe, for å styrke velferden for folk og dyr. Dette ivaretar god dyrehelse og er med på å gjøre gårdsbruket til en attraktiv arbeidsplass.**
- **bidrar til å utnytte de totale arealressursene og sikre utnytting av ressursgrunnlaget på det enkelte bruk.**

For å oppnå en god måloppnåelse mener Norges Bondelags forhandlingsutvalg det må legges opp til ei videreført og forsterka investeringsattsing som inneholder følgende:

- **Målretting og fornying av føringene for IBU-midlene i jordbruksavtalen og i IBU-forskriften (se tabell lenger ut i kapitlet).**
Hovedgrep er:
 - Heve maksimalt tilskudd fra 40 til 50 prosent av kostnadene. 60 prosent ved omlegging til løsdrift for storfe.
 - Øvre grense for tilskuddet heves fra 3,5 mill. kroner til 5 mill. kroner per prosjekt. 6 mill. kroner ved omlegging til løsdrift for storfe.
- **Bevilgningsramme for IBU-midlene settes til 1 300 mill. kroner.**
Dette er en økning på 149,5 mill. kroner sammenligna med Prop. 120 S (2021–2022) (Jordbruksoppgjøret 2022 m.m.)
 - **Utprøving og innfasing av mobile enheter, robotisering og ny teknologi tas inn som tiltaksgruppe i IBU-forskriften.**

13.1.1 Melk og storfe

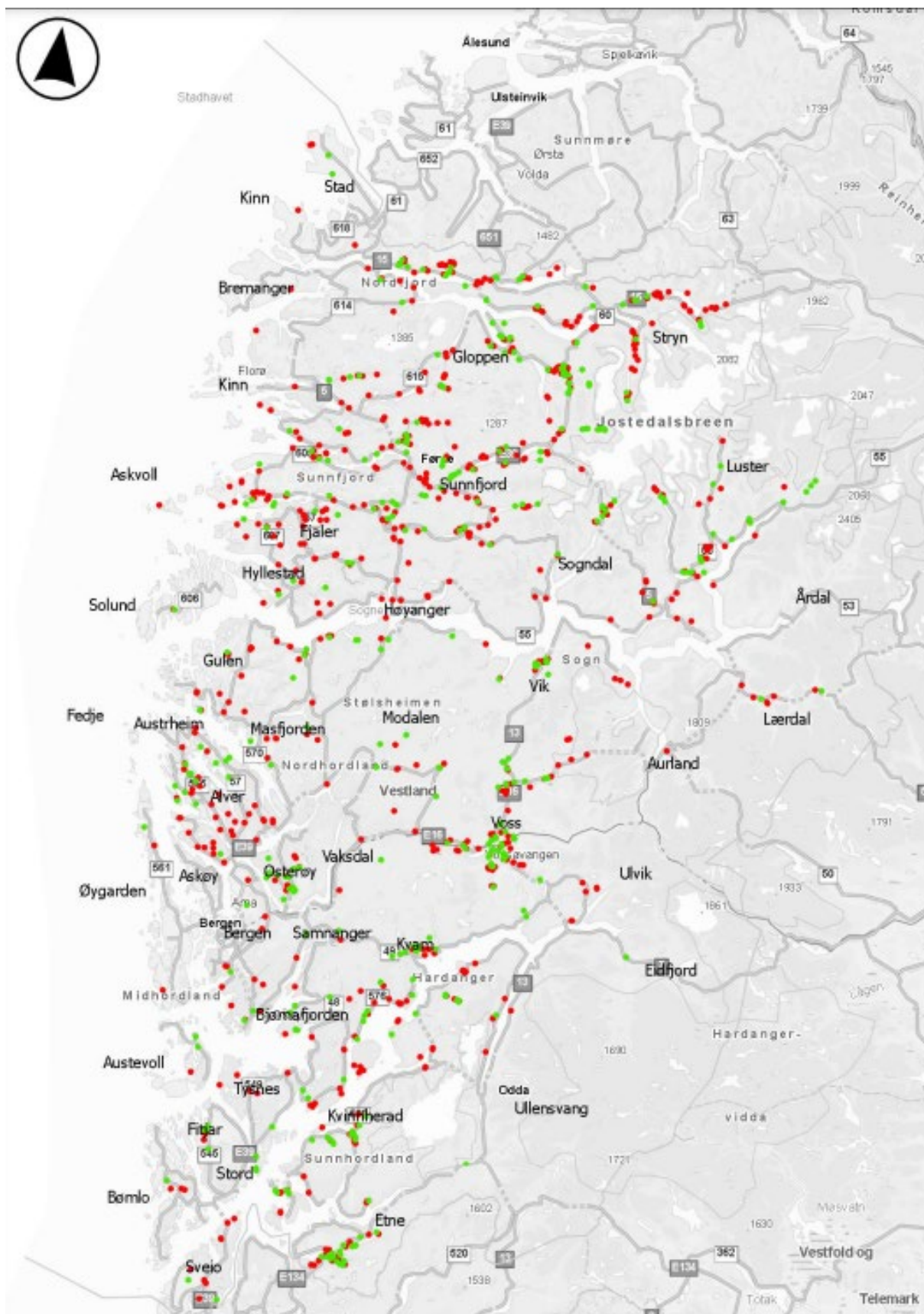
Løsdriftskravet som blir gjeldende fra 2034 har utløst et ekstraordinært investeringsbehov innenfor melk og storfekjøttproduksjon. Kravet til løsdrift er satt med bakgrunn i dyrevelferd, og god løsdrift gir et løft for dyrevelferden. Det er likevel slik at det er overlappende nivå av dyrevelferd mellom velfungerende båsfjøs, og mange løsdriftsfjøs. Dette skyldes blant annet økte arealbehov i løsdrifter sammenligna med båsfjøs for å sikre god dyreflyt, hindre blindganger, trange passasjer osv. Blant annet har ombygging av eksisterende bygninger med båsinnrøding til løsdrifter vist seg å gi utfordringer med arealet. Det er derfor svært viktig at nybygging og ombygging av driftsbygningene resulterer i løsninger som gir det løftet i dyrevelferden både bonden og samfunnet forventer av oppgraderingene. De må dessuten kunne ivareta krav som settes til oppstalling og hold av husdyr gjennom hele bygningens livsløp.

Nesten halvparten av melkeproduksjonsbruka i Norge (48 prosent) har fremdeles båsfjøs, se oversikten under. Utviklingstakten er for lav til å få alle med over innen fristen i 2034, og gjenstående bruk ser ut til å ha utfordringer med å finne lønnsomhet i den pålagte omlegginga.

Tabell 34 Andel båsfjøs

Fylke	Andel båsfjøs	Lausdrift	Ukjent	Totalsum
Agder	58 %	39 %	3 %	100 %
Innlandet	51 %	46 %	3 %	100 %
Møre og Romsdal	51 %	46 %	2 %	100 %
Nordland	46 %	52 %	2 %	100 %
Oslo og Viken	36 %	60 %	5 %	100 %
Rogaland	47 %	49 %	4 %	100 %
Troms og Finnmark	48 %	47 %	5 %	100 %
Trøndelag	38 %	60 %	2 %	100 %
Vestfold og Telemark	35 %	63 %	2 %	100 %
Vestland	61 %	36 %	3 %	100 %
Totalsum	48 %	49 %	3 %	100 %

Kilde: Tine SA

Figur 1133 Båsfjøs i Vestland. Kilde: Statsforvalteren i Vestland

Kartet på forrige side er en ytterligere illustrasjon på den store utfordringa vi står overfor når det gjelder omlegginga til løsdrift. I kartet er det plotta inn driftssentrene for alle melkeproduksjonsbruk i Vestland. De grønne er de som allerede er omlagt til løsdrift, de røde er bås fjøs. Uten at de «røde» fjøsa er med videre etter 2034, vil strukturen i melkeproduksjonen i fylket være helt annerledes enn den er nå, og melkeproduksjonen risiker å være avvikla i mange bygder, eller redusert til et fåtall bruk, med de konsekvenser dette innebærer.

Det er avgjørende for norsk melkeproduksjon, men også for hele norsk landbruk og muligheten til å opprettholde nødvendig infrastruktur som slakterier, meierier, forleveranser og veterinærdekning, at disse gårdsbruka velger å fornye driftsapparatet og blir med videre som melkeprodusenter. Et aktivt produsentmiljø er også en viktig beskyttelsesfaktor for god psykisk helse og for å forebygge dyretragedier. Nedlegging av bruk og avvikling av produksjonen som ellers vil følge, er stikk i strid med de landbrukspolitiske målsettingene. Mange har ikke mulighet til å finansiere ombygging til løsdrift innenfor dagens produksjon og driftsregnskap, og derfor er det helt nødvendig å styrke og målrette investeringsvirkemidlene videre for å gi melkeprodusentene mulighet til å gjennomføre lønnsomme investeringer på sine gårdsbruk. Det må gis en sikkerhet for dem som skal ta steget over til løsdrift for alt storfe. Det samme er også understreket av stortingsflertallet, blant annet ved Stortingets behandling av statsbudsjettet for 2022 der flertallet ba «regjeringen sikre at investeringsmidler bidrar til å realisere løsdriftskravet for små og mellomstore bruk.»

Uten en slik styrka og mer målretta investeringsstøtte vil ikke overgangen være mulig å gjennomføre uten store negative konsekvenser for de små og mellomstore bruka med melk og storfe, og dermed for store deler av distriktsjordbruket.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg krever at omlegging til løsdrift for storfe har høyeste prioritet ved tildeling av IBU-midler. Innen mjølkeproduksjon er det særlig viktig å prioritere omlegging av de fjøsa som har opptil 30 kyr, slik at de kan fortsette med produksjon tilpassa brukets ressursgrunnlag. For å lykkes med dette krever Norges Bondelags forhandlingsutvalg at taket for IBU-midler til omlegging til løsdrift for storfe må økes til 60 prosent og 6 mill. kroner.

13.1.2 Øvrige husdyrproduksjoner

Innenfor de kraftfôrkrevende produksjonene, og for sau/lam, har markedssituasjonen de siste åra ført til at en i liten grad har brukt investeringsstøtte til disse. Over tid har det samla seg opp et behov for å fornye og oppgradere produksjonsapparatet også hos dem. For disse produksjonene må redusert klimautslipp, dyrevelferd og HMS-hensyn prioriteres.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg krever at investeringsvirkemidler må kunne gis til:

- **Oppgradering av eksisterende hus for alle dyrearter der fokuset er på økt velferd for dyra (og dermed for bonden). Særlig bør hus til svin prioriteres.**
- **Utvidelser opptil konsesjonsgrensa for eksisterende svineprodusenter, så lenge det er rom i markedet.**
- **Nye grisehus/svineprodusenter i Nord-Norge, slik at denne typen søknader for de tre nordligste fylkene kan behandles regionalt og uten «ukuransbehandling» i Innovasjon Norge sentralt.**
- **I saueproduksjonen må eventuell økt produksjonskapasitet styres av markedets behovet. Det legges vekt på brukets tilgjengelige beite- og arealressurser ved tildeling av støtte.**
- **Tiltak som gir samtidig klima-, energisparing- og dyrevelferdsgevinst, eksempelvis varmegjenvinner til fjørfe og svin.**

13.1.3 Korn

Tørke- og lageranlegg til korn og proteinvekster er viktige for å ta vare på avlinger, både med tanke på volum og kvalitet. En opprusting og økning av lagerkapasiteten er derfor et målretta tiltak for å imøtekomme samfunnets behov for å styrke forsyningsberedskapen. Anlegg ute på gårdsbruka reduserer samtidig presset på mottaksanlegg i periodene med de største leveransene. Det gir mulighet for at produsentene kan ta god hånd om avlinga fram til neste ledd i verdikjeden trenger varen. Klimaendringene med mer ustabil vær under innhøstinga forsterker behovet for økt tørke/lagerkapasitet.

Den alvorlige tørken i Sør-Norge i 2018 og på Vestlandet i 2021 avdekka behovet for investering i nye, og fornying av eksisterende vanningsanlegg.

I 2021 ble det gitt 36,3 mill. kroner i støtte til investeringer i kornsektoren, mens det i 2022 ble gitt 26,4 mill. kroner.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg krever at satsingen på tørke- og lageranlegg hos den enkelte produsent styrkes, inklusive oppgradering av eksisterende anlegg. Dette gir økt verdiskaping på gården og kan samtidig være en del av, eller frigjøre kapasitet til, nasjonalt beredskapslager. Det er et særskilt behov for å bygge lagerkapasitet som kan dekke spesialproduksjoner, slik som såkorn, mathavre m.m.

Det er også viktig å sikre at de lokale og regionale fellesanleggene har rammebetingelser, som sikrer at de kan oppgraderes og utvikles videre.

Videre bør det også gis tilskudd til utfasing av fossile energikilder til fordel for eksempel bruk av tre og/eller halm som energikilde.

Det bør også gis investeringsstøtte til faste installasjoner for vanningsanlegg, både nye anlegg og oppgradering av eksisterende.

13.1.4 Frukt og grønt

Den norske grøntnæringa har store vekstmuligheter, og kan bidra til styrket norsk sjøforsyning og verdiskaping. Grøntproduktene har en lav norskandel, og kan bidra til økt sjøforsyningsgrad ved å utnytte potensialet i næringa.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår at regelverket for IBU-midler endres slik at det også dekker følgende:

- **Utprøving og innfasing av mobile enheter, robotisering og ny teknologi.**
- **Arronderingstiltak som blant annet tilrettelegger for innføring av teknologi nevnt i kulepunktet over.**

13.1.5 Økt bruk av tre som byggemateriale

På oppdrag fra Landbruks- og matdepartementet evaluerte Innovasjon Norge bruken av det ekstra tilskuddet til bruk av tre som bygningsmateriale. Avtalepartene mottok rapporten til jordbruksoppjøret i fjor.

Evalueringa bekrefter at ordningen sees på som et godt klimatiltak, og at den bidrar til å kompensere for merprisen ved å bygge i tre. Samtidig er oppfatningen at den gir positive

ringvirkninger i form av økt lokal verdiskaping m.m. Her vektlegges det at for å hente ut slike ringvirkninger har det mye å si at ordningen er langsiktig, slik at leverandørene får tilpassa seg.

Tilbakemeldingene viser at dagens ordning i store trekk fungerer tilfredsstillende, men med et forbedringspotensial i å treffe mer målretta på faktisk trebruk. Siden bakgrunnen for ordningen er klima- og miljøeffekt, bør det innebære at denne ekstrastøtta utmåles etter faktisk og planlagt bruk av tre, uten vurdering av ordinære kriterium for tilskuddsutmåling, som risiko-avlastning og utløsende karakter.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg slutter seg til anbefalingen i evalueringsrapporten om å videreføre ordningen med et ekstra tilskudd til bruk av tre i landbruksbygg. Tilskuddstaket heves fra dagens 400 000 til 500 000 kroner. Støtteutmålinga justeres slik at den knyttes til faktisk bruk av tre.

13.2 Tabell, oppsummering av føringene for IBU

I oversikten under er det også gjort ei vurdering av forholdet til IBU-forskriften for noen av føringene. Jf. forslag fra Innovasjon Norge om å vurdere hva som er nødvendig å forskriftsfeste, og hva som kan ligge i avtalepartenes føringene.

Tabell 35 Oppsummering føringene IBU

	<i>Nasjonale føringene for forvaltninga av IBU-midler i 2023:</i>	<i>Norges Bondelags forhandlingsutvalg krever følgende endringer i føringene for 2024:</i>
1	Støtte til investeringsprosjekt som gir økt matproduksjon skal prioriteres til produksjoner med markeds potensial.	<i>Ny tekst:</i> Fornyng av driftsapparat på små og mellomstore bruk i alle produksjoner skal prioriteres ved tildeling av støtte. Investeringsstøtte til økt produksjonskapasitet må styres av markedsbehovet.
2	Små og mellomstore bruk skal prioriteres ved tildeling av støtte. Innen melkeproduksjon er det særlig behov for å prioritere fornyng av fjøs med inntil 30 kyr.	Innen melkeproduksjon er det særlig behov for å prioritere fornyng av fjøs med inntil 30 kyr.
3	Hensyn til dyrevelferd skal prioriteres høyt. Dette gjelder for alle typer produksjoner og produksjonsformer.	<i>Tillegg:</i> Det er et mål å oppnå tiltak som gir samtidig klima-, energisparing- og dyrevelferdsgevinst. I svinholdet kan det gis støtte til oppgradering hos eksisterende svineprodusenter knytta til: <ul style="list-style-type: none"> • Dyrevelferdstiltak, gjødselhåndtering, energi- og klimatiltak, ventilasjon o.l. • Utvidelser og nye grisehus/ svineprodusenter i Nord-Norge. • Utvidelser opp til konsesjonsgrensa for eksisterende svineprodusenter så lenge det er rom i markedet. I saueproduksjonen må økt produksjonskapasitet styres av markedsbehovet Det legges vekt på brukets tilgjengelige beite- og arealressurser.
4	Investeringer som følge av EUs økologiregelverk prioriteres.	Videreføres
5	Støtte til frukt-, grønt- og veksthusnæringa skal prioriteres. Det kan gis tilskudd til investering, kompetanse- og produktutvikling til produsenter i grøntnæringa. Nye produsenter bør prioriteres ved markedsvekst. Småskala produksjon av grønnsaker, frukt og bær er en del av målområdet.	Videreføres
6	I kornproduksjonen skal tilskudd til tørke- og lageranlegg prioriteres.	<i>Tillegg:</i> Det er et særskilt behov for å bygge lagerkapasitet som kan dekke spesialproduksjoner.
7	Det kan gis investeringstilskudd til bygging av gjødsellager med fast toppdekke, samt lager med fast toppdekke til biorest og øvrig organisk gjødsel. Det kan også gis tilskudd til anlegg med	Det kan gis investeringstilskudd til bygging av gjødsellager med <u>tekniske løsninger som</u>

	gjødselseparator. Tilskuddet er avgrenset til 25 prosent av godkjent kostnadsoverslag for tiltaket, med en øvre grense på 200 000 kroner per prosjekt.	reduserer utslipp til luft, samt tilsvarende lager til biorest og øvrig organisk gjødsel. Det kan også gis tilskudd til anlegg med gjødselseparator. Tilskuddet er avgrenset til 25 prosent av godkjent kostnadsoverslag for tiltaket, med en øvre grense på 400 000 kroner per prosjekt. <i>(Tas ut av forskriften)</i> Gjødsellager eid av flere bønder kan støttes, og gjødsellager på leid jord forutsetter 10 års leiekontrakt.
8	Prosjekt med energi- og klimaeffektive løsninger skal prioriteres.	<i>Tillegg:</i> Ved bruk av tre som byggemateriale, kan det i tillegg bli gitt et tilskudd på inntil 20 prosent av innvilga tilskudd etter § 3 c, første ledd i forskrift om midler til investering og bedriftsutvikling i landbruket, avgrensa oppover til 500 000 kroner. Det skal tas hensyn til graden av trebruk i prosjektet ved utmåling av tilskudd. <i>(Tas ut av forskriften)</i>
9	I vurderingen av lønnsomhet i investeringsprosjektene må det tas hensyn til det samla næringsgrunnlaget på bruket.	Videreføres
10	Maksimal prosentsats for tilskudd til investeringer blir videreført med inntil 40 prosent av godkjent kostnadsoverslag for investeringa. Øvre grense for tilskudd settes til 3,5 mill. kroner per prosjekt. Den øvre grensen gjelder ikke i Troms og Finnmark fylke.	Maksimal prosentsats for tilskudd til investeringer er 50 prosent av godkjent kostnadsoverslag for investeringa. Øvre grense for tilskudd settes til 5 mill. kroner per prosjekt. Ved ombygging/ nybygging til løsdrift for storfe, settes maksimal prosentsats til 60 og øvre grense til 6 mill. kroner. Den øvre grensa på 5 (6) mill. kroner gjelder ikke i Finnmark, Troms og Nordland fylke.
11	For investeringer innen bedriftsutvikling, jf. § 3b i forskrift om midler til investering og bedriftsutvikling i landbruket, settes maksimal støttesats til inntil 75 prosent for alle søkere.	<i>Videreføres i forskriftsteksten. Ikke nødvendig å omtale i form av ei føring</i>
12	Fruktprodusenter som søker IBU-tilskudd til nyplanting som følge av frostskafer vinteren 2020/2021 kan få inntil 50 prosent av godkjent kostnadsoverslag for tiltaket.	Videreføres. <i>(Tas ut av forskriften)</i>
13	Det kan benyttes IBU-midler til ressurskartlegging i forkant av investeringsprosjekter innen tradisjonelt landbruk.	Videreføres. <i>(Tas ut av forskriften)</i>
14	Det kan bli gitt inntil 100 mill. kroner i risikolån, der tapsavsetningen skjer innenfor rammen av IBU-midlene.	Videreføres
15	Strategiske føringar fra det regionale partnerskapet er avgrensa til prioritering mellom ulike produksjoner og mellom ulike områder i den enkelte regionen/fylket. Faglaga skal inngå i de regionale partnerskapene.	Videreføres.
	Ny	Det kan gis tilskudd til <ul style="list-style-type: none"> • utprøving og innfasing av førerløse og autonome enheter, robotisering og ny teknologi som gir bedre effektivitet og styrket konkurransekraft • arronderingstiltak som tilrettelegger for innføring av slik teknologi <i>(Forskriftsfestes)</i> Tiltakene må tilpasses de ulike landsdeler og bruksstørrelser
	Ny	Utdjupende føring til §3 f i IBU-forskriften <i>Investeringer i forbindelse med generasjonsskifte:</i> «Mindre investeringer» defineres som investeringer inntil 2,5 mill. kroner. <i>(Teksten tas ikke inn i forskriften)</i>

13.3 Nasjonale tilretteleggingsmidler

Nasjonale tilretteleggingsmidler (NT-midler) skal benyttes til tilretteleggingstiltak innen landbruksbasert næringsutvikling, og til utvikling og videreutvikling av etter- og videreutdanningstilbud innenfor landbruksnæringa.

Tiltakene skal bidra til å styrke verdiskapingen i landbruket og bidra til fellesskapsløsninger innen næringsutvikling og kompetanseheving av nasjonal nytteverdi.

For 2023 er det satt ei tilskuddsramme for NT-midlene på 16 mill. kroner. Det er 10 mill. kroner mer enn i 2022. Økningen skyldes at det er flytta 6 mill. kroner fra posten «Utviklingstiltak innen økologisk landbruk». I tillegg skal posten være med å finansiere prosjekt som følger opp de anbefalte innsatsområdene i rapporten «Grøntsektoren mot 2035».

1,2 mill. kroner av ramma ble holdt tilbake i forbindelse med to utredninger som er lagt ut på anbud. Tema for dem er om geografiske ulikheter for byggekostnader, og samspillet mellom offentlig og privat investeringskapital. NIBIO fikk oppdragene og har leveransefrist 1. desember 2023.

Det kom inn 33 søknader til NT-midlene innen søknadsfristen i oktober, med et totalt ressursbehov på om lag 41 mill. kroner. Landbruksdirektoratet melder om et generelt høyere nivå på kvaliteten på søknadene sammenligna med tidligere år. Det var 12 søknader med søknadsbeløp på over 1,5 mill. kroner. Det er ei utvikling mot større prosjekt ettersom at dette er den andre runden med søknader uten tak for tilskudd per prosjekt på 1 mill. kroner. Direktoratets foreløpige vurdering er at flere av de største prosjekta er svært gode, og at det gjøres mye for midlene. Norges Bondelags forhandlingsutvalg peker på at midlene fyller et behov som ikke dekkes av de regionale postene, og at den bør videreføres.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg krever å øke bevilgningen til NT-midlene med 6 mill. kroner for 2024 til 22 mill. kroner.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg ber om at øremerking av 1 mill. kroner til avløserkurs må gjeninnføres.

En forutsetter at midlene som blei overført til Nasjonale tilretteleggingsmidler ved fjorårets jordbruksoppgjør fra «Utviklingsmidlene for økologisk landbruk» blir brukt på utredninger innen økologisk landbruk.

Det øremerkes 2 mill. kroner til HMS-kampanjen «Trygg bonde», jf. kap. 9.7.

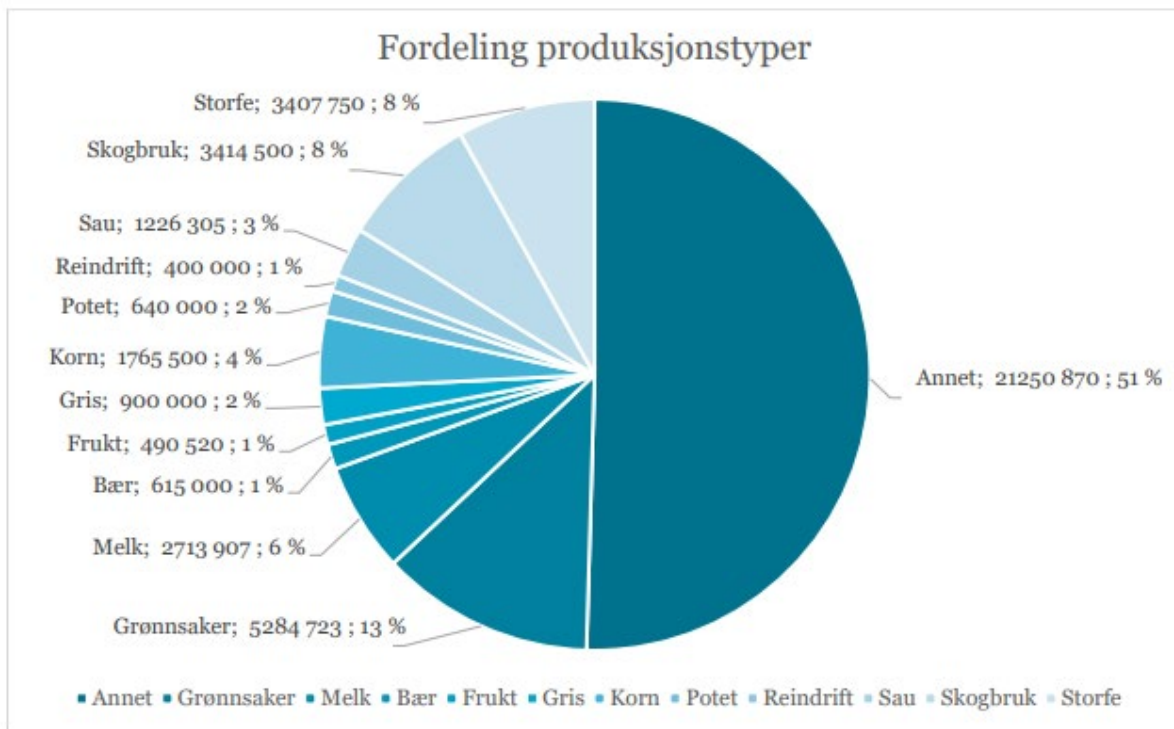
13.4 Regionale tilretteleggingsmidler

Siden forvaltningen av midlene er lagt til fylkeskommunen, reguleres bruken av dem i en egen forskrift: «*Forskrift om regionale tilskudd til næringsutvikling, rekruttering og kompetanseheving i landbruket*». Tidligere ble midlene forvalta av Statsforvalteren og hadde da navnet «Utviklings- og tilretteleggingsmidler».

Det kan gis tilskudd til tilretteleggingstiltak som bidrar til utvikling av konvensjonell eller økologisk drift i landbruket, eller til utvikling av andre landbruksbaserte næringer innenfor fastsatte nasjonale og regionale rammer, strategier og prioriteringer.

Fordelingen av RT-midlene er forankra i de regionale næringsprogrammene og føringer fra de regionale partnerskapene. Totalt ble det innvilget 42,3 mill. kroner til 182 prosjekter i 2022. Det er stor variasjon i type prosjekter som mottar støtte.

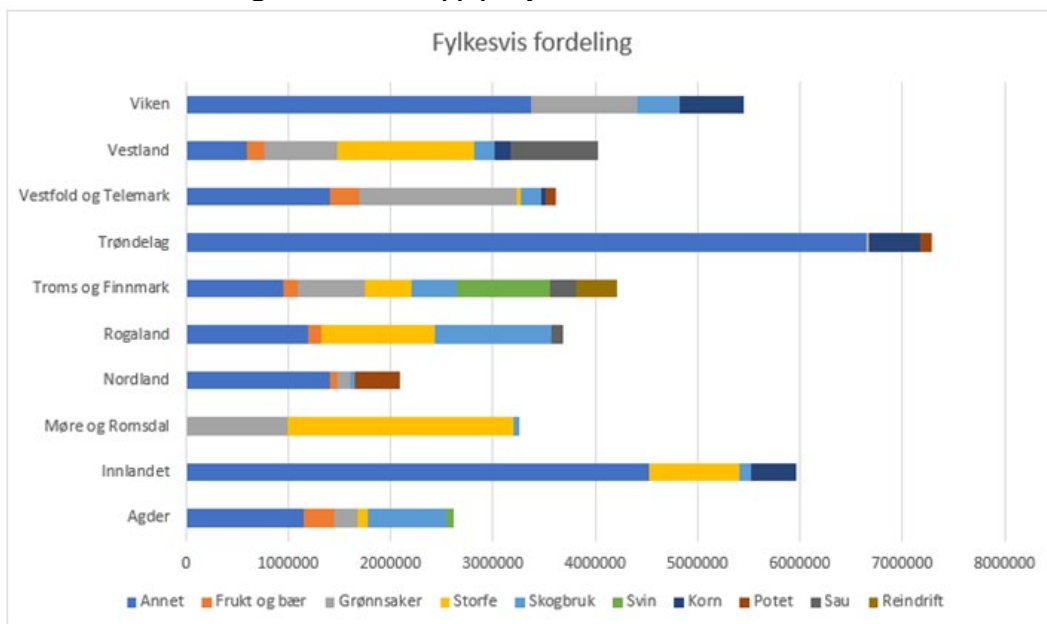
Tabellen under viser fordelinga av tilskuddsmidlene på de ulike tiltaksområdene. Oversikt over fordelinga av innvilgede midler mellom ulike produksjoner

Figur 14 Fordeling produksjonstype. Kilde: Landbrukets utviklingsfond. Årsrapport 2022. Landbruksdirektoratet

Posten «Annet» er over halvparten av total bevilgning. Av den går rundt 7,2 mill. kroner til lokalmat, ulike klimatiltak har fått rundt 3 mill. kroner, og det går noe til reiseliv. Ellers er det flere tiltak for bondens psykiske helse, og et par til Inn på tunet. Norsk landbruksrådgiving er den største tilskuddsmottakeren av RT-midlene, med rundt 22 prosent av de innvilga midlene (dvs. om lag 9,3 mill. kroner). Andre tilskuddsmottakere er for eksempel faglag, kommuner og ulike samvirker.

Nedenfor er fordelinga delt videre opp på fylker:

Figur 15 Fylkesvis fordeling av regionale tilretteleggingsmidler. Kilde: Landbruksdirektoratet

Data i tabellen er bearbejdet for å synliggjøre fordelingen av midler til produksjonsretta prosjekter. I kategorien «Annet» ligger tilleggsnæringer, helse, bioøkonomi, klima osv.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg legger til grunn at tilretteleggingsmidlene er godt samordna med den strategiske innretningen for de bedriftsretta virkemidlene regionalt.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår at avsetningen til regionale tilretteleggingsmidler settes til 40 mill. kroner i 2024. Dette er ei videreføring av bevilgingen i 2023.

13.5 Områderetta innsats

Norges Bondelags forhandlingsutvalg mener det er god bruk av de tilgjengelige midlene å bruke deler av dem på spesielle områderetta innsatser, geografisk og tematisk, i tillegg til den satsinga som skjer gjennom bevilgningene til RT- og NT-midler. Gjennom slike definerte satsinger kan avtalepartene målrette innsats i en periode, mot forhold og saker en mener trenger ekstra oppmerksomhet. Det kan handle om å motvirke negative utviklingstrekk innenfor en del av landbruket som berører flere fylker, men også om å styrke et initiativ eller en innovasjon i en oppstartsfase.

13.5.1 Bærekraftig matproduksjon og verdiskaping i nord

Tiltaket er omtalt i kapittel 10.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår å videreføre bevilgningen til områdetiltaket «Bærekraftig matproduksjon og verdiskaping i nord», på samme nivå i 2024 som for 2023, 17 mill. kroner. Det forventes at fylkeskommunene som deltar bidrar med økonomisk støtte som i 2023, dvs. 4 mill. kroner for hver av dem.

13.5.2 Fjellandbruket

I jordbruksforhandlingene i fjor ble partene enige om å videreutvikle satsinga på fjellandbruket. Det betyr blant annet å styrke forankringa av den i regionalt partnerskap for landbruk. Det ble også bestemt å lage en utredning om seterdrift. Den ser blant annet på mulige koplinger mellom satsinga på fjellandbruket og seterdrift. I rapporten om setring (se kap. 10.6) pekes det på at Fjellandbruksatsingen kan være et nyttig virkemiddel i en setersatsing.

I statsbudsjettet for 2023 ble det satt av midler til å opprette Norsk senter for fjellandbruk.

Det er satt ned et interimsstyre som jobber med å etablere senteret som skal:

- være et nettverk for å fremme og styrke et livskraftig landbruk i fjellregionene.
- bidra til kunnskapsdeling og kunnskapsutvikling med sikte på å styrke fjellbonden sin kompetanse.
- skape faglige og sosiale fellesskap på tvers av næringer og mellom fjellbygdene.
- bidra til bærekraftig og lønnsomt landbruk med fjellbonden sitt behov i sentrum.

Områderettet innsats til fjellandbruket har vært en satsing som omfatter 77 kommuner i Trøndelag, Innlandet, Telemark og Vestfold, og Viken. Det er Statsforvalteren i hvert av de fire fylkene som administrerer midlene og står for utlysning av dem.

Målet med satsingen er å beholde levende fjellbygder med et aktivt landbruk. Det å ta vare på stølene og stølskulturen er spesielt nevnt som mål og satsingsområde.

Omtrent 42 prosent av landarealet i Norge ligger over grensa som vi regner til fjellkommunene. Her er 20 prosent av alle aktive gardsbruk og 17 prosent av den dyrka marka i Norge (NIBIO 2018). De siste tiårene med effektivisering og nedgang i tallet på gardsbruk har hatt svært negativ effekt på fjellområda. Fjellandbruket står for en betydelig del av landets grovfôrbaserte matproduksjon. Mange fjellbygder har folketallsnedgang, og fjellandbruket er under press. Stølsdrifta er nedadgående, i takt med nedgang i antall gårdsbruk. Fjellandbruket oppleves som fragmentert, og må finne sin rolle i en ny bioøkonomi der tjenester og opplevelser utgjør en vesentlig del av det økonomiske grunnlaget. Det ligger et potensial i å utnytte ressursene bedre.

Det vil være viktig å se Norsk senter for fjellandbruk og de områderettete midlene for fjellandbruket i sammenheng. For å få en god nok samhandling vil det være aktuelt å la senteret forvalte midlene med et krav om at hele summen blir søkbar for alle som er tilknyttet en fjellkommune i landet. På den måten vil det være mulig å skape synergier mellom de ulike prosjektene over hele landet.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår:

- **å øke bevilgningen til Fjellandbruket med 1 mill. kroner til 4 mill. kroner**
- **at Norsk senter for fjellandbruk blir tildelt rollen som rådgivende organ for de områderetta midlene for fjellandbruket som utbetales av Landbruksdirektoratet. På den måten vil det være lettere å få til en kunnskapsoverføring fra de ulike prosjektene over hele landet.**

13.6 Rekruttering og kompetanse i landbruket

Gode utdanningstilbud er viktig for rekruttering til landbruket og for å ha kvalifiserte bønder, fagarbeidere, rådgivere og andre som virker i og rundt landbruket. Agronomisk kompetanse og kunnskapsbasert driftsledelse er viktig for å nå målene om et bærekraftig jordbruk over hele landet. Dette omfatter både formell kompetansebygging gjennom etablerte utdanningsløp og kompetanse som kan bygges opp gjennom ulike rådgivningstjenester, nettverk, kurs og mentorordninger.

NIBIO-rapporten «Landbrukets kompetansebehov og utdanninger» viser at landbrukets verdikjede står overfor en situasjon der kompetansebehovet øker både i bredde og dybde, samtidig som det utdannes for få kandidater med grønn kompetanse på alle nivå i utdanningssystemet. Behovet for å ansette flere fagarbeidere i landbruket har økt. Økt behov for bedre velferdsordninger ved sykdom, ferie og fritid tilsier økt behov for kompetente avløsere. Dessverre opplever vi en nedgang i antall søkere og elever på landbrukslinjene på videregående. Det er dermed svært viktig at utdanningsinstitusjonene, næringa, staten og andre aktører arbeider aktivt for å gjøre landbruksutdanningene gode og attraktive for ungdom som skal velge utdanning og yrkesveg.

Faglig råd for naturbruk har gått inn for å legge om landbruksutdanninga i videregående til et fireårig lærlingeløp med fagbrev som sluttkompetanse. Norges Bondelag støtter denne endringen, men er også klar over at en slik omlegging vil kreve mye av både skolene og næringa, nasjonalt og regionalt, spesielt i en overgangsfase. Det er derfor viktig å skape gode vilkår for etablering og drift av dette opplæringsløpet. Så fort Kunnskapsdepartementet eventuelt fastsetter ny tilbudsstruktur for landbruksutdanninga mener Norges Bondelags forhandlingsutvalg at staten og faglaga bør vurdere hvordan en endring i opplæringsløp påvirker rammebetingelsene for etablering av opplæringskontor og læreplasser i landbruket, og foreslå tiltak som bidrar til at

landbruket kan oppfylle sin del av samfunnskontrakten på en god måte. Det bør også satses på en rekrutteringskampanje for å trekke elever til nytt opplæringsløp.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg mener at det bør satses mer på å utvikle landbruksutdanningene på videregående-, fagskole-, høyskole og universitetsnivå, og at de ulike nivåene ses i sammenheng med hverandre slik at det samlede utdanningstilbudet blir best mulig.

13.6.1 Tilskudd til rekruttering og kompetanseheving – RK-midler

Som skoleeier og regional utviklingsaktør har fylkeskommunen en viktig rolle i arbeidet med kompetanseutvikling i landbruket. Midlene til rekruttering og kompetanseheving er et viktig bidrag for å opprette tilbud regionalt, både for kurs og andre kompetansebyggende tiltak rettet mot næringsutøverne i landbruket.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg mener at naturbruksskolene, i tillegg til å være videregående skoler, også skal fungere som regionale kompetansesentre for landbruk, arenaer for livslang læring, og testarenaer for ny teknologi. Derfor bør de fylkeskommunale skolene være kvalifisert for å søke midler fra denne potten, noe som praktiseres ulikt mellom fylkene i dag, jf. Nord-Norgesatsinga omtalt i kapittel 10 bør naturbruksskolene anses som en helhetlig og naturlig del av utviklingen av grønne kompetansemiljøer i regionen, og dermed være tilskuddsberettiget.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår å videreføre bevilgningen for RK-midlene på fjorårets nivå, 14 mill. kroner, og ønsker en ytterligere presisering overfor fylkeskommunene at bruken av midlene skal skje i nært samarbeid med næringa, representert ved faglaga i fylket.

13.6.2 Mentorordningen i landbruket

Mentorordningen i landbruket startet opp i Trøndelag i 2014, og ble etter en forsøksperiode etablert som en fast ordning fra 2017. Fra 2020 er det en nasjonal ordning som Norsk Landbruksrådgiving (NLR) forvalter og gjennomfører.

Målet med ordningen er å bistå unge produsenter under 35 år, eller nye produsenter innenfor landbruket eller landbruksbaserte næringer, med kompetanseheving gjennom personlig veiledning i en oppstarts- eller utviklingsfase.

I 2022 har 135 mentorpar vært med i ordningen, jevnt fordelt over hele landet. Deltakerne uttrykker stor tilfredshet over ordningen. NLR har arrangert oppstartsamlinger og nettverkssamlinger underveis for mentor og adepter, i en kombinasjon av digitale og fysiske møter.

Mentorordningen framstår som en god ordning for nye og unge bønder.

Figur 16 14 Antall par i mentorordningen

Mentorbistand er blitt gitt på fagområder innen tradisjonelt landbruk og nye næringer. Det synes som om andelen innen nye næringer er økende, spesielt innen markedshager og ulike grøntproduksjoner. Det er mange mentorpar innen ammeku og småfehold.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg mener at mentorordningen er svært nyttig for å bistå unge og nye brukere i å få en god start i landbruksnæringa. Vi vil imidlertid påpeke at det er ønskelig at en større andel mentorpar har tradisjonelle produksjoner som tema. Det er spesielt i kompetansekrevede og kapitalintensive produksjoner at god veiledning og kompetanseoverføring er viktig. Norges Bondelag forhandlingsutvalg foreslår å sette av 4 mill. kroner til mentorordningen i 2024. Det er tilsvarende som i 2023.

13.6.3 Nasjonal modell for voksenagronom og voksengartner

I tillegg til den ordinære naturbruksutdanningen har vi en nasjonal modell for voksenagronom, inkl. voksengartner. Voksenagronom utgjør et betydelig supplement til antall agronomer som utdannes innen ordinært opplæringsløp i videregående skole. Opplæringa gjennomføres i regi av fylkeskommunale naturbruksskoler rundt om i landet, og skolene rapporterer om flere søkere enn de har kapasitet til å ta opp. Årlig er det ca. 500 deltagere fordelt på to kull som får opplæring gjennom voksenagronomen. I 2022 tok 65 av disse voksengartneropplæring.

For 2023 var det satt av 17 mill. kroner, inkludert 300 000 kroner til drift av felles digitale og pedagogiske løsninger. 9 fylkeskommuner fordelt på 20 studiesteder søkte om 17,7 mill. kroner og i tillegg 200 000 kroner til markedsføringstiltak. Sistnevnte tiltak faller ikke innenfor ordningen.

Som en følge av endringer i gartneropplæringa på videregående kvalifiserer ikke gartneropplæringa i voksenagronomordninga lenger til yrkeskompetanse eller fagbrev. Deltakerne følger læreplaner for gartnerfaget som ble revidert rett før endring av opplæringsløp, og får et fylkeskommunalt kursbevis etter endt opplæring. Dette er en midlertidig løsning som er utarbeidet i samarbeid mellom partene i jordbruksoppkjøret, og som skal vurderes igjen etter fem år. En

eventuell endring i VG3 Landbruk på videregående, vil i utgangspunktet utløse samme problemstilling for voksenagronomen, men det forventes store endringer på voksenopplæringsfeltet i de kommende årene. Partene i jordbruksoppgjøret bør følge utviklingen tett og samarbeide om konkrete forslag for voksenopplæringsløp innen landbruk og gartner, som både dekker deltagernes og næringas behov, og helst gir en formell kvalifikasjon innenfor det ordinære utdanningssystemet.

Regjeringa la nylig fram forslag til ny opplæringslov, som er planlagt gjeldende fra august 2024. Den innebærer blant annet en yrkesfaglig rekvalifiseringsrett. Det er rimelig å anta at mange av dem som tar voksenagronomutdanning i dag, i framtida vil ha rett til en yrkesfaglig utdanning finansiert innenfor det ordinære utdanningssystemet. Det er dermed Norges Bondelags tydelige forventning at videregående voksenopplæring innen landbruk på sikt skal finansieres utenfor jordbruksavtalen. Imidlertid mener Norges Bondelags forhandlingsutvalg at det er viktig å opprettholde forutsigbarhet i ordningen og at den derfor videreføres på dagens nivå inntil videre.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår for 2024 en videreføring av bevilgningen til drift av den nasjonale voksenagronommodellen, herunder voksengartner, på 17 mill. kroner.

13.6.4 Regionale kompetansenettverk for lokalmat

Det er 5 kompetansenettverk fordelt over hele landet med hovedansvar for sine områder; Kompetansenettverk Øst, Sør, Vest, Nord og Midt-Norge. Fra 2020 har koordineringsansvaret vært hos de fem ulike fylkeskommunene med ansvar for hvert sitt kompetansenettverk.

De fem kompetansenettverkene samarbeider om å tilby kurs og besøksordning for best mulig å svare på behovene i næringa. Det er en trend at flere kurs og flere møter innen besøksordningen gjennomføres digitalt. Det er etablert flere nye foretak, og det har vært noen generasjonsskifter. Det er mye aktivitet på kjøtt- og melkeforedling og innenfor frukt og bær. Totalt har 174 foretak vært involvert i besøksordningen, og det har vært planlagt og gjennomført 43 ulike kurs.

Ystefaglig kunnskapsløft

Norsk gards- og handverksysteri er en næring i vekst, som produserer et stort mangfold av oster, og mange gardsysteri kan vise til økt sysselsetting med utgangspunkt i gårdens ressurser. Når markedet vokser er det også økt interesse for å starte opp med lokal melkeforedling, og da er også behovet for kunnskap økende. Kunnskapsbehovet er også økende i og med at de eksisterende ysteriene vokser og krever mer kompleks og oppdatert kunnskap. Handverksysting er et komplekst kunnskapsområde som har behov for flere kvalifiserte rådgivere/fagpersoner for både å sikre næringa, og ikke minst i å utvikle den videre. Fagskoletilbudet til Fagskolen Vestland som startet opp høsten 2022 har hatt sitt første årskull med full klasse, og åpner nå for søknad for nytt skoleår. Det viser at det er behov for kunnskap i en næring i vekst. Det er kompetansenettverk Vest, sammen med Norsk Gardsost, som har hatt hovedansvaret for den ystefaglige kompetansen for hele landet. **Norges Bondelags forhandlingsutvalg mener det vil være viktig og nødvendig med en styrking av kompetansen for håndverksysting for hele landet, for å opprettholde den kvaliteten og omdømmet som er utviklet for norsk ost de siste åra.**

Norges Bondelags forhandlingsutvalget mener at en ystefaglig klynge bør ligge på Sogn Jord- og Hagebruksskule fordi

1. skolen i over 20 år har tilbydd kurs og undervisning i melkeforedling både på videregåendeskole-nivå og i regi av kompetansenettverket.
2. skolen har et nytt ysteri tilrettelagt for undervisning på gården.

3. nytt fagskoletilbud tilbys fra Fagskulen Vestland fra høsten 2022; «Handverksysting – verdiskaping i mjølkeforedling».
4. rådgiverne som har vært sentrale i utviklinga fram til nå er ansatt ved skolen.

Stikkord for ramme og vilkår for et ystefaglig kunnskapsløft:

- Hovedmålet er å bygge opp et kompetansemiljø innen ystefag som vi ikke har i Norge per i dag.
- Et samlet og sterkt kompetansemiljø vil være best rustet til å serve næringen i hele landet.
- Trygge en kompetanse som per nå er basert på enkeltpersoner, deres tid og ressurser.
- Opprette FoU-samarbeid med offentlige forsknings- og utdanningsinstitusjoner.
- Overføre kunnskap innen melketeknologi, og oppbygging av kompetanse knytta til markedet.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg ser behovet for økt rådgivning rettet mot nye produsenter av lokal mat og drikke, og for utvikling og vekst av allerede etablerte produsentmiljøer. Rådgivning og kurs for produsenter er viktig for å sikre produksjon av trygg lokalmat på alle nivå.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår:

- **Å øke bevilgningen til kompetansenettverkene på 2 mill. kroner til 16,7 mill. kroner. Økningen på 2 mill. kroner skal øremerkes et ystefaglig kompetanseløft i 2024, som skal være tilknyttet Sogn Jord- og Hagebruksskule. Det tas sikte på å videreføre satsinga innenfor en periode på tre år. Midlene forvaltes av Landbruksdirektoratet og bør sees i sammenheng med kompetansenettverkene innen lokalmat, som nå ligger hos fylkeskommunene.**

13.7 Forskning og utvikling

Jordbruksoppgjøret 2021 ga føringer om å gjennomføre en evaluering av JA-midlene sammen med FFL. Bakgrunnen var kravet om evaluering av tilskuddsordninger i reglementet for økonomistyring i staten. De overordnede problemstillingene for evalueringen var å vurdere om driften er effektiv, forvaltningen av ordningene hensiktsmessig organisert, og om ordningene bidrar til å nå formålet. Oxford Research AS fikk evalueringsoppdraget og rapporten ble levert i august 2022.

Evalueringen viser at driften av FFL/JA er kostnadseffektiv samlet sett, både når det gjelder administrativ ressursbruk og ressursbruken i forbindelse med søknadsbehandling. Det konkluderes videre med at forvaltningen av ordningen er hensiktsmessig sett opp mot formålet, og at styresammensetningen bidrar til ordningenes måloppnåelse og sikrer legitimitet og relevans for alle deler av næringa. Det pekes også på at samarbeidet og arbeidsdelingen mellom FFL/JA og Forskningsrådet fungerer godt. Dette bidrar til at formålet med FFL/JA nås, og til å utnytte den samlede virkemiddelporteføljen. Rapporten viser at FFL og JA fyller sin rolle på en god måte, men peker samtidig på noen utviklings- og forbedringsområder som styrene kan se nærmere på. *Blant annet bør styrene vurdere hvordan brukerne av forskningen kan involveres tydeligere i prosjektene, samt om terskelen for næringsbidrag i samarbeidsprosjektene bør senkes med tanke på å få med flere små og mellomstore bedrifter.* Det ble også pekt på et sannsynlig økt behov for tverrfaglig innsats for å løse framtidige utfordringer, og at FFL og JA bør se på hvordan en kan stimulere til større tverrfaglighet i prosjektene.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg viser til JA-styret og deres innspill, hvor to temaer blir løftet fram:

1. Økt forskningsbasert innsikt i næringsmessige og økonomiske drivere i landbruket.

Å støtte opp under økt verdiskapning i landbruket er et hovedmål for FoU-midlene fra jordbruksavtalen. Utover forskning på anvendte, praktiske problemstillinger knyttet til for eksempel agronomi og husdyrfag, kan økt forskningsbasert innsikt i næringsmessige og økonomiske drivere i landbruket gi kunnskap som kan bidra til verdiskapning og lønnsomhet. JA-styret ser at en forholdsmessig begrenset andel av prosjektporteføljen dekker prosjekter som tar for seg næringsmessige og økonomiske drivere i landbruket. Styret mener derfor at det er rom for å gi økt oppmerksomhet til dette feltet. Dette behovet bør sees i sammenheng med NIBIOs rapport «Landbrukets kompetansebehov og utdanninger» fra 2020 (finansiert av JA-midlene). Rapporten viste at kompetansebehovet i landbruket øker i dybde og bredde, samtidig som rekrutteringen til de tradisjonelle landbruksutdanningene er lav sett opp mot behovet i arbeidsmarkedet.

JA-styret vil særlig framheve betydning av å sikre tilgangen på fagkompetanse og rekruttering til landbruksøkonomi-fagene. Fagmiljøene som jobber med landbruksøkonomiske spørsmål, er små og fragmenterte. Dette er utfordrende med tanke på å skaffe kunnskap som kan gi økt verdiskapning i næringa, og som et grunnlag for politiske beslutninger og innretning av virkemidler i landbruket. Økt satsing på forskning innen dette feltet vil styrke forskerrekrutteringen, bygge opp større fagmiljøer, og bredde ut forskningen med nye miljøer samtidig som de tradisjonelle landbruksutdanningene styrkes.

2. utfordringer knyttet til klima og bærekraft.

Til tross for mye pågående forskning på klimaområdet, trengs det mer forskning rettet mot hvordan landbruket kan bidra til løsningen på klimautfordringene. Det trengs økt kunnskap om hvilke tiltak som kan redusere klimagassutslipp, øke lagringen av karbon, og bidra til gode og bærekraftige løsninger for en klimatilpasset produksjon. Dette er områder som er løftet fram i FFL/JAs felles utlysning av midler til forskningsprosjekter med oppstart i 2024. Statens og landbrukets klimaforpliktelser står sentralt her, og FoU har en viktig rolle i at disse målene kan innfris.

Vi vil understreke at klima er en del av et større bærekraftperspektiv, og at det er viktig at forskningen også belyser samspillet mellom klima og øvrige behov som er nødvendig for å ivareta en helhetlig tilnærming til bærekraft og samfunnsutvikling. I tillegg må kunnskap om bærekraftig matproduksjon få en mer sentral plass i kunnskapsutviklingen rundt bærekraftig kosthold.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg støtter innspillet fra JA-styret.

En konsekvens av klimaendringene er betydelig endringer i økosystemer. Varmere og våtere klima gir fremvekst av nye skadegjørende sopparter, insekter og planter. I en ny Norsk Flora beskrives 500 nye plantearter som har kommet til landet og overlevd de siste 17 åra. Som eksempel kan nevnes den giftige arten Landøyda (*Jacobaea vulgaris*) som sprer seg på beitemarker og fortrenger andre arter. Hønschirsegras er et annet eksempel. I tillegg til klimaendringene er import av landbruksvarer, endringer i skogbruket og økt handel og reisevirksomhet over landegrensene medvirkende til denne utviklingen. For jordbruket er dette meget bekymringsfullt og vil medføre store kostnader i tiden framover.

På grunn av stadig økende import av ferdigvarer foreslår Norges Bondelags forhandlingsutvalg lik forskningsavgift for norskprodusert og importert vare, med en sats på 0,35 prosent. Dette vil utgjøre en økning i forskningsavgiften på om lag 30 mill. kroner per år.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår at bevilgningen videreføres på 77 mill. kroner, der 6 mill. kroner kan brukes til utredninger. Det må settes krav til økt brukermedvirkning, og prosjekter med stor brukernytte bør prioriteres.

13.8 Stiftelsen Norsk Mat

Stiftelsen Norsk Mat er en uavhengig stiftelse som skal bidra til økt mangfold, kvalitet og verdiskaping i norsk matproduksjon. Stiftelsen Norsk Mat forvalter merkeordninger og kvalitetssystemer som bidrar til å styrke omdømmet til norske matprodukter hos norske forbrukere.

Norsk mat har ansvar for kvalitetsmerket Spesialitetsmerket for lokalmat og de Beskyttete Betegnelse (BB). Det er viktig at stiftelsen Norsk mat også videre jobber for å markedsføre disse merkene for å bygge matstolthet og øke verdiskapingen for norske råvarer og matkultur. Per 2022 er det 579 godkjente produkter fra 126 lokalmat- og drikkeprodusenter som har Spesialitetsmerket og 32 mat- og drikkeprodukter som har Beskyttet Betegnelse.

Nettsiden www.okologisk.no og Facebook-siden Økoprat har blitt ressursider med faktabasert kunnskap om økologisk landbruk. Gjennom redaksjonsrådet er samarbeidet mellom de ulike aktørene som jobber med økologisk landbruk blitt bedre. **Norges Bondelags forhandlingsutvalg forventer at det også framover vil være en god dialog mellom de ulike aktørene innen økologisk landbruk for best mulig bruk av midlene, samt sikre det faglige innholdet på sidene. Vi viser også til midtveiseevalueringen av den Nasjonale strategien for økologisk landbruk, hvor vi ber om at kommunikasjon og informasjon om økologisk landbruk blir vurdert.**

13.8.1 Kvalitetssystem i landbruket, KSL

Bondens arbeidsevne er den mest sårbare faktoren på den enkelte gård. Landbruket er en av Norges mest risikofylte bransjer. Alenearbeid preger landbrukets arbeidsplasser, samtidig som kravet til kunnskap, praktiske ferdigheter og effektivitet er stort. Dette øker risikoen for ulykker og skader. Felles programmer, system, aktiviteter og mål i bransjen bidrar til at bonden får økt kunnskap, bedre rutiner og større oppmerksomhet om risiko og forebygging. Norske bønder er underlagt internkontrollforskriften, og skal utarbeide rutiner for sikkert arbeid som del av virksomhetens internkontrollsystem. Med KSL er det enklere for bonden «å gjøre ting riktig», og det fører til at bonden prioriterer tiltak som hindrer ulykker, sikrer arbeidsevne og effektivitet.

13.8.2 Revisjoner

Eksterne revisjoner i KSL er landbrukets felles verktøy for å sikre at den enkelte gårdbruker har et aktivt forhold til sitt internkontrollverktøy i sin daglige drift. Eksterne KSL-revisjoner skal sikre at næringa er transparent og følger opp de forpliktelsene storsamfunnet forventer. En ekstern revisjon skal gi gårdbrukeren uavhengig gjennomgang av drifta på gården. I tillegg til at produksjonen er i tråd med lover, forskrifter, og at varemottakerkrav blir fulgt opp, bidrar de eksterne revisjonene også effektivt til gjennomføring av nye lovkrav og varemottakerkrav. KSL-status gir Mattilsynet og Arbeidstilsynet et grunnlag for et bedre risikobasert tilsyn i de tilfellene hvor det er nødvendig. Arbeidet med forenkling (PØNNK) er viktig for å beholde KSL som et enkelt og nyttig verktøy for bonden.

En hensiktsmessig revisjonsfrekvens som samspiller med etablerte programmer, eksempelvis dyrevelferdsprogrammene, bygger oppunder troverdigheten.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg vil påpeke viktigheten av at Stiftelsen Norsk Mat også framover skal være et strategisk verktøy som er felles for hele det norske landbruket for å øke norskandelen i markedet for landbruksvarer. Stiftelsen Norsk Mat skal med sin drift være i stand til å sikre konkurransevnen til norsk matproduksjon ved å utvikle revisjonsløsningen, forenkle og oppdatere KSL.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår:

- **Å øke bevilgningen til Stiftelsen Norsk Mat med 7 mill. kroner fra 66 til 73 mill. kroner**
- **Det forutsettes at midlene benyttes til å øke antall revisjoner, og at nødvendig utvikling av KSL fortsatt har prioritet i Stiftelsen Norsk Mat sitt arbeid**
- **Stiftelsen skal fortsette jobben med å markedsføre kvalitetsmerkene Spesialitet og Beskyttet betegnelse**

13.9 Utvikling av lokalmat

Norge har hatt en god utvikling på lokalmat- og drikke og bygdebasert og landbruksbasert reiseliv de siste 25 årene. Mye av dette skyldes god kompetansebygging og samarbeid mellom produsentene og de faglige organisasjonene. For å komme dit vi er i dag har det vært viktig med økonomisk støtte gjennom Utviklingsprogrammet for landbruksbasert vekst og verdiskaping. I tillegg har Bondens marked og Norsk Gardsost vært og er viktige organisasjoner for både faglig utvikling, og ikke minst for å øke kjennskapen til lokalmat og drikke i Norge. Både Bondens marked og Norsk Gardsost har med sin aktivitet vært med å bygge omdømme for all norsk lokalmat i Norge. Av den grunn ble det i jordbruksforhandlingene 2019 bestemt at Norsk Gardsost og Bondens marked skulle tildeles henholdsvis 1 og 2 mill. kroner over Utviklingsprogrammet for landbruksbasert vekst og verdiskaping for den jobben de gjør både for lokalmatprodusenter og ikke minst for omdømmejobben. For 2022 ble tildelingen til organisasjonene lagt som en egen linje under Landbrukets utviklingsfond.

13.9.1 Utviklingsprogrammet for landbruksbasert vekst og verdiskaping

Programmet omfatter alle nye næringer basert på landbrukets og reindriftens ressurser, men av både historiske og markedsmessige grunner er det fortsatt overvekt av etterspørsel fra lokalmat-bedrifter. De senere årene har det også blitt flere prosjekter i tilknytning til drikkeproduksjon. Antall «rene» reiselivsprosjekter har økt, i tillegg til prosjekter der mat/reiseliv kombineres. IPT-tilbydere er definert innenfor målgruppa.

Utviklingsprogrammet for landbruks- og reindriftsbasert vekst og verdiskaping er delt inn i tre hovedområder: Finansiering, kompetanse og omdømme.

Utviklingsprogrammet er et viktig tiltak for å utvikle både lokalmatprodusenter, reiselivsbedrifter og samarbeid mellom ulike produsenter og IPT- produsenter. Innvilget ramme for 2022 var 85,3 mill. kroner fordelt på finansierings-, kompetanse- og omdømmetiltak.

Hovedtyngden av innsatsen innenfor programmet knyttes opp mot delmålet om flere vekstkraftige bedrifter. I 2022 ble det brukt i overkant 58 mill. kroner av jordbruksavtalemidlene.

Omdømmemidlene skal bidra til å bygge stolthet og øke kunnskap om lokalmat og reiseliv blant forbrukere og produsentene. De største arrangementene som får midler over programmet er Internationale Grüne Woche (IGW), Matstreif og Det norske måltid. I 2021/2022 har det vært en gjennomgang av omdømmeporteføljen. Tiltakene i revidert omdømmeportefølje skal sikre at den treffer alle målgrupper og koble tiltak på tvers der det er naturlig. Særskilt gjelder dette for mat og

reiseliv. Regionenes arbeid innenfor mat og reiseliv skal ses i sammenheng med det øvrige arbeidet på relevante felt, og inn mot sentrale omdømmearrangement. Det er også bestemt at Matstreif utgår slik det har blitt gjennomført, men at det er et ønske om å arrangere en regional matfestival i Osloregionen på samme måte som de andre regionale matfestivalene.

Etter gjennomgangen av omdømmeporteføljen med styringsgruppa, ble det enighet om at satsingen på IGW skal skaleres ned og at de sparte midlene skal brukes på regionale tiltak i Norge.

Det norske måltid har de to siste årene vært et av de nasjonale omdømmeprosjektene med 2 mill. kroner i støtte over Utviklingsprogrammet.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg forventer at

- **Styringsgruppen for lokalmat og reiseliv fortsetter, men at det settes ned et tydelig mandat for arbeidet. Videre forventer forhandlingsutvalget at styringsgruppen ledes av departementsråden i Landbruks- og matdepartementet**
- **Satsingen på IGW reduseres også med midler i tråd med styringsgruppens omdømme-gjennomgang. Disse midlene brukes i stedet på regionale matsatsinger hvor det regionale partnerskapet blir involvert**
- **Bevilgningen til Utviklingsprogrammet for landbruksbasert vekst og verdiskaping reduseres med 5 mill. kroner fra 84,3 mill. til 79,3 mill. kroner**

13.9.2 Norsk Gardsost

Norsk Gardsost er en landsdekkende fagorganisasjon for norske handverksysterier og gårdsmeierier. Med sin kunnskapsformidling har de vært med på å løfte både kvaliteten og kunnskapen om norsk lokalforedla ost og andre melkeprodukt. Det har den siste tida vært stor vekst i antall gårdsysteri, og det er et sterkt økende behov for kompetanse.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår å:

- **Opprettholde støtten til Norsk Gardsost med 1 mill. kroner**

13.9.3 Bondens marked

Bondens marked er en kjent merkevare. I en undersøkelse gjennomført av Sentio i 2018 sier hele 73 prosent at de kjenner til Bondens marked, til tross for at det er en forholdsvis liten organisasjon med lite markedsføringsmidler. Det er ofte forventet at Bondens marked som organisasjon, og deres produsenter, skal være til stede på andre nasjonale matarrangement nettopp fordi det er en sterk merkevare for lokalmat. Dette er ikke alltid arrangementer som utløser stort salg, men et viktig utstillingsvindu for norsk lokalmatproduksjon. I 2022 var det 359 markedsdager over hele landet.

For Bondens marked vil det framover bli viktig å tilby både alternative markedsmuligheter som «Bondens utlevering» og nettbestillinger, i tillegg til de ordinære markedene hvor nettopp omdømmearbeidet og kunnskapsformidlingen skjer i større grad.

Bondens marked gir med sitt utprøvde konsept og lavterskel salgskanal, nye lokalmatprodusenter en enkel måte å møte et nytt marked under en felles merkevare med godt omdømme, uten at det har en stor startkostnad. Bondens marked bidrar til lokal verdiskaping og sysselsetting og er med og skaper Matnasjonen Norge.

Dersom Bondens marked skal kunne drive utviklingsarbeid over hele landet og være en synlig aktør der det forventes at de skal være til stede, er det viktig med en bærekraftig og forutsigbar økonomi.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår å:

- **opprettholde støtten til Bondens marked Norge på 2 mill. kroner, og en økning fra 1 mill. til 2 mill. kroner til Bondens marked på regionalt nivå. Dette vil sikre et uavhengig lavterskeltilbud til små og mellomstore lokalmatprodusenter som også er viktige bidragsyttere i Matnasjonen Norge**

13.10 Skogbruk

Aktiv skogsdrift er et viktig bidrag i klimaarbeidet. Skogen binder karbon. Et forsterket bidrag betinger økt avvirkning kombinert med økt tilvekst. Skogplanting og andre tiltak for å øke skogproduksjonen er avgjørende for hvor mye biomasse en kan bruke i framtiden. Uten økt produksjon, økt uttak og bruk av fornybart trevirke som kan erstatte fossile ressurser, vil det være svært utfordrende å begrense den globale oppvarmingen.

Til tross for at skogkulturaktiviteten er på vei opp, er det tydelig at det fortsatt er en vei å gå for å nå anbefalt nivå som er gitt i Klimakur 2030. Dette gjør seg spesielt gjeldende for ungskogpleie, NIBIO har beregnet at det er et klart behov for ungskogpleie (etterslep) på 970 000 dekar. Dette tallet er beheftet med usikkerhet, men viser at utfordringen er stor. Med dagens aktivitet øker etterslepet. Økt innsats på skogkultur blir blant annet framhevet både i den reviderte skogstandarden og næringas egen handlingsplan. Ungskogpleie bør derfor prioriteres. Dette vil bidra til å nå framtidige klimaforpliktelser, som også kan ha betydning for andre sektorer med behov for utslippskutt.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår å videreføre bevilgningen til skog på 260 mill. kroner. Fordelingen av bevilgningen til skogbruk skjer i eget drøftingsmøte mellom partene på høsten. Ungskogpleie prioriteres.

13.11 Oppfølging av handlingsplanen mot villsvin

Miljødirektoratet og Mattilsynet la 14. november 2019 fram Nasjonal handlingsplan mot villsvin. Hovedmålet er at det skal være færrest mulig villsvin i Norge, spredt utover et minst mulig område. Bakgrunnen er Afrikansk svinepest, som er et virus med tilnærmet 100 prosent dødelighet for ville og tamme svin. Viruset ble i 2007 introdusert til Georgia og har deretter spredd seg til Russland og videre til flere land i EU.

Høsten 2019 ble villsvinprosjektet «Grunneierbasert tiltaksplan for kontroll av villsvin i Norge» etablert. Prosjektet eies av Norges Bondelag, NORSKOG, Glommen Mjøsen Skog SA, Viken Skog SA og Utmarksforvaltningen AS. Prosjektområdet strekker seg fra Halden til Elverum i grensetraktene mot Sverige. Foreløpig er det opprettet grunneieravtaler i 32 elgvald, som utgjør 3,6 mill. daa og involverer ca 4 200 grunneiere. Villsvinbestanden i Norge er redusert. Økt jaktpress som følge av grunneierorganisering er en av flere viktige årsaker til at bestanden har gått ned. Grunneierorganisasjonenes arbeid med holdninger og kompetanse overfor grunneierne har vært nøkkelen til måloppnåelsen.

Det ble under jordbruksforhandlingene i 2019 satt av 2 mill. kroner til oppfølging av handlingsplanen mot villsvin i 2019. Beløpet ble videreført i 2020, 2021 og 2022. I 2023 økte beløpet til 3 mill. kroner. Villsvinprosjektet avsluttes i sin nåværende form i 2023. Da er målet om

organisering og tiltak i prosjektplanen gjennomført. Det vil likevel være et behov for å vedlikeholde nettverket av villsvinvald, kompetanse og utvikling for å fortsatt redusere villsvinbestanden. Villsvinprosjektet har i brev til LMD foreslått at det settes av en årlig ramme på 1 mill. kroner til å videreføre viktige oppgaver.

Villsvin er en fremmed art, og bekjempelse av villsvin er et ansvar som ligger under Klima- og miljødepartementet. Med begrunnelse i dette bør kostnader knyttet til bekjempelse av villsvin deles 50/50 mellom KLD og LMD.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår at det settes av 2 mill. kroner til oppfølging av handlingsplanen mot villsvin i 2024. I tillegg forutsettes 2 mill. kroner finansiert over KLDs budsjett.

13.12 Konfliktforebyggende tiltak jordbruk/reindrift

Formålet med tilskudd til konfliktforebyggende tiltak er å redusere konflikter mellom reindrift og jordbruk. I Reindriftsavtalen for 2023/24, er Reindriftens utviklingsfonds-delen (RUF) av denne ordningen satt til 1,5 mill. kroner.

Det er nå åpna for søknader om tilskudd til vedlikehold av gjerder som får godkjent sluttrapport fra og med 2023. Slik søknad kan sendes første gang fem år etter at sluttrapport for prosjektet er godkjent. Det gis et tilskudd på 10 kroner per løpemeter gjerde. Satsen for eget arbeid er 210 kroner per time.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg legger til grunn ei 50/50 fordeling mellom RUF og LUF, og foreslår tilsvarende et beløp på 1,5 mill. kroner fra LUF. Dette er likt som for 2023 og åra før.

Det skal kunne bevilges midler sjøl om ikke begge næringene er enige i at det foreligger en konflikt. Klage over vedtak avgjøres med endelig virkning av Landbruksdirektoratet.

13.13 Avtalepartenes rolle i tildeling av søknadsbaserte midler

En del av midlene over jordbruksavtalen fordeles gjennom søknadsbaserte ordninger, vanligvis med Landbruksdirektoratet som forvalter.

For alle slike søknadsbaserte ordninger må det være gode rutiner som sikrer at det er avtalepartene som utformer kriterium og føringer for utlysning av dem. I tillegg skal det være opplegg for rapportering undervegs og i etterkant av søknadsprosessene.

For regionale ordninger må avtalepartenes regionale ledd involveres tilsvarende, for eksempel gjennom partnerskapet i fylket.

13.14 Kapitalsituasjonen i LUF

Med bakgrunn i den kritiske situasjonen til fondet ble det i 2022 inndratt 34,5 mill. kroner av tilskuddsmidler som var ubenyttede ved årsskiftet 2021/2022.

Inndragning av midler omfatta følgende ordninger:

- 18 mill. kroner av ubenyttede miljømidler på skogordningen
- 14 mill. kroner fra Bedriftsretta midler til investering og utvikling

- 1,5 mill. kroner fra Utviklingsprogrammet for landbruks- og reindriftsbasert vekst og verdiskaping
- 1 mill. kroner fra avvikla ordninger

Fondet blei samtidig tilført 57,3 mill. kroner i engangsmidler.

Ved årsskiftet 2022/23 var ubenyttede rammer for alle LUF-postene samla på 276 mill. kroner. Fra og med i år (2023) er det foreslått å inndra ubenyttede rammer ved årsskiftet det påfølgende året. Det gjelder de tilskuddsordningene som forvaltes av Landbruksdirektoratet, statsforvalteren og Innovasjon Norge. Her må det tas hensyn til ev. flerårige forpliktelser og avtaler med eksterne bidragsytere til fellestiltak som fondet er med og delfinansierer.

Med de tiltakene som er gjennomført i 2022, har en oppnådd en bedre kapitalstatus enn prognosen som ble utarbeidet til jordbruksoppgjøret i fjor tilsa. Endelig regnskap viser at fondskapitalen ved siste årsskifte har økt med 59,7 mill. kroner, mens prognosen tilsa en reduksjon på 88,1 mill. kroner. Oppdatert prognose for kapitalstatus ved årsskiftet 2023/2024 er også vesentlig bedre enn den partene fikk seg forelagt i fjor, prognosert endring er nå redusert fra -178,3 mill. kroner til -18,4 mill. kroner. Framover vil en med inndratte midler styrke fondet årlig sjøl om det ikke tilføres midler fra jordbruksavtalen direkte.

For 2023 er *Bevilgningen* til Landbrukets Utviklingsfond økt med 480 mill. kroner fra 2022, mens samla *tilskuddsramme* er økt med 430 mill. kroner.

Prognosene for 2023 – 2027 tilsier at fondet vil få økte utbetalinger og vil gå med underskudd, noe som vil redusere fondskapitalen tilsvarende. Med utgangspunkt i dette, vil en i 2027 ikke ha nok kapital til å betale ut årlig forventede forpliktelser. For å unngå å komme i den situasjonen er det nødvendig å holde kapitalstatus og likviditetsutviklinga til LUF under oppsikt og sikre god styring av fondet.

Tabell 36 Kapitalstatus i LUF: Endringer i og prognoser for fondskapitalen - kilde LUF Årsrapport 2022

Tall i mill. kroner									
	Regnskap	Regnskap	Regnskap	Prog.	Prog.	Prog.	Prog.	Prog.	
Fondskapital	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	
01.01.	1 325,34	747,86	542,91	602,61	584,19	427,26	279,18	96,73	
31.12.	747,86	542,91	602,61	584,19	427,26	279,18	96,73	-167,37	
Endring	-577,48	-204,94	59,70	-18,42	-156,93	-148,09	-182,45	-264,11	

Tabellen under viser fordelingen av fondskapitalen.

Tall i mill. kroner									
	Regnskap	Regnskap	Regnskap	Prognose	Prognose	Prognose	Prognose	Prognose	
Fondskapital i LUF	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	
Innestående Norges Bank, inkl. a konto IN	744,578	561,539	638,279	577,979	423,247	276,203	94,247	-169,589	
Utestående investeringslån	47,655	23,112	9,012	6,210	4,017	2,976	2,486	2,214	
Tapsfond BU risikolån	-44,288	-41,648	-44,414	-	-	-	-	-	
Kortsiktig gjeld	-0,088	-0,090	-0,269	-	-	-	-	-	
Utestående fordringer	-	-	-	-	-	-	-	-	

13.15 Tabell, oppsummering av LUF

Tabell 37 Oppsummering av LUF

	Ref. til kapittel i kravet	2022	Endr. fra 22	2023	Endr. fra 23	2024
Bedriftsretta midler til investering og utvikling (IBU)	13.1	879,5	271	1150,5	149,5	1300
Nasjonale tilretteleggingsmidler, inkl. grønt, øko og HMS-kampanje: Trygg Bonde	13.3	6	10	16	6	22
Inn på tunet-løftet del 2		3	-3	0		0
Regionale tilretteleggingsmidler	13.4	43	-3	40	0	40
Områderetta innsats						
Bærekraftig matproduksjon i nord	10	0	17	17	0	17
Arktisk landbruk		4	-4	0		0
Fjellandbruket	13.5.2	4	-1	3	1	4
Rekuttering og kompetanse i landbruket						
Regionale kompetansenettverk for lokalmat, Inkl. ystefaglig kompetanseløft 2024 -26	13.6.4	12,7	2	14,7	2	16,7
Regionale tilskudd til rekuttering og kompetanseheving	13.6.1	12	2	14	0	14
Nasjonal modell for voksenagronom	13.6.3	17	0	17	0	17
Mentorordning	13.6.2	3	1	4	0	4
Forskning og utvikling	13.7	77	0	77	0	77
PRESIS - Presisjonsjordbruk i praksis	11.1.11	4	0	4	0	4
Stiftelsen Norsk mat	13.8	57	9	66	7	73
Utviklingsprogrammet for ... vekst og verdiskaping	13.9.1	85,3	-1	84,3	-5	79,3
Bondens marked, Norsk Gardsost	13.9.2 / 13.9.3	0	4	4	1	5
Verdiskapingsprogrammet for fornybar energi og teknologiutvikling i landbruket	11.1.5	112	50	162	140,3	302,3
Skogbruk	13.10	221	39	260	0	260
Oppfølging av handlingsplan mot villsvin	13.11	2	1	3	-1	2
jordbruk/reindrift	13.12	1,5	0	1,5	0	1,5
Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL)	11.2.7	147	23	170	0	170
Drenering	11.1.13	68	0	68	0	68
Klimasmart landbruk	11.1.6	0	10	10	4	14
Tilskudd til tiltak i beiteområder	11.2.6	26	5	31	5	36
Handlingsplan for plantevernmidler	11.1.12	12	2	14	0	14
Klima- og miljøprogram	11.1.10	28	9	37	13	50
Biogass	11.1.9	12	1	13	9	22
Støtte verdensarvområdene og utv. kulturlandskap	11.2.5	23	2	25	0	25
Utviklings tiltak innen økologisk landbruk	11.3.6	31	-16	15	0	15
SUM tilskuddsramme		1891	430	2321	331,8	2652,8

13.16 Bedre toppfinansiering

I mange distriktskommuner, der pantegrunnelaget på eiendommene er lavt, begrenses mulighetene til å framskaffe tilstrekkelig lånekapital, sjøl om driftsøkonomien i utbyggingsprosjektet er tilfredsstillende. I disse områda spesielt, er det et behov for toppfinansiering for å finansiere opp ei tilstrekkelig samla kapitalpakke sammen med ordinære lavrisikolån og IBU-tilskudd.

Stortingsflertallet har tidligere, blant annet i Innst. 251 S (2016-2017) sagt at «(...) det må ses nærmere på hvordan samspillet mellom finansiering i private banker og offentlige ordninger i regi av Innovasjon Norge, slik som tilskudd, garantier, risikolån etc., kan forbedres. Flertallet er opptatt av å forbedre mulighetene for å finansiere fornyelser i distrikter der panteverdier gjennomgående er lave».

Norges Bondelags forhandlingsutvalg mener det trengs flere og mer fleksible kapitalinstrumenter som kan møte dette behovet, i tillegg til eksisterende risikolåneordning hos Innovasjon Norge.

Som ei oppfølging etter jordbruksoppjøret i fjor har NIBIO fått oppdraget om å lage to rapporter som er relevante for de problemstillingene vi har skissert over:

- Om geografiske variasjoner i byggekostnader for landbruksbygg.
- Om samspill mellom privat og offentlig kapital ved investeringer i driftsbygninger i landbruket.

Rapportene skal leveres innen 1. desember 2023.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg forventer at det pågående utredningsarbeidet i regi av NIBIO også adresserer behovet for tilstrekkelig toppfinansiering for investeringer i landbruket i alle deler av landet, og skisserer mulige måter å dekke det behovet på. Både private banker og offentlige finansieringsinstitusjoner bør kunne bidra til slik finansiering, gjerne i et samspill.

13.17 Gårdssparing for ungdom (GSU)

Ved å etablere en spareordning med skattefordel som rettes inn mot kjøp av landbruks-eiendom oppnår vi likebehandling mellom unge som sparer til bolig og unge som sparer til gård.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg ber om at det etableres en spareordning for ungdom med skattefordel, der formålet er at sparekapitalen brukes til kjøp av landbrukseiendom. Innenfor ordningen kan det spares inntil 30 000 kroner årlig, med et totalt maksimumsbeløp på 400 000 kroner. Skattefordelen på sparinga settes til 20 prosent.

14 ANDRE OMRÅDER OG TILSKUDDSDORDNINGER

14.1 Tilskudd til rådgiving

14.1.1 Norsk Landbruksrådgiving

Norges Bondelags forhandlingsutvalg viser til protokoll fra jordbruksforhandlingene 2022 om Norsk Landbruksrådgiving (NLR):

Dagens oppgaveløsning må bli mer samordnet, enhetlig og effektiv. Dette er en forutsetning for at NLR skal tildeles tilskudd fremover i tid. Partene kan ikke se at dette kan gjøres uten at NLR organiserer seg som én juridisk enhet. Formålet med støtten vil ikke kunne oppfylles gjennom å tildele tilskudd direkte til NLRs 10 juridiske regionale enheter hver for seg. Det understrekes at lokal og regional tilstedeværelse fortsatt skal være en forutsetning for rådgivingstjenesten. Avtalepartene er enige om å avsette en engangssum på 2 mill. kroner i 2023 som skal brukes til organisasjonsprosessen i NLR.

Partene er enige om at fortsatt støtte til organisasjonen vil kreve at NLR innen 1.3.2023 legger fram en plan for hvordan samordning av organisasjonen skal realiseres. Det forutsettes at gjennomføring av denne planen vil sette organisasjonen i stand til å oppfylle formålet med avsetningen på om lag 100 mill. kroner innen 1.1.2024.

Norsk Landbruksrådgiving (NLR) har siden jordbruksavtalen i fjor gjennomført en omfattende organisasjonsprosess for å imøtekomme kravet i tråd med protokollen fra fjorårets jordbruksforhandlinger og Stortingets behandling av denne.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg viser til vedtak i årsmøtet i NLR 20. april 2023:

«Årsmøtet godkjenner avtalen om å etablere samvirkeforetaket Norsk Landbruksrådgiving SA gjennom sammenslåing av de ti regionale rådgivingsenhetene og foreningen Norsk Landbruksrådgiving.»

Både vedtaket om godkjenning av sammenslåingsavtalen og vedtaket om oppløsning må vedtas på to årsmøter. Det vil bli kalt inn til et ekstraordinært årsmøte når alle NLR enhetene har avholdt sine ordinære årsmøter. Prosessen er ikke avsluttet, men nødvendige vedtak er fattet så langt.

I jordbruksavtalen 2022 fikk NLR 2 mill. kroner til gjennomføring av prosessen. Prosessen har vært langt mer omfattende og krevende enn planlagt, og kostnadene vil derfor bli langt høyere enn forutsatt.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg anser derfor at samvirkeforetaket Norsk Landbruksrådgiving SA kan motta bevilgninger i 2024 ved årets jordbruksoppgjør. Det tilføres ytterligere 2 mill. kroner av ledige midler i 2023 til ferdigstillelse av organisasjonsprosessen.

Norsk Landbruksrådgiving er et viktig redskap for bonden. Den har en viktig strategisk betydning som kunnskapsformidler og bindeledd mellom forskning og praktisk jordbruk. Det er av stor betydning at organisasjonen fortsatt kan drive et effektivt og godt arbeid for bonden.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår at grunnbevilgningen for 2024 utbetales til samvirkeforetaket Norsk Landbruksrådgiving SA og økes med 6 mill. kroner.

HMS-rådgiving

Norsk matproduksjon er avhengig av at bonden har gode forutsetninger for god helse. Det helhetlige HMS-arbeidet er en sentral del av sikkerhetsnettet rundt bonden. God bondehelse er en

forutsetning for å sikre god dyrevelferd og trygg matproduksjon. Norsk Landbruksrådgivning – HMS har en viktig funksjon, både i det forebyggende HMS-arbeidet og i ytelse av krisebistand for alle bønder – uavhengig av medlemskap. De økonomiske utfordringene har økt betydelig og dette gir helsekonsekvenser som følge av blant annet stress og forstyrret søvn – dette stiller store krav til bondens sikkerhetsnett. Det forutsettes at tjenestetilbudet ivaretas. Forebyggende HMS-arbeid krever kontinuerlig innsats og samarbeid, og bidrar til redusert behov for krisebistand. Nasjonalt samarbeidsforum for HMS i landbruket skal i nær framtid signere en «0-visjon for dødsulykker i landbruket». I samarbeidsforumet er NLR HMS en viktig bidragsyter.

Norsk Landbruksrådgivning - HMS er en ressurskrevende tjeneste som utføres innenfor bevilgede midler. Det er et betydelig og økende antall saker som omhandler bistand til bønder i en økonomisk vanskelig situasjon. Det er håndtert ca. 500 slike saker i perioden 2018-2021, og i 2022 hele 125 saker. Det er ønskelig at NLR HMS også kan jobbe forebyggende, slik at kriser kan avverges før de oppstår. I dag er det ikke rom for dette innen eksisterende rammer. Kostnads-krevende bistand fra bedriftshelsetjeneste er nødvendig i mange av sakene. Mange opplever en krevende økonomisk situasjon og stor usikkerhet, da er det spesielt viktig å ha en oppegående tjeneste på dette området.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår at det øremerkede tilskuddet til HMS-arbeidet i landbruket økes med 2,0 mill. kroner til 16 mill. kroner for å øke mulighetene til å jobbe forebyggende, og ivareta det økte behovet for krisebistand på HMS-området.

Kjøp av restanalysedata

NLR har ansvar for søknader om «minor-use» (et allerede godkjent plantevernmiddel brukes i andre "mindre" kulturer). Slik godkjenning er nødvendig for å sikre tilgang på kjemiske og biologiske plantevernmidler i en del kulturer som har mindre dyrkingsomfang. For spiselige vekster er det krav om restanalysedata. Disse finnes i en del tilfelle, men ikke i alle.

Ut fra situasjonen for tilgjengelige plantevernmidler forventes det behov for kjøp av restanalyse-data for to preparater årlig. Dette er kostnader som ikke har noen motsvarende inntekt for NLR.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår uendret bevilgning på 2 mill. kroner.

Nasjonalt kompetansesenter for klimarådgiving

Norsk landbruksrådgiving ønsker å kartlegge behovet for klimarådgiving i landbruksnæringa og kunnskapsbehovet i tilknyttede næringer, og etablere et nasjonalt kompetansesenter for hele bransjen for klimarådgiving og klimatiltak.

Et nasjonalt kompetansesenter vil inkludere fagkoordinering, formidling, opplæring, bindeledd mellom marked, Landbrukets Klimaselskap, FoU- institusjoner og andre samarbeidspartnere som regnskapsførere, bank, finans, veterinærer, forvaltning, kommuner etc.

Kartleggingen organiseres som et 1-årig prosjekt, med oppstart tidlig i 2024. Forarbeid kan begynne høsten 2023 hvis det gis åpning for det. Se beskrivelse under 11.1.5. Forprosjekt nasjonalt kompetansesenter.

Mål: Kartlegge behov og hvordan man effektivt leverer på behovet gjennom å ha et nasjonalt kompetansesenter for klimarådgiving.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår at det etableres et slikt kartleggingsprosjekt. Dette finansieres med 2 mill. kroner over ledige midler på basis av en søknad til Landbruksdirektoratet.

Økosatsing

Norsk Landbruksrådgiving (NLR) ble i 2019 tildelt en nøkkeloppgave i overtagelse og videreutvikling av satsingen med foregangsfylker (2010–2018) gjennom å utvikle og koordinere faglige nettverk innen en rekke områder. NORSØK er også en viktig aktør for videreføring av foregangsfylkenes ansvarsområder. NLRs nye oppgaver og samarbeidet med NORSØK om dette ble forankret i en overordnet plan for perioden 2019-2021, der det ble lagt til grunn at prosjektet skulle gå over i en driftsfase fra 2022.

Nasjonale tilretteleggingsmidler og 5 mill. kroner ble overført til NLR ved fjorårets oppgjør for å videreføre foregangsfylke-satsingen innen økologisk grønt, frukt og bær, økologisk melk, økologisk korn og jordhelse. Arbeidet gir viktig kompetanse og kunnskapsdeling for det økologiske miljøet, og har også en viktig overføringsverdi til det konvensjonelle landbruket.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår at bevilgningen videreføres for 2024.

Presisjonsjordbruk og RTK (Real Time Kinematics)

Presisjonsjordbruket og teknologien er under utvikling. Posisjonssignala fra satellittsystem som GPS (amerikansk) eller Gallileo (europeisk) har for stor unøyaktighet til å brukes direkte til arbeid i landbruket. Derfor må signala korrigeres.

Kartverket tilbyr såkalte RTK-korreksjon (Real Time Kinematics), som er en abonnementstjeneste. Denne bygger på korreksjoner kalkulerte fra Kartverkets finmaska nett med bakkestasjoner over hele landet. Dette har en kostnad.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg mener videreutvikling av presisjonsjordbruket er viktig og viser i denne sammenheng til NIBIOs prosjekt PRESIS som avsluttes i 2024.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg anbefaler et samarbeid mellom NLR og NIBIO for å vurdere hvordan en kan bruke RTK på en kostnadseffektiv måte.

14.1.2 Energi- og klimarådgiving Norsk Gartnerforbund

Myndighetene har stadfestet mål om økt norsk produksjon med 50 prosent innen 2035 (jf. Grøntrappen) og mål om å bli 100 prosent fornybar innen 2030 (jf. Landbrukets klimaplan). For å få til dette er grøntprodusentene avhengige av et kompetent og velfungerende rådgivningsapparat for å sikre klimavennlig produksjon, håndtering av endret klima, riktig produktkvalitet, teknologiutvikling og utvidet sesong. NGF ivaretar rådgiving og energi- og klimaarbeidet for energieffektivisering og konvertering til fornybar energi i veksthusnæringen.

Det er behov for bedre og grundigere innsamling av tall i næringa. Med styrket finansiering kan NGF samle inn grunnleggende data om veksthus, størrelse, energiforbruk, produksjon mv. for å vise status for veksthusnæringa og kunne kalibrere verktøy for energi- og klimarådgivningen. Dette arbeidet vil være svært viktig ved en utvikling av klimakalkulator for grønt i veksthus.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår at bevilgningen til energi og klimarådgivingen i NGF økes med 1 mill. kroner til 2 mill. kroner.

14.1.3 Oppsummering.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår:

Tabell 38 Oppsummering forslag

Ordning	2023	2024	Endring
NLR SA Grunnbevilgning	98	104	6
Organisasjonsprosess	2	2	
HMS krisebistand		2	2
Restanalyse	2	2	
Økosatsing	5	5	
NGF - energirådgiving	1	2	1
SUM	108	117	9

14.2 Tilskudd til frøavl

Formålet med tilskudd til frøavl er å fremme dyrking og frøforsyning av klimatilpassede sorter av gras, belgvekster, rotvekster og grønnsaker gjennom tilskudd til avl og overlaging. Tilskuddsordningen skal også fremme dyrking og forsyning av økologisk stikk løk gjennom tilskudd til avl.

Tilskuddet gis som pristilskudd, arealtilskudd og tilskudd til overlaging. Tilskuddet er regulert gjennom forskrift.

Frøavl legger grunnlaget for norsk grovfôrproduksjon, og er på den måten viktig for jordbruket over hele landet. Frøavl og tilpassa sortsmateriale er viktig i arbeidet med å bedre grovfôr dyrkinga, både i forhold til kvantitet og kvalitet. Norsk grovfôrproduksjon er avhengig av stabil tilgang på såfrø av arter og sorter tilpasset norske forhold. Utenlandsk sortsmateriale er ikke tilpasset norsk klima og norske dyrkingsforhold. Dette gjelder særlig i høyereliggende strøk og de nordligste landsdelene.

Det er ledige midler fra 2022 på 4 mill. kroner som overføres til 2023. Norges Bondelag registrerer at en uklar forståelse av totalrammen i 2022 førte til at det er foretatt en avkortning av overlagingstilskuddet uten at det var grunnlag for dette, jf. oppdaterte forbruksprognoser for 2023/2024 av 11. april 2023 fra Landbruksdirektoratet. Dette beløpet utgjør 304 437 kroner som skulle vært utbetalt i 2022, og som i henhold til forskriften om tilskudd til frøavl må utbetales i 2023.

14.2.1 Såkornberedskapslager

Det er viktig å sikre tilgang av sertifisert såkorn også i år der vær- og innhøstingsforhold gjør dette vanskelig. Kornprodusentene trenger såkorn av riktig art, sort og kvalitet i alle år. I dag legger ordningen med beredskapslager opp til å overlagre inntil 20 prosent av normalt forbruk av vårkorn. Høstkorn er ikke omfattet av ordningen. Såvarebransjen må ha dekning for risiko knyttet til svinn, utgående sorter, redusert kvalitet og logistikk.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg mener det er viktig å bygge opp et beredskapslager for såkorn som tilsvarer 40 prosent av normalt behov for sertifisert såkorn. Det er alltid en risiko for at en stor andel av høstkornarealene går ut i løpet av vinteren, som eksempelvis i 2021. Derfor er det viktig at det finnes et lager av vårkorn som kan dekke opp for at dette må såes en gang til. **Videre mener forhandlingsutvalget at det bør foretas en vurdering om sorter til høstkorn skal omfattes av ordningen.**

Det er en svakhet med ordningen at den ikke inneholder elementer som ivaretar finansieringsbehovet. Slik den fungerer i dag må såvarefirmaene bruke egen arbeidskapital for å finansiere varene på beredskapslager. Det må også være tilstrekkelig forutsigbarhet i ordningen på

både kort og lang sikt, slik at det ikke blir avkortning i de årene lageret er fullt. **Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår at Landbruksdirektoratet foretar en utredning som involverer bransjen gjennomgår ordningen og kommer med forslag til forbedringer til jordbruksoppjøret 2024.**

Satsen for overlagring var 90 øre/kg i 2022 og bevilgningen var på 6 mill. kroner. Bevilgningen var imidlertid for lav, slik at satsene ble avkortet med 33,3 prosent. Landbruksdirektoratet har foreslått å øke avsetningen med 1 mill. kroner.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg følger Landbruksdirektoratets prognose om en økning av midlene til beredskapslager for såkorn med 1 mill. kroner.

Tabell 39 Tilskudd til frøavl m.m mill. kroner

Ordning	2023	2024
Frøavl	18,0	18,0
Beredskapslager av såkorn	9,0	10,0
Tilskudd til frøavl til pollinatorstriper	2,0	2,0
SUM	29,0	30,0

14.3 Tilskudd til kvalitets- og salgsfremmende tiltak

14.3.1 Utvikling av plantemateriale - Sagaplant

Sagaplant er et nasjonalt plantehelsesenter. Sagaplant fremstiller klimatilpasset, sykdomskontrollert og sortsekte plantemateriale av hagebruksvekster for norske forhold. Friske planter som er sortsekte og klimatilpasset, sikrer stabile avlinger av riktig kvalitet, og er en viktig faktor for å lykkes med produksjonen. Kravene til mattrygghet er økende, og et friskt plantemateriale er et godt utgangspunkt. Import av plantemateriale utgjør også en risiko for import av planteskadegjørere. Mange av arbeidsprosessene i fremavlsarbeidet er arbeidskrevende og manuelle. Det er følgelig behov for et moderne anlegg for å oppnå effektiviseringsgevinster. Sagaplant har i dag et vedlikeholdsbehov på sitt anlegg i Telemark. Dagens økonomi tillater ikke selskapet å ta hele kostnaden, og det søkes derfor om en engangsbevilgning. Sagaplant ser muligheter for å kunne ta ut økte markedsinntekter etter at investeringene er gjennomført.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår uendra bevilgning.

14.3.2 Utvikling av plantemateriale - Graminor

Graminor har ansvar for foredling av jord- og hagebruksvekster i Norge. Formålet er å sikre at produsentene har tilgang på variert og friskt sortsmateriale som er egnet for norske forhold. Graminors arbeid er av stor betydning for å sikre norsk matproduksjon tilpasset et endra klima. Endringer i klima og dyrkingspraksis gjør at det til enhver tid er behov for nytt og bedre tilpassa sortsmateriell. Innen hagebruksvekstene er det mangel på sorter som kan sies å være attraktive nok, både for forbrukeren og produsenten. God plantehelse er også et viktig konkurransefortrinn i norsk jordbruk, som vi må ivareta.

Graminor deltar i et nordisk samarbeid. Den nasjonale andelen av finansiering av nordisk privat-offentlig partnerskap (PPP) bevilges over jordbruksavtalen.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår å øke bevilgningen til Graminor med 2,5 mill. kroner for 2024. I tillegg gis det et engangsbeløp på 3,3 mill. kroner av ledige midler i 2023 til Njøs frukt- og bærsepter AS.

14.3.3 Settepotetavl

Det kan utbetales tilskudd til nedskrivning av prisen på settepoteter i klassene prebasis, basis og sertifisert og til avl av klon, prebasis, basis og sertifiserte settepoteter innen rammen av bevilgninger i henhold til jordbruksavtalens bestemmelser. Det gis arealtilskudd, prisnedskrivning, distriktstilskudd og frakttilskudd.

Rammen for tilskuddene til settepotetavl er 14 mill. kroner.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår at tilskuddet økes med 2 mill. kroner til styrking av frakttilskuddet for settepoteter.

14.3.4 Samlet tilskudd til kvalitets- og salgsfremmende tiltak

Tabell 40 Forslag til bevilgninger for 2024 i mill. kroner

	2023	Endring	Bevilgning 2024
Oppformering – Sagaplant	11,0		11,0
Oppformering – NMBU	1,9		1,9
Utvikling av plantemateriale - Graminor	24,9	2,5	27,4
Engangsbeløp Frukt og bærprogrammet		3,3	
Frukt- og bærprogrammet - Graminor	1,7	-1,7	
Nordisk «Prebreeding»	2,4		2,4
Kvalitetstiltak settepotetavl	14,0	2,0	16,0
SUM eks. engangsmidler på 3,3 mill. kr	55,9	2,8	58,7

14.4 Tilskudd til dyreavl, mm

14.4.1 Veterinære reiser

Formålet med ordningen veterinære reiser er å bidra til å utjevne forskjeller i husdyrproducenters veterinærkostnader. Det finnes ikke data som kan gi eksakte opplysninger om tilskuddets effekt, men data fra NIBIO viser at det er store forskjeller i veterinærkostnader per årsku mellom ulike regioner. Hvis man korrigerer for besetningsstørrelse viste NIBIO i sine beregninger i 2021 at bønder i Nord-Norge må betale 937 kroner mer for veterinærtjenester per årsku enn kollegaene på Jæren. Dette tilsvarer 25 861 kroner per bruk. Det er grunn til å tro at forskjellene ville vært vesentlig større uten ordningen.

Veterinærforeningen oppgir at veterinærer bør fakturere 25 kr/km ved en gjennomsnittsfart på 50 km/time på dagtid og 30 kr/time på vakt (kveld/natt/helg) for å kunne forsvare tidsbruken ved bilkjøring framfor klinisk arbeid ved for eksempel en smådyrklinikk. Tilskuddet for 2023 er på 16,37 kr/km etter en økning på 2 kr/km i jordbruksavtalen fra 2022.

Det har tidligere vært praksis at veterinærene ikke har fakturert kjøring utover tilskuddssatser, for å holde kostnadene nede og sikre at dyra får den behandlingen de trenger uavhengig av hvor produsenten bor. Dette har endret seg. Differansen mellom tilskudd og veterinærenes beregnede

kostnad faktureres nå i stor og økende grad bonden. Særlig store utslag ser vi der veterinæren bruker mye tid i bil på grunn av store avstander mellom gårdsbruka.

Veterinærene har ulik praksis for hvordan de fakturerer bønder for mellomlegget mellom tilskudd til veterinære reiser, og det veterinæren mener han eller hun skal ha for tiden brukt i bil. Noen veterinærer fakturerer den enkelte bonde for konkret kjørelengde til gården. Dette gir svært høy kjørekostnad for noen enkeltprodusenter. Andre veterinærer utjevner innad i distriktet, med utgangspunkt i ett års kjørelengde, og fordeler kostnaden likt mellom alle produsenter innenfor distriktet ved å beregne en egenandel for kjøring per besøk som oppmøteavgift. Resultatet blir i begge tilfeller at tettheten av gårdsbruk i stor grad påvirker veterinærkostnadene. Dette gjelder i store deler av landet, men utslaget er størst i Finnmark. I tillegg påvirker kjøreavstander og mulighet for å fakturere reell tidsbruk i hvilken grad veterinærdistriktet er en attraktiv arbeidsplass. Konsekvensen er at ordningen har stor effekt på veterinærdekning og rekruttering.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg krever en styrking av tilskudd til veterinære reiser. Vi foreslår en økning av tilskuddet med 3 kr/km tilsvarende 9,3 mill. kroner, samt 0,5 mill. kroner for innlegg av embryo.

Det er ikke slik at det finnes tilgjengelig kommersiell skyssbåt for å frakte veterinær til gårdsbruk på øyer over alt i hele landet, hele året og hele døgnet. Frem til 1.1.2022 kunne veterinærer få tilskudd på inntil 110 kr/km for bruk av foretakets egen båt, noe som kunne forsvare de høye driftsutgiftene ved hold og helårsbruk av en sikker og godt utstyrt båt av nødvendig størrelse. Med bakgrunn i teknisk jordbruksavtale fra 2021 ble tilskudd for veterinærers bruk av egen båt redusert fra 110 kr/km til 50 kr/km. Konsekvensen av endringen er at veterinærforetak ikke lenger finner det økonomisk forsvarlig å holde egen båt. Den tidligere taksten på 110 kr/km tilsvarer det kommersielle skyssbåter har fått og fortsatt får per km. Kommersielle selskap kan i tillegg fakturere 2 000 kroner i oppstart- og ventetidskostnader. Den totale kostnaden ved bruk av innleid skyssbåt blir dermed 110 kr/km + 450 kr/time veterinæren sitter i båt eller venter på båt + oppstarts- og ventekostnader til skyssbåtselskapet, mot bruk av veterinærforetakets egen båt på 110 kr/km. Norges Bondelags forhandlingsutvalg peker på at der det ikke finnes et fungerende skyssbåtssystem, vil veterinærer ikke komme frem uten ved bruk av egen båt.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår å endre tilskudd for bruk av egen båt tilbake til nivået før teknisk jordbruksavtale i 2021.

10.3.2023 ferdigstilte Landbruks- og matdepartementet (LMD) en rapport om tilgang på veterinærtjenester i Norge. Rapporten er skrevet av en arbeidsgruppe sammensatt av Veterinærforeningen, faglaga, NMBU Veterinærhøgskolen, KS, Statsforvalteren, Landbruksdirektoratet og LMD. Rapporten peker på flere viktige tiltak for å sikre veterinærdekning i framtiden. Forslag til tiltak som omtales i rapporten er kategorisert under følgende hovedoverskrifter:

- Rekrutteringstiltak, mentorordninger mv.
- Alternative eller flere arbeidsoppgaver for veterinærene
- Endringer i vaktområder og vaktorganisering
- Endrete eller økte statlige tilskudd
- Forvaltningsmessige forbedringer
- Lovendringer

Tilgang til veterinær er en avgjørende infrastruktur i husdyrproduksjonen, og veterinærer i husdyrproduksjon regnes som samfunnskritisk personell. Det er kommunene og ikke landbrukets ansvar å sørge for veterinærdekning. Likevel er tilgang til veterinær en forutsetning for landbruk og husdyrproduksjon i hele landet. Strukturendringer i landbruket har gjort at det stadig må kjøres flere kilometer per veterinærbesøk, og det påvirker bonden, dyra og veterinæren. Konsekvensen av merkjøring per besøk er at ordningen med reisetilskudd blir stadig viktigere for vakttdistriktenes økonomiske evne til å danne næringsgrunnlaget for veterinær uten at det blir uoverkommelig dyrt for bonden. På den måten bidrar tilskuddsordningen til veterinærdekning gjennom å bidra til å utjevne økonomisk konkurransekraft mellom husdyrtette og husdyrspredte vakttdistrikter, sjøl om dette ikke omtales i formålsparagrafen til forskrift om tilskudd til veterinærreiser.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg ber Landbruksdirektoratet om å initiere en prosess med sikte på å endre formålsparagrafen i forskrift om tilskudd til veterinærreiser, slik at det kommer fram av forskriften at ordningen med tilskudd til veterinærreiser også har som formål å bidra til tilgang til veterinær i matproduksjonen. Vi ber samtidig om at man legger til grunn rapporten fra arbeidsgruppa som har gått gjennom tilgang på veterinærtjenester i Norge, og at tiltak for å sikre veterinærdekning følges opp med nødvendige ressurser.

14.4.2 Semin

Tilskudd til utjamning av inseminasjonsreiser er et målrettet tilskudd for å sikre likt tilbud av avlsmateriale med god kvalitet over hele landet. Midlene brukes for å utjevne de svært varierende kostnadene ved sæddistribusjon og inseminasjonsarbeid som skyldes distriktstvis og lokale forskjeller i reiseavstander og ku-tetthet, og sikrer at alle produsenter får lik tilgang til det beste avlsmaterialet til en mer lik pris uansett bosted. Dette er utjevning som ikke fanges opp av andre tilskuddsordninger i landbruket.

Kostnadene ved inseminering er ulik i fylkene og det skiller gjennomsnittlig 290 kroner mellom en inseminering i Rogaland med lavest, og Troms og Finnmark med høyest kostnad per inseminasjon. Geno har beregnet at behovet er 42 mill. kroner, men tilskuddet dekker 26,4 mill. kroner. 15,6 mill. kroner dekkes inn gjennom en utjevning av prisene i Geno, noe som påfører Geno sårbarhet for konkurranse i de mest dyretette områdene.

Semintjanningsmidlene er viktige for å beholde et godt feltapparat (veterinærdekning), og på den måten reduseres interessen for overgang til eierinseminering. 66 prosent av inseminasjoner gjennomføres av veterinær, 26 prosent av semintekniker og 8 prosent av eierinseminør. Betalingen til veterinær fastsettes i avtalen med Geno og sikrer bonden lik pris for insemineringen uansett hvor gården ligger.

Ordningen skal jevne ut kostnadene for semintjenester. Med bakgrunn i forskriftsendringen i 2015 ble posten redusert med 6,1 mill. kroner. Tall fra Geno viser at det er store fylkesvis forskjeller i kostnad til semintjenester. Det er derfor behov for å styrke utjevningen av kostnader til semintjenester.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår å øke bevilgningene til semintjenester med 8,5 mill. kroner. Økningen fordeles med 8 mill. kroner til Geno og 0,5 mill. kroner til Norsvin.

14.4.3 Avlsorganisasjoner

Ordningen skal bidra til avlsmessig framgang og populasjoner av friske husdyr tilpasset miljøet. For å møte forpliktelsene i klimaavtalen er redusert metangassutslipp en ønsket egenskap å ta inn i

avlsmålet. Det er beregnet at metanutslipp har en arvbarhet på 0,17 hos sau, det vil si noe høyere enn andre egenskaper i avlsmålet. Det er derfor mulig å avle på denne egenskapen. Avl for redusert metanutslipp krever at man tar i bruk ny, kostbar sensorteknologi, eksempelvis mobilt klimakammer. Norsk Sau og Geit (NSG) har investert i en enhet (lastebil) med 12 slike kamre, men driften av enheten er kostbar.

Ordningen skal videre sikre genetisk variasjon i populasjonene, og bygge på bærekraftige prinsipper basert på en tilstrekkelig stor effektiv avlspopulasjon, og inkludering av funksjonelle egenskaper i avlsmålet. For 2023 er det avsatt 14,3 mill. kroner til tiltaket. Etter å ha stått stille siden 2015 ble posten økt med 0,1 mill. kroner i 2018.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår at avsetningen for 2024 øker med 4,0 mill. kroner. Økningen skal dekke NSG sine kostnader ved drift av mobilt klimakammer (2 mill. kroner), og Norges Birøkerlags samarbeid med Matprat (1,5 mill. kroner) om økt omsetning av honning, se kapittel 7.8 birøkt.

Ordningen forvaltes av Landbruksdirektoratet som fordeler midlene etter samråd med avtalepartene. Som det framgår av jordbruksavtalen kan følgende organisasjoner få støtte over ordningen: Norsk Sau og Geit, Norges Birøkerlag, Norges Pelsdyrslag, Norsk kjøttfeavlslag TYR, Norsk Fjorfelag, Landslaget for Telemarksfø og Avslaget for sidet trønder- og Nordlandsfø. Støtte til Norges Birøkerlag forutsetter at de også bidrar til driften av Reinavlsområdet for den brune bia. Norsk Fjorfelag kan få støtte til påvirkning av avlsarbeid i regi av internasjonale avlsselskaper.

14.4.4 Oppsummering

Tabell 41 Oppsummering tilskudd til dyreavl m.m.

	2023	Endring 2024
Tilskudd til veterinærreiser	61,3	9,3
Tilskudd til semin	30,6	8,5
Tilskudd til avlsorganisasjoner	14,3	4,0
SUM		17,2

Norges Bondelags forhandlingsutvalg krever at bevilgningen til Tilskudd til dyreavl, m.m., økes med 17,2 mill. kroner.

14.5 Likestilling av Inn på tunet med annen næringsvirksomhet i landbruket

Det er en voksende interesse blant bønder for å lage og tilby Inn på tunet (IPT)-tjenestetilbud som en del av den samlede næringsvirksomheten på gården.

For stadig flere bønder er IPT en viktig del av næringsvirksomheten, men den rangeres bare som tilleggsnæring. Dette får negativ betydning for bonden, blant annet knyttet til skattemessige forhold, da det ikke er mulig å bruke jordbruksfradraget.

Andre tilleggsnæringer, som eksempelvis juletreproduksjon regnes som full næringsinntekt, mens inntekter i IPT bare teller som bi-inntekter. Ved vurderinger av inntektsmuligheter på en landbrukseiendom har dette en negativ betydning.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg mener at inntekter fra Inn på tunet må anerkjennes som ei landbruksinntekt, og ikke bare som inntekt fra tilleggsnæring.

14.6 Tilskudd ved produksjonssvikt

Produksjonssviktordningen skal være en katastrofeordning som skal bidra til å redusere økonomisk tap og bidra til videre produksjon. Ordningen ble evaluert og gjennomgått av en partssammensatt arbeidsgruppe fram mot jordbruksoppgjøret 2022. Det ble avtalt endringer og et oppfølgende arbeid i sluttprotokollen til oppgjøret.

Grovfôravlinger varierer mye mellom distrikter, landsdeler og mellom bruk. Jordbruksavtalepartene ble i fjorårets oppgjør enig i at dagens system med normavlinger bør legges til grunn videre, men at normavlinger og klimaprocent utredes videre slik at ulike tilpasninger på foretaksnivå bedre fanges opp. Landbruksdirektoratet er også bedt om å vurdere om innmarksbeite bør omfattes av produksjonssviktordningen.

14.6.1 Grovfôr i foretak med husdyr

Tilskuddsberegningen for vekstgruppe grovfôr i foretak med husdyr skiller seg fra salgsproduksjonene ved at det benyttes fastsatte normavlinger i stedet for reelle salgs-/produksjonstall for foretaket. Rapporten fra gjennomgangen av produksjonssviktordningen beskriver at hovedutfordringen knyttet til å benytte seg av normavlinger for beregning av tilskudd i denne vekstgruppen, er den lave detaljeringsgraden dette medfører. Flere statsforvaltere oppgir at de har utviklet egne hjelpeskjemaer for innhenting av tilleggsopplysninger, for å kunne gjøre en vurdering av driftsintensiteten på foretaksnivå. Her henter man eksempelvis inn gjødslingsplaner, opplysninger om fôrlager, beiteopptak og eventuelt solgt/kjøpt grovfôr i et «normalår», geografiske og naturgitte forhold. Tilleggsopplysningene legges deretter til grunn for en vurdering av driftsintensitet i den enkelte sak. For å sikre enhetlig forvaltning bør arbeidet med innhenting av opplysninger systematiseres og samordnes.

En av utfordringene som statsforvalterne peker på med vekstgruppe grovfôr med husdyr er bruk av klimaprocenten. I dagens ordning skal klimaprocenten reduseres når det er andre forhold enn klima som har ført til produksjonssvikt. For vekstgruppe grovfôr med husdyr vil produksjonssvikten være differansen mellom normavling og skadeårets avling, ikke differansen mellom foretakets gjennomsnittsavling og skadeårets avling, slik det er i salgsproduksjonene i ordningen. Dette medfører blant annet at klimaprocenten skal reduseres dersom deler av differansen mellom normavling og skadeårets avling skyldes at foretaket har lav intensitet i grovfôrproduksjonen og normalt lave avlinger som følge av dette.

Når det kommer til driftsintensitet støtter Norges Bondelags forhandlingsutvalg forslag 2 som beskrevet i Landbruksdirektoratets rapport: «*Individuell beregning av gjennomsnittsavling med grunnlag i egen dokumentasjon*». Dersom foretaket kan dokumentere at gjennomsnittsavlingen i et normalt år avviker vesentlig fra beregnet normavling, kan foretakets egne tall for gjennomsnittsavling i et normalt år legges til grunn som forventet avling i skadeåret i stedet for normavlingen. Det foreslås at dokumentert avlingsnivå må avvike minst 15 prosent fra normavlingen for at foretaket skal kunne legge egne tall til grunn.

Tilskuddsmessig er det ikke gitt at endringen vil medføre noe økt rammebehov. Landbruksdirektoratet viser til at hovedutfordringene til dagens normavlingssystem for vekstgruppe grovfôr med husdyr, vurderes å være at systemet ikke i stor nok grad klarer å fange opp og hensynta lav driftsintensitet. Dette medfører en stor risiko for overkompensering av foretak med lave normalavlinger. Målet med endringene er derfor en mer målretta kompensasjon i

tråd med hva produsenten «normalt» har produsert på arealet, som gir legitimitet til tilskuddsordningen.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg krever at det for foretak som kan dokumentere at gjennomsnittsavlingen i et normalt år avviker vesentlig fra beregnet normavling, åpnes for at foretakets egne tall for gjennomsnittsavling i et normalt år legges til grunn som forventet avling i skadeåret i stedet for normavlingen. Det foreslås at dokumentert avlingsnivå må avvike minst 15 prosent fra normavlingen for at foretaket skal kunne legge egne tall til grunn.

14.6.2 Innmarksbeite

Ved innlemming av innmarksbeite i produksjonssviktordningen, bør dette ses i sammenheng med forslagene og vurderingene som er gjort knyttet til driftsintensitet. Dersom det skal gis muligheter for individuelle tilpasninger i tilskuddsberegningen for varierende intensitet i grovfôrproduksjonen, bør dette også måtte omfatte innmarksbeiteareal. Vår oppfatning er at dette i hovedsak er data som allerede er oppgitt i forbindelse med søknad om produksjonstilskudd. Inkludering av innmarksbeite gir økt rammebehov i ukjent størrelsesorden.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg krever at innmarksbeite inkluderes i ordningen dersom det utgjør over 15 prosent av det samla ressursgrunnlaget (totalarealet) for foretaket.

14.6.3 Oppdatering av satser

I fjorårets jordbruksavtale ble satsene økt med 15 prosent, og det ble vurdert at oppdateringen av tilskuddssatsene hvert tredje år er tilstrekkelig. Oppdateringene skulle gjøres i forkant av jordbruksoppgjøret, og det legges fram forslag til nye satser i statens tilbud. **Norges Bondelags forhandlingsutvalg mener det må tas hensyn til prisøkningene i 2022 og inn i 2023 i denne satsoppdateringen. Bevilgningene økes i tråd med prognosen med 5 mill. kroner, herav 3,3 mill. kroner i 2023.**

Forhandlingsutvalget forventer videre at taket på tilskuddet heves som følge av økte priser/satser. Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår et tak for vekstgruppene grovfôr og korn og annet frø til modning på 900 000 kroner per vekstgruppe. For vekstgruppene frukt, bær, grønnsaker og poteter foreslås tak på kr 1 800 000 kroner per vekstgruppe.

15 ENDRINGER I TILSKUDDSSYSTEMET

15.1 Telledato for storfe

Telledatoene er utfordrende for varetilførselen av husdyr til slakt. Få dyr meldes inn til slakt i ukene før telledato (1.3. og 1.10.), mens mange dyr meldes inn i etterkant. Pris brukes aktivt i et forsøk på å jevne ut tilførselene, men med begrenset effekt. Systemet med to telledatoer i året bør erstattes med et løpende dyretall som grunnlag for tilskuddsutbetaling med automatisert innhenting av data fra husdyrregisteret.

Husdyrtilskudd utbetales på bakgrunn av dyretallet per 1. mars og 1. oktober, med utbetaling i februar påfølgende år. Ordningen med telledato medfører blant annet ujevn tilførsel av slakt til slakteriet, og samsvarer ikke nødvendigvis med et optimalt driftsopplegg hos den enkelte bonde. Markedsregulator Nortura må bruke sterke prisvirkemidler og forhøyet omsetningsavgift i et forsøk på å få mest mulig stabile leveranser rundt telledatoen.

Norsk husdyrhold har god individ- og besetningsoversikt. Det er et offentlig krav å melde dyr inn i husdyrregisteret (HR). I teorien burde dette offentlige registeret inneholde opplysninger som kunne brukes som grunnlag for utmåling av tilskudd. Til jordbruksoppkjøret i 2014 ble det lagt fram en rapport fra Statens Landbruksforvaltning om hvordan man kan bruke HR til utmåling av tilskudd. Den foreslo en forvaltningsmodell basert på følgende prinsipper:

- Utmåling av tilskudd basert på antall storfedøgn registrert i HR, og avvikling av telledatoer
- Kun døgn der dyret er registrert med komplett status i HR gir grunnlag for tilskudd (forutsetter at både selger og kjøper/slakteri har gjort nødvendige registreringer i HR)
- Utmåling av produksjonstilskudd skjer på grunnlag av registreringer i foregående periode

Rapporten fra 2014 viste til at hoveddelen av avvik i HR skyldes manglende eller for sen rapportering fra storfe produsentene. I regi av prosjektet «Offentlig-Privat Sektorutvikling landbruk, OPS» er det utarbeidet to rapporter; En som analyserer datagrunnlaget, og en som beskriver nødvendige endringer i tilskuddsberegningen for å kunne avvikle telledato.

Analysene viser store forbedringer i rapporteringshastigheten til HR. I 2013 var andelen hendelser som ble rapportert innen fristen 42 prosent, i 2022 er denne økt til 67 prosent. Til tross for god framgang, er det et stykke igjen til 100 prosent. Uten incentiver eller andre virkemidler, er det tvilsomt om man når 100 prosent. Dette bør derfor ikke legges som premiss for å avvikle telledato for storfe.

Det er i alles interesse at frister for rapportering i Husdyrregisteret overholdes. Ett felles system for dokumentasjon av dyreflyt der datakvaliteten får direkte betydning for tilskuddsutmåling vil bidra til betydelig forbedring av datakvaliteten knyttet til dyreflyten. Mattilsynet og Veterinærinstituttet kan få dekket sine forvaltnings- og forskningsoppgaver relatert til sporing av dyr.

Over 95 prosent av alle foretak er medlemmer i Kukontrollen eller Storfekjøttkontrollen, og 98 prosent av alle storfe det ble søkt tilskudd for i oktober 2022 er registrert i kontrollene

Arbeidsgruppene i OPS- Landbruk konkluderer med at:

- HR kan benyttes som basis for utmåling av tilskudd for storfe. De nødvendige opplysningene som mangler i HR, finnes i Storfekjøttkontrollen og Kukontrollen.
- Det må utvikles et nytt verktøy/datasystem som

- beregner kudøgn for tilskuddsberegning
- kan motta supplerende opplysninger fra kontrollene
- kan inkludere mulighet for å supplere med nødvendige opplysninger som ikke ligger i HR
- kan gi innsyn og mulighet for korrigerings, for å ivareta de produsentene som ikke benytter kontrollene
- Produsentene må aktivt kunne godkjenne de registrerte opplysningene
- Det kan legges til rette for hyppigere utbetalinger

Norges Bondelags forhandlingsutvalg ber om at Landbruksdirektoratet foretar en utredning som blant annet omfatter kostnader, forslag til løsninger, eventuelle forslag til endringer av utmålingsregler, samt regelverksendringer. Utgangspunktet er modellen foreslått i rapporten i 2014, som senere er supplert med utredninger i regi av OPS-Landbruk. Utredningen forelegges avtalepartene i løpet av 2023, og partene tar stilling til hvilken løsning som skal velges i løpet av februar 2024. Det settes av 3 mill. kroner til utvikling. Nødvendige systemendringer og andre tilpasninger gjennomføres i løpet av 2024, slik at telledato for storfe kan avvikles fra 2025.

15.2 Oppretting av feil i sonegrenser i Stjørdal

Sonegrensene for distriktstilskuddene ble trukket opp på 80-tallet. De viktigste kriteriene for inndelingen er naturgitte faktorer som vekstvilkår og topografi, men også blant annet transportavstander har vært inne i vurderingene. Prinsippene som er fulgt er at sone 1 er knyttet til de lavereliggende områdene, og grenser naturlig til sone 2. Det er gjennomgående at sonene øker med høyde over havet og avstand fra fjorden. I Trøndelag er også dette prinsippet fulgt. Sone 1 følger elvedalene, og sone 2 overtar når høyden over havet stiger og avstanden til Trondheimsfjorden øker. Unntaket er Stjørdal. Her følger sone 1 langt mer enn elvedalen og strekker seg langt høyere enn i resten av Trøndelag. I tillegg grenser sone 1 opp mot sone 3 når en møter Meråker kommune. På grunn av større satsforskjeller i distriktstilskuddet og større produksjon pr gårdsbruk, betyr grensene økonomisk for bonden langt mer nå enn tidligere.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg får mange henvendelser fra bønder som føler sonegrenser er urettferdig satt. Vi har vært restriktive til å ta slike enkeltsaker videre. Denne saken er imidlertid av en annen karakter. Vi kan ikke forstå annet enn at det må ha blitt begått en feil da sonegrensene for distriktstilskudd kjøtt ble trukket opp på 80-tallet i Stjørdal. Denne feilen mener vi nå må rettes opp og ber derfor om at det foretas en spesifikk gjennomgang av Landbruksdirektoratet for grensene i Stjørdal slik at de harmoniserer og følger samme prinsipp som i resten av fylket og landet.

Vedlegg 1. Fordeling av kravet på priser og tilskudd

Tabell 1.1 Fordeling på priser og tilskudd

		Mill. kr
	Kap. 1150, Jordbruksavtalen, utgifter	5 407,4
-	Kap. 4150, Jordbruksavtalen, inntekter	0,0
=	Nettoeffekt av tilskudd	5 407,4
+	Målpriser fra 1.7	1 070,0
=	Sum målpriser og tilskudd	6 477,4
+	Omdisponering overførte midler fra 2022	47,6
=	Sum til fordeling	6 525,0
+	Endret inntektsverdi jordbruksfradrag	385,0
=	Sum	6 910,0

Tabell 1.2 Målpriser fra 01.07

Produkt	Mill. l/kg/kr	Målpris, kr/l/kg	Endring, kr/l/kg	Endring, mill. kr
Melk, ku og geit	1 404,1	5,91	0,33	464,1
Melk, ku og geit fra 1/1-24	1 404,1	6,24	0,04	56,2
Poteter	79,0	6,38	0,50	39,5
Grønnsaker og frukt	4 176,2		12,0%	501,1
Norsk matkorn	204,7	4,75	0,044	9,1
Sum målprisendringer				1070,0

Tabell 1.3 Markedsordningen for korn

Prisendringer norsk korn	1000 tonn	Målpris, Kr/kg	Endring, Kr/kg	Mill. kr
Hvete, matkorn	181,6	4,80	0,05	9,1
Rug, matkorn	23,1	4,32	0,00	0,0
Bygg	593,9	4,06	0,00	0,0
Havre	281,9	3,93	0,00	0,0
Fôrhvete og fôrrug	143,8		0,00	0,0
Erter til modning	10,0		0,00	0,0
Såkorn	65,2		0,01	0,6
Oljevekster (målpris 6,38 - suspendert)	18,1	0,00		0,0
Sum korn og oljevekster	1 317,5		0,007	9,6

Tabell 1.4 Endring i råvarekostnader til kraftfôr og matkorn

	1000 tonn	Andel	Ref. pris kr/kg	Endring, kr/kg	Endring, mill. kr
Norsk korn til kraftfôr	1047,6	49,7%		0,0000	0,0
Kli m.m.	71,3				0,0
Prisnedskrivning norsk korn til kraftfôr				0,000	0,0
Protein, soya m.m.	392,2	18,6%	4,790	0,000	0,0
Fett	41,5	2,0%		0,000	0,0
Vitaminer og mineraler	92,3	4,4%		0,000	0,0
Prisnedskrivning importråvarer	463,2			0,000	0,0
Endret bevilgning frakt korn/kraftfôr					-40,0
Sum råvarekostnad kraftfôr	2 108,13			-0,019	-40,0
Prisendring matkorn				0,050	
Endret prisnedskrivning				0,000	
Endret matkorntilskudd				-0,050	
Endret råvarekostnad matkorn				0,000	

Tabell 1.5 Kap. 1150 og kap. 4150 Jordbruksavtalen, mill. kroner

Post	Budsjett 2023 ¹⁾	Endring	Budsjett 2024 ²⁾	
21	Spesielle driftsutgifter, <i>kan overføres</i>	15,750	-5,550	10,200
50	Tilskudd til Landbrukets utviklingsfond	2 058,553	331,800	2 390,353
70.11	Markedstiltak grønt	35,900	5,000	40,900
70.12	Tilskudd til råvareprisordningen	255,200	-27,845	227,355
70.13	Tilskudd til avrensordningen potet	44,000	6,000	50,000
70	Markedstiltak, <i>kan overføres</i>	335,100	-16,845	318,255
71	Tilskudd ved avlingssvikt, <i>overslagsbevilgning</i>	96,500	5,000	101,500
73.11	Pristilskudd ull	108,000	25,600	133,600
73.13	Pristilskudd melk	729,700	791,000	1 520,700
73.15	Pristilskudd kjøtt	1 707,435	101,945	1 809,380
73.16	Distriktstilskudd egg	5,500	1,700	7,200
73.17	Pristilskudd grønt	288,400	115,750	404,150
73.18	Frakttilskudd m.m.	446,500	91,700	538,200
73.19	Pristilskudd korn	2 096,400	13,700	2 110,100
73	Pristilskudd, <i>overslagsbevilgning</i>	5 381,935	1 141,395	5 107,754
74.11	Driftstilskudd, melk og kjøtt	2 483,700	662,500	3 146,200
74.14	Tilskudd husdyr	4 069,645	856,717	4 926,362
	Dyrevelferdstilskudd		75,000	75,000
74.16	Beitetilskudd	1 349,000	1 440,500	2 789,500
74.17	Areal- og kulturlandskapstilskudd	5 360,500	119,863	5 480,363
74.19	Tilskudd til regionale miljøprogram	786,100	302,600	1 088,700
74.20	Tilskudd til økologisk jordbruk	146,600	30,400	177,000
74	Direkte tilskudd, <i>kan overføres</i>	14 195,545	3 487,580	17 683,12
77.11	Tilskudd til dyreavl med mer	106,245	17,207	123,452
77.12	Tilskudd til frøavl	29,060	1,000	30,060
77.13	Tilskudd til rådgivning	108,000	9,000	117,000
77.15	Tilskudd til kvalitets- og salgsfremmende tiltak	55,856	3,079	58,935
77.17	Tilskudd til fellesanlegg for frukt	20,700	4,000	24,700
77	Utviklingstiltak, <i>kan overføres</i>	319,861	34,286	354,147
78.11	Tilskudd til avløsning	1 335,367	363,633	1 699,000
78.12	Tilskudd til avløsning ved sykdom m.m.	168,100	59,500	227,600
78.14	Tilskudd til sykepengeordningen	36,900	1,200	38,100
78.15	Tilskudd til landbruksvikarordningen	70,748	3,744	74,492
78.16	Tilskudd til tidligpensjonsordningen	67,950	-1,404	66,546
	Div utvidelser i regelverk etc under velferdsordningene		3,000	3,000
78	Velferdsordninger, <i>kan overføres</i>	1 679,065	429,673	2 105,738
Sum kapittel 1150		24 082,309	5 407,339	28 071,07
Sum kapittel 4150		0,050	0,000	0,050

1) Saldert budsjett

2) Budsjett før flyttinger, kvantums- og konsekvensjusteringer

Tabell 1.6 Post 21 Spesielle driftsutgifter, mill. kroner

	Budsjett 2023	Prognose 2024	Endring
Evalueringer, utredninger, arbeidsgrupper (LMD)	1,5	2,0	
IT-utvikling Landbruksdirektoratet	14,3	8,2	
Justert bevilgningsbehov			-5,6
Sum	15,8	10,2	-5,6

Tabell 1.7 Post 70.11 Markedstiltak i grøntsektoren, mill. kroner

	Budsjett 2023	Prognose 2024	Endring
-			
Kollektiv dekning av omsetningsavgift	35,9	35,9	5,0
Justert bevilgningsbehov			0,0
Sum	35,9	35,9	5,0

Tabell 1.8 Post 70.12 Tilskudd til råvareprisordningen, mill. kroner

	Budsjett 2023	Prognose 2024	Endring
-			
PNS, prognose	255,2	174,0	0,0
Målprisjustering melk			36,4
Endret målpris potet			7,0
Utvidede produkter			10,0
Behov knyttet til produkter uten målpris			0,0
Justert bevilgningsbehov			-81,2
Sum	255,2	174,0	-27,8

Tabell 1.9 Post 70.13 Tilskudd til avrensordningen potet, mill. kroner

	Budsjett 2023	Prognose 2024	Endring
-			
Potetsprit	22,5	22,5	0,0
Potetstivelse	21,5	21,5	6,0
Justert bevilgningsbehov			0,0
Sum	44,0	44,0	6,0

Tabell 1.10 Post 71 Tilskudd ved produksjonssvikt, mill. kroner

	Budsjett 2023	Endring
-		
Tilskudd ved produksjonssvikt i planteprod.	93,5	5,0
Tilskudd ved svikt i honningprod.	3,0	0,0
Sum	96,5	5,0
Herav inneværende år		3,3

Tabell 1.11 Post 73.11 Pristilskudd ull

	Mill.	Kg/stk	Sats, kr/kg	Endring, kr/kg	Ny sats kr/kg	Endring, mill. kr
Ull	2,564		38,96	10,00	48,96	25,6
Skinn	0,070		70,00	10,00	80,00	0,7
Sum						26,3

Tabell 1.12 Post 73.13 Pristilskudd, melk

	Mill. l.	Sats, kr/l	Endring, kr/l	Ny sats kr/l	Endring, mill. kr
Grunntilskudd geitemelk	19,0	3,46	0,00	3,46	0,0
Grunntilskudd økomelk	45,0	0,00	0,40	0,40	18,0
Distriktstilskudd melk					
Sone A	182,9	0,00	0,50	0,50	91,5
Sone B	297,4	0,15	0,50	0,65	148,7
Sone C	212,4	0,38	0,54	0,92	114,7
Sone D	472,8	0,60	0,68	1,28	321,5
Sone E	110,0	0,67	0,78	1,45	85,8
Sone F	44,1	0,76	0,79	1,55	34,8
Sone G	46,1	1,07	0,89	1,96	41,0
Sone H	2,6	1,28	0,92	2,20	2,4
Sone I	13,1	1,86	1,06	2,92	13,9
Sone J	9,9	1,95	1,07	3,02	10,6
Gis for 85 % av produksjonen	-208,7	0,44			-91,9
Sum distriktstilskudd, melk	1 182,6		0,65		773,0
Sum pristilskudd, melk					791,0

Tabell 1.13 Post 73.15 Pristilskudd, kjøtt

	Antall 12 mnd	Sats, kr/slakt	Endring, kr/slakt	Ny sats kr/slakt	Endring, mill. kr
Kvalitetstilskudd lammeslakt					
Kval. O+ og bedre	922 000	525	75	600	69,2
Ikke godkjent klassifiser	4 700	494	75	569	0,4
Kjeslakt over 3,5 kg	17 700	350	25	375	0,4
Tillegg økologiske slakt (herav)	25 500	50	0	50	0,0
Sum	944 400				69,945
Grunntilskudd, kjøtt	Mill. kg	Sats, kr/kg	Endring, kr/kg	Ny sats kr/kg	Endring, mill. kr
Sau	22,2	3,81	0,00	3,81	0,0
Geit	0,4	5,15	0,00	5,15	0,0
Sum	22,6				0,0
Kvalitetstilskudd storfekjøtt					
Kvalitetsklasse O	16,7	5,50	0,00	5,50	0,0
Kvalitetsklasse O+ og bedre	34,4	10,50	0,00	10,50	0,0
Bortfall av fettgruppe 4-	-2,491			8,87	-22,1
Sum	48,6				-22,100

Distriktstilskudd, kjøtt						
Storfe, sau og geit	Sone 1	24,6	0,00	0,00	0,00	0,0
	Sone 2	60,7	5,25	0,00	5,25	0,0
	Sone 3	18,9	8,05	0,00	8,05	0,0
Storfe og Geit	Sone 4	7,5	12,80	4,00	16,80	30,0
Storfe og Geit	Sone 5	0,9	13,40	4,00	17,40	3,6
Sau	Sone 4	2,7	14,90	4,00	18,90	10,8
Sau	Sone 5	0,6	15,40	4,00	19,40	2,4
Gris	Sone 4	6,6	5,60	1,00	6,60	6,6
Gris	Sone 4 ²	0,7	6,50	1,00	7,50	0,7
Gris	Sone 5	0,01	6,50	1,00	7,50	0,0
Vestlandet og Agder ¹ Gris		9,4	1,10	0,00	1,10	0,0
Sum		132,6				54,1
Sum pristilskudd kjøtt						101,945
1) Agder, Vestland og Møre og Romsdal						
2) Troms						

Tabell 1.14 Post 73.16 Distriktstilskudd egg

	Mill. kg	Sats, kr/kg	Endring, kr/kg	Ny sats kr/kg	Endring, mill. kr
Vestl.	5,718	0,38	0,21	0,59	1,2
Nord Norge	2,512	1,25	0,21	1,46	0,5
Sum distriktstilskudd egg					1,7

Tabell 1.15 Post 73.17 Pristilskudd grønt

		1 000 tonn	Sats, kr/kg	Endring, kr/kg	Ny sats, kr/kg	Endring, mill. kr
Epler, pærer og plommer, kirsebær	Sone 1	3,0	6,15	1,00	7,15	3,0
	Sone 2-4	3,6	7,61	1,00	8,61	3,6
	Sone 5	4,8	12,30	1,00	13,30	4,8
Moreller	Sone 1	0,1	7,18	2,00	9,18	0,2
	Sone 2-4	0,3	8,62	2,00	10,62	0,6
	Sone 5	0,4	13,34	2,00	15,34	0,8
Pressfrukt		7,9	4,65	1,00	5,65	7,9
Bær	Sone 1-3	5,2	5,36	2,00	7,36	10,4
	Sone 4-5	3,8	9,64	2,00	11,64	7,6
	Sone 6-7	0,1	10,70	2,00	12,70	0,2
Ekstra til industribær	alle soner	0,7	2,00	3,00	5,00	2,1
Sum distriktstilskudd frukt og bær		29,2				41,2
Kvantumsgrense						
Tomat	103 400 kg					
Sone 1-3		1,2	4,37	1,00	5,37	1,2
Sone 4-7		2,5	5,81	1,00	6,81	2,5
Slangeagurk	151 800 kg					
Sone 1-3		3,6	3,47	0,50	3,97	1,8
Sone 4-7		1,5	4,30	0,50	4,80	0,8
Salat	220 000 stk					
Sone 1-3		4,9	1,19	0,25	1,44	1,2
Sone 4-7		2,2	1,71	0,25	1,96	0,6
Sum tilskudd grønnsaker		15,9				8,1
Grønt og potetprod. i Nord Norge		4,1	1,89	1,00	2,89	4,1
Tilskudd til industripotet		124700	0,00	0,50	0,50	62,4
SUM		49,2				115,750

Tabell 1.16 Post73.18 Frakttilskudd m.m., mill. kroner

	Budsjett 2023	Endring,
Frakt korn	90,0	25,0
Frakt kraftfôr	181,5	15,0
Innfrakt slakt	170,0	50,0
Frakt egg	8,3	1,7
Sum	449,8	91,7

Tabell 1.17 Post 73.19 Pristilskudd korn

Prisnedskrivning	1 000 tonn	Sats, kr/kg	Endring, kr/kg	Ny sats kr/kg	Endring, mill. kr
Korn, norsk	1 205,5	1,401	0,000	1,401	0,0
Økologisk korn	18,7	2,511	0,000	2,511	0,0
Oljevekster, lupiner og bønner	21,7	3,268	0,000	3,268	0,0
Økologiske oljevekster, lupin, bønner	1,3	4,478	0,000	4,478	0,0
Fôrerter	7,5	2,135	0,000	2,135	0,0
Økologiske fôrerter	2,5	2,785	0,000	2,785	0,0
Sum norsk	1 257,2		0,000		0,0
- Herav 70 pst inneværende år	880,1				0,0
Importert karbohydatråvare, kraftfor	463,2	0,82	0,000	0,815	0,0
- Herav 50 pst inneværende år					0,0
Tilskudd matkorn	273,3	0,000	0,050	0,050	13,7
- Herav 50 pst inneværende år	136,7				6,9
Sum					13,7
- Sum inneværende år					6,9

Tabell 1.18 Post 74. 11 Driftstilskudd, melk og kjøtt

		Antall	Sats kr per bruk/dyr	Endring kr per dyr/bruk	Ny sats kr/bruk/dyr	Endring, mill. kr
Kumelk AK-sone 2	Foretak	528	238 050	75 000	313 050	39,6
Kumelk Ak-sone 1-3-4	Foretak	1 284	242 050	75 000	317 050	96,3
Kumelk AK-sone 5	Foretak	4 130	268 800	100 000	368 800	413,0
Kumelk AK-sone 6-7	Foretak	684	277 050	130 000	407 050	88,9
Geitemelk landet	Foretak	264	262 810	53 500	316 310	14,1
Ammekyr s. 1-4, 6-39 kyr	Dyr	29 144	5 764	0	5 764	0,0
40 og flere kyr	Foretak	405	230 560	0	230 560	0,0
Ammekyr s. 5-7, 6-39 kyr	Dyr	46 045	7 438	625	8 063	28,8
40 og flere kyr	Foretak	280	297 520	25 000	322 520	7,0
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser						-25,2
Sum driftstilskudd, melk og kjøtt						662,5

Tabell 1.19 Post 74.14 Tilskudd husdyr

	Fra	Til	Antall dyr	Sats kr/dyr	Endring kr/dyr	Ny sats kr/dyr	Endring, mill. kr
Melkekyr	1	14	89 195	6 103	1 500	7 603	133,8
	15	30	63 928	4 497	1 000	5 497	63,9
	31	50	38 331	3 035		3 035	0,0
	51 +		18 061	2 265		2 265	0,0
Sum			209 514				197,7
Melkekyr på små og mellomstore bruk	6	23	104 723	2 490	2 000	4 490	93,2
	24	50	30 762	-2 045	-1 643	-3 688	65,7
Sum			135 485				158,9

Ammekyr	1	50	106 201	5 290	1 000	6 290	106,2
	51+		4 820	1 330	1 000	2 330	4,8
Sum			111 021				111,0
Andre storfe			575 242	1 198	400	1 598	230,1
Melkegeit og melkesau	1	125	26 749	1702		1 702	0,0
	126+		8 001	688		688	0,0
Ammegeit. Utvide tilskuddsgrunnlaget			2 793			1 702	4,8
Sum			34 749				4,8
Sau	1	75	635 597	1885	225	2 110	143,0
	76	150	198 687	1 435	150	1 585	29,8
og ammegeiter	151+		100 661	209	150	359	15,1
Sum			934 945				187,9
Avlsgris Sør-Norge 2)	1	35	16 606	498	0	498	0,0
Avlsgris Jæren	1	35	3 873	350	0	350	0,0
Avlsgris Nord-Norge	1	35	1 208	776	0	776	0,0
Sum			21 686				0,0
Slaktegris 2)	1	1400	985 708	14	0	14	0,0
Slaktegris Jæren	1	1400	204 292	10	0	10	0,0
Sum			1 190 000				0,0
Vernehøner Sør-Norge	1	1 000	537 970	11	3	14	1,6
Vernehøner Nord-Norge	1	1 000	23 609	25	3	28	0,1
Vernehøner, landet	1 001	7 500	2 728 113	11	-11	0	-30,0
Vernehøns landet	1 001	6 000	2 599 700	0	14	14	36,4
Sum			3 289 692				8,1
Rugeegg Sør-Norge	1	167 000	11 441 179	0,07	0,015	0,08	0,2
Rugeegg Nord-Norge	1	167 000	0	0,15	0,00	0,15	0,0
Rugeegg, landet	167 001	833 000	44 371 634	0,07	-0,07	0,00	-3,1
Rugeegg, landet	167 001	700 000	37 179 254	0	0,085	0,09	3,2
Sum			55 812 813				0,3
Bifolk	1	+	48 943	800	100	900	4,9
Hjort over 1 år			5 075	765	1 235	2 000	6,3
Genbevaring			5 743	3710	0	3 710	0,0
Storfe			5 743	3710	0	3 710	0,0
Melkeku			1 263	3710	2 000	5 710	2,5
Sau			17 088	310	0	310	0,0
Geit			726	610	0	610	0,0
Hest			768	1 200	0	1 200	0,0
Sum			25 588				2,5
Bunnfradrag 35 pst. ¹⁾		35 %	37 748	6 000	0	6 000	0,0
Beløpsavgrensing				530 000	0	suspendert	0,0
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser							-55,7
Sum produksjonstilskudd, husdyr							856,8

1) Bunnfradrag produksjonstilskudd fordeles med 35 pst. tilskudd husdyr og 65 pst. arealtilskudd

2) Unntatt Jæren

Tabell 1.20 Post 74.16 Beitetilskudd

	Antall dyr	Sats kr/dyr	Endring kr/dyr	Ny sats kr/dyr	Endring, mill. kr
Utmarksbeitetilskudd: Kyr, storfe, hest	271 507	1092	1 000	2 092	271,5
Sau, lam, geit, kje	1 892 841	300	250	550	473,2
Beitetilskudd: Storfe m.m.	650 604	530	750	1 280	488,0
Småfe m.m.	2 218 791	60	100	160	221,9
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser					-14,1
Sum beitetilskudd	5 033 743				1 440,5

Tabell 1.21 Post 74.17 Areal- og kulturlandskapstilskudd

	Antall dekar	Sats kr/daa	Endring kr/daa	Ny sats kr/daa	Endring, mill. kr
Kulturlandskapstilskudd alt areal	9 076 286	265	-30	235	-277,0
Bunnfradrag, 65 pst ¹⁾	37 748	6 000	0	6 000	0,0
Arealtilskudd, grovfôr	5 897 711				176,9
Innmarksbeitearealer	1 559 592	0,6	0,7		89,2
Arealtilskudd, korn	2 950 724				94,5
Arealtilskudd, potet	118 486				15,4
Arealtilskudd, grønnsaker	70 148				11,1
AK-tilskudd, frukt, bær og planteskoleareal	39 217				15,8
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser					-6,0
Sum, AK-tilskudd	9 076 286				119,9

1) Bunnfradrag produksjonstilskudd fordeles med 35 pst tilskudd husdyr og 65 pst arealtilskudd

Arealtilskudd, grovfôr

	Antall daa	Sats kr/daa	Endring kr/daa	Ny sats kr/daa	Endring, mill. kr
Sone 1	377 170	50	30	80	11,3
Sone 2	308 539	50	30	80	9,3
Sone 3	598 069	145	30	175	17,9
Sone 4	485 768	165	30	195	14,6
Sone 5 A	1 813 038	360	30	390	54,4
Sone 5 B Vestlandet	1 506 349	405	30	435	45,2
Sone 6	694 174	420	30	450	20,8
Sone 7	114 604	466	30	496	3,4
Sum grovfôr alle soner	5 897 711				176,9

Arealtilskudd, korn

		Antall daa	Sats kr/daa	Endring kr/daa	Ny sats kr/daa	Endring, mill. kr
Sone 1	1-500 daa	1 031 212	309	30	339	30,9
	501-	262 668	309	0	309	0,0
Sone 2 og 3	1-500 daa	906 201	382	40	422	36,2
	501-	206 564	382	10	392	2,1
Sone 4	1-500 daa	357 089	422	50	472	17,9
	501-	47 300	422	20	442	0,9
Sone 5 - 7	1-500 daa	124 021	422	50	472	6,2
	501-	15 669	422	20	442	0,3
Sum korn, alle soner		2 950 724				94,5

Arealtilskudd, øvrige vekster

		Antall daa	Sats kr/daa	Endring kr/daa	Ny sats kr/daa	Endring, mill. kr
Potet sone 1 -5	1-300 daa	94 185	613	150	763	14,1
	301-600 daa	14 336	613	50	663	0,7
	601-	6 142	613	0	613	0,0
Potet sone 6 -7	1-300 daa	3 823	1 365	150	1515	0,6
	301-600 daa	461	1 365	50	1415	0,0
	601-	0	1 365	0	1365	0,0
Sum poteter, alle soner		118 486				15,4
Grønnsaker sone 1 - 5	1-200 daa	38 324	1 150	250	1400	9,6
	201-400 daa	11 141	1 150	125	1275	1,4
	401-	20 136	1 150	0	1150	0,0
Grønnsaker sone 6 - 7	1-200 daa	547	2 150	250	2400	0,1
	201-400 daa	0	2 150	125	2275	0,0
	401-	0	2 150	0	2150	0,0
Sum grønnsaker, alle soner		70 148				11,1
Frukt sone 1 - 4	1-50 daa	7 215	1 750	450	2200	3,2
	51-100 daa	2 211	1 750	225	1975	0,5
	101-	975	1 750	0	1750	0,0
Frukt sone 5 -7	1-50 daa	11 421	2 500	450	2950	5,1
	51-100 daa	765	2 500	225	2725	0,2
	101-	0	2 500	0	2500	0,0
Sum frukt, alle soner		21 822				9,0
Bær sone 1 - 4	1-100 daa	8 776	1 850	450	2300	3,9
	101-200 daa	1 900	1 850	225	2075	0,4
	201-	1 343	1 850	0	1850	0,0
Bær sone 5 - 7	1-100 daa	5 376	2 300	450	2750	2,4
	101-200 daa	265	2 300	225	2525	0,1
	201-	46	2 300	0	2300	0,0
Sum bær, alle soner		17 395				6,8

Tabell 1.22 Post 74.19 Tilskudd til regionale miljøprogram, mill. kroner

	Budsjett 2022	Prognose 2023			Endring, mill. kr
Fordelt på regionene	601,1	601,1			270,0
Forbeholdt seter					22,3
Tilleggssats for vekstgruppe oljefrø og proteinvekster	102 944	0	100	100	10,3
Justert bevilgningsbehov					0,0
Landet					302,6

Tabell 1.23 Post 74.20 Tilskudd til økologisk jordbruk

	Antall daa	Sats kr/daa	Endring kr/daa	Ny sats kr/daa	Endring, mill. kr
Arealtilskudd					
Frukt og bær m.m.	2 784	1 650	350	2000	1,0
Grønnsaker	3 037	1 650	350	2000	1,1
Potet	979	800	0	800	0,0
Korn	78 367	500	200	700	15,7
Grovfôr	266 126	40	10	50	2,7
Økologisk areal 1. års karen	19 524	250	100	350	2,0
Grønngjødsling	3 530	500	0	500	0,0
Økologisk brakka	1 005	25	0	25	0,0
Sum arealtilskudd økologisk areal	375 352				22,5
Tilskudd til økologisk husdyrproduksjon	Antall dyr	Sats kr/dyr	Endring kr/dyr	Ny sats kr/dyr	Endring, mill. kr
Melkekyr	7 399	4 100	500	4600	3,7
Ammekyr	4 667	3 000	500	3500	2,3
Andre storfe	17 335	730	0	730	0,0
Sau og melkesau	42 627	500	0	500	0,0
Melkegeit	471	353	0	353	0,0
Ammegeit	688	265	0	265	0,0
Avlsgris	366	517	0	517	0,0
Slaktegris	4 194	315	0	315	0,0
Sum tilskudd til økologisk husdyrproduksjon					6,0
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser					1,9
Sum tilskudd til økologisk jordbruk					30,4

Tabell 1.24 Post 77.11 Tilskudd til dyreavl med mer. Mill. kroner

	Budsjett 2023	Prognose 2024	Endring
Tilskudd til veterinær reiser	61,3	56,3	9,3
Embryo			0,5
Tilskudd til semin	30,6	30,6	8,5
Tilskudd til avlsorganisasjoner	14,3	14,3	4,0
Justert bevilgningsbehov			-5,0
Sum	106,2	101,2	17,2

Tabell 1.25 Post 77.12 Tilskudd til frøavl med mer. Mill. kroner

	Budsjett 2023	Prognose 2024	Endring
Tilskudd til frøavl	20,06	20,06	0,00
Tilskudd til lagring av såkorn	9,00	10,00	0,00
Justert bevilgningsbehov			1,00
Sum	29,06	30,06	1,00

Tabell 1.26 Post 77.13 Tilskudd til rådgivning. Mill. kroner

	Budsjett 2023	Prognose 2024	Endring
Tilskudd til rådgivning	108,0	108,0	9,0
Justert bevilgningsbehov			0,0
Sum	108,0	108,0	9,0

Tabell 1.27 Post 77.15 Tilskudd til kvalitets- og salgsfremmende tiltak. Mill. kroner

	Budsjett 2023	Prognose 2024	Endring
Utvikling av plantemateriale, nordisk	2,400	2,400	0,0
Utvikling av plantemateriale, oppformering	12,875	12,875	0,0
Utvikling av plantemateriale, Graminor	24,960	24,960	2,5
Frukt- og bærprogrammet, Graminor	1,700	1,300	-1,7
Kvalitetstiltak settepotetavl	13,921	14,600	2,0
Justert bevilgningsbehov			0,279
Sum	55,856	56,135	3,079

Tabell 1.28 Post 77.17 Tilskudd fellesanlegg frukt

	Volum siste 3 år, tonn	Sats 2023, kr / kg	Endring, kr/kg	Ny sats kr/kg ¹⁾	Endring, mill. kr
Sum	10 250,6	2,02	0,39	2,41	4,0

1) Satsen vil variere med gjennomsnittlig volum siste 3 år

Tabell 1.29 Post 78.11 Tilskudd for avløsning

	Antall	Kr per	Endring kr	Ny sats	Endring	Pst endring maksbeløp
	bruk/dyr	bruk/dyr	/bruk/dyr	kr/bruk/dyr	mill. kr	
Tilskudd per foretak	8 397	96 580	53 420	150 000		55,3 %
Melkekyr	209 397	4625	347	4 972		
Ammekyr	110 972	1277	96	1 372		
Andre storfe	574 954	771	58	829		7,50 %
Melkegeit og melkesau	34 749	1066	80	1 146		
Sau, ammegeit	934 645	530	40	570		
Avlsgris	39 380	1524	114	1 639		
Slaktegris	1 449 515	52	4	56		
Verpehøner, -ender, - kalkuner, -gjess	4 114 571	13,4	1,0	14,4		
Rugeegg	93 080 120	0,08	0,01	0,09		
Hester	24 676	1524	114	1 639		
Avlskaniner	881	380	28	408		
Gjess, ender, kalkuner, livkylling	4 853 860	4,66	0,35	5,01		
Slaktekylling	73 589 232	0,560	0,04	0,60		
Tillegg for økologisk slaktekylling	261 364	1,660	0,12	1,78		
Revetisper	714	419	31	450		
Minktisper	3 423	123	9	132		
Hjort	7 244	519	39	557		
Utslag av satsendringer	Prognose mill. kr	Endring pst.	Endring mill. kr	Utslag av tak mill. kr		
	1 322,0	7,50 %	99,2	-448,6	377,000	
Justert bevilgningsbehov					-13,367	
Sum tilskudd til avløsning for ferie og fritid					363,633	

Tabell 1.30 Post 78.12 Tilskudd til avløsning ved sykdom m.m.

	Antall dager	Sats kr/dag	Endring kr/dag	Endring, mill. kr
Antall avløsningsdager	174 220	2 100	500	
Gjennomsnittsberegning	174 220	711	169	29,5
Utvidelse av ordningen				0,0
Nytt: Engangsutbetaling barn				30,0
Justert bevilgningsbehov				0,0
Sum				59,5

Tabell 1.31 Post 78.15 Tilskudd til landbruksvikarordningen

	Antall årsverk	Sats kr/å.v.	Endring kr/å.v.	Endring, mill. kr
Tilskudd per vikar	240	294 400	15 600	3,7
Justert bevilgningsbehov				0,0
Sum				3,7

Tabell 1.32 Post 78.16 Tilskudd til tidligpensjonsordningen

	Antall	Sats , kr/pers.	Endring kr/pers	Endring, mill. kr
Enbruker	491	105 200	10 520	5,165
Tobruker	82	168 320	16 832	1,380
Justert bevilgningsbehov				-8,0
Sum	573			-1,404

Tabell 1.33 Kap. 4150 Jordbruksavtalen, inntekter

Post 85, Prisutjevningssbeløp kraftfôrråvarer	1000 tonn	Ref.pris kr/kg	Sats, kr/kg	Endring, kr/kg	Endring, mill. kr
Sildemel	2		0	0,00	0,0
Soyamel	102	4,79	0,00	0,00	0,0
Andre fôrstoffer	20		0	0,00	0,0
Post 85	124,1				0,0
Sum kap. 4150					0,0

NORGES BONDELAG

www.bondelaget.no